

Notes du mont Royal

WWW.NOTESDUMONTROYAL.COM

Cette œuvre est hébergée sur «*Notes du mont Royal*» dans le cadre d'un exposé gratuit sur la littérature.

SOURCE DES IMAGES
Google Livres

1

H E S I O D I
A S C R A E I
DEORVM GENERATIO.

HESIODI OPERA OMNIA

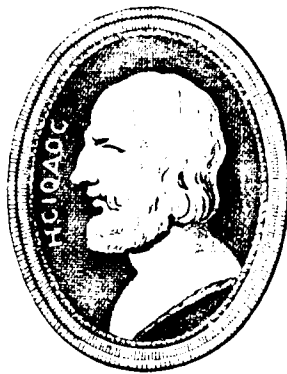
LATINIS VERSIBVS EXPRESSA

ATQVE ILLVSTRATA

A

BERNARDO ZAMAGNA

RAGVSINO.

EX REGIO PARMENSI TYPOGRAPHIO

ANNO CIOCCCLXXXV

PRAESIDVM LICENTIA.

H E S I O D I
A S C R A E I
O P E R A .

A D
FERDINANDVM
AVSTRACVM
M. THER. ET FRANC. I
AVGG. FILIVM
IMP. CAES. JOSEPHI II
FRATREM
INSVBRIAE FELICITATIS,
AVSPICEM ATQVE ASSERTOREM

BERNARDVS ZAMAGNA

*J*am casus Ithaci varios, dum victor ab urbe
Dardania patriae semper fugientis ad oras
Tenderet antiquumque patrem visurus et almam
Penelopen, Fernande, tui fausto omine ⁽¹⁾ fratris

(1) PETRO LEOPOLDO Magno Etruriae Duci, Principi sapientis-
simo litterarumque amantissimo inscripta est Odyssea.

4
Per Latias gentes vulgarimus. hoc tibi nostrum
Surgat opus, Pindi quando me numina nymphae
Haud proprii ingenii parta clarescere prole,
Sed patrio argivos Deducere litore vates,
Et voluere novo, si qua est ea gloria, cultu
Indutos passim romana per oppida ferre.
Moeonides placuit Leopoldo, et Naiades Arni
Ad ripas plaufere Ithaco. cur fertilis Aescrae
Ille tibi cultor, paribus qui floruit annis,
Proximus ut fama, pangendi ita carminis arte,
Non placeat, magnaue tui sub nominis umbra
Eridani placidum per me deductus ad amnem
Paullatim incipiat Graias Dediscere voces,
Boeotumque modos? heic inter pacis amicae
Otia sub tanto posuit sibi principe sedem
Pallas, et omnigenae Doctrinae lumina fundit
Vatibus haud inimica bonis, quos Divite vena
Ingenii Musaeque aluere et Phoebus Apollo.
Prima tenet vatum in templo loca maximus ales
Moeonius, propiorque sedet Donatus et ipse

*Hesiodus lauro longum vernante, nec illum
 Dedignata sequi magni est mens dia Maronis.
 Ambo Digna canunt, ambo se praepete penna
 Diverfum per iter celsa intra nubila tollunt
 Admissique choro Superum mensisque recepti.
 Ergo age sis, Fernande, ascræi ad sacra poetae
 Ingredere o mecum. non ille horrentia Martis
 Arma, nec ultrices alterna in vulnera Dextras
 Hospitio pro laeso, et raptæ coniugis igne;
 Sed canit ⁽¹⁾, ut subito tener olim increverit orbis,
 Ac terræ tractusque maris cælumque profundum
 Fluminaque primique homines natura que divum
 Exstiterint, longaeque sequens vestigia famæ
 Vsq; Chao a veteri Troianæ ad tempora cladis
 Fataque fortunæque virum tenebrosoque regna
 Omnia musaco contingens nectare clarat.
 Namque Chaos rerum primordia nocte tegerbat
 Indistincta locis formæque expertia; Donec*

(1) Vides, opinor, hæc ad Theogoniam Hesiodi pertinere.

6
*Confusam Discussit Amor volventibus annis
Congeriem. tellus foecundo corpore, et aura
Lumine purpureo risit; sua tempora menses,
Et pariter novere suos vaga sidera motus,
Collectumque fretum fedit, fluviique voluti,
Cunctaque ceperunt genitalia femina vitas.
Caelus in aethereo primus regnavit Olympo,
Tellurisque sinu commixtus fudit in auras
Progeniem horrendam; Donec materna sequutus
Iussa vafer Saturnus acuta falce petivit
Deprensum infidiis, patrioque potitus honore
Eripuit vi sceptrum. hoc rege agrestis et exlex
Vita diu, moresque feri viguere, nec ullus
Iustitiae, laudique locus fuit; illaque Graii
Aurea dixerunt, fuerint quum ferrea secla,
Quae non ulla Deum referat mortalibus ira.
Mox tamen hic, frustra Titanum fortibus armis
Defensus, natosque petens in praelia, magno
Sub Iove succubuit victus, qui fulmine diros
Caeligenas, ipsumque alta caligine merfit*

*Infra Erebū iaciens paritantiem, ubi Tartarus horret
 Aeterna sub nocte ingens, pars ultima rerum.
 Hinc Iovis auspicio regni successit origo
 Tertia. in astricta caeli sedet arduus arce
 Fulgura molitus Dextra, totumque per orbem
 Providus intendens aciem sua praemia laudi
 Ac scelere tribuit poenas, hominumque per artes
 Ingenia exacuit. prima haec felicitis imago
 Imperii, vobis quae nunc regnantibus aucta
 Crevit in immensum, totamque effudit opum vim.
 Tum rerum tenuis tantum experientia venit,
 Quaefitque usus faciles; profcissaque terrae
 Viscera, et attritus coepit splendescere vomer,
 Edomitque boves, pecudisque in septa receptae
 Aeraque perfonuere, et ferrum incanduit igne.
 Quid faceret mortale genus? non roscida mella
 Sponte dabant rupes, nec vino et lacte fluebant
 Pura per intactos labentia flumina campos,
 Aut inarata Ceres furgebat. iamque placere
 Glandiferi foetus passim montanaque corna*

Defierant, alioque inventum vivere cultu,
 Et solem prohibere et acutae frigora brumae
 Vestibus iniectis, alimentaque mitia nosse.
 Omnia quae cernens, sacrosque recludere fontes
 Ausus opum vates ascræus, primus agrestes
 Edocuit ⁽¹⁾, fractis quo fidere femina glebis
 Tradere conveniat? segetis quis cultus opimae?
 Tempora quae messis, quaque arte paranda supellex
 Rustica, et agricolis quae cura adhibenda iuvenis?
 Nec minus et varios docuit per caerula cursus
 Litore digressus patrio, quando omnia tellus
 Haud omnis bona ferre negat; certusque notavit,
 Quid pluviaeque ferant Hyades, quidque asper Orion,
 Arcturusque, Haedique, et quali flamine eundum,
 Si placeat rapidi tentare pericula ponti,
 Divitiasque sequi peregrinas. cuncta sed ante
 Iustitiam fervare iubet, sanctumque pudorem,
 Et mores sine labe. hinc vis et turpis egestas

(1) Haec ad alterum Hesiodi carmen pertinent, nimirum ad Opera et Dies.

Diffugiunt, pietasque viget, populosque per omnes
 Copia largifico effundit sua munera cornu,
 Quam requies non donat iners, at sedula cura,
 Assiduusque labor. quid iam diversa canentem
 Argumenta sequar? cecinit qui sanguine Divum
 Heroes ⁽¹⁾ nati populos aut legibus aequis
 Rexere, aut domito retulere ex hoste triumphos,
 Monstraque placarunt per magnas didita terras;
 Multaque praeterea, invidit quae longa vetustas,
 Consumpsitque vorax. restat pars unica laudum
 Coniugis Amphitryonaeae, susceptaque magno
 De Iove progenies, Alcides ille superbi
 Martigenae Domitor Cycni quo tempore scutum
 Fulmineum quassans Pagafaei ad Apollinis aram
 Perculit, ac magna Delphos formidine solvit.
 O vatem nimium felicem, edicere primo
 Gui rerum tot mira datum: te principe dignus
 Vivat, et usque novo vigeat florentior aëro

(1) Inter alia poemata Hesiodus et Heroogoniam scripsisse tra-
 ditur, cuius pars fortasse Scutum Herculis, de quo suo loco dicitur.

Quod si magnanimos ipsi propiora tulissent
 Austriadas bona secla tuos, non ille creatos
 Stirpe alia heroas celebrandos carmine sacro
 Legisset. labor unus erat gens Austria, et almis
 Caesaribus foecunda Domus Dircaea sonaret
 Pernemora, et plaufu miratum impleret Olymum.
 Tum licuit certare ⁽¹⁾ vel ipso iudice Phoebo
 Argolico in coetu cum magno scilicet olli
 Moeonida, quamvis argivae robora pubis
 Hectoreos circa muros, Simcēntaque clausum
 Caedis Achilleae furiis cecinisset, et ignes
 Suppositos Xanthi quondam ferventibus undis.
 Cuncta tuae gentis, Fernande, insignibus orfis
 Cessissent Decora illa, Diu quae versibus aetas
 Digna tulit. nil gente tua nam maius in omni
 Laude, per obliquos signorum flammeus orbes
 Dum rutilo invehitur curru, sol cernit ab axe.

(1) Non defuere, qui dicerent Homerum quondam certasse cantu
 in Euboea cum Hesiodo, victumque decessisse sententia Panidis. Sed
 parum id verisimile.

Sed non Dulcifono Superi haec celebranda Dedere
 Dona feni; nec si tribuissent, omnibus unus
 Sufficeret. fortuna aliud ferravit in aevum
 Aufriadum laudes, aliis et vatibus olim
 Ferre Dabit prima repetens ab origine gentem
 Caesaream. iam nunc faciles Date lilia nymphae,
 Auricomos iungam flores, magnosque nepotes
 Muneribus iustis cumulabo, et laurea nectam
 Serta comis, Donec subvectus in ardua templa,
 Gloria ubi sedem posuit, tantosque sacravit
 Alma viros rutilo succendens lumine, vivam
 Effigiem fratrum, quos haec mirantia cernunt
 Saecula, victuro Describam carmine vates.
 In medio mihi Caesar arito insignis honore
 Stabit: eum circa variis de partibus orbis
 Attonitae gentes procumbent, Dignaque ad aras
 Thuricremas facient pro salvo vota parente
 Compede iam fracta, miseris quam barbara quondam
 Immiti iussu Dominorum induxerat actas.
 Ille Iovis super ales erit, geminoque minatus

Hostibus exitium collo pendeat in aura
 Opperiens nutum, quo martia fulmina vertat.
 Hinc Leopoldus agens Thufcae felicia gentis
 Agmina fraterno laetus gaudebit amore,
 Iuraque et augustas leges, queis temperat urbes,
 Maximus ostendet: propior Flora aurea plaudet.
 Hinc sacra albenti devinctus tempora vitta
 Teutonicos Equites primacri floris in aëro
 Ostentans, quondam pars magna futurus et ipse
 Imperii, sistet ductor: se candida supra
 Religio pietasque addet. iamque Itala linquens
 Moenia, et Eridani niveos resonantis olores
 Ipse aderis, Fernande, aequos cui virida mores
 Gravior insignit formoso in corpore virtus,
 Attollitque animos. erit una Insubria tecum
 Omnis, et aeternae spondebit praemia famae
 Caelicolas testata, sibi te vindice laetos
 Illuxisse dies, et crescere commoda et omnes
 Auspiciis vidisse tuis decora alta per urbes.
 Invidia infelix liventia brachia mordens

*Frendebit frustra, virtutumque ora tremiscens,
 Vos hilari quae fusa choro circumundique ludent,
 Sanguineos vellet raptis pro crinibus angues.
 Salvete heroes sacrum genus! o mihi tantum
 Donent fata aevi, vestras ut Dicere laudes
 Et valeam myrto victricem intexere frontem,
 Invideat stupefacta novo Dum Graecia vati.
 Interea Aescraei tu carmina Docta poëtae,
 Si vacat, et fessio rerum si qua otia moles
 Publica Dat, leni vultu Dux accipe: in illis
 Invenies, quae lecta tibi Dulcedine mentem
 Afficiant. neque enim vana heic sub imagine rerum
 Pieriis ludunt aures infomnia formis,
 Nec Venus, aut Veneris puer ille infecta veneno
 Improbis idalio contorquet spicula ab arcu;
 Utilitas sed multa latet, vitamque beatam
 Quae faciant, praecepta, et rerum maxima virtus.
 Fors etiam tecum lustrans haec carmina quondam
 Regia gaudebit coniux illa inclyta fama
 Italides inter, qua nullam Pallas amica*

Erudiisse magis Doctrina fertur in omni
 Eftenfi De gente nurum, nec pluribus auctam
 Illecebris aliam Charites excellere passae;
 Et gens illa quidem Musisque et Apolline clara est.
 Ipsa suis curam genitrix ubi sedula natis
 Impendit, magnum et matris fatiavit amorem
 Omnigenos volvit libros, Italasque camoenas
 Respicit et Latias pariter, non infcia laudum
 Vllius, audentem vexit quem Pegafus ales
 Aonas in montes Graiorum exempla sequutum.
 Et querimur non esse, modis qui praebeat aures
 Dulcibus Aonidum, tales quum numina vobis
 Concilient sensus? vobis et gaudia musae,
 Et vates secura ferunt, nec fama poetæ
 Vilis utrique sonat: testis Modoetia, et altis
 Porticibus vivo surgens De marmore sedes,
 Quam vario circum florent pomaria cultu,
 Regis opus, magni referens miracula prisca
 Luculli Alcinoique. illic iam teque tuaque
 Coniuge, quae parili tecum contendit amore,

*Auspicihus, geminos cantu certare⁽¹⁾ poëtas
 Vidimus, et longo renovatos tempore ludos
 Pieridum. laeta procerum stipante corona
 Ambo vos alacres libantes flumina sacri
 Gutturis, in morem torrentis uterque ciebat
 Quae rapidi vena fundens e Divite vates,
 Plaudere nec piguit, nec fessis addere vircs.
 Omnia laetitia resonabant: famaue et udas
 Naiadas fusis per caerula colla capillis
 Ad plaufum excierat vicini e gurgite fontis,
 Et Satyros Faunosque et agreftia numina nymphas,
 Vt quondam Arcadiae in lucis ad Panos arenam,
 Aut Orphei dulcem ad cantũ prope Strymonis undas.
 Illo oro nunc vultu, illo mea carmina plaufu
 Excipite illuftres animae, tuque optime Princeps,
 Tuque tuo Dilecta viro clariffima Nympha*

(1) Duo vates praestantiffimi, alter Veronensis Lorentius, Neapolitanus. alter Mollius, complures dies apud optimos principes com-
 morati sunt, maximamque sibi laudem et ipsorum principum et alio-
 rum auditorum iudicio extemporaneis carminibus non minus scite quam
 eleganter decantatis pepererunt.

*Formosis Junonem oculis et Pallada culto
Ingenio superare potis. si cesseris ultro
Id proprium, Fernande, petam quod numina, nullū
Maius erit Donum. nostrum tibi ferviet usque
Jam studium, tibi cura; tui sic germina gnati,
Italiae spes alta, et ariti gloria regni,
Incolumes vigeant; primis mirentur et annis
Virtutesque tuas laudumque immensa tuarum
Per populos, quos ipse regis, monumenta, nec ullo
Nomine tam laeti plaudant, quam quo tibi certam
Sternis ad astra viam, et Dignum te fingis Olympo,
Deliciaeque, paterq; hominum late undique dictus.*

I

AD LECTOREM
DE HESIODO
EIVSQVE THEOGONIA.

P ostquam Homeri *Odysseam* latinis expressi versibus, eamque in lucem edidi, me ad Hesiodum converti, eiusque primum *Herculis Scutum*, tum *Opera et Dies* poetica latinitate donavi, dedique hoc utrumque carmen in manus hominum. Nunc vero eodem modo *Theogonia*, seu *Deorum Generatione* adornata, tertio Hesiodi carmine, absolutam antiquissimi poetae operam, quae e multis ab eo conscriptis supersunt sola, editionem aggredior. Et quoniam graves viri eruditique complures, quorum auctoritas apud me valet plurimum semperque valebit, non defuere, qui cum mea versione ipsos graecos Hesiodi versus coniunctos desiderarent, ut uno tamquam intuitu possent inter me et Hesiodum comparisonem

I

instituere, deque fide, qua in eiusdem sententiis alia lingua poetice exprimendis sum usus, iudicare; eorum cessi voluntati, praesertim quum et iure uterentur suo, nec aliena a me, aut iniusta flagitarent. Quare habes heic et graeca Hesiodi carmina, quemadmodum impressa exstant in editione Graeviana, quae ceteris multo habetur accuratior, et simul eadem versibus a me latine reddita atque illustrata eo studio, quo certe potui maximo, pro ingenii mei tenuitate ac exigua eruditionis copia. Scio ⁽¹⁾ quidem id operis et ab aliis viris doctissimis, quos apud Fabricium videre potes, fuisse iamdiu factum, et ipsorum ego sollertiam nec parvi facio, nec contemnendam puto, quamvis videantur aliqui perfectius quiddam desiderare, si ad graecae linguae latinaeque scientiam maior Virgilianae dictionis imitatio, et quidam carminum veluti concentus, quae duo fortasse deerant, adiungerentur. Suus tamen per me cuique ex his scriptoribus sit honor, sua

(1) Vide Fabricii *G. Bibl.* lib. II, atque adde alteram editionem praetermissam ab eo et Nicolai de Valle (Brixiae 1499), et Bonini Mombratii (Lugduni 1550). Alter horum *Opera et Dies*, alter *Theogoniam* vertit; exstantque Venetiis in Bibl. Apost. Zeni eadem editiones.

fama stet atque laus: nihil a me cuiquam celebratis, quam consequuti sunt, imminutum volo. Id unum ego, quod nemo facile non concedendum arbitrabitur, peto, ut quod illis bona doctorum hominum venia facere licuit, mihi etiam sine cuiusquam invidia atque offensione liceat experiri. Si quam forte singularem in me animadvertant diligentiam, latineque scribendi elegantiam, laudent hasce litteras fere intermortuas suscitandi desiderium, curamque in optimis poetis legendis imitandisque non frustra positam. Sin autem oscitantem videant ac sine numeris lutulentumque fluere, despiciant arrogantiam, ac turpissimam temporis otiique, quod institutae mihi concedit vitae ratio, iacturam vituperent. Verum hisce omissis, quae ad aliorum iudicium spectant, aliquid heic dicendum arbitror de Hesiodi primum *vita*, de qua nihil scripseram, quum *Opera et Dies*, *Scutumque Herculis* edidissem, tum de ipsius *Theogonia*: in qua utraque re ita me geram, ut brevitati maximo opere consulam, eorumque perstringam summa veluti capita, quae ab aliis iam dicta sunt. Novi enim parum aut fere nihil, quod dicam, in tanta hominum copia, qui iisdem ante me de

rebus conscripserunt, relictum est. Itaque a primo exordiamur.

Natus est Hesiodus Dio patre Ampelidis filio, qui ex Menalopo Ithogenaao Critonis filio originem ducebat, et matre Pycimede; Cumaene, quae urbs inter Aeolicas est, an in Ascra Boeotiae vico ad Heliconis radices, omnino incertum. Cumaeus et Ascraeus ab antiquis dicitur scriptoribus. Dio quidem eius patri Cuma patria est: qua relictam vel quod esset alieno oppressus aere, nec haberet, unde nomina dissolveret, vel quod aliquo crimine, et fortasse caedis, cui fuga atque exilio consulendum, teneretur, vel denique quod loci mutatione speraret fortunarum etiam mutationem consequuturum, in Ascram Boeotiae se contulit, ibique consedit cum fratre seu Atella seu Moeone. Fieri igitur potest, ut prius quam ex antiqua sede Dius demigrasset, ei fuerit iam natus filius Hesiodus, idemque tunc recte Cumaeus, uti pater, appellaretur: sed aequae facile, immo etiam si Plutarchus fides, qui Ascraeam facit Pycimeden, verosimilius fieri potuit, ut in Ascram non sit puer deportatus, at ibidem et generatus et natus, ob eamque causam Ascraeus potius habendus sit. Verum haec minutiora: seu

✓

natus in Askra sit Hesiodus, seu tantum educatus, parum refert. Vixit certe in eo vico prius obscuro, postea maximam eius carminum gloria celebritatem adepto. Exiguas habuit fortunas: nam et humili loco, et pauperibus natus erat parentibus, et praeterea bona ⁽¹⁾, quae ipsi ex patris haereditate obvenerant, a fratre ⁽²⁾ seu patruele Persa homine maxime rapaci ac litium cupido magna ex parte fuerunt adempta. Eam autem exercuit facultatem, quae admodum paucos quovis tempore locupletavit, poesim nimirum, divinam artem sed inopem. Pastoritiam in ipso aetatis initio vitam egit: quod iis temporibus, quibus et ipse vixit et Homerus, nec ipsis regum filiis

(1) Ita ipse Hesiodus *Oper. et Dier.* v. 46 inquit:

- „ Iam patrios census divisimus: ipse tulisti
- „ Praeterea rapiens tibi multa, invertere hiantum
- „ Muneribus largis aggressus pectora regum,
- „ Nos inter voluere ortam qui cernere litem.

(2) Dixi a fratre seu patruele; nam vates ad Persam loquens v. 784 *Oper. et Dier.* ait obscurius:

- „ Non aliter genitorque meus, stultissime Persa,
- „ Atque tuus pelagi sulcabat caerula pinu.

Ubi quum non dicat *noster pater*, sed *meus* et *tuus*, videtur distinctionem facere, et potius significare Persam non e Dio, cuius Hesiodus erat filius, sed ex eius fratre natum.

turpe erat facere aut inhonestum. Quo antiquiora nempe tempora, eo et mollities rarior, et mores hominum simpliciores. Adolescens vero, quod a natura, credo, ad poesim maxime ferretur, ingenioque abundaret acutissimo, vel suo ipse ductu compulsus, vel a parentibus amicisque ita iussus, totum se contulit ad litterarum studia, vatesque, quantum nunc admiramur, evasit. Ille quidem se, ut id faceret, a Musis, quas impense coluit, dicato etiam in Helicone ⁽¹⁾ earumdem honori tripode, quem dono victor acceperat, fecisse persuasum refert: nos vero poetae, qui a Musis mentiri etiam se didicisse testatur, sine ulla urbanitatis offensione nequaquam tenemur credere. Quod eius carmina elegantissima ac mul-

(1) Sic in *Oper. et Dier.* v. 813 ait:

„ Meque adeo dulci victorem carmine vidit
 „ Auritum tripodem ferre admirata iuventus,
 „ Quem rediens sacrum Musis Helicone dicavi.

Porro et inscriptio tripodi appositae ab Hesiodo circumfertur, et apud Dionem, interque graeca legitur epigrammata:

Ἡσίοδος Μούσαις Ἑλικωνίσι τόνδ' ἀνέθηκε
 Ὑμνῷ νικήτας ἐν Χαλκίδι θεῖον Ὀμηρον.

Sed eam ego fictam ac suppositam duco, quemadmodum et viri docti complures. Vera enim si esset, nulla iam controversia haberetur de utriusque aetate.

tis non vulgaris doctrinae luminibus distincta liquido ostendunt, id solum pro comperto habeatur. Haec autem maximos eum fecisse progressus et in ea philosophiae parte, quae ad astrorum pertinet scientiam, quamque in rebus georgicis pertractandis passim adhibet; et in ea, quae ad res divinas mundique spectat opificium, quamque allegoriis involvit potius quam exornavit in Deorum generatione; et in ea demum, quae versatur in moribus vitaeque recte instituenda in hominum societate, cuiusque praecepta optima ubique tradit, clarissime certissimeque docent. Fuit praeterea in rerum nominumque antiquitate scientissimus, et in carminum sono ad aurium voluptatem accommodando plane admirabilis: ut eum recte dixerit Dionysius Halicarnassaeus et voluptatis et aequabilis dictionis et verborum collocationis vehementer studiosum; et Velleius Paterculus vocaverit perelegantis ingenii virum et mollissima dulcedine carminum memorabilem; et ipse Fabius Quintilianus, quamvis neget eundem crebro assurgere, quod Homeri proprium est, tamen fateatur utiles habere circa praecepta sententias, lenitatemque verborum et expositionis probabilem, palmamque in illo mediocri genere

promereri. Ionica plerumque dialecto est delectatus, quae ut aliis vocalium concursu abundantior, ita est pronunciata audituque mollior. Multa scripsit ac varia ⁽¹⁾: sed ex sexdecim operibus, quae scripsisse dicitur, solum tria nec ea integra ad nos pervenerunt. Ea tamen huiusmodi sunt, ut multiplicem exquisitamque, quae in iis continetur, doctrinam multi admirati non dubitarint memoriae prodere, ipsi opus fuisse multas suscipere peregrinationes, quemadmodum et ab Homero factum accepimus, et longinquas erudiendi sese mysteriisque praesertim Aegyptiis imbuendi gratia regiones petere. Quod ego nec concedere, nec omnino negare ausim: nam quamvis ipse profiteatur se numquam navigasse, nisi quando ex Aulidis portu ⁽²⁾ in Euboeam traie-

(1) Praeter *Theogoniam* et *Scutum Herculis*, de quibus aliqui dubitasse videntur, an essent genuina Hesiodi carmina, ac *Opera et Dies*, nominantur a Tzetze, aliisque grammaticis alia carmina, de Heroum nempe et Heroïdum Genealogiis, de Vaticinandi arte, de Mulierum laudibus, de Pelei et Thetidis nuptiis, de Dactylis Idaeis, de Medicina, de Herbis, de Batracho amico, in quem scripsisse dicitur Epiccedium, de Chirone, de Astronomia, de Telluris periodo, de Theseo, de Aegimio, de divinis Sermonibus etc., quae omnia in Fabr. *Bibl. Gr.* videre potes lib. II cap. 8, ubi multo plura invenies.

(2) Lege *Oper. et Dier.* v. 804 et seq. in mea versione.

cit illuc invitatus ad ludos, qui in funere Amphidamantis regio instruebantur, in quibus et vicit cantu; tamen id fecit fortasse post absolutum *Operum et Dierum* carmen, in quo ita de se testabatur. Magnam certe Graeciae partem invisisse credibile est, sapientissimorumque hominum usum esse consuetudine. Ctemenen Physigei ⁽¹⁾ filiam sororemque Amphiphanis et Ganyctoris duxisse uxorem a quibusdam dicitur, a qua filium, ut fama est, suscepit Stesichorum poetam et ipsum celebrem. Quidam autem hanc non eius coniugem, sed tantum amicam fuisse putant. Certe filius videtur ei natus esse: filii ⁽²⁾ enim mentionem facit in *Operibus*. In Ascræ ut plurimum latuit, Ascræisque suis popularibus non usus est amicissimis, a quibus et mulctatus fuisse fertur

(1) Quam Ctemenen multi dixerunt, alii vocant Climenen vel Archiepen. Sed male, ut animadverterunt et Giraldus, et alii. Male etiam et Mnaseas intrusus Hesiodi filius, qui per aliquos non Mnaseas est, sed Mnasea filia. Quos vero dixi fratres Cremenenes et Physigei liberos, dicuntur ab aliis Ganyctoris Naucleii filii Crimenus et Antíphus. Ita omnia implicata, quae de Hesiodi coniugio et mortis causa narrantur.

(2) Versu enim *Oper. et Dier.* 315 id ipse innuit inquiens:

„ non ego iustus,
 „ Non amet et natus meus esse, heic omnia quando etc.

sive invidia in ipsum concitatis, sive Persae accusationibus. Quapropter Ascræ⁽¹⁾ quocumque anni tempore incommodam iis, qui in eo vico habitabant, non dubitavit dicere, contra quam fieri solet ab omnibus fere poetis, qui nidulos etiam in saxis rupibusque affixos, qualis erat illa Vlyssis Ithaca, quam vir sapientissimus immortalitati praetulit, dummodo in iis nati sint aut educati, maximis celebrare laudibus atque extollere non desinunt. Quod non ideo solum, quod incredibilem in hominum animis habeat charitatem patria, faciunt, sed ne etiam de eorum patria, quemadmodum de Homeri natali solo, ambigatur. Qua in re non modo patriae, verum suae quoque ipsorum laudi serviunt. Sed horum plerosque, si id reticuissem, facile pateret res publica. At revertamur ad Hesiodum: sane male sentiebat de patria, quaecumque fuerit illi caussa. Nam multa passim in *Operum et*

(1) Lege v. 790 *Oper. et Dier.* Hinc et Ovidius lib. iv *De Ponto* Eleg. xiv dixit:

„ Æset perpetuo sua quam vitabilis Ascræ,
 „ Ausa est Argolici Musa docere senis.
 „ At fuerat Terra genitus qui scripsit in illa;
 „ Intumuit vati nec tamen Ascræ suo.

Dierum carmine de iudicum iniquitate, iudiciorumque, quae tum temporis in Ascra exercebantur, perversitate iratior effundit. Ceterum moribus videtur fuisse suavissimis; simplicique quadam sapientia, ac virtutis amore plenus. Proditum est autem non naturae conditione, sed violenta ⁽¹⁾ morte decessisse in ultima senectute, ut non solum passim a poetis appelletur senex, verum etiam in proverbium abierit Hesiodia senectus, quam ei apprecamur, quem diutissime vi-

(1) Pausanias quidem in Boeoticis, Filii, inquit, Ganymetoris Ctimenus et Antiphus in Molycrion ex Naupacto fugerunt ob Hesiodi necem, ubi in Neptunum impij existimati sunt, deque illis facta est quaestio. Quod lege apud Giraldum. Plutarchus autem in *Dioclis convivio* paullo aliter, quam est apud ipsum Lil. Giraldum, rem narrat. A Milesio, inquit, Troilo Hesiodi amico apud Locros, ubi hospitabatur, vitata fuit Hospitis filia: rei conscium Hesiodum rati puellae fratres, sed reticuisse crimen, utrumque in nemore nacti occiderunt, et cadavera in mare proiecerunt. Troili quidem corpus ad oras fluminis Daphnes adhaesit scopulo, qui et nomen ab eo accepit; Hesiodi vero delatum a Delphine in littus, quo tum Locri Neptunalia agebant. Qui quum agnovissent, extulerunt ad humandum, conquisitisque occisoribus, inventisque, vivos aquis suffocarunt. Alii tradunt occisores mari fugam tentasse, sed coorta tempestate omnes naufragio periisse. Itaque primum Hesiodus sepultus fuit a Locris: hinc Alcaeus poeta graecum scripsit epigramma, quod quum fere in omnibus exstet Hesiodi editionibus, latine a me redditum tantum subiiciam:

vere cupimus. In Nemea Locridos primum sepultus perhibetur, ut est in Alcaei carmine; deinde ab Orchomeniis, ita oraculo monente, ferunt eiusdem ossa Orchomenum translata, ibique in medio foro honorifice condita, addito etiam in tumuli fronte ad posteritatis memoriam elogio ⁽¹⁾.

-
- „ Hesiodi corpus nemorosa in Locridis umbra
 „ Naiades irriguis fontibus abluerunt,
 „ Ac tumulum statuere, albo quem rustica pubes
 „ Lacte, et commixto mellis honore rigat.
 „ Tam dulcis vox namque seni spirabat ab ore
 „ Assueto puro rore frui Aonidum.

(1) Admonitus, inquit Plutarchus, ab oraculo Delphico fuerat Hesiodus, ut Nemeam fugeret vitaretque, quumque ipse intelligeret id de Nemea Peloponnesi, venit imprudens in Oenonem Locridis, ubi templum erat Iovis Nemeaei, ibique mortem invenit, sepulcrumque. Orchomenii autem, qui acceperant ab oraculo non prius pestem, qua afflictabantur, cessaturam, quam Hesiodi corpus Orchomenum deportaretur, diligenter inquisierunt a Locris occultatum, deprehenderuntque teste Pausania indicio non hirundinis, ut legit Fabricius et Menagius, sed cornicis, ut constat auctore etiam Luciano Samos. in emendatiore vita Pellegrini. Elogium vero illud graece passim legitur; dabo solum latine:

- „ Ascra quidem patria est foecunda, sed ossa perempti
 „ Rapta equitum longe servat humus Minyum,
 „ Hesiodi, cuius fama it sublimior inter
 „ Spectatos aequo iudicio Sophies.

De qua Hesiodii corporis translatione illud etiam Pindari:

- „ Salve et pubescens, salve et bis nocte sepulcrum,
 „ Hesiode, ante alios laude micans Sophiae.

Sed ⁽¹⁾ pleraque, ut quod sentio fatear, quae de eius morte narrantur et a Plutarcho et a Pausania, fabulosa censeo. Quo vero post mortem ubique esset in honore, et ingens interpretum copia, qui eius scripta illustrarunt, inter quos et Zeno est Philosophus, et signa ac monimenta in multis Graeciae urbibus eiusdem nomini erecta, satis luculenter demonstrant. Horum unum a se visum in Iovis Olympii templo Pausanias memorat in Eliacis, alterum in Thespiorum foro, tertium in Helicone sedentis habitu citharamque inter genua continentis efformatum. In publico praeterea Byzantino gymnasio seu Zeuxippo eius ex aere statua visebatur. Quibus honoris non incertis significationibus sat eius fama tuta est contra Cleomenis Anassandriadae, et Pythagorae iniuriosa dicta: quorum alter illum vilissimum servorum vocat, alter eiusdem animam vidisse testabatur ad aeream columnam apud inferos vinctam miserandos eiulatus effundere, quod multa impie atque falso de diis vivus conscripse-

(1) Inepta enim et illa cornix, quae Orchomeniis sepulcrum detexit; mihi videtur, et pestis, a qua, huiusmodi re facta, liberati sunt ii populi; ne dicam de delphine, qui corpus Hesiodi in terram detulit, deque oraculo etc.

rit. Quam eandem ob causam nec apud Platonem bene audit, quamvis hic philosophorum disertissimus Hesiodi nostri et doctrinam saepe admiretur, et sententias adhibeat. Hinc non moror Cercopem, qui excellentis ac prope divini ingenii virum dicitur fuisse solitus exagitare ubique, atque adversus eundem iniquas exercere controversias, quod victus fortasse ab eo fuerit in carminum concertatione; nec Lucianum, qui etsi multa de eius laudibus dicat, tamen ut est scriptor subsannandi deridendique cupiditate plus iusto flagrans, variis in locis in eius doctrinam invehitur potius, quam iocatur. Vsque adeo verum illud, neminem umquam potuisse omnibus placere. Heic autem petet quispiam, quot annis ante Olympiadum initium vixerit Hesiodus; fueritne aetate Homero posterior, an prior? Plutarchus eum Homero dicit et gloria et tempore proximum, nec Velleius multo aliter sentit, nec Philochorus et Xenophanes apud Gellium. Suidas autem Homero posteriorem centum annis dicit, Solinus centum triginta, Tzetzes quadringentis, et M. Tullius multis ante illum saeculis Homerum vixisse arbitratur. Quare et Giraldus et Salmasius et Clericus et Dodvellus, et ipse Fabri-

cius, aliique Homerum Hesiodo antiquiorem statuerunt. Sed pace tamen tantorum virorum videamus, num altera sententia, quae Hesiodum vetustiores ⁽¹⁾ asserit, quaeque ipsa Hesiodia etiam scribendi ratione mihi semper niti visa est verisimilior sit. Ille quidem historiae pater Herodotus de Hesiodi atque Homeri aetate disserens ait *Hist.* libro secundo, eos quadringentis annis sese antiquiores exstitisse. Quare quum Halicarnassensis Herodotus Lyxi vel Xyli filius, Pamphila teste apud Gellium, in Xersis transitu in Graeciam quadriennis esset, ut Dionysius et ipse Halicarnassaeus natum paullo ante Persicum bellum superstitemque usque ad bellum Peloponnesiacum testatur, anni erunt circiter quadringenti ab eodem ad Hesiodum atque Homerum. Itaque principes hi poetae annis circiter centum, si principium Olympiadum iuxta communioem supputandi rationem anno ante Christum MCCCLXXVI et Romae cond. XXIII statuatur, ante Olympiadas floruisse debuerunt: tot enim anni sunt ad Olympiadis quinquagesimae quartae exitum, qua He-

(1) Vide hac de re doctissime disserentem Ioan. Rinaldum Carlium in *Epistola ad Hieron. Tartarottum* data, a qua ego fere haec omnia mutuatus sum; et Prideauxium in *Notis ad Marm. Arund.*

rodotus natus videtur. Sit igitur hoc primum; Hesiodum ab Herodoto priorem nominari cum Homero, et ipsum Homerum quadringentis ante se annis prodidisse. Sed idem, inquires, in Homeri vita, ad Xersis transitum, pugnamque Salaminiam sexcentos et viginti duos annos enumerat ab Homero nato. Pugnat ergo, nec sibi constat Herodotus. Atqui vel illa vita non est, ut multi existimarunt, ab Herodoto Halicarnassensi scripta, sed ab Herodoto Olophyxio; vel si ab eo scripta est, Scaligeri emendatio, ut monet Corsinius ⁽¹⁾ in *Fastis Atticis*, legentis non ἑξακόσια ἔχουσι δύο, at simpliciter ἑτέα τετρακόσια, adhibenda est. Huiusmodi errorum multa passim exempla. Verum si libet progrediamur, inspiciamusque, quid illa ferunt Oxoniensia marmora graecae eruditionis e Paro advectus thesaurus locupletissimus. In iis dicitur Homerus vixisse ante illorum marmorum conscriptorem annis sexcentis quadraginta tribus. Archon enim Agathocles annis tribus et nonaginta ante ipsum consignatur. Meursius autem dicit, Pausaniam ostendere, Agathoclem Athenis imperasse anno quarto Olim-

(1) Tom. III *Fast. Attic.* edit. Flor. pag. 158.

piadis centesimae quintae, idest annis ante Christum CCCLV. Ergo marmorum scriptor ante Christum annis CCLXIII, et Homerus 15555VI pariter ante Christum vixit, quamvis Petavius, qui haec marmora videre non potuit, eum dicat floruisse annis ante Ch. circiter CIO, et Harduinus ⁽¹⁾ vero propius 15555XX. Quod discrimen profecto tenue est in tanta temporum antiquitate, praesertim si animadvertamus, et illam particulam *circiter* a Petavio appositam, et ab eodem annum duodecimum imperii Megacelis assignari ad 15555VI annum ante Christum, quo tempore iuxta marmorum consignatorem Diognetus Athenis imperabat. Hinc Petavium inter et graecum Chronologum annorum decem et octo spatium discrepat: nam inter Diognetum et Creontem anni a Petavio ducenti quinque numerantur; contra a graeco Scriptore viginti duo et ducenti. Verum quum Petavius anno ante Ch. 15555VI, quod tempus a nobis Homeri aevo iam est tributum, annum duodecimum notet Megacelis, si alii anni decem et octo addantur, integrum Megacelis imperium, quod triginta annorum fuisse

(1) In *Adnot. ad hist. Plinii*.

XVIII

dicitur, complebunt, initiumque dabunt imperii Diogneti. Hoc vero anno eadem Oxoniensia monumenta unum ex duodecim perpetuis Archontibus Diognetum signant nec Corsinio dissentiente. Fixum ergo ratumque maneat, Homerum ante Christum vixisse, ut supra diximus, annis 100000VI et Diogneti primo. Iam vero in his ipsis Oxon. marmoribus Hesiodi etiam, cuius gratia haec omnis a nobis instituta ratio est, aetatem habemus. Ita enim illa adnotant: EX QVO TEMPORE HESIODVS POETA VIXIT, ANNI 10LXX.... ATHENIS IMPERANTE Reliqua invidit vetustas, quae notas abolevit. Sed quidquid desit, non pauciores esse possunt a marmorum conscriptore ad Hesiodum, quam anni saltem sexcenti et septuaginta. Hinc Hesiodus annis ante Homerum ad minimum viginti septem mortuus esse intelligitur, Megacリス nempe imperii tertio. Haec propterea assignanda Hesiodo nostro aetas est, quam verae proximam etiam Harduinus agnoscit, statuamusque oportet antiquiorem fuisse Homero hunc poetam, utpote qui annis ante Ch. 100000XXXIII vixerit: quibus si alii adiungantur C101000LXXXII quum haec scribimus, erunt nos et illum inter CC1001000CXV anni. Quare non sine ratione et ab

Herodoto, uti vidimus, quum dicit Hesiodum et Homerum docuisse *Theogonias*, prior Hesiodus nominatur; et a Platone in *Socratis apologia*, ubi poetas antiquissimos memorat, Musaeus primum, tum Orpheus, tertius Hesiodus recensetur, deinde Homerus. Nec aliter et a Plinio factum est, et ab antiquo Pindari Scholiaste, et ab Heraclide Pontico, et a Cyrillo, et a Iulio Caes. Scaligero, et ab aliis multis, quos et Sextus Empiricus, et Tzetzes referunt, quibusque in primis L. Accius poeta est accensendus, et Ephorus Historicus, et M. Varro ab A. Gellio commemorati. Mitto iam ea, quae ipse Hesiodus de Arcturi apparitione in Operibus scripsit, quaeque accidisse anno ante Ch. 1555 circiter debere, inita a Ricciolio astronomica supputatione; et ea item quae Suidas e nonnullorum sententia affert, fuisse nimirum Hesiodi consobrini filium Homerum; et quae demum alii Scriptores memorant de eius cum Homero concertatione ⁽¹⁾ in Oelyci Thessali exequiis et Amphidamantis Chalcidensis. Haec enim omnia, si etiam essent

(1) Versus, qui tunc dicuntur ab Homero recitati, hi sunt:

Μοῦσα μοι ἔννεπ' ἐλεῖνα τὰ μὴτ' ἐγενόγτο πάροιθεν,
Μήτ' ἔσται μετοπίσθεν etc.

vera, non aliud evincerent, nisi aliquanto tempore simul vixisse duos hosce poetarum principes ac quasi parentes; qui quum tam ingenti annorum serie ante nos exstiterint floruerintque, mirandum sane est, poeticam facultatem deinceps excultam semper aut parvum aut nullum accepisse incrementum. Sed de his hactenus: veniamus nunc ad *Theogoniam*, de qua mihi secundo loco dicendum aliquid proposueram.

Multae quidem in Graecia ante ipsum Hesiodum *Theogoniae* traditae vulgataeque ferebantur, Lini in primis Chalcidensis, Orphei Thracis, Musaei Atheniensis, Thamyris, ut fama est, ex Agriopa nympha in Thraciam profuga nati, Melampodis Phoenicum mysteriis initiati, Abaris, aliorumque veterum Theologorum. Postea vero a Theologis tum graecis, tum aegyptiis, chaldaeisque hoc studium ad alios poetas transiit, Theo-

hique alii ab Hesiodo, qui maiori laude digni visi sunt:

Α'λλ' ὅταν ἀμφὶ Δίος τύμβῳ καναχήποδες ἵπποι

Ἄρματα συντρέψωσιν ἐπειγόμενοι περὶ νίκης etc.

quos et latine habeas a me versos ita:

„Musa mihi dic illa canens, quae facta nec ante

„Exstiterunt, nec secula ferent venientia etc.

„Ast ubi cornipedum certans vis excita equorum

„Circum busta Iovis rapido quatit impete currus etc.

goniasque docuerunt et Epimenidas Cretensis, de quo multa Cretes mendacius effuderunt, et Homerus, et Aristophanes, aliique. Sed poetis hac in re omnibus Hesiodus praeferendus est. Nam et totus est in hoc argumento pertractando, quod obiter alii et quasi cursim fecerunt; et quum Philosophorum, aut potius Theologorum scripta ex parte maxima perierint, eius integrum ad nos pervenit *Theogoniae* carmen. Dignus propterea videri potest, qui diligentius expendatur, vetustissimae inter graecos traditionis de rerum, hominumque originibus vestigia continens non contemnenda. Verum in eo explicando summa est difficultas: nam et multa confundit, et non pauca ad versuum ornatum atque elegantiam fingit; et ordinem, quo rebus maxima lux affunditur, narrandi non ubique servat; et diversos Theogoniarum Auctores nulla habita temporum, locorumque distinctione sequitur, in unumque doctrinae veluti corpus quidquid vel e Thracia, vel e Phoenicia, vel ex Aegypto, vel ex aliis barbaris regionibus a diversis coloniis in Graeciam commigrantibus advectum acceperat de diis, rerumque principiis, conflare conatur. Religioni vero in primis, quae eius tempore foeda late domina-

batur, clarosque vetustatis viros in deorum numero accensebat, ut ipse erat ea superstitione obcoecatus, servire non invitus videtur. Quare mirandum non est, si nec omnia cohaerere, nec unum ad finem multa in huiusmodi labyrintho unius Ariadnae ope nequaquam pervestigando tendere videantur. Vix enim exitum e Phoenicum doctrinae filo aliquem invenisse credis, ecce aulim in errorem delaberis, ni Aegyptiorum auxilium implores; quumque hos exoraveris, tramitemque ostenderint, quo progrediaris, adiumenta alia petenda sunt vel e Thracia, vel e Ponto, vel e Syria arcessita. Multarum gentium annales consulendi, multiplex dispicienda theologia, vetus philosophia, atque astronomia excutienda, graecidemum poetae dissonas de rebus iisdem sententias ferentes inter se conciliandi, qui quum eas fabularum involucris etiam comprehendant, nae is Aethiopem, quod aiunt, lavet, Sisyphiumque laborem suscipiat, qui uni omnes, eidemque argumento aptare velit. Hanc potissimum ob causam, qui mythologiam omnem vel ad veteris historiae rationem, vel ad philosophiae, astronomiaeque placita exigi posse crediderunt, vehementer falsi sunt. Quamobrem nec veteres Gram-

matici, nec eruditi fabularum Interpretes recentiores, Heinsii, Vossii, Bocharti, Clerici, Huetii, Pluchii, Dupuisii, sexcentique alii, qui magno ingenio instructi, parique eruditione hac de re diligentius quaesiverunt, alacresque hoc in studio impedito admodum atque anfractuoso decurrerunt, metam credendi sunt contigisse. Vt enim iis multa feliciter evenisse concedantur; tamen quis non videt in aliarum rerum, nominumque quamplurium explicatione eosdem haerere, quod necesse est, angi, torquerique, atque ad extremum quadam animi desperatione correptos, quia quod intenderant, consequi non potuissent, in alienas omnino coniecturas, atque a communi sensu remotas fictiones, hypothesesque redigi? Itaque fateri satius duco, fieri a nobis nequam posse, ut quae ab hominibus ingenio fecundissimo, effroenataque fingendi libidine, ac licentia praeditis pro libito, arbitrioque scripta sunt, ea videantur fuisse, quamvis et allegoriis spolientur, et poeticis ornamentis exuantur, cum ratione semper caussaue scripta, et ad unum veritatis scopum collimare. Sed ad graecorum theogonias propius accedamus: earum si non omnium, plerarumque certe, ut observat Brucherus

in *Historiae philosophicae institutionibus*, haec videtur fuisse summa. Praeter deum Chao gravidum, sive Chaos deum in se complectens, initio nihil exstitit aliud; adeoque in deo sive universo cuncta latuerunt. Illud autem sua vi agitatum impressit amorem, ut homogenea sociarentur, separarentur heterogenea. Is motus sive amor, quum e sinu dei profluxerit, et ratione et sapientia fuit plenus. Ita agitata materiae mole, leviora ascenderunt, graviora descenderunt in tartarum. Hoc autem pacto dispulsa nocte ex levioribus emicuit aether atque lux, ex hisque sol genitus: ex gravioribus terra atque montes exstiterunt. Terra vero nupta et coniuncta Caelo pelagus genuit exhalationibus atque imbribus in se decidentibus, divinae mentis vestigia hisce omnibus mundi partibus conservantibus communicata. Hinc enata sunt ex Caeli Terraeque coniunctione animalia ratione praedita, homines nimirum, eorumque primi maximique insidentis numinis magnam vim hauserunt, qua instructi beneficiis et inventis utilissimis humanum genus sibi ita devinxerunt, ut post condita imperia mortalitatemque depositam ad sedes divinitatis reversi divinoque honore digni passim a populis creden-

tur. Huius autem opinionis ne falsitas teneretur, a sapientioribus, id est a magis fraudulentis, quibus erat bono, obscurissimis involucris monstrisque allegoriis, quæ ad religionem pertinebant, omnia obtegebantur. Haec fere cuncta, quæ e Brucheri doctrina attuli, illud evincunt manifeste, graecos theogoniarum scriptores, imo et barbaros, quum eas traderent, non unam deorum generationem, sed rerum omnium huius universitatis, quam mundum appellamus, et originem et opificium et progressum et statum tradere voluisse. Quo fundamento veluti posito, totam Hesiodiae fabricae molem breviter contemplemur, cuius, ut mihi quidem intuenti obversatur animo, cur et aliis dubitem inspiciendam imaginem proponere? Id vero timide faciam, ut quod est, fatear; sed audendum tamen est, ac faciendum. Prima igitur huiusce *Theogoniae* pars ad naturalem mihi, seu physicam mundi constitutionem pertinere videtur, altera ad socialem seu politicam, tertia ad religiosam, quarta demum ad historicam usque ad belli Troiani tempora. Pergin vero ita serio desipere, inquires? Atqui profecto sic animo fixum est, bene nec ne an male, tu iudicabis, postquam fabulam audieris. Inci-

piamus ab ea parte, quam primam proposui. Mundum hunc, qualem nunc intuemur, non fuisse aeternum, Hesiodum legenti patet: sed nulla opificis dei in eius constructione seu constitutione ab eodem fit mentio. A quo igitur ipsa materies seu rerum principia exstiterunt? A deo certe, quem quum non omnino neget Hesiodus, potius supponere dicendus est; ita enim vetus ferebat traditio. A celebri autem Chao, ut ceteri omnes theogoniarum scriptores, initium facit, terramque ubi nominavit, tartarumque et amorem, erebi atque noctis e Chao, rursumque aetheris dieique ex nocte atque erebo generationes auspicatur. Tellus rite iam efformata ac ab aere segregata caelum produxisse, id est aspectui hominum exhibuisse, dicitur, quumque eadem in quaque sui parte non est aequabilis atque plana, hinc iure montes et valles genuisse fertur, ingentemque vim aquarum, quae sparsae erant prius per omnem terrarum faciem cumque rebus ceteris confusae, in maximas fecit defluere cavitates velutique crateres, unde maria ab eadem generata affirmantur, eque illis flumina fontesque varii. Hisce ita digestis rebus ordinatisque coeperunt et venti aera perflare, et ipse sol cum luna

reliquisque sideribus splendescere in caelo, et dies mensesque statò ortu obituque distinguere. Homines item primi, nimirum Titanes, quos antiquitus creatos lateque terram inhabitasse fortissimos audierat Hesiodus, uti et bruta ex eadem telluris caelique coniunctione, quod simul, opinor, cum iis exstiterint, prodiisse finguntur. Vides haec perbelle quadrare omnia ad singulas mundi partes, et ad hanc omnem rerum creatarum efficiendam seriem. Quid vero ille Hesiodi Saturnus falcifer, eiusque iussu matris telluris in Caelum patrem saevitia? Graecis Chronos, qui Latinis Saturnus, tempus est. Nonne autem homines, et terram habere generandi vim, et caeli irrigatione et calore indigere, et curam praeterea adhibendam in colendis arvis, ferroque proscindendis, usu processuque temporis didicerunt? Nonne solum maria fluviosque, quum iam alia nova fieri desiissent, iidem maximam sibi ad vitam victumque utilitatem conferre coegerunt? Hoc illae e caeli foedo vulnere guttae sanguinae in terram decedentes ac coalescentes, et illa in mari spuma concrescens vitaque praedita, quae Venus est appellata, significabant: quocumque enim apta inciderant semina, uberrimae foecun-

ditatis indicia habebantur. Porro homines arte parandi producendique ea, quae ad vitam alendam conservandamque pertinebant, satis iam instructi multiplicatique varias sese in regiones insulasque diviserunt, quo quemque vis aut tempestas adegerat: Graeci autem et potissimum Athenienses se *αὐτοχθόνας* gloriabantur. Deinde aerumnis premi ac labore, curis agitari, caedibus vexari invicem, morbis ac senectute deficere; quae mala cuncta cum ipsis hominibus mundique ortu recte ab Hesiodo dicuntur nata. Habemus ergo hunc terrarum orbem et physice constitutum, et hominibus aliisque animantibus refertum: sed nulla adhuc in eo reipublicae, nulla imperii forma, quae sine aliquo moderatore summo atque rege recte factis praemia laudemque tribuente, maleque factis mulctam poenamque irrogante nequaquam haberi potest. Virus adhuc ubique erat Saturnium. Iupiter igitur imperio potitur, Saturnum Titanasque vincit, efferos nimirum hominum primorum, qui Graeciam incolebant, animos moresque contundit, leges fert ac servare iubet, modestiam, aequitatem, pietatem, aliasque virtutes colendas proponit, vitia, quibus antea tenebantur, severissimis interdictis coercet ac prohibet,

industriam excitat, artes promovet, omnia denique ad prudentiae iustitiaeque normam dirigit, confirmat, quae bene erant instituta, quae secus, abolet. Id certe ea, quae ab Hesiodo de Iove praedicantur, si fabularum pigmentis poeticarumque fictionum ornamentis spolientur, quis non videat significare? Nihil enim de caeli Saturnique nobis providentia nihil de iure, nihil de legibus iudiciisque a poeta dictum. Quare homines ante Iovem nullius imperio subiecti vixisse videntur: quo quisque erat fortior, eo magis viribus in aliorum perniciem abuti, aliena rapere, alternis iniurias ulcisci caedibus consueverant. Contra vero quum Iupiter rex, quisquis is tandem fuerit, maximam Graeciae partem in suam ditionem redegit, et coercita populorum licentia, et vivendi in hominum societate praescriptae leges, et iudices delecti, et iusiurandum institutum, et indictae de reis quaestiones, et virtuti praemia destinata. Quod quum fieri non posset sine magna et prudentia et iustitia et potentia, hinc illi et fulmen datum, et fortissimi apparitores designati, et prima uxor Metis tributa, deinde Themis, tum ceterae coniuges, quae fere omnes ad aliquam vel virtutem vel laudem rege dignam spe-

ctare facile videntur. Statuatur igitur, in Hesiodi *Theogonia* non unam mundi physicam constitutionem, sed politicam etiam contineri praesertim in iis, quae de Iovis imperio perhibentur. Iam vero quum haec esset a veteri traditione accepta fama, magnique facerent homines benefacta, quibus eos affecisse Iupiter eiusque socii liberi-que ferebantur, vero non absimile est, eosdem fuisse ab iis creditos in caelum elatos, et immortalitate potentiaque summa praestantes. Neque tamen is ego sum, qui ab hac dumtaxat re in-vectam credam in Graeciam multoque minus in alias terrarum regiones foedissimae superstitionis illam Idololatriam ⁽¹⁾, quae humanum genus turpiter deformavit, teterrimisque ignorantiae tenebris infecit. Quamcumque ista originem habeat, quae, quod necesse est in tanta rerum temporumque obscuritate, a diversis diversa scriptoribus assignatur, est omnem extra dubitationem, Hesiodi aetate eam in Graecia viguisse ita, ut

(1) Dignus est praeter ceteros Comes Carlius, qui inter recentiores hac de re legatur in epistola data ad March. Gravisium eruditissimum virum, et ad suam italicam *Theogoniam* praefixa, in Veneta Recurtii editione.

innumerabilis quaedam atque incredibilis simul cum Iove deorum turba vulgo coleretur. Hanc vates enumerat, huius facta celebrat, generationes explicat. Iovem statuit fato subiectum hominum deorumque regem Iunonemque reginam, omnium principes; Neptunum mari imperantem, inferisque Plutonem; Martem bellorum praesidem, sapientiaeque Palladem; itemque Latonam cum duobus filiis Apolline ac Diana, quibus postea Sol atque Luna, in quae astra post mortem fortasse ascendisse credebantur, tamquam sedes propria attributa est; Bacchumque et Mercurium, hunc vini laetitiaeque datorem, illum mercaturae lucrique dispensatorem; ceterosque huiusmodi deos, quos, ne et ipse videar facere, quod ad satietatem iam ab Hesiodo factum est, satius heic esse iudico silentio praetermittere. At fierine potuit, ut vir ingenio florentissimo praeditus iudicioque acerrimo, uti erat Hesiodus, tam foedam tam incredibilem tam variam deorum turbam colendam esse duceret atque ex animo sentiret? Id vero dolendum magis quam curiosius investigandum et de ceteris philosophis quaeri potest, quos quum sapientissimos multis in rebus iure admiramur, in hac re maxime deceptos errantesque

videmus. Quid? an et Hesiodum et alios viros doctissimos agnovisse quidem dicemus vanissimae huiusce religionis falsitatem, sed quum non haberent, ubi tuto consisterent, quod veri, uniusque esset numinis species fere abolita, se cum vulgo passos abripi, eiusdemque opinioni deservisse? Ita opinor profecto. Vt enim respublicae recte institutae haberentur, populiue continerentur in officio, videbant alicuius esse numinis metum omnino necessarium; quumque iam invaluisset polytheismi doctrina, essentque ab hominum, si non omnium, saltem plurimorum recepti sententia dii, quos recensui, philosophi etiam poetaeque in primis, ne reip. status turbaretur, aut ipsi displicerent, palam non aliter quam vulgus de diis patriis sentire poterant. Sed haec non huius loci nec instituti, praesertim quum non disputamus heic de philosophorum poetarumque de diis opinione, verum illud videre contendimus, utrum Hesiodus, postquam rerum omnium universitatem primo physice informatam, deinde politice docuisset, ad religionem describendam, quae tum dominabatur, gradum faceret. Id autem manifeste constare nemo sanus negabit. Restat propterea ut videamus, an et historicum hoc

in opere nostrum vatem possimus dicere? Quare perspecta absoluta erit, quam proposui, disquisitio. Age iam, quid totum oro hoc Hesiodi carmen, nisi quaedam antiquissimorum nominum factorumque congeries, quorum tum fama vige-
bat, dicendum est? Nonne ab ipso narratur, quaeque habuerit principia mundus, a quibusque res singulae, quoque modo effectae sint? Quae forma, qui status, quae vis cuiusque erat partis? Nonne hominum generationes a Chao atque Caelo incipientes ad Saturnum usque recensentur; ab hoc autem ad Iovem, ac demum a Iove ad Herculem, ad Memnonem, ad Iasonem, ad Peleum, ad Aeneam, ad Vlysem aliosque huiusmodi viros heroicorum temporum, quae in Troiani belli aetate desiisse scimus, perpetua successione deducuntur? Quid illa Echidna, quid Typhon, quid Chimæra, quid Sphynx, quid Harpyae, quid Gorgones aliaque poetica monstra, nisi facta veterum hominum magis illustria, casus admirandos, varias expeditiones, bella, victoriasque in diversis terrarum orbis regionibus innuere et significare dicentur? Sane haec omnia ad historiam pertinent: quae si non loco et tempore et nominibus suis distincta referuntur, danda haec poetae venia,

qui portentis miraculisque quidquid scribebat explere atque exornare studebat, quo legentibus mirabilior videretur. Itaque finem faciam satis, quae dixi, futura sperans, ut tute ipse pervidere possis in hac Hesiodi *Theogonia*, quamvis obscura sit et implexa, et mundi constitutionem, et politicam formam, et religionis statum, et veteris historiae traditionem contineri. Neque vero me fugit, e doctis hominibus futuros fortasse aliquos, qui hunc in partes quatuor divisum *Theogoniae* prospectum, heic a me adumbratum magis, quam demonstratum, et ineptum esse arbitrentur et vehementer improbent. Sint ii sane; neque enim pugnabo cum hominibus praeconcepta alia quadam opinione preoccupatoque iudicio. Erunt certe alii et fortasse aequiores, qui sedulo perpendentes excutientesque quae a ceteris interpretibus dicta sunt, quamque impeditas aliasque abierint in sententias, pervidentes, hanc meam si non tamquam certam, quam timidius proposui, at probabiliorem saltem verisimilioremque putent coniecturam. Omnis profecto, si quid intelligo, ex ipsa carminis, quo de sermo est, natura diligenter inspecta, et mysteriis plena vatis antiquissimi doctrina perlecta per se mihi ef-

fluere quodammodo ac sponte exhiberi videtur,
quam idcirco et his versibus complexus sum, ut
memoria facilius retineretur.

Vnde satae res quaeque, fuit quis primus in orbe,

Qui summum rector gesserit imperium?

Quae stata religio, quibus et genitoribus orti

Diique hominesque, sacro carmine Musa docet.

HESIODI

ASCRAEI

DEORVM GENERATIO.

Pincipium nostri Musae sint carminis, alta
Quae iuga concelebrant, sacras Heliconis et umbras,
Pernicique solum plaudunt pede caerula propter

VERS. 1 *Principium nostri* etc. Vti carmini *Operum et Dierum* priores decem versus ab antiquissimis iam temporibus assutos fuisse credit et Pausanias et Scaliger et Heinsius et Clericus; ita et *Theogoniae* priores hos cxv versus suppositos esse censuit Guetius. Illi *Opera et Dies* a contentionum divisione incipere affirmarunt; hic a Chao *Theogoniam* auspicatus est. Verum huic Guetiano placito non solum antiquitas tota adversari videtur, sed et poetarum consuetudo, qui antequam rem ipsam aggrediuntur, de qua scribere constituerunt, solent aliquid praefari, Musasque invocare, ut quidquid canunt, earum afflatu incitati canere videantur. Multo magis id Hesiodum fecisse credibile est, qui se a Musis edoctum non uno in loco gloriatur.

2 *Heliconis et umbras* etc. Quas nisi patrias Boeotus vates Musas invocet? Helicon enim Boeotiae mons est Asbrae imminens. Porro si Sam. Bocharti coniecturae fidendum, phoenicia vox *hhalik* vel *hhalikon*, unde videtur *Helicon* fluxisse, *montem altum* significat, uti re vera est.

- Stagna Iovisque aram; tum lotae mollia membra
 5 Permessove, Olmiove, aut fonte Hippocrenes
 Pegaseo, aonii divino in vertice montis
 Inter se dulces gaudent agitare choreas
 Ingentem edentes sonitum procul. inde citato
 Delapsae cursu et noctis caligine septae
 10 Ingeminant te, magne pater, te voce canentes

4 *Stagna Iovisque aram* etc. Heliconem esse *πλούδρον* nemini non notum. In eo autem et aram Iovis fuisse ab Hesiodo discimus.

5 *Permessove, Olmiove, aut* etc. Clericus Olmium Permessum atque Hippocrenem a vocibus phoeniciis deducit, ut Olmius sit ab *hhol-majo*, quod valet *dulcis aquis*; Permessus a *pheer-metso*, quod est *puteus* aut *fons purus*; Hippocrene sit *happhigran*, hoc est *fons erumpens*. Haec ille e Bochari doctrina, a quo tantum dissentit in interpretatione Permessi, qui per ipsum derivandus est a *beer-metso*, idest *fons processus*. Sed ego quamvis sciam graecos a phoenicibus multa didicisse, quae uti sua posteris venditarunt, tamen plus iusto phoenicissantes, si ita loqui fas est, graecos fuisse factos et a Bocharto et a Clerico suspicor. Ad rem redeamus. Permessus ex Helicone ortus cum Olmio confluit in Copaïdem lacum, uti docet Strabo lib. ix. Hippocrene autem graecis est equi fons, quem a Pegasi ungula excitatum ferunt Poëtae; quamobrem non immerito fortasse addidi in versione illud *Pegaseo*.

9 *noctis caligine septae* etc. Musas noctu incedere, ne videantur ab hominibus, passim legere est apud Poëtas. Nec vero id, uti pleraque alia, absurde ab iis fictum; ne mendacii scilicet convincerentur, si aliter dixissent: plurimos enim testes falsitatis habuissent.

Aegida qui dextra retines; nixamque cothurnis
 Auratis te, Iuno argiva; oculoque Minervam
 Caeruleo insignem Iovis ipso e vertice gnatam,
 Phoebumque, et iaculis gaudentem arcuque Dianam;
 15 Neptunumque undis qui terram amplectitur omnem
 Concutiens motu vasto, Themidisque verendae
 Numen, et ardentes oculorum Cypridis ictus,
 Auratoque Heben serto, pulcramque Dionen,

11 *Aegida qui* etc. Iupiter dictus est *Ἀγίεχος*, quod a capra enutritus, e cuius pelle Aegis postea compacta, horrendum nempe Iovis scutum, quo et Minerva utitur, iuxta illud Virgilii:

„Aegida terrificam turbatae Palladis arma etc.

Sed hac de re etiam alibi.

12 *te, Iuno argiva*; etc. In Argo potissimum Iuno colebatur, passimque eadem a poetis argiva dicitur. Hinc Horatius Od. vii inquit:

„Plurimus in Iunonis honorem.

„Aptum dicit equis Argos etc.

13 *Caeruleo insignem* etc. Nempe *γλαυκάπιν*, quod est *glaucis oculis intuentem*. Porro glaucum caeruleum ac caesium idem ferme sonat apud latinos poetas, quum de oculorum colore sermo est; licet aliqui discrimen agnoscant.

17 *oculorum Cypridis ictus*, etc. *Ἐλικοβλέφαρον* Clericus interpretatur *volubilibus palpebris* id est *paetam*, ut latini vocabant Venerem; additque lasciviae esse indicium nictare frequenter et signum amantium. Scholiastes autem docet esse metaphoram desumptam ἀπὸ τῶν ἐν ταῖς ἀμπέλαις ἐλίκων. Guictus ita dictam existimat, quod Venus in arcum sinuata habeat supercilia. Sed quidquid sit de voce, ego rem ipsam satis apte, opinor, explicavi.

Auroram, Solisque iubar, Lunaeque nitorem,
 20 Latonam, Iapetum, et Saturni pectora vafra,
 Terramque, Oceanumque patrem, Noctemque nigrantem,
 Magnorumque alios, genus immortale, deorum.
 Me quoque lanigeros pascentem in saltibus agnos
 Hesiodum cantus docuere Helicone sub almo,
 25 Vt mihi se primum tali cum voce videndas
 Obtulerunt divae, magni Iovis aurea proles.
 Sub dio, o vigiles pastores, probra virorum,

23 *pascentem in saltibus agnos* etc. Ergo Hesiodus et pastor fuit et pastoritiam vitam egit; quod nullam tum natalium infamiam denotabat, sed tantum vigentem adhuc antiquissimorum temporum auream illam vitae simplicitatem, quam et in locupletissimis Hebraeorum Patriarchis admiramur, et in maximorum regum filiis apud Homerum. Quid quod

„Pavit et Admeti tauros formosus Apollo etc.?

Caeterum ego crediderim, fuisse Hesiodum a puero pascendis gregibus destinatum, sed quum maximum a natura ad poëticam facultatem habuisset ingenium, litteris deinde sese excoluisse diligenter, atque artium disciplinis imbuisse, quas illa ferebant tempora.

27 *probra virorum*, etc. Haec certe Musarum alloquutio minime urbana videri possit, nisi velit Hesiodus significare, Musas et ex pastoribus, qui καὶ ἐλεγχέα et γαστέρες solum sunt, maximos vates efficere posse, ut de se ipso nulla antea doctrinae laude florente vatem suavissimum effecerunt. Nam quod Clericus ait, gratulari sibi poëtam, quum primum alloquutae sunt ipsum, conviciis esse usas Musas, quod id proprium fuerit primaevae simplicitatis atque amoris indicium, non placet. Scio quidem et ab amanti-

Tantum epulis sueti parere, imitantia verum
 Novimus edoctae mendacia fingere multa,
 30 Veraque, si libeat, modulari novimus ipsae.
 Talia ubi suavi dixerunt gutture Musae,
 Me lauri iussere virens decerpere sceptrum.

bus dici solita convicia; et de hac re sibi gratulari Catullum in eo lepidissimo epigrammate:

„Lesbia mi praesente viro mala plurima dicit etc.

Sed haec admodum diversa sunt; et quod attinet ad epigramma, illud *praesente viro* tollit omnem dubitationem, quam ob causam gauderet iis conviciis Catullus.

28 *imitantia verum* etc. Perperam heic incusant Hesiodum, diis mendacia tribuisse, perinde quasi dii Hesiodii non homines fuerint, et iisdem, quibus homines sunt, vitiis obnoxii. Quid quod et illa verba possunt accipi de mendaciis non omnino veris, sed de poëticis fictionibus, uti sunt apologi, metaphorae, allegoriae et cetera huiusmodi, quae si tollantur, maxima poëseos venustas evanescat necesse est? Vetet haec interdicto in sua *Rep.* Plato, dummodo maiora ac graviora his non permittat vitia.

32 *Me lauri iussere virens* etc. Mitto quae vetus Scholiastes parum ad rem hoc loco dicit, quaeque itidem multis docet Salinasius in Solini *Polyhist.* pag. 609. Duo heic dicit sibi poëta munera a Musis data, insignia nempe poëtarum et ipsam poëticam facultatem, quam qui profitebantur, laureum gestare in manibus ramum consueverunt. Id vero Hesiodo maxime fuit peculiare, ut docet praeter alios Pausanias *Boeotic.* lib. ix, ubi loquitur de Hesiodi imagine male picta cum cithara, quae non erat proprium ipsius gestamen: *Manifestum enim est, ait, etiam ex ipsis eius versibus, eum ad lauri ramum cecinisse.* Integrum in hanc rem habemus epigramma in *An-*

Mirandum visu, diamque in pectora vocem
 Spirantes, qua prisca sciam, venturaque vates
 35 Pangere, me divum voluere intexere laudes,
 Seque adeo primo et postremo dicere cantu.
 Cur tamen haec quercuque super petraque revolve

ihol. lib. iv. Ἀὐτὰὶ παίρνονται etc. Lauri etiam ramum gerebant, et folia admordebant, qui vaticinandi scientiam profitebantur.

34 *venturaque vates* etc. Lucianus, in διαλέξει πρὸς Ἡΐδον, eum furtive de more interrogat, quae et quando futura cecinerit detexeritque hominibus? Vide Hesiodi responsionem; et illud in primis tibi persuadeas, non quaerendam esse a poëtis nimis religiose rationem rerum omnium, quas dixerint; sed sciendum, multa a poëtis et metri causa et aurium voluptatis proferri. Sed Lucianus his dictis minime acquiescit, eumque ludibundus exagiat.

36 *Seque adeo primo* etc. Virgilius Eclog. vii.1:

„A te principium, tibi desinet etc.;

et Horatius etiam multo pressius ep. I lib. I:

„Prima dicte mihi, summa dicende Camoena etc.

Porro hinc sese totum effundit Hesiodus in Musarum laudes, quarum et suavitatem et scientiam et potentiam celebrat, ut parem accepto beneficio gratiam referre videatur.

37 *Cur tamen haec quercuque super* etc. Optime quidem haec explicat Scholiastes inquiens: *Quid haec ad rem quam aggressus sum?* Quem sequutus ego, illa *avus a coepto* addidi, ut clarior sententia sit. Homerus habet huiusmodi loquutionem *Iliad.* x et *Odyss.* Y. Primo loco ea utitur ad inanes sermones, quos Achilles laturus non erat, significandos; in secundo ad fabulam respicit, qua homines a quercubus lapidibusque nati ferebantur, Penelopemque inducit alloquentem Ulyssem, quem adhuc, unde et quis esset, non cognoscebat. Dixi

Avius a coepto? quin Musas, numina nostra,
 Nunc age dicamus. summo illae cuncta parenti,
 40 Quae sunt, quae venient, quae iam fugere peracta,
 Suavidico cantu memorantes ipsius olim
 Spargunt insueta captam dulcedine mentem.
 Vox liquido fluit usque eadem cantantibus ore,
 Qua ridet perfusa hilaris domus alta Tonantis,

autem *quercuque super petraque* etc. usus praepositione *super* pro usitatore *de*, auctore ac duce Virgilio, qui in fine lib. iv *Georg.* ait:

„ Haec super arborum cultu, pecorumque canebam,
 „ Et super arboribus etc.

40 *Quae sunt, quae venient*, etc. Eodem ferme modo et Virgilius haec Hesiodi et Homeri loquens de Proteo lib. iv *Georg.* extulit:

„ Quae sunt, quae fuerunt, quae mox ventura trahuntur.

41 *Suavidico cantu* etc. Hesiodus inquit *φωνῇ ὁμνεῦσθαι*, quod est simul voce concinere; nam Hesychio *ὁμνεύειν* est *συμφωνεῖν* ex *ὁμῶν* simul et *ἐρέω* dico. An hinc et Homeri nomen? Non certe male Clericus suspicatur, id ei nomen fuisse inditum, postquam divinis carminibus per totam Graeciam vates maximus inclaruit, quum prius Melesigenes appellaretur a Melete fluvio non procul a Cumis aeolicis fluente, de quo et Moschus in *Epitaph. Bionis*, et Herodotus loquitur in *Homeri Vita*; iuxta quem, ait, eum mater Critheïs pepererat. Notandum, Cumaeos dicere *ὁμῆρας* caecos fuisse solitos. Hinc fortasse tota de Homeri caecitate exorta fabula, de qua et M. Tullius vehementer dubitat, et multo certe verisimilius est, eum ab artis excellentia, quam ab infortunio cognomen invenisse. Quin et Hesiodi nomen *παρὰ τὸ ἦσιν ἄδω*.

44 *Qua ridet perfusa* etc. Retinui illud *γελαῖ*: nam et graecis et

- 45 Nimbiferique, deum sedes, iuga maxima caeli
 Pulsa sonant. illae cantu genus omne deorum
 Concelebrant, quos Terra parens, quos Caelus in auras
 Aetherias fudit, quorumque a stirpe creatos
 Novimus egregios post prima exordia divos
 50 Cunctorum auctores servatoresque bonorum.
 Hinc Iovis ad laudes redeunt, divumque parentem
 Atque hominum memorant ipsum, seu carmina coeptant,
 Seu ponunt; magno quantum dis omnibus idem
 Imperio potior, praeclaro et robore praestat.
 55 Post etiam dicuntque homines validosque gigantes
 Nymphae heliconiades, proles Iovis aegide clari,
 Quas quondam cupido furtim commixta Tonanti
 Pieria in viridi fausto dedit aurea partu

latinis poëtis sollemne est rebus etiam inanimis risum tribuere. Sic praeter alios Lucretius lib. I:

„ tibi suaves daedala tellus

„ Submittit flores, tibi rident aequora ponti.

46 *illae cantu genus omne deorum* etc. Ii, qui divi sint, postea docebit Hesiodus. Heic tantum observandum, terram caelumque plurimos deos progenuisse, ex iisque alios enatos, ut mox videbimus, donec ad Iovem deveniamus, in quo tertia quodammodo deorum aetas consistit. Caelus enim prius regnavit, deinde Saturnus, tum ultimus Iupiter.

58 *Pieria in viridi* etc. Pieria mons est et regio eidem subiecta ad Thermaïcum usque sinum producta, qua clauditur Thessalia ad septentriones, ad austrum Macedonia. Heic et Pimpleus mons,

Mnemosque, regnatus ubi se tollit Eleuther,
 60 Solamenque malis nigrisque oblivia curis
 Ferre habiles. una thalamo interiore receptus
 Namque novem sacras per noctes Iupiter, ulli
 Haud superum visus, placito gavisus amore est.
 Sed quum transierant circumvolventibus horis

unde et Pimplaeae et Pierides Musae dicuntur. An vero Musae a *Motsa*, voce phoenicia, quae *inventricem* sonat, nomen antiquitus acceperunt? Certe ab omnibus carminis inventrices celebrantur.

59 *ubi se tollit Eleuther* etc. Eleuther urbs Boeotiae a quodam rege eius urbis sic dicta, inquit Scholiastes, pergitque docens; *est etiam mons, ut perhibent, cognomento Herois*. Ad Citheronis radices sitae erant Eleutherae, de quibus in Atticis ita Pausanias: „Eleutherarum adhuc cum muri tum aedium erant vestigia. „Manifestum autem ex his urbem paullo supra planitiem ad Citheronem fuisse conditam etc. „. Itaque quamvis Musas in Pieria natas Hesiodus concedat, matrem tamen ex Boeotia fuisse, quum Eleutheri imperasset, contendit, ut hanc etiam gloriam patriae vindicet, quemadmodum et Scholiastes observavit.

60 *Solamenque malis* etc. Quanto sunt curarum levamento Musae, ii tantum nesciunt, qui numquam ad huiusmodi studia animum adplicuerunt, aut severioribus literis toti occupati omnem animi hilaritatem voluptatemque aurium exuerunt morosi ac tetrici, et digni, sententia Pindari, qui in Tartaro cum Iovis osoribus torqueantur.

64 *circumvolventibus horis* etc. Horae et apud Graecos et apud Latinos varias anni tempestates significant. Exempla multa invenies et in Ios. Scaligeri lib. I *De emend. Temp.*, et in Vossii *Etymol.* ad vocem *hora*, et in aliorum Scriptorum libris, in quibus etiam videbis hanc vocem *horam* sero fuisse traductam ad vige-

- 65 Tempora, et exactis aderat iam mensibus annus,
 Illa novem peperit concordi pectore gnatas,
 Carmina queis cordi securaque gaudia mentis.
 Nec procul imbriferi distant a vertice Olympi,
 Semper ubi laetosque choros, laeta atria complent
- 70 Sedibus adiunctae Charitum, queis ipse Cupido
 Additus est, celebratque dapes simul. omnia dulci
 Voce fremunt, quoties cunctorum ex ordine divum
 Naturasque canunt, legesque, atque aurea dona.
 Tum quoque siderei scandentes culmen Olympi
- 75 Ibant cum suavi fremitu, carmenque sonabant
 Ambrosium. vario tellus clamore resultans,
 Sub pedibusque solum gradientum ante ora parentis

simam quartam diei noctisque partem distinguendam. Saepe sunt venustatis praesides.

70 *Sedibus adiunctae Charitum* etc. Recte quidem vicinae Musis habitare dicuntur Gratiae, uti et Cupido. Quid enim Musae valeant, nisi accedat Gratiarum lepos, et Cupidinis non lascivientis, sed animorum motus honeste excitantis, hilaritas?

74 *Tum quoque siderei* etc. Iupiter, uti omnibus notum, habitus est summus caelorum rex; sed idem, quum homo antea fuisset, ut multa de eo nobis ab antiquitate tradita persuadent, Thessaliae imperavit. Quare Olympus Thessaliae mons ab aliis poëtis, et ab Hesiodo praesertim, pro ipso saepe caelo accipitur, et vice versa caelum pro Olympo monte, foeda quadam rerum nominumque confusione, qua id manifeste constat solum, nihil certi antiquos Theogoniarum scriptores habuisse, sed hac illac parum sibi consentientes errasse.

- Ridebat concussum. alta sed rector in arce
 Ille sedet, dirumque tonans et fulmina quassans
 80 Ignea, Saturno iam vi genitore subacto,
 Singula rite regit, dis et partitur honorem.
 Tali voce canunt Musae supera alta tenentes,
 A magno genitore novem Iove germina nata,
 Clioque, Euterpeque, Thaliaque, Melpomeneque,
 85 Terpsichoreque, Eratoque, Polymniaque, Uranieque,
 Calliopeque alias inter praestantior omnes,
 Magnanimos quae pone duces comitatur ovantes.
 Quem nam cumque Iovis gnatae dignantur honore,
 Aspiciuntque ultro venientem in luminis oras
 90 Regnaturum olim, linguam illi nectare dulci
 Suave rigant, ut verba fluant manantia melle.
 Attonitae hunc gentes late admirantur, et unum
 Suspiciunt, quoties populis dat iura vocatis
 Concilio in magno. nulla formidine captus
 95 Ipse serens ius atque pium profatur, et acres

80 Saturno iam vi genitore subacto etc. Qua id ratione acciderit, multi iam memoriae prodiderunt, et mox videbimus, ubi ad Titanum pugnam egregie ab Hesiodo descriptam perveniemus.

84 Clioque, Euterpeque etc. Haec sunt novem Musarum nomina, quarum singula aliquod e poëseos officiis seu effectis significant. Calliope autem idcirco praestantior ceteris dicitur, quod illi Epopeia tribuitur genus poëseos omnium maxime excellens, quo nempe heroum laudes celebrantur.

- Stans medio in coetu lites componere gaudet.
 Regibus idcirco mentis prudentia maior
 Indita, uti raptas res cogant reddere cives
 Leniter insane placantes iurgia linguae.
- 100 Hinc et quum cernunt spatiantem forte per urbem,
 Numinis in morem taciti venerantur: at ille
 Gaudet ovans, aliosque inter supereminet omnes.
 Magnum homini Musae decus addunt: namque per ipsas,
 Perque procul Phoebum iaculantem spicula, vatum
- 105 Fama viget cantuque potens citharaque sonanti.
 Ab Iove sunt reges: felix sed et ille, Camoenae
 Quem meritum donis augent, et amore tuentur.
 Olli vox dulcis fluit ore, et suavior ipsa
 Liquitur ambrosia. nam si quis corda recenti
- 110 Saucius heu luctu curis tabescat acerbis,
 Musarumque comes veniat, veterumque disertus
 Facta virum divosque attollere laudibus instet,

106 *Ab Iove sunt reges* etc. Quemadmodum primus inter deos honore Iupiter est, ita reges inter homines. Idcirco etiam dicti sunt *διογενεῖς* quasi *geniti Iove*, et *διοτρεφεῖς* a *Iove nutriti*.

108 *Olli vox dulcis* etc. Homerusne ab Hesiodo, an Hesiodus ab Homero hanc loquutionem accepit, qui in *Iliad.* A. ait de Nestore iuxta versionem vere Virgilianam mei Cunichii:

» Cui vox manabat ab ore

» Suaviloquo iucunda, ipso dulcis mage melle etc.

- Continuo anxiferos oblitus corde labores
 Haud meminit, quam dira tulit. sic tristia divae
 115 Carmine damna suo longe divertere possunt.
 Salvete, o Nymphae dium genus, et mihi dulce,
 Quale decet divas, faciles concedite carmen;
 Aeternoque aevo superos vitaeque fruentes
 Dicite, qui Terra, qui Caelo, et Nocte nigranti,
 120 Fluctibus et salsis cepere exordia vitae.
 Dicite, ut exorti primum sint; ut sola, et amnes,
 Caerulaque undanti late ferventia motu,
 Lucentesque ignes astrorum, et fulgidus aether
 Exstiterint: ex his qui nati cumque bonorum
 125 Auctores divi, qua se inter munera lege
 Distinxere, polique alta sunt arce potiti.
 Haec mecum vos, o superum caelestia templa
 Quae colitis, memorate, et prisca ab origine mundi
 Quid fuerit primum e cunctis, evolvite Musae.

119 *Dicite, qui Terra* etc. In hoc, et in sequentibus verbis videtur Hesiodus, quod saepe facit, Theogoniam cum Cosmogonia confundere. Immo quid aliud tota ferme eius Theogonia est, nisi quaedam rerum in mundo conditarum prosopopoeia, quae non ficta ab inani vulgo postea habita est, sed vera, quum maxima huiusmodi rerum atque nominum et in astronomia, et in scriptis hieroglyphicis vestigia expressa nec satis intellecta admiraretur.

130 Principio magnum Chaos exstitit, almaque deinde

130 *Principio magnum Chaos exstitit* etc. Hoc totius *Theogoniae* fundamentum est Hesiodo, immo potius, ut dixi, *Cosmogoniae*, si Chaos ab Ovidio *Metamorph.* lib. I recte fuit descriptum: ita enim canit:

- » Ante mare et terras et quod tegit omnia caelum,
- » Vnus erat toto naturae vultus in orbe,
- » Quem dicere Chaos, rudis, indigestaque moles,
- » Nec quidquam nisi pondus iners, congestaque eodem
- » Non bene iunctarum discordia semina rerum.

Postea, aliquot versiculis interiectis, pergit idem vates:

- » Hanc deus et melior litem natura diremit,
- » Nam caelo terras, et terris abscidit undas,
- » Et liquidum spisso secrevit ab aëre caelum etc.

Ita Ovidio Chaos non aliud est, nisi quaedam confusa rerum congeries, quam deus, quum voluit, suas in partes divisit ordinavitque, ex eoque ordine rerum haec summa, quam oculis usurpamus mundumque dicimus, exstitit. Hoc et Hesiodi Chaos sit oportet, nisi quod apud ipsum nescio quid animatum esse videtur Chaos et quaedam aeterna veluti persona, quae non solum rebus in se collocandis spatium praeberet, imo esset ipsum spatium; sed quae rerum omnium faciendarum semina aut ὕλην, ut graeci dicunt, contineret. Simile quid affirmat Bruckerus in *Instit. hist. phil.* edit. Lips. pag. 108 colligi ex fragmentis orphicis, quae satis luculenter systema emanativum, ut vocant philosophi, supponunt. Itaque dicit: statuendum esse ab initio deum et Chaos unum fuisse, illumque hoc velut animam informasse, exque hoc universo sua activitate rebus omnibus originem dedisse etc. Ergo Chaos habitum est et animatum, et productivum, et ab alio non factum, quamvis contrarium auctor Clementinarum homiliarum evincere conetur, illud Hesiodium γένετ' interpretando ἐγένετο, quasi sit ἐγενήθη, nimirum *genitum est*. Haec

Terra domus sedesque deum segura, quot alti
 Immortale agitant aevum per culmina Olympi,
 Tartaraque immenso subter tenebrosa recessu,

ille Homil. vI. Sed si hoc cogitasset poëta, dicit optime Clericus, caussam aliquam commentus esset, a qua genitum Chaos dixisset. Addo ego, si et vitam ipsi denegasset, quiddam aliud in scenam produxisset, cuius efficacia atque vi omnia prodierunt: saltem adduxisset fortuitam illam Epicuraearum atomorum concursationem, de qua passim Lucretius. Nec tamen defuerunt, qui heic veram Moysis de mundi opificio doctrinam allegorice adumbratam ostendere conati sunt; cuius etsi aliqua vestigia apparere possint, tamen pleraque coacta sunt atque absurda, quae afferuntur. Nisi creatio, quam e sacra Scriptura didicimus, mundi adstruatur, semper caecutiemus eque uno errore in alium perpetuo deferemur. Ex illo unice fonte doctrina vera petenda est.

131 *Terra domus sedesque* etc. Altera a Chao Terra est; sed a quo ipsa facta sit, quum silcatur, eam etiam iuxta Hesiodum ἀγε-
νήτην dicere necesse est, saltem quod pertinet ad eius informem originem, qualem fortasse et Aristoteles statuebat. Quomodo autem ea esse potest sedes deorum, quum dii non in terris, sed in caelo habitare credebantur? Ideo nimirum, quod ii qui postea dii habiti sunt, homines erant, superstitiosaque aliorum hominum vel benevolentia, vel inscitia in caelum post mortem fuerunt evecti. Videbimus autem terram ipsam esse quamdam personam, et ex caeli congressa, velut feminam ex mare, producere quamplura. Id fortasse allegorice fictum, quod terra pluviis irrigata ac sole calefacta fit frugifera.

133 *Tartaraque immenso* etc. Quid Tartarus? Quieto est ὑπὸ τὴν γῆν μέρος τοῦ χάσος; immo potius per Hesiodum terrae pars nobis aversa, quum sit μυχῷ χθονὸς ἐνερνοδείης. Sed alio in loco ab eodem Hesiodo sub terra, seu, ut clarius dicam, trans terram Tartarus col-

Atque Amor, ille deos inter pulcherrimus omnes,

locatur. Vbicumque sit, Clericus docet vocem phoeniciam *tarahh-tarahh* derivari a radice hebraea et arabica *tarahh*, et significare *molestiam creare* et *longe amovere*. Itaque Tartarus erit molestissimus ac remotissimus locus, quum repetitio radicalium sit apud Hebraeos superlativi loco. Huic explicationi ea, quae Hesiodus de Titanum carcere dicit, favere maxime videntur.

134 *Atque Amor, ille* etc. Amor iste caussa est, opinor, generationis, seu rerum omnium, ut ita dicam, vis generatrix, et per quam, quemadmodum et Lucretius canit, „ Genus omne animantium concipitur, visitque exortum lumina solis „. Vide autem apud Bruckerum *Instit. hist. philos.* pag. 67, quae ex Thooti annalibus descripsisse in quodam fragmento Sanchuniathon dicitur: nimirum „ Huius universi principia fuisse aërem tenebricosum et spiritualementem, et Chaos turbidum atque caligine involutum, quae quum ab infinito tempore nullo termino definirentur, spiritum, principiorum suorum amore exardescendentem commixtionis auctorem fuisse, et ex hoc nexu ortam cupidinem fontem exstitisse creationis, spiritu suam generationem ignorante. Inde vero etc. Haec ad Cosmogoniam phoeniciam pertinent, in qua suum Amor locum obtinebat, ut in aliis plerisque. Aristophanes autem in *Avibus*, ubi de mundi creatione aves loquentes inducit, haec habet: „ Chaos erat et Nox Erebusque niger primum et Tartarus latus. Terra vero neque aër, neque caelum erat. Erebi vero „ in infinito sinu parit primo Nox nigris alis praedita ventosum ovum, „ ex quo circumactis tempestatibus pullulavit Amor desiderabilis etc. „ Deinde sic pergit: „ Illic autem Chaos alato mixtus nocturno in Tartaro lato fecit genus nostrum, et primum reduxit in lucem. Prius autem non erat immortalium, antequam Amor commiscuit omnia etc. „ Quamvis ergo comice hic aves gloriantur sese esse antiquissimas; tamen manifeste constat, Aristophanem haec e veteri aliqua Cosmogonia descripsisse, in qua vis rerum effectiva Amori tribuebatur. Sed

- 135 Ille graves curas abigens, hominumque deumque
Imperio subigens prudentem in pectore mentem.
Nigra Chao sata Nox, Erebusque: at maximus Aether,
Atque Dies e Nocte sati, quos edidit ipsa
Mixta Erebo, postquam vasta concepit in alvo.
- 140 Terra autem genuit Stellis ardentibus aptum
Caelum, quo fuso tegetetur desuper omnis,
Ac sua firmarent stabiles vestigia divi.

et ipse apud Aristophanem productus est ab ovo illo ventoso: apud Hesiodum improductus est, ut Chaos, ut Terra, ac Tartarus. Quae quatuor a quo sunt genita, plane ignoramus ope huius Theogoniae, nisi fortasse ipsa statuuntur ἡ δημιουργία δύναμις, quum ex nihilo nihil etc.

137 *Nigra Chao sata Nox* etc. Prima haec est omnium generatio sine ullius, ut apparet, admixtione. Neque enim necesse erat, ut res quae in privatione lucis consistunt, ab alio quam a solo Chao, informi illo ac tenebricoso spatio, exordium ducerent. Porro Nox et Erebus idem est, si vocis vim spectes; nam et Moysi *hereb* aut *erbo* tenebrae sunt.

138 *Atque Dies e Nocte* etc. Aether seu serenitas et dies ipse ex Nocte Ereboque prodierunt. Ne quaeras, qua ratione ex rebus, immo ex non rebus, res omnino contrariae ac diversae exstiterint? Satis est scire, lucem post tenebras exortam ita, ut diei nox respondeat, ereboque aether.

140 *Terra autem* etc. Id recte, inquit Clericus, nam et Moyses post terram caelum formatum docet. Videtur autem Terra per Hesiodum nullius concubitu indiguisset, ut caelum montes speluncas pelagus, pontumque produceret, contra quam factum est in ceterarum rerum productione.

Practerea Montesque altos gratissima nymphis,
 Quae iuga, quae saltus habitant, tecta; atque profundi
 145 Progenuit Pelagi refluentibus aequora rivis,
 Et Pontum dulci sine amore. hinc ipsa corusco
 Concubuit Caelo, Oceanumque enixa creavit,

146 *Et Pontum dulci sine amore* etc. Distinguit Hesiodus Pelagus ac Pontum, fortasse ut significet mare, quod Tyrrhenum dicimus et Euxinum. Cum vero hic Pontus sit dulci sine amore, nihil dixerunt, aut Guetus, aut Clericus, aut ipse Graevius; nam nihil de Euxino suspicari sunt. Iohannes Rinaldus Carlius, quem ego virum honoris causa nomino tum ob eius singularem doctrinam eruditionemque, tum etiam ob eximiam, qua me complexus est, humanitatem, quum in italica huius poëmaris versione adhuc adolescens hunc locum interpretatus esset de Euxino mari, illud ἄτερ φιλότητος dicit maxime convenire Euxino, quod antiquitus *Axenos* vocabatur, quasi inhospitalis et propter insulas Cyaneas naufragiis famosas, et propter barbararum gentium, a quibus incolebatur, feritatem. Id et Ovidii testimonio pluribus in locis et Plinii *Hist.* lib. VI cap. 1 facile esset confirmare.

147 *Concubuit Caelo* etc. Quid est *concubuit Caelo*, nisi quod Terra, quae prius tota aquis tegebatur, quum in varias cavitates vallesque dehisceret, locumque aquis efficeret, ipsa quodammodo emergerit, ac proinde caelo propinquaverit? Illa autem aquarum congregatio, quae in maximum telluris hiatum resedit, Oceanum effecit, cuius nomen vel repetatur ab antiquissima graecorum voce Ω'γὴν vel ab hebraea *Aggan*, vel a chaldaica *Ogan*, sonat *lacum*, *craterem*, *cavitatem* etc. Vide adnot. Clerici, et Bocharti cap. xxxvi lib. I, Chanaan, et Cudvolhortum, et alios Scriptores, qui de tellure primitus aquis cooperta egerunt. Hoc obiter animadverto, Caelum esse mihi masculini generis, quum numen quoddam fingitur, uti est

Caeumque, Creumque, Hyperionaque, Iapetumque,
 Thiamque, Rheamque, Theminque, Mnemosynenque,
 150 Insignemque auro Phoeben, Tethynque decoram.
 Ultimus hos inter vafer est Saturnus in auras
 Editus, et cunctis in gnatis saevior, ausus
 Tristibus ille odiis quondam exercere parentem.
 Quin et produxit Cyclopum immania corda,

et M. Tullio, et passim Scriptoribus latinarum veterum inscriptionum: soli Hygino *Caelum* dicitur, non *Caelus*.

148 *Caeumque Creumque* etc. Sic et Virgilius lib. I *Georg.*, ubi quintam mensis diem superstitiose docet esse vitandam, ait:

„ tum partu terra nefando
 „ Caeumque, Iapetumque creat saevumque Typhoea,
 „ Et coniuratos caelum rescindere fratres.

Quisque autem per se videt, quod heic innuitur, antiquissimam nempe fuisse traditionem apud populos, homines e terra prognatos seu potius effectos esse. Haec vero nomina, ut bene monet Clericus, partim sunt hominum mulierumque, partim poeticearum personarum, de quibus suo loco iterum sermo ferit.

151 *Ultimus hos inter* etc. Saturnus a Caelo Terraque ultimus in lucem emissus esse, non quod ipsa natu minimus fuerit omnium fratrum, sed horum tantum, quos hucusque recensuimus, dicitur. An Κρόνος appellatus, quod tempus mutat omnia? Certe ipse rerum ordinem mutavit, regnumque in se transtulit, Caelo patre male mulctato; induxitque secundam quamdam vel deorum, vel hominum aetatem aut dynastiam. Quod quâ acciderit, paullo inferius videbimus.

154 *Quin et produxit Cyclopum* etc. Cyclopes viri *Chek-Loub*, idest viri sinus Lilybactani, qui antiquissimi fuerant Siciliae eductores

- 155 Brontenque, Steropenque, et magnis viribus Argen,
 Qui tonitru fecere Iovi fulmenque dedere.
 Omnia dis illi similes; at fronte sub hirta
 Vnus erat rutilans oculus, qui circulus ingens
 Quod veluti curva splendebat lampade frontis
 160 In medio, instituit vero de nomine dici
 Cyclopas: vis multa inerat, roburque, dolique.

aliarumque finitimarum insularum. Vide lib. I cap. xxx *Chanaan* Sam. Bocharti. Quod vero ait Hesiodus, eos ideo fuisse dictos Cyclopes, quod unum instar circuli oculum in fronte haberent, id omnino graecorum poetarum fabulis tribuendum, qui hoc nomen sua lingua interpretantes, non phoenicia, cuius est, uti aliarum etiam rerum, veterem historiam traditionemque nugis foedissime corruerunt. Diis autem similes Cyclopes dicuntur, inquit Clericus, quod essent similes *σεβασμίαις ἀνδράσιν οἱ πρῶτοι τὴν Ἑλλάδα ἐκτίσαντο*. Nam ipse contendit vocem *θεός* antiquitus apud graecos significasse non solum naturam aeternam ac divinam, sed etiam eximiam ac venerandam, et hominibus supra vulgus evectis tribui solitam. Vide part. II *Art. crit.* sect. I cap. III apud eundem. A *Θεός* autem verbum est *θαύμαζω* *admiror*; unde illud Evangelii *dii eritis* significat fortasse, eritis admirabiles, clari, spectandi etc. Negari tamen non potest, decursu temporis hanc vocem designasse naturam quamdam humana praestantiorum adeoque immortalem nempe deum.

161 *vis multa inerat* etc. Cyclopes fuisse non modo viribus sed et arte pollentes, Hesiodum heic voluisse significare, auctor est Clericus. Sed Homerus, ubi in *Odyssaea* de Cyclopi-
 bus sermonem habet, videtur contrarium sentire, et genus hominum ferum omnino atque agreste depingere, ut pote qui neque iura haberent, neque agriculturam exercerent, neque navigationem co-

E Caelo Terraque alii tres ordine creti
 Terribiles visu, atque invicto robore gnati,
 Cottusque Briareusque Gygesque, superba propago.
 165 Fortia queis centum surgebant brachia latis

gnoscerent, neque hospitalitatem colerent. Ita enim, ut ego verti,
 ipse ait lib. ix:

» proramque Cyclopum
 » Vertimus ad terras. haud est affabilis ulli
 » Effera gens, fastuque tumens etc.

et post pauca

» . . . nec frangit glebas neque conserit arva;
 » Non populi coetus agitant, nec iura, nec ulla
 » Foedera: in aërio praerupti vertice montis
 » Antra tenent. sua quisque regit etc.

Itaque si heic ab Hesiodo iisdem artis aliqua praestantia tribuitur,
 malim id intelligi dictum de Bronte, Sterope, aliisque vulcaniae offi-
 cinae administris, de quibus Virgilius ait:

» Ferrum exercebant vasto Cyclopes in antro
 » Brontesque, Steropesque et nudus membra Pyracmon etc.

quam generatim de universa Cyclopum gente.

164 *Cottusque Briareusque Gygesque* etc. Quid tria haec monstra?
 Phoenicia vox *Kot*, fastidiosum et rixatorem sonat; *Briah-jiri*, creatura
 time; *Gog* denique *ducem improborum*, si interpreteris ex arabica ra-
 dice *agag*. Hinc recte Clericus opinatur, hos fuisse tres antiquissimos
 latrones, et corporis validitate, et praedonum, quibus imperabant, nu-
 mero terribiles. Hosce mox videbimus in pugna deserere Titanos, et
 sequi Iovis partes. Homerus etiam *Iliad.* lib. I haec habet de Bri-
 reo, ut cl. Cunichius vertit, ubi Achilles Thetidem matrem alloquitur,
 dicitque ex eadem audivisse, eam solam avertisse quondam Tonanti

Ex humeris, supraque ipsos atque hispida colla
 Quinquaginta aderat capitum densissimus horror,
 Visque ingens vastos aequabat corporis artus.
 Non alii aetherias quotquot Terraque creati
 170 Et Caelo videre auras, magae viribus acres
 Sunt habiti: sed enim primaevo lucis in ortu
 Infesti invisique suo vixere parenti.
 Namque illos, dias ut quisque in luminis oras
 Exortus primum veniebat, protinus atris
 175 In tenebris abdens radianti a sole tegebat,
 Gaudebatque auso crudeli saevus. at aegra
 Intus Terra gemens, durisque exercita curis,

» Exitium, cum vincla olli di, vimque pararent,
 » Neptunus pater et Iuno, et Tritonia Pallas:
 » Solam atrox turbasse nefas, subitoque vocasse
 » Centimanum, divi Briareum quem nomine dicunt,
 » Aegaeona homines. advenit; robore praestans
 » Ille suum patrem, multo qui laetus honore
 » Caelicolas inter magna in Iovis aede sedebat.
 » Hunc veriti abstiterunt coepto di: vincla trementum
 » Excussa e manibus, libertas parva Tonanti est.

173 *Namque illos* etc. Ne sibi imperium ab his tribus fortissimis
 ferocissimisque natis eriperetur, eos pater, ut primum pubertatem at-
 tingebant, vel terribilissimo mandabat carceri, vel longe a se in alias
 regiones mittebat custodiendos. Sed a Iove liberati fuere.

177 *Intus Terra gemens* etc. Aegre nimirum ferebat mater tan-
 tam patris in liberos crudelitatem: matrum enim ingenia procliviora
 plerumque quam patrum erga filios.

- Maternum subito nocuas convertit ad artes
 Ingenium. ferri tum diri ut protulit usum,
 180 Extudit incurvam falcem, gnatisque vocatis
 Vltro animos acuens sic moesto corde loquuta est.
 O mea nequidquam soboles, heu crimine patris
 Infelix, vestram si matrem audire iuvabit,
 Iam fas, ulcisciue scelus vestrumque parentem
 185 Exercere malis: prior est molitus acerbum
 Flagitium. sic fata parens: metus irruit ingens
 Omnibus attonitis monitu. tum denique firma
 Mente vafer Saturnus ita est sua dicta sequutus.
 In me erit iste labor, genitrix: ego triste piabo
 190 Exitium; neque enim patris mihi cura scelesti
 Vlla super. prior ille nefas crudele peregit.
 Dixerat. ingenti gavisae est pectore Terra,
 Insidiasque parans occulta in sede locavit
 Audacem gnatum: simul illi dentibus aspris
 195 Dat falcem ingentem, multo simul instruit astu.

182 *O mea nequidquam soboles* etc. Quum nullum saevienti modum Caelus adhiberet, nullaue re lacessitus furere pergeret, mater natos adhortatur, ut extremo in malo extremum capiant remedium. Vides opinor, quam haec plena periculosae cuiusdam pravitatis exempla sint.

195 *Dat falcem ingentem* etc. Terra igitur invenit usum falcis, ut homines, quos ipsa ferebat fructus, haberent, quo meterent. Sed eam tum Saturno dedit ad alium omnino finem longeque diversum.

Iamque aderat Caelus ducens nigrantia noctis
 Tegmina, et ardenti flagrans praecordia telo
 Coniugis in gremium properat se infundere; et omnes
 Incubat in partes. affusum protinus acer

200 Excitus insidiis gnatus laeva occupat ipsum,

Qua ex re videlicet falcatus et falcifer a poëtis postea Saturnus dictus est, ut maxime improbitatis indicium perpetuo exstaret.

198 *Coniugis in gremium properat* etc. Hinc fortasse illud Virgilii *Georg.* lib. II.

» Tum pater omnipotens foecundis imbris Aether
 » Coniugis in gremium laetae descendit, et omnes
 » Magnus alit magno commixtus corpore foetus.

Itaque, ut alias monui, si quis dicat, hanc omnem caeli cum tellure commixtionem nihil esse aliud, quam terram a pluviis irrigatam iisdemque foecundatam, Virgilii etiam auctoritate se tuebitur.

200 *Excitus insidiis gnatus* etc. Habitus heic metentis optime describitur: laeva enim aristas comprehendimus, dextraque falcem supponimus; quae quum resecantur, non amplius pubescunt; grana vero quae excutiuntur, rursum in terra adolescent. Hinc illa, credo:

» nam quotquot in alvum
 » Sanguineae erupere atro de vulnere guttae,
 » Suscepitque omnes terra, ac vertentibus annis
 » Edidit immanes et Erinnyas, et fera monstra etc.

Sed Clericus ingeniose rem aliter explicat, allegoriamque interpretatur. Quatenam sunt haec *μήδεα*, inquit, quae abscidit Saturnus? Omnino existimo Hesiodum, et qui eum hac in re antecesserant aut sequuti sunt, lusisse in ambiguo. Vox *μήδος* duo significat *pudenda* et *consilium*, quumque audissent dici Saturnum *ἀποτεμεῖν μήδος*, data opera ita rem acceperunt, quasi narraretur ei pudenda resecuisse, ut *τετρατολογία*, quas habebant, locus daretur; quamvis probe

Ac dextra longis horrentem dentibus una
 Corripiens falcem subito metit inguina patris,
 Et proiecta retro dat ferri. nec tamen illa
 Nequidquam fugere manu: nam quotquot in alvum
 205 Sanguineae erupere atro de vulnere guttae,
 Suscepitque omnes Terra, ac vertentibus annis
 Edidit immanes et Erinnyas, et fera monstra
 In manibus semper retinentes arma Gigantas,

scirent consilium seu consiliarios intelligi, quorum impulsu Thessalia excedere coactus fuerat Saturnus. Hosce igitur consiliarios fugavit, et navibus in Asiam redire coëgit. Sic Clericus: ipse enim in ea est opinione, quae et verisimilior et communior, primos Graeciae incolas sive Bosporum transfretantes, sive Euxinum circumeuntes ex Asia venisse, sedesque in Macedonia et Thessalia fixisse, quandoquidem illic erat Saturnus, quum a Iove victus est, ipseque postea Iupiter ibidem regnavit e Creta devectus. Haec vere digna sunt quae dicantur, nugae canorae. An hinc etiam antiqua illa Venus sine concubitu, et recens Spallantiana confirmabitur?

207 *Edidit immanes et Erinnyas* etc. Nihil heic aliud fortasse, ut Clerico placeamus, nobis innuere videtur Hesiodus, nisi maxima bella caedesque exstitisse per terras Caelo devicto a filio Saturno. Erinnyes enim furiae sunt bellorum comites pugnarumque asseclae; Gigantes fortissimi milites, qui bellum contra Saturnum reparantes caedibus longe lateque saeviebant; nymphae autem Maliae hominum occisorum animae. Nam Clerico *Nephaschoth Mlouoth* hebraice vel phoenicie, seu *Naphschon Malejon* syriaca inflexione, sunt *animae plenae*, seu quibus expletum est vitae tempus. Porphyrius etiam antrum illud seu nymphaeum in *Odyssaeae* lib. xiii, de quo sic Homerus:

Et Nymphas, dicunt Melias quas nomine gentes.

210 Quin ferro postquam, ceu fama est, natus acuto
Foeda pudenda patris secuit, proiecit in undas
Aequoreas longe a terra. sic tempore multo
Summa ferebantur pelago: circumundique spuma
Excita caeruleos tingeat candida fluctus,

-
- » Desuper umbrosis complectens frondibus antrum,
 - » Antrum horrendum, ingens, nympharum humentia templa
 - » Naiadum. solido excisi de marmore circum
 - » Crateres, ansisque utrinque exstantibus urnae,
 - » Mellaque apes stipant, vivoque haerentia saxo
 - » Stant iuga, ubi resono percurrunt pectine nymphae
 - » Puniceo tenues variatas murice telas etc.

animabus sacrum credit, quas veteres ait vocasse Melissas, seu potius iuxta Hesiodum Melias. Sed quam parum fidendum huiusmodi etymologiis, satis omnibus opinor notum.

210 *Quin ferro postquam* etc. En aliud e Saturni *μήδεσι* multo magis mirandum prodigium. Illa enim ferebantur ponto spumantia, eque ista thaumaturga spuma dearum pulcherrima concreta est Venus. At quid hoc monstri? Clericus opinioni, cui semel adhaesit, insistens, ait Caeli consiliarios a Saturno expulsos marique expositos Cythera primum appulisse, ex eaque sinus Laconici insula in Cyprum Veneris cultum seu Aphrodisia attulisse. Sed per Herodotum Cyprii non a Cytheris, sed e Syria hunc sacrorum morem acceperunt, ubi antiquissimum Veneris Vraniae templum erat in urbe Ascalone, eodemque teste lib. I c. 105 templum, quod est in Cytheris, condiderunt phoenices ex ipsa Syria devecti. His etiam Pausanias suffragatur. Porro norunt omnes, plures inveniri Veneres apud mythologos diversis nominibus pro diversitate locorum appellatas, quarum et diversa generatio fingitur. Certe haec Caeli filia, non Iovis.

- 215 Quae levis in teneram concrecere visa puellam est.
 Illa petens primum sacram sedem alta Cythera
 Ibat aqua in summa; dein et circumflua surgit
 Cyprus ubi, molli devenit flamine vecta.
 Continuo exiliit dea pulcra e gurgite: circum
- 220 Mollia sub teneris creverunt gramina plantis,
 Et varii flores rubuere. illam Aphroditen,
 Spumigenamque deam, et Cytherean serta gerentem
 Dique hominesque vocant. quod spuma exorta nitenti,
 Spumigena est; Cytherea, adiit quod nata Cythera;
- 225 Cyprigena, undanti quod Cypri in littore sedit:
 Praetereaque Philommedes, genitalia nempe
 Membra tuens, quod ab his concreta emergerit unda.
 Protinus huic sese comites iunxere Cupido
 Et pariter formosus Amor, divamque sequuti

228 *Protinus huic sese* etc. Amor et Cupido cum Venere haec societatem iniisse dicuntur. Ergo et ipsi inter se distincti sunt, et ante Veneris ortum existebant; ergo non eius filii, ut posteriores poëtae multi finxerunt. Amor quidem tam antiquus est, quam ipsum Chaos, uti vidimus. Cupidinem pariter vidimus Musis proximum habitare; sed Musae a Iove sunt genitae; quapropter hinc antiquitas Cupidinis nequit affirmari. An vero hae duae personae allegorice explicandae sunt, quod nimirum Venus quum in deorum hominumque conspectum se primum dedit, maximum sui amorem desideriumque mira formae pulcritudine excitarit? Ita profecto opinor. Erit ergo Amor caussa, Cupido effectus.

- 230 Divorum in coetus gradientem, arcesque beatas.
 Hae subito laudes, haec illi munera certa
 Sorte data, in terris inque alta sede deorum
 Virgineos curare choros, risusque, iocosque,
 Gaudiaque, illecebrasque, astusque, et dulcia furta.
- 235 At gnatos genitor saevus, quos ipse creatat,
 Increpitans, diro Titanas nomine dixit,
 Obiecitque nefas ingens, sumptumque nefandi
 Supplicii crudele genus, quod sanguine quondam
 Vltus, et inmani miserorum caede piabit.
- 240 Nox autem Fatumque ferum Parcamque tremendam

231 *Hae subito laudes* etc. Idest ante Iovis regnum haec illi fuit cura demandata, ut iuvenum puellarumque voluptatibus praeesset, resque amatorias administraret. Multa enim munera Saturno devicto antiquissimis deorum a Iove conservata, multa etiam addita, quae ante non habebant, ut mox videbimus, ubi de Hecata sermo erit.

235 *At gnatos genitor* etc. Docet Hesiodus, a patre Caelo filios esse dictos Titanes ἀπὸ τοῦ τιταίνειν, quod est *plectere*, quod nimirum ausi sunt in patrem manus iniicere. A Callimacho autem multisque aliis poëtis Titanes dicti sunt γηγενεῖς et πηλόγονοι e terra seu luto geniti, quod cum phoenicia explicatione nominis consentit; nam *Tit* est *lutum*. Quum addit porro:

» Quod sanguine quondam

» Vltus, et ingenti miserorum caede piabit.

alludit ad bellum, quod contra Iovem gessuri erant, et in quo victi fugatique aeternis erant in Tartaro suppliciiis cruciandi.

240 *Nox autem Fatumque ferum* etc. Si haec tot tantaque monstra regnante Saturno Nox edidit, recte petit Clericus, quando illa

Eduxit Mortemque. sopor quoque natus ab illa,
 Somniaque, haud ulli quae mixta effudit in auras
 Nox, dea fusca. exin Momum plenamque dolorum

exsiterit aurea hominum aetas ab Hesiodo in *Oper. et Dieb.* descripta, ac post illum ab aliis passim poëtis? Vide quae ipse ad hunc locum illustrandum affert; ubi illud in primis placet, quod dicit, sic homines a natura esse factos, ut praesentia dumtaxat mala sentiant, praeteritaque facile oblivioni mandent: quapropter senes ea, in quibus vivunt, tempora vituperare, exacta iam, laudare solent. Omnes enim, qui suam cum praeteritis aetatem conferunt, antiquiorem praeferre suae consueverunt.

241 . . . *sopor quoque natus ab illa* etc. Praeter Fatum Parcam Mortemque Nox genuit Somnum atque somnia suapte virtute. Nox enim, in qua propter tenebras ereptumque solis lumen a labore diurno desistimus, nos ad somnum allicit, facitque ut dormientes somniemus diversis rerum caussis agitati. Hinc etiam illa Virgilii:

» Et consanguineus lethi sopor et mala mentis

» Gaudia, mortiferumque adverso in limine bellum etc.

243 *exin Momum plenamque dolorum* etc. De Momo satis luculenter disserit Lucianus in deorum conventu, ubi suos ipsum mores naturamque inducit explicantem, omniumque deorum vitia non minus libere quam lepide carpentem. Nemo autem est qui non videat, eum idcirco Noctis filium dici ab Hesiodo, quod magis in usu sit aliena clam mordere quam palam allatrare. Clericus autem, phoenicissans de more, hoc nomen a voce phoenicia *Moum* aut *Mom*, quae *vitium* sonat, derivat. Quare et adiectivum ἀμαρτος, quod habetur inferius, recte explicabitur *sine vitio* seu quod ab ipsa maledicendi libidine carpi nequeat. Aerumna item Noctis filia ex eo credo, quod curae noctu augentur; est enim per Ovidium Nox curarum maxima nutrix, quod mens in iis defixa, nec a sensu rerum

Aerumnam Hesperidasque, quibus sunt aurea curae
 245 Malaque, et optatis pubescens fructibus arbos

aliarum distracta, insomnis magis haereat quodammodo in ea re, quae sibi displicet, tenaciusque insistat.

244 . . . *Hesperidasque, quibus* etc. Nymphae Hesperides omnibus notae, uti et fabulae, quae de ipsis circumferuntur. Locus magis, quem incolebant, incertus: nam quidam scriptores eum fuisse in Africae continente, quidam in mari perhibent, iuxtaque Atlantem ad Occasum. Graevius immerito contendit, locum hunc fuisse insulas Gorgadas, quae sitae contra Ἑσπέρης κέρας a Pomponio Me-la lib. III c. x olim descriptum, nunc a recentioribus geographis dictum *Caput viride*. Itaque nec iuxta Plinium horti Hesperidum statuendi in Berenice Cyrenaicae urbe, nec in Lixo urbe Mauritaniae Tingitanae; ubi, ait, regia Antaei certamenque cum Hercule et Hesperidum horti; sed in Oceano atlantico. Quod vero Oviedus lib. II *Hist.* affirmat, insulas Antillas esse veterum Hesperidas, itaque fuisse dictas ab Hespero XII hispaniarum rege, qui regnavit anno MDCLVIII ante Christum, nullius profecto momenti est. Non enim videtur is locus nomen ab ullo rege Hespero accepisse, sed a stella, quae noctem praecedit. Itaque graecis Hesperia est et Italia et aliae etiam regiones, quae ad noctem seu occasum solis respectu ipsorum sitae sunt. Vide Ovidium prope finem lib. IV *Metamorph.*, et Pontanum in *Hort. Hesp.* et Diodorum Siculum lib. IV *Biblioth.* qui omnes Hesiodo aliquid addidere.

245 *Malaque, et optatis* etc. Athenaeus lib. III scribit, mala Hesperidum Lacedaemone diis apponi solita, ac grati esse odoris, sed non comedi etc. Rursusque eodem loco Aemilianum dixisse docet, Iubam Mauritaniae regem virum doctissimum in commentariis de Libya meminisse citri, et affirmare vocari a Libybus malum hespericum; a quibus etiam Herculem tulisse in Graeciam mala, quae ob

Oceani longe ad fines trans aequora nota.

Ipsa etiam immitesque deas emisit, et atras

Clotho Lachesinque atque Atropon. hae bona didunt

colorem dicuntur aurea etc. Diodorus autem Siculus lib. iv haec habet: In regione quae appellatur Hesperitis, aiunt fuisse duos fratres Hesperum et Atlantem; hos vero habuisse oves incredibilis pulcritudinis, colore rutilo, et ad aurum accedente: qua de caussa poëtae cum oves *μῆλα* vocarent, appellasse eas *χρυσᾶ μῆλα*. Hinc et Bochartus in *Chan.* lib. I: Aurea mala, quae draco observabat, fuisse vult opes vel ab eodem vel ab alio congestas, ex eo potissimum, quod pecora maximae fuerint veterum opes. Sed huic opinioni omnium ferme poëtarum consensus adversatur. Quid autem heic venit in mentem Guieto nos docere *καρπὸν κατ' ἐξοχὴν τὸν σῖτον* esse per Hesychium. Sit ita sane: sed heic ab Hesiodo non alterius fructus fit mentio, nisi earum arborum, quarum fructus sunt mala aurea.

247 *Ipsa etiam immitesque deas* etc. Hesiodus quidem habet *καὶ μοίρας, καὶ κῆρας ἐγείνατο νηλεοποίνης*, quod valet *genuit Sortes et Parcas immites*. Sortes autem et Parcae unum idemque sunt, tantumque rebus diversis, quibus praeesse credebantur, distinguuntur, ab iisque nomen accipiunt. Parcae enim non solum vitam hominum curare, tempusque vivendi omnibus praefinitum tueri dicebantur; sed omnia, quae iisdem in vita, seu laeta seu adversa contingebant, efficere atque administrare; ac tum proprie erant Sortes. Hinc ea quae sequuntur:

» Hae bona didunt,

» Atque mala exortis primum mortalibus aegris.

Nomina autem earum sunt, Clotho a *κλωθεῖν*, seu *nere* singulis τὸ ἐμαρμένον; Lachesis a *λαγχάνειν*, *sortiri* seu *dividere* τῷ μὲν ἀγαθόν, τῷ δὲ ἐναντίον; Atropon ab *ἀτρέπειν*, idest *non mutare quod destinatum est*.

Atque mala exortis primum mortalibus aegris;
 250 Haeque hominum pariterque deum delicta sequutae
 Numquam odiis cessant meritas assurgere in iras,
 Ni prius admissio dederit pro crimine poenas,
 Iustitiam quisquis violaverit. edidit ipsa
 Et Nemesin, cladem mortalibus; et mala fraudis
 255 Monstra, et concubitus turpes, nocuamque Senectam,

250 *Haeque hominum pariterque deum* etc. Quid hoc? An dii etiam peccare possunt? An et poenis esse obnoxii? Quidni? In tota poëtarum mythologia plurima huiusce rei exempla sunt. Hesiodi vero dii quum fuerint antiquissimi Graeciae incolae, priusquam essent in deorum numerum relati, iisdem, quibus ceteri homines, vitiis afficiebantur. Rem secus explicare sane difficile. Nam quod Scholiastes ait, haec esse idcirco dicta, ut homines intelligant, si Parcae deos etiam ausos fortasse peccare graviter punire queant, quanto magis homines, quorum vires nullo modo deorum viribus comparandae, punient; coactum omnino est ac pro arbitrio affirmatum.

254 *Et Nemesin, cladem mortalibus* etc. Nemesis duplex numen. aliud poenas irrogare ac reos persequi credebatur; aliud in hominum animis pudorem excitare et quemdam metum, quo retenti a culpis abstinerent. De prima videsis quae collegit Rob. Constantinus in *Lexico*; alterius ipse meminit Hesiodus in *Oper. et Dieb.* v. 200, ubi illam cum pudore coniungit. Catullus ad Calvum Licinium scribens Nemesim inimicam etiam superbis docet:

» Nunc audax cave sis, precesque nostras
 » Oramus, cave, despuas ocelle,
 » Ne poenas Nemesis reposcat a te;
 » Est vehemens dea; laedere hanc caveto.

255 *Monstra, et concubitus* etc. Sequuntur aliae quatuor Noctis

Teque gravi semper gliscens Discordia motu ;
 Unde fera erupit soboles Luctusque, Laborque,
 Et malesuada Fames, et rerum Oblivia, et acres
 Pugnaeque, Insidiaeque, Necesque, et Praelia saeva,
 260 Iurgiaque, et linguae Mendacia, Vinclaque vocum
 Ambigua, et legum Contemptus, et aspera Noxa
 Cognatae formae, seque inter foedere iunctae;
 Horcus et ille super, nostro qui plurima damna
 Fert generi, quoties prudens quis peierat ultro.
 265 Pontus item eduxit veraci Nerea mente

generationes, Fraus nimirum seu deceptio, φιλότης, et non δολότης, pro δολιότης, ut contendit Guietus, qui ideo expungebat φιλότητα, quod nullo modo videret conciliari posse amicitiam cum fraude. Sed φιλότης heic non est *amicitia*, verum *cum muliere congressus*, et quidem saepe fortuitus, et apud Homerum et apud Hesiodum, qualis est meretricius. Itaque ego libenter dixissem hoc loco vulgivagam Venerem hanc φιλότητα, nisi displicuisset Veneris nomen. Hoc pacto clarum est, eiusdem debere esse matris filias et ἀπάτην et φιλότητα. Senium deinde est atque Discordia, cuius filii, alia monstrorum turba, quae subsequitur.

263 *Horcus et ille super* etc. Horcus, et non Orcus; quemadmodum scribendum esse hoc numen animadverti in *Operibus ac Dieb.* est deus iurisiurandi sacramento praeses, poenasque exigit gravissimas ab iis, qui ausi fuerint peierare. Verti etiam potuisset fortasse iurandum, sed placuit magis Horci nomen adhibere, quod est personae, non rei.

265 *Pontus item eduxit* etc. Suspiciatur Clericus, Nerei nomen esse a phoenicio nomine *Naharo*, quod est fluvius; hinc non maris

Fallereque ignarum. natorum hic maximus ortu
 Exstitit; atque senex dictus, quod pectore vero,
 Quod placido ingenio vigeat, nec iura nec aequum
 Despiciens leges semper sciat ipse tueri.

270 Post hunc Thaumantem magnum, Phorcynque valentem

deum sed fluviorum esse vult Nereum, recteque dici Ponti filium, quod fluvii originem trahant a mari. Sed ego video fere ab omnibus poëtis ac mythologis Nereum maris deum esse habitum, ducoque omnino supervacaneum, testimonia poëtarum id confirmantia afferre. Quin si liceret uti coniecturis, ut certe licet his potissimum in rebus, ego Nereum non maris cuiuscumque, sed Ponti, idest maris Euxini filium statuerem. Pontum enim superius v. 131. Hesiodus et a Pelago et ab Oceano discrevit. De laudibus autem quas vates in Nereum congerit, nihil habeo, quod dicam, nisi velim ineptire cum Iohanne Diacono, qui ideo Nereum a poëta dictum veracem placidumque putat, quod ii qui in mari degunt, quum sibi quotidie mortem instare timeant periculis usque maximis agitati, recte vitam instituere soleant eo metu perterriti. Bonus iste Diaconus minime sane norat nautarum mores, qui, ut leviter dicam, non optime solent audire. Clericum ipsum hoc loco non moror, qui has laudes repetit ab iis phoenicum vocibus, quae aliquam habent similitudinem cum Nerei nomine: nimis enim videntur coactae.

270 *Post hunc Thaumantem* etc. Thaumatas est Iridis pater. Ideo autem eundem Ponti Terraeque filium esse dictum credo, quod vapores quos Terra Pontusque exhalat, concrescunt in pluviam, ex qua a Sole illustrata reflexis rite refractisque radiis Iris exoritur. Ei autem Thaumanti nomen inditum puto, quod eius filia Iris illa

» Mille trahens varios adverso sole colores

formosa est, maximaeque omnibus admirationi. Ceterum si antiqui poëtae hac aetate vixissent, non Thaumantem, sed ipsum Solem Iri-

Commixtus Terra genuit, Cetoque decentem,
Eurybiamque animum duro ex adamante gerentem.

At Nereo genitore et pulcra e Doride gnata
Oceani, extremi fluviorum in gurgite vasto
275 Oceani, aequoreae sata gens celeberrima nymphae
Protoque, Eucrateque, Saoque, Amphitriteque,

dis patrem statuissent, quod elegantissimo carmine praestitit Carolus Nocetius. Eodem autem versu mentio fit Phorcynis. Hic naclerus fortasse quidam navigandi fuit peritissimus, qui cum inter deos ab hominibus eandem artem profitentibus relatus fuerit, portuum orarumque variarum praeses habitus est, in iisque colebatur, ut non semel Homerus in *Odyssea* testis est.

271 . . . *Cetoque decentem* etc. Cur Ceto decens seu mavis formosa, quae natas maxime deformes edidit, heic dicatur, plane fa-teor ignorare. An illud additum καλλιπάρησιν est unum e perpetuis mulierum additis? Graeci sane poëtae hac in re liberiores quam latini. Eurybia vero ideo fortasse ferreum habere animum dicta est, quod late terra marique violentiam exerceret: εὐρύς enim est *latus*, *a, um*; et βίος *vis*. Sed hoc est divinare aut potius desipere.

273 *At Nereo genitore* etc. Fecundissimae Nerei, Ponti filii, et Doridis filiae Oceani fuere nuptiae, ex quibus quinquaginta Nereïdes, quarum heic nomina recensentur, exortae sunt. An haec nympha-rum multitudo Nerei proles dicitur, quod Pontus Euxinus, cuius ipse filius, multis magnisque fluminibus in se confluentibus celebris est? Clericus suspicatur, quemadmodum alias nymphas statuerat animas defunctorum, ita etiam hasce animas eorum esse, qui aut in mari vitam amiserunt, aut insulas primi coluerunt. Ne mirere autem heic Oceanum ab Hesiodo dici fluvium; nam et ab Homero saepe hoc nomine insignitur, propter aestum, credo, quo agitur moveturque.

276 *Protoque, Eucrateque*, etc. Animadvertite multa nympha-rum

Eudoreque, Thetisque, Galeneque, Glauceque,
 Cymothoë, Spioque, Thoe, Thalieque venusta,
 Eulimene, et Melite iucunda, et suavis Agave,
 280 Pasitheeque, Eratoque, ulnasque rubens Eunice,
 Dotoque, Crantoque, Pherusaque, Dynameneque,
 Nesaea, atque Actaea, et candida Protomedia,
 Dorisque, et Panoepa, et pulcra genas Galatea,
 Et roseo Hippothoë simul, Hipponoëque lacerto,
 285 Cymodoceque, sali quae nigro in marmore fluctus
 Flabraque ventorum facile gliscentia mulcet
 Cum talos pulcra Amphitrita et Cymatolega;
 Cymoque, Eioneque, bene et redimita Halimede,
 Glauconome risu gaudens, et Pontoporia,

nomina, quae in hoc Hesiodi catalogo leguntur, diversimode scripta esse et apud Hyginum et apud auctorem Bibliothecae, qui Apollodorus esse creditur; complura etiam esse omissa. Notum est autem omnibus, qui graece sciunt, haec Nereïdum nomina pro arbitrio poëtarum ficta, sed ita tamen, ut singulis sua sit significatio et munus aliquod inditum, quo nautae aut indigere aut gaudere aut etiam adiuvari possint. Videsis singulorum nominum explicationem diligentem apud Hesiodi graecum Scholiasten.

281 *Dotoque*, *Crantoque*, etc. Textus vulgatus habet *Dotoque*, *Protoque* etc.; sed quum Proto superius iam fuerit nominata, aut illic corrupte hoc nomen legitur aut heic. Habemus Cranto Nereïdis nomen, ut bene observat Graevius apud auctorem Bibliothecae: hinc expungendam Proto iudicavi, et substituendam Cranto, ne temere nomina repeterentur eadem.

- 290 Liagoreque, atque Evagore, almaque Laomedia,
 Polynome soror, Autonoëque, et Lysianassa,
 Evarneque animi formaeque insignis honore,
 Et Psamathe membris spectanda, et dia Menippe,
 Nesoque, Eupompeque, Themistoque, Pronoëque,
 295 Nemertesque, patris quae mentem in pectore servat.
 Egregii haec proles Nerei, tot nomina, nymphae
 Quinquaginta, omnes clarae praestantibus orsis,
 Omnes excultae, atque insignes artibus omnes.
 Oceani duxit prognatam sanguine Thaumatas

299 *Oceani duxit* etc. De Thaumante Terrae Pontique filio paulo superius diximus. Heic dicitur Electrae Oceani filiae nupsisse, atque ex ea suscepisse Irim atque Harpyas. Iam de Iride pauca innuimus; restat animadvertendum aliquid de eiusdem nomine. Iris deorum est nuncia, uti notum, quae res ex eo fortasse ficta, quod Iridis arcus ad caelum usque a terra pertingere videtur, quamdamque hominibus cum diis communionem efficere. Clericus notat ab Hebraeis vocari *Hirim* vel *Irim* vigiles aut monitores, quos eosdem esse vult, ac eos, qui Angeli a Graecis appellantur. Ego Iridis nomen malim derivare cum Scholiaste ἀπὸ τοῦ εἶρω, quod est *dico* seu *nuncio*. Cuius significationis luculentissimum me habere puto exemplum lib. xvii *Odyss.* in ipso initio, ubi Homerus de Iro illo, qui cum Vlysse Procorum impudentia incitatus pugnavit, ita dicit iuxta latinam meam versionem:

- » Interea stetit ante fores conquirere victum
- » Vndique suetus homo vastaque voragine ventris
- » Notus inexpleti, cui nullae in corpore vires,
- » Nullum et robur erat: tantum se mole ferebat

300 Electren, Irin celerem quae fudit ab alvo,
 Pulcricomasque Harpyias Aelloque Ocypitenque,
 Quae ventos aviumque fugam pernicious alis
 Praeverunt, pariterque citae in sublime feruntur.

Hinc Graeas Phorcyni enixa est candida Ceto

305 Canitie insignes aetatis vere sub ipso,

» Arduus ingenti. primis hunc mater ab annis

» Dixerat Arnaeum; post Irum nomine cives,

» Nuncia quod referens ibat, dixere vocantes.

Et paullo post, ubi Vlysses paratus ad pugnam magnos membrorum
 artus lacertosque exutus ostendit, subiicit Homerus:

» At pubes mirata stupet, mussatque vicissim

» Respiciens: iam non Irum gravis exitus Irum

» Accipiet; tam plena etc.

Ille nimirum qui nuper nuncia hac illae cursitans ferebat in urbe,
 male mulctatus ab Vlysse pristino fungi munere non poterit, ex Ira-
 que fiet non Irus. Quod vero pertinet ad Harpyas, ego dixerim ab
 ἀρπάζω dictas, quod rapaces maxime sint habitae. Locustas vult es-
 se Clericus, idque dicit se multis ostendisse in Dissert. *De Statua sa-
 lina*, quod opus non legi. Earum nomina sunt Aëlo et Ocypete,
 quod nimirum turbinis aut procellae in morem celeriter volant.

304 Hinc Graeas Phorcyni etc. Ceto ipsam ego dictam ab He-
 siodo καλλιπάρηον duco, non eius filias. Sic et Seleucum Scholia-
 stes hunc locum intellexisse scribit: ἄμεινον δὲ γράφειν καλλιπάρηος,
 ἢ ἢ ἐπὶ Κητώος τὸ ἐπίθετον. Alii enim interpretes id ipsis tribuunt
 Graeis. Itaque verti candida Ceto: nam candidus apud latinos poëtas
 saepe valet ac pulcher, ut in illo Virgilii versu:

» At Venus aetherios inter dea candida nimbos etc.

Graeac vero sunt graecis vetulae: earum nomen Pephredo Enyoque,
 quod φρίττειν ἡμᾶς καὶ κραυγάζειν ποίουνσι. Scholiastae autem

Quas ideo Graeas quondam cognomine graio
 Dixeruntque homines et dii stellantis olympi,
 Pephredoque, Enyoque; hanc palla rite per artus
 Fulgenti, hanc croceo laetam velamine; et acres
 310 Gorgonas, occiduis degunt quae finibus alti
 Oceani trans aestum; ubi sunt et acuta sonantes
 Hesperides, Stheno, Euryaleque, atque atra Medusa
 Exitium perpressa. duae immortale trahebant
 Aevum, atque expertem senii lethique iuventam;
 315 Haec mortalis erat. glaucis Neptunus ab undis

Phorcys est ἡ περίφορα τῶν ὑδατῶν, Ceto τὸ βάθος, Graeae vero ὁ ἀφρός. Quod autem altera dicatur εὐπεπλος, altera κροκόπεπλος, ideo est, ait Iohannes Diaconus, quia interdum ad optimum exitum fluctus propellunt navesque deducunt in portum; interdum vero in scopulosum locum periculique plenum nautas redigunt vi tempestatis. Vides opinor non sine risu, in quas ineptias allegoricae saepe desinunt interpretationes.

310 *Gorgonas*, *extremis* etc. Gorgones nymphae seu mulieres, quae in Oceano iuxta Africam in insulis Gorgadibus habitabant, Hesperidesque et ipsae dicebantur, quod ad occidentem solem incolebant, habitaeque sunt, ait Pomponius Mela, adeo efferis asperisque moribus, ut quaedam retineri, ne reluctantur, vix vinculis possint. Id ille ex Hannonis Poeni periplo accepit: sed quae pseudo-Hanno, uti notat Clericus, retulit de insula, in qua huiusmodi mulieres inveniebantur, et ex quibus nata fortasse Gorgonum fabula, melius quadrant in insulam Gambiam inter duo osia Nigri fluvii e regione Gorgadam sitam. Haec omnia incerta.

315 *Haec mortalis erat. glaucis Neptunus* etc. Huius rei paullo

Prosiliens quondam verna inter germina florum
 Concubuit pratis in mollibus; atque ubi Perseus
 Desecta cervice olli caput abstulit ense,
 Exiliit Chrysaorque ingens, et Pegasus ales,
 320 Pegasus, Oceani fontes quod natus ad altos,
 Dictus, et auratum Chrysaor quod sustinet ensem.

aliter mentionem fecit Ovidius prope finem lib. iv *Metamorph.* in-
 quiens de Medusa:

- » Hanc pelagi rector templo vitiasse Minervae
- » Dicitur. aversa est, et castos aegide vultus
- » Nata Iovis textit; neve hoc impune fuisset
- » Gorgoneum crinem turpes mutavit in hydros.
- » Nunc quoque ut attonitos formidine terreat hostes,
- » Pectore in adverso, quos fecit, sustinet angues.

318 *Desecta cervice* etc. Fabula notissima, de qua vide ipsum
 Hesiodum in *Scuto*. Clericus latere heic aliquid veri suspicatur de
 equis nimirum ex ultima Africa in Asiam avectis a Persis, quod fa-
 cinus graeci de more argivo suo Perseo tribuerunt nominis similitu-
 dine adducti: Certe Pegasus alatus equus habitus est, nempe pernicio-
 simus, quales sunt Numidarum equi. Sed an etiam Chrysaor ali-
 quod simile fuerit monstrum? Minime enim vero; quamquam Ovi-
 dius sine ullo discrimine ita de utraque scribat lib. iv *Metamorph.*:

- » pennisque fugacem
- » Pegason, et fratrem matris de sanguine natos.

Chrysaor enim Iovi fulmen ministrare, quod certe equorum non est,
 et ensem tenere ab Hesiodo dicitur. Pegasi nomen a poeta deduci-
 tur ἀπὸ τῆς πηγῆς nimirum fonte; Chrysaoris autem ab aureo ense,
 quem manibus tenebat: ἄρς enim est *ensis*. Desiderandum esset, ut
 plura de eodem nobis dixisset Hesiodus.

- Atque ille effugiens alte pernicibus alis
 Vt patriam liquit flaventia mala ferentem,
 Caelicolas adiit, placidaque in sede receptus
 325 Horrisono tonitruque Iovi fulgurque ministrat.
 Post etiam triplici surgentem vertice magnum
 Geryona eduxit thalamis et amore potitus
 Calliroae nymphae pulcherrimae Oceanines.
 Illum autem Alcides fulgentibus exuit armis
 330 Iuxta armenta boum, quum turbidus ex Erythia
 Irrigua validos lunata fronte iuencos

326 *Post etiam triplici* etc. Chrysaor ex nympha Calliroa Oceani filia Geryonem suscepit, qui forte triceps ideo fuisse dicitur, quod fuerit dux trium agminum, quae ab Hercule, quum in eius regnum incursionem fecisset, victa ac profligata sunt.

330 *Iuxta armenta boum* etc. Haec in Erythia gesta: Erythiam autem Strabo docet lib. III *Georg.* Gadirā videri vocare Pherecydem, in qua quae de Geryone dici solent, fabulantur contigisse. Alios vero eo nomine vocare insulam obiectam huic urbi, et freto unius stadii diremptam etc. Posteriores etiam scriptores eandem insulam statuunt Hispaniae proximam, de cuius pascuorum bonitate vide eodem loco Strabonem. Samuel Bochartus negat Erythiam fuisse aptam alendis saginandisque bobus, sed ovibus, contra quem, si vacat, Clericum disserentem in edit. sua ad hunc versum consule. Volunt praeterea quidam, hanc postea insulam dictam fuisse Aphrodisiadem, et insulam Iunonis a templis Astartes deae Tyrriorum, quam et Venerem et Iunonem graeci interpretabantur. Porro recentioribus plerisque geographis Erythia nunc *Barlenga* dicitur, cui adiacet alia minor insula *Barlengota* dicta etc.

- Oceani spatia emensus procul egit in almam
 Tirynthum, Orthoque extincto atque Eurytione
 Turpibus in stabulis trans vasti gurgitis oras.
- 335 Ipsa aliud peperit portentum informe, neque ulli
 Aut hominum simile, aut divum supera alta tenentum:
 Rupe sub excisa, divinam robore Echidnam
 Indomito; pulcram medio quae corpore nympham
 Spectandamque nigris oculis referebat; at acrem
- 340 Parte alia horrendumque voracemque atraque guttis
 Sanguineis foede maculosum terga colubrum.
 Illa specu in vasta curvo sub montis hiatu
 Longe hominum pariterque deorum a sede remota
 Incolere obscuras terrarum est iussa latebras,
- 345 Fata ubi signavere domum. sic nympa sub ima
 Terra habitans Arimos iuxta metuenda latebat

333 *Tirynthum, Orthoque* etc. Tyrinthus Herculis patria, de qua in *Scuto*, unde Tirynthius heros. Orthos vero, seu Orthoos, ut ab Apollodoro vocatur, canis est natus ex Echidnae et Typhonis concubitu, quemadmodum inferius videbimus. Eurytion autem custos pastorque armentorum Geryonis.

335 *Ipsa aliud peperit* etc. Postquam Hesiodus ea quae ad Chrysaorem et eius filium Geryonem pertinebant, breviter retulit, iterum ad Medusam relabitur, eamque matrem Echidnae commemorat nulla habita vel temporum vel locorum ratione. Echidna autem, de qua multis vates, erat monstrum biforme, partim puella formosissima, partim draco terribilis.

346 *Terra habitans Arimos iuxta* etc. Arimi sunt Syri. Ergo

Nec senio turpi nec dirae obnoxia morti.

Cui perhibent ferali in amore Typhaona mixtum

Echidna habitabat in una e regionibus, quae dicebantur a syris lingua patria *Aram*. Addit Clericus, has oras omnes fuisse ad Orientem maris interni circa Euphratem, ut auctor est et Seldenus in *Proleg. Operis de diis syris*, et Bochartus in *Phalego*, et multi alii scriptores.

348 *Cui perhibent* etc. Singulare sane connubium semiserpentis et venti vehementissimi. Si scholiastas audias, heic allegorice Hesiodus diversas ventorum sub terra generatorum commotiones innuit; si astronomos, tempus hyemale seu solem in signis hyemalibus; si vero Clericum audias, veram historiam a Phoenicibus auditam sed male a Graecis intellectam heic fabulis involvit poeta. Is enim, et recte quidem, *Arimos* vult esse tractum Palaestinae, in quo erant urbes Sodoma, Gomorra, Adma et Tsebohimi, quarum incolae voce patria *Tipho* signabantur, quia submersi erant in lacu Asphaltite; nam ea vox *submersum* sonat. Vox vero Echidna est interpretatio per eundem Clericum vocis *Tseboah*, unde factum nomen urbis *Tsebohim*; nam *Tseboah* serpentis genus est, ut docet etiam Sam. Bochartus in *Hieroꝝ* part. II lib. III cap. VII. Hinc sequitur, Graecos, quum audissent a Phoenicibus, *Tsebohitam cum submerso descendisse in terrae cavernas in Aramaea*, vertisse *viperam cum Typhone descendisse* etc. Tota in eo aequivocatio est, quod nomen incolarum urbis *Tsebohim* crediderunt esse nomen serpentis, et nomen appellativum *Tipho*, quo significabantur omnes submersi in lacu Asphaltite, nescio cuius monstri esse proprium nomen putarunt. Ita rem digerit ingeniose atque erudite Clericus. Ceterum Strabo qui lib. XVI docet *Arimos* per Posidonium esse non locum aliquem Syriae vel Ciliciae vel alterius terrae, sed Syriam ipsam, addit Orontem fluvium nomen ab illo, qui in eo pontem fecerat, Orontis mutasse, quum antea voca-

Praevalidi horrisonum venti genus; ac fera nata
 350 Concubitu ex isto monstrosae germina prolis.
 Geryoni namque ipsa canem prius edidit Orthon;
 Dein Diti immensum atque immensa voce latrantem
 Cerberon omnivorum, cui turgida colla superne
 Quinquaginta horrent, totidem capita atra furenti.
 355 Hydram tum genuit, monstrum implacabile terris,

retur *Typhon*. Huic autem loco, quae de *Typhone* a fulmine icto et de *Arimis* fabulae docent, afficta esse. An et illa Campaniae insula *Inarime*, sub qua Virgilius aliique latini poëtae *Typhoeum* dege-
 re dixerunt, facta est ex male intellectis vocibus ἐν Ἀρίμοις? Ita sane videtur coniuncta praepositione cum ipso nomine.

350 *Concubitu ex isto* etc. Ex Echidna et Typhaone, duobus monstribus teterrimis, quid nisi monstra nascerentur? Orthus et Cerberus canes, alter Geryonis occisus ab Hercule, de quo superius iam dictum est; alter Plutonis, de quo plura fortasse, quam oportebat, passim dixerunt poëtae. Hunc tricipitem multi finxerunt, sed Hesiodus quinquaginta capitum turba vallatum facit, iisque non contentus Pindarus alia addit quinquaginta capita, ut sit ἐκατογκέφαλος. Variat et Simonides.

355 *Hydram tum genuit* etc. Tertia Echidnae soboles Hydra, quae et ipsa centum capitum fuisse dicitur, Lernaemque paludem insedis-
 se, fatumque ex Herculis manu invenisse. Sub hoc nomine, ut aliqui suspicati sunt, significantur fortasse a poëta vel incolae paludis Lernaee, vel serpentes, quibus ea loca scatebant, ferocissimi, vel septem turrium arx quaedam ab Hercule excisa. Lerna est palus in Argis, quam iuxta alios pestiferam Hercules exsiccavit. Hydram Plato sophisten quemdam dicit, ut notat Bannierius pag. 275.

Lernaeam; niveis Iuno quam candida palmis
 Nutriit, Alcidae nimium indignata. sed illam
 Amphitryoniades mavortio Iphiclidae
 Additus, auxilioque Ageliae Pallados usus,
 360 Perculit insurgens, ac multa caede peremit.
 Mox eadem patulis spirantem naribus ignem,

358 *Amphitryoniades mavortio Iphiclidae* etc. Iolao nimirum Iphiclei gnato, cuius aurigatione, et in pugna contra Cycnum Martis filium usus est Hercules. Vide *Scutum* etc.

359 . . . *Ageliae Pallados* etc. Quemadmodum Herculi Iuno semper infesta fuit, ita Pallas propitia. Porro Α'γελεία Gracis dicitur Pallas, quod praedatrix est ab ἀγὼ nimirum et λεία. Hoc vero adiunctum, quum sollemne fit Palladis, placuit retinere in latina etiam versione.

361 *Mox eadem* etc. Echidnae proles etiam Chimaera, cuius multi poëtae meminerunt, ac in primis Homerus *Iliad.* lib. VI, ubi haec habet de Bellerophonte:

- » mora nulla, profectum
- » Indomitam iussit prosternere morte Chimaeram,
- » Monstrum horrendum, informe, atrox, nec semine cretum
- » Mortali. ante leo, postremo corpore serpens
- » Squameus, in medio capra ingens, ore vomebat
- » Caeruleam vasto flammam. crudele peremit
- » Ille tamen monstrum etc.

Haec autem velim animadvertas, Hesiodum, quum in huius monstri descriptione dixerit tria eidem capita fuisse, leonis nempe, serpentis, atque caprae, repetere eandem descriptionem duobus versibus, qui nullo mutato verbo et in Homero leguntur: Πρόσθε λέων, ὅπιθεν δὲ δράκων etc., quos quidem duos versiculos Clericus opinatur, Hesio-

Torvamque, ingentemque, trucemque, et robore fortem,

Pernicemque pedes partu est enixa Chimaeram.

Tres illi capitum species: quarum una leonis,

365 Altera serpentis metuendi, ac tertia caprae.

Prima leo, postrema draco, media obsita setis

Capra videbatur, flammisque ex ore vomebat.

Hanc tamen aggressus valido cum Bellerophonte

dum, aut ab Homero mutuos sumpsisse, aut quum vulgo ferrentur ore hominum, suo poemati impune inseruisse. Quod quum dicit, Hesiodo Homerum antiquiorem putat, cui sententiae, ut et alias monui, non facile assentior. Ego potius dixerim, duos hosce versus amanuensium negligentia huc intrusos, quod illos forte in codicis, quem exscribebant, margine signatos invenissent ab aliquo viro erudito, quasi illustrationem hoc loco appositam. Nihil enim habent novi, quod dictum non fuerit; et contra Hesiodia haec Chimaerae descriptio duobus hisce Homeri versiculis recte illustratur. Vide recentissimam Graeciae historiam a cl. Denina conscriptam lib. I cap. 4.

368 *Hanc tamen aggressus* etc. Equo Pegaso nimirum usus Bellerophon cepit Chimaeram monstrumne verum, an montem trium iugorum formam aliquatenus animalium superius dictorum referentium in Phaselide, quae est Lyciae pars, quam et Ovidius Chimaeriferam appellat? Montem certe: nam Ctesias *Cnidius* apud Photium habet haec verba, quae Plinius *Hist. nat.* lib. II vertit: *Flagrat in Phaselide mons Chimaera et quidem immortalibus diebus ac noctibus flamma*. Strabo autem de iisdem Lyciae montibus loquens lib. XIV ait: *His montibus fabula Chimaerae affingitur*. Nec sane novum est monstra fingere e montibus; nam et Homerus ex duobus siculi freti scopulis duo monstra effinxit, famosam illam Scyllam et Charybdim. Nonne et ipsa Sicilia in numis siculis quasi quoddam muliebre monstrum cum

Pegasus edomuit. sed enim prius illa crearat
 370 Sphinga luem diram Cadmaeis pressa furenti

tribus cruribus femineo capiti adnexis exprimitur ad significanda tria eius insulae promontoria, propter quae etiam triquetra dicta est? Hinc patet, cur flammam efflare Chimaera dicebatur, cum ille mons ita dictus, quemadmodum alia loca, in quibus etiam num Vulcani visuntur, continuo arderet. Praeterea observandum est, Homerum *Iliad.* VI, ubi a Bellerophonte Chimaeram excisam memorat, continuo subdere:

- » Hinc Solymam genti (nec durior ulla
- » Vsquam pugna fuit) regis iussu intulit arma.
- » Fudit Amazonium post haec interritus agmen.
- » Huic aliam struxit rex fraudem: namque rediret
- » Quum bello victor etc.

Hae certe sunt bellicae Bellerophontis expeditiones, quas heros fortissimus Proeti iussu suscepit. Nihil igitur facilius, quam et in Chimaera monte altissimo ac praeupto gentem aliquam ei fuisse domandam, quod ut faceret, pene alis indiguisse; ideoque Pegaso equo illuc vectus esse dicitur, quemadmodum Clerico hunc locum illustranti visum est.

370 *Sphinga luem diram* etc. A Chimaera vates ortam esse ait Sphingem, quam Apollodorus *Biblioth.* lib. III dicit: Habuisse quidem faciem mulieris, pectus vero, pedes et caudam leonis, ac pennas avis. Didicisse autem aenigmata a Musis, Phiceumque montem insedis: haec Thaebanis solitam proponere, atque eos, qui solvere nequebant occidere. At scholiastes inquit: Sphinx revera fuit mulier latrociniiis dedita, et habuit multos secum qui una rapiebant. Huic opinioni consentire videtur Pausanias in *Bocot.* Nam agrum Thebanum describens, mentione iniecta templi Herculis Hippodori, ait: Progredientibus occurrit mons, unde ferunt erupisse Sphingem in perniciem eorum, qui rapiebantur, aenigma cantantem. Alii vero latrociniiis de-

Quondam Ortho; Nemeaeque malum exitiale leonem,
 Quem coniux veneranda Iovis quum pavit in antro

ditam, et cum copiis navalibus errantem aiunt eam tenuisse mare usque ad Anthedonem: deinde hoc monte occupato latrocinia exercuisse, antequam Oedipus eam interfecisset, superatam multitudine copiarum, quibus instructus Corintho venerat. Caeteras fabulae circumstantias vide apud Clericum distinctius explicatas, et si non rem ipsam, certe hominis ingenium laudabis, quorum si abuti otio mihi liceret, cur dicere non possim, hanc feminam ducem fuisse reliquiarum gentium illarum, quas Bellerophon in monte Chimaera devicerat, postque varios errores in agrum Thebanum devenisse eumque latrociniiis caedibusque infestasse? Sic aliqua saltem caussa haberetur, cur Sphinx a Chimaera generata esse dicatur. Alii Sphingem Laii filiam dixerunt, ut et Deninā lib. I c. 4 *Gr. hist.*

371 . . . *Nemeaeque malum* etc. Proles altera Chimaerae et Orthi canis Geryonaei, leo Nemeaeus. Docet Pausanias in *Corinth.* a Cleonis Argos duas esse vias; alteram expeditis hominibus et breviorē; alteram vero Treti ita dicti angustam et ipsam, montibus undique cingentibus, sed aptiorem vehiculis. In hisce montibus, dicit, speluncam etiamnum ostendi leonis, a quo Nemea vicus stadiis abest circiter quindecim. Mox subdit: In hoc etiam tractu est mons Apesas supra Nemeam. Quoniam vero semel non ineptire solum, verum etiam somniare coepimus, cur non dicamus, missis vulgariū mythologorum explicationibus, hunc ipsum Nemeaeum leonem fuisse aliquem latronum principem, qui a Chimaera devectus hunc tractum montium circa Nemeam insederat, atque ea loca omni crudelitatis inhumanissimae genere, uti Sphinx insidiis, vastaverat, antequam victus atque caesus cum sociis fuerit ab Hercule? At Dupuisius in *Mem. de orig. Constell.* addita tom. iv. *Astron.* Delalandii haec omnia ad astronomiam refert, ubi Herculis labores astronomice explicat.

Vmbrifero, Nemeae nemorosa in sede locavit
 Excidium populis. ibi longum insedit, et arva
 375 Implevit trepida formidine late Apesanti
 Et Nemeae dominatus; eum dum vulnere stravit
 Herculis indomito gliscens in pectore virtus.

Ceto autem cupidi flagrans Phorcynis amore,
 Mixtaque concubitu, stridentem protulit Hydrum,
 380 Qui vigil, extremis in finibus, aurea mala
 Excubiis servat latitans tellure sub ima:

Vltima Phorcynis Cetusque haec edita proles.

Fudit at Oceano labentia flumina Tethys
 Eridanum, et Nilum, Alpheumque, et Strymona, et Istrum,

378 *Ceto autem cupidi* etc. Cetus et Phorcynis superius etiam mentio incidit. Hic vero serpens, qui ortus a Ceto dicitur, nihil aliud est, nisi custos arborum, quae mala aurea ferebant, et de quibus iam egimus. Serpentibus res pretiosae custodiendae ab antiquitate assignabantur, quemadmodum et Delphis oraculum servabat Python serpens, et alius Martium fontem Thebis vicinum, et Colchis vellus aureum, et sexcenta huiusmodi. Recte enim coniicit Clericus voces *Οφίς* et *Δράκων* esse ab *ὄπλομαι* et *δέσκειμαι*, quae verba significant *videre*; adeoque non inverisimile, idem significare, esse in aliquo loco divitiarum pleno serpentem, ac custodem bene oculatum.

383 *Fudit at Oceano* etc. Bene fluvii dicuntur Oceani Tethyosque filii, vel quod a mari originem ducant per intimos terrarum meatus, vel quod a pluviis solutisque nivibus, quae ipsae a maris vaporibus aliisque exhalationibus in aëre concrescunt, ortum habeant. Haec autem fluminum enumeratio est omnino vaga ac sine ordine digesta. Eridanus pertinet ad Insubriam in Italia, Nilus ad

- 385 Maeandrum, ac Rhesum, Phasinque, et purum Acheloum,
 Nessumque, Rhodiumque, Haliacmonaque, Heptaporumque;
 Granicumque, atque Aesapum, Simoëntaque dium,
 Peneumque, Hermumque, fluentem et lene Caicum,
 Sangarium et latum, Ladonaque, Partheniumque,
 390 Evenum, Ardescumque, et sacro fonte Scamandrum.
 Praeterea et natas peperit, quae per sola terrae
 Educunt homines cum rege et Apolline et almis

Aegyptum, qui ab Homero Aegyptus dictus est, Alphaeus ad Peloponnesum, quem cum Arethusa Siciliae fonte immisceri vates prodiderunt, Strymon Orphei cantu celebris ad Thraciam, Ister ad Scythiam, Maeandrus ad Lydiam seu Cariam, Rhesus ad Troiam, Phasis ad Colchos, Achelous ad Acarnanes, Nessus ad Thraces, Rhodius ad Troadem, Halicmaon ad Macedones, Heptaporus, Granicum seu Granicus, Aesapus, atque Simois ad Troadem, Peneus ad Thessaliam, Hermus ad Lydiam, Caicus ad Mysiam, Sangarius ad Phrygiam superiorem, Ladon ad Arcadiam, Parthenius ad Paphlagoniam, Evenus ad Aetoliam, Ardescus ad Scythiam, Scamander ad Troiam. Sic scholiastes, quem si placet, adito.

391 *Praeterea et natas* etc. Fluviis fontibusque sacri sunt adolentes, quia iisdem terra irrigatur, emittitque a sole calefacta fructus, quibus vescimur atque alimur. Videmus etiam solitos fuisse adolescentes in Graecia comas alere, easque quum primum tonderent, Apollini aut fluviis offerre. Notum illud, quod Homerus *Iliad.* lib. xxvI in funere Patrocli fecisse dicit Myrmidones ipsorumque ducem Achillem.

- » Heic aliud caro designat munus amico
- » Aeacides. busto secedens namque parato
- » Ipse comam ferro secuit sibi, pulcra nitentem,
- » Sperchio sacram fluvio quam intonsus alebat:

Cum fluviis, fato sortitae hoc ab Iove munus;
 Pithoque, Admeteque, Ianthoque, Electreque,
 395 Dorisque, Prymnoque, atque Vranie similis dis,
 Hippoque, Clymeneque, Rhodiaque, Calliroeque
 Zeuxoque, Clythieque, Idyiaque, Pasitheeque,
 Plexaureque, Galaxaureque, et amanda Dione,
 Melobosisque, Thoëque, et formosa os Polydore,
 400 Cerceisque animo facili, spectandaque magnis
 Pluto oculis; tum Perseis, Xanthoque, et Acaste,
 Atque Ianira, Petraea, Menesthoque, Europeque,
 Metis, et Eurynome, croceaque in veste Telestho,

» Dehinc pontum aspectans moerenti haec pectore fatur.
 » Sperchie, incassum Peleus pater hanc tibi vovit,
 » Me patrias reducem ad sedes post bella daturum
 » Sectam rite comam, magnorum et pingua centum etc.
 deinde subdit paucis interiectis verbis quasi veniam petens a Sperchio
 » dulcem nunc tristia quando
 » Fata negant reditum, decisum hunc vertice crinem
 » Patroclo extremos praestat dare munus in ignes.

notandum vero est: vocem *κρίζουσιν*, qua Hesiodus utitur, duplicem posse habere significationem, nempe *alant* et *tondent*, ut Hesychius animadvertit. Quamcumque sequaris hoc loco, fere in idem interpretatione recidet.

394 *Pithoque, Admeteque* etc. Haec omnia nympharum nomina diversis fontibus praesidentium, aut saltem pleraque, facta sunt ab Hesiodo aliisque ἀπὸ τῶν ἐπισυμβαινόντων ταῖς πηγαῖς, inquit Iohan. Diaconus. Apud eundem tolerabilem ferme singulorum invenies explicationem.

Crisieque, Asieque, Calypsoque ore renidens,
 405 Eudoreque, Tycheque, atque Amphiro, Ocyroëque,
 Et Styx, praestanti cunctas quae vincit honore.
 Tethyos Oceanique haec creta e sanguine turba
 Maxima gnatarum: non haec tamen omnis origo;
 Multae aliae superant natae. tria millia namque
 410 Foecundo e thalamo pedibus citae Oceanines
 Prodierunt, late quae vastas undique terras,
 Quaeque lacus habitant magnos, pulcherrima proles.
 Sunt alii totidem labentes murmure rauco,
 Oceano quos Tethys in auras protulit, amnes;
 415 Quorum difficile est percurrere nomina vatem
 Mortalem: novere tamen, quae litora circum
 Finitimae posuere domos ac moenia gentes.
 Interea Solem magnum, Lunamque nitentem,
 Auroramque, iubar quae fert mortalibus alnum,
 420 Omnibus et pariter superis, Hyperione mixta

418 *Interea Solem magnum* etc. Ex Thia atque Hyperione natus est Sol, Luna, atque Aurora. Porro, nisi fallitur Clericus, Thia est a phoenicio *Thohou*, quod *inanitatem* significat, convenitque τῶ Χάω, a quo illam genitam tradiderunt mythologi. Hyperion vero ideo Solis, Lunae, atque Aurorae pater dictus est, quod in summa Chaus parte haec nata esse videantur. Hic autem distinguuntur a Sole et Luna, Apollo ac Diana Latonae Iovisque filii: nam hi exstiterunt posterius, et fortasse quum homines fuissent supremumque obiissent diem, e mundo demigrantes illa astra insedissee crediti sunt.

Cum rutilo, quondam partu dedit aurea Thia.

At Crio Eurybia Astraem Pallantaque fortem

Protulit, atque omnes, praestans te Persa, per artes.

Aligeros Aurora Astraem roscida ventos

425 Et Zephyrum argesten, Boreanque, Notumque madentem

Concubitu dea mixta deo; tum sidus et ipsum

Luciferum genuit, Caelique ardentia templa

422 *At Crio Eurybia* etc. Nihil inveni probabile, quod dicam, cur a Crio atque Eurybia nati dicantur Astraem, Pallas atque Perses. Nam quod affert Iohan. Diaconus plane insulsum est atque ineptum. Nec multo melius vult Clericus id esse fictum a poëta, ne tribus notissimis deabus, uti mox videbimus, mariti deessent. An haec ad astronomiam referemus? Consule Dupuisii *Commentarium*.

424 *Aligeros Aurora* etc. Astraem Crii filio nupta Aurora primum Zephyrum, Boream atque Notum edidit, deinde Luciferum aliasque stellas. Sed quum tres praecipuos ventos Hesiodus dicat ab Aurora genitos, mirum sane, cur omiserit quartum, et eum quidem, qui ab iis fiat regionibus, ex quibus ipsa oritur? Nam illa vox ἀργέστην certe heic *Caurum* non significat, sed est *Zephyri επίθετον*, ut ipsa ratio versus ostendit, qui claudicaret, si particula coniunctiva adderetur. Quid quod et inferius inquit:

Νότῳ νότῳ βόρωτε, καὶ ἀργέστῳ Ζεφύρῳ etc.

et Homerus *Iliad.* lib. xI habet similiter:

Ἀργέσταο Νότοιο βαθείη λαίλαπι τύπῳ etc.

idest: *Celeris Noti vehemente procella verberans*, quemadmodum scholia explicant et Strabo ipse; quamquam Hesychius ἀργέστην Νότον contendat esse ventum a Graecis dictum λευκονότον. Luciferum autem atque astra ideo credo dici ab Hesiodo prodiisse ab Aurora, quod ipsa sit Astraem coniux, quasi patris astrorum.

Quae vario pingunt per noctem lumine, stellas.

Styx quoque Pallantis complexu et amore potita

430 Zelon, formosamque educit in aethera Nicen,
 Vimque simul, Roburque, animo praestantia firmo
 Germina, non longa a magno queis tecta Tonante.
 Non via, non requies ulla est, qua numinis adsint
 Haud lateri comites; loca semper proxima servant.

435 Sic voluit Styx alma die, quo maximus omnes
 Sideream in sedem divos regnator Olympi
 Exciit; et quicumque deum secum arma tulisset
 Titanas contra, nulli sua praemia dixit
 Abfore, sed mansura eadem, quae semper habebant
 440 Munera concilio in sacro. prior aetheris axem
 Styx adiit gnatis stipata sequentibus, usa
 Consilio genitoris. eam dignatus honore

429 *Styx quoque Pallantis* etc. Styx est fons in Arcadia, de qua inferius aliquid dicemus. Liberi vero eiusdem fortasse sunt ipsi Arcades, qui Iovi cum patre pugnaturus suppetias tulere, fortissimique viri semper habiti sunt, quod ipsum nominibus iisdem impositis Hesiodus nobis innuere voluit. Hi vero Stygis filii semper adsistunt Iovi, eumque et domi et foris observant; quia forte Thessaliae reges antiquissimi Arcades habere solerent regii corporis stipatores.

436 *Sideream in sedem divos* etc. Haec dii, uti et inferius, ubi agitur de Iovis pugna contra Saturnum, a Titanibus distinguuntur: quamvis enim a Titanibus dii sint geniti, tamen hoc honoris nomine Iupiter ceterique, qui cum eo victores exstiterunt, affecti sunt κατ' ἐξόχην, nam victos despiciere, victoribus adulari solemus.

- Iupiter eximio est, donisque affecit opimis.
 Nam statuit, quidquid iurassent sancta per ipsum
 445 Numina, continuo foret inviolabile cunctis,
 Atque suos iussit sibi gnatos semper adesse.
 Sic aliis etiam quae dis promiserat ante,
 Omnia perfecit. nutu nam cuncta potenti
 Vertit agitque pater summa dominatus in arce.
 450 Phoebe autem Coei iucundum ingressa cubile,
 Atque deo dea foeta, expletis mensibus anni
 Progenuit Latonam hominum pariterque deorum
 Dilectam generi, placidamque, et rite faventem,
 Semper et in summo ducentem gaudia Olympo.
 455 Insuper Asterien, quam fortis duxit in ampla
 Tecta vocans iunxitque tori sibi foedere Perses.

444 *Nam statuit, quidquid* etc. Styx quod prima omnium Titanidum Iovi adstiterit cum filiis, retulit sollemne illud ac ab omnibus celebratum munus, ut ratum esset firmumque semper, quidquid per ipsam et Iupiter et alii dii iurassent. Quae vero poena diis fuerit, si peierassent, indicta, alibi videbimus ab Hesiodo luculenter commemoratum.

450 *Phoebe autem Coei* etc. Ergo Phoebe non eadem ac Diana Phoebi soror. Haec Titanis est ac Latonae mater, quae postea Phoebum Dianamque peperit. Heschylus in *Eumenid.* loquens de oraculo Delphico, eidem primum Terram praefuisse docet, deinde Themis, tum aliam tertiam Titanidem filiam Telluris Phoeben. Asteriam item Phoebe genuit, quam Perses sibi coniugem delegit, ex eaque Hecatae suscepit, in cuius laudes excurrit poeta.

Hinc Hecatam Asterie fudit, quam Iupiter unam
 Ante alias coluit Saturno natus, et ipsam
 Immensique maris fecit terraeque potentem.
 460 Quin et ab astrifero Caelo est ingentibus aucta
 Muneribus, divosque inter praecellit honore.
 Nunc quoque namque aliquis quum sacra incendit ad aras
 More litans patrio, magnam pius invocat alta
 Voce Hecaten. sequitur subito ingens gloria, si quem
 465 Audiit orantem facili dea maxima vultu,

459 *Immensique maris* etc. Nemo est qui nesciat in hac philosophiae luce quantam habeat vim luna in maris aestum inque alias aëris affectiones. Satis est ea legere, quae praeter alios cl. Toaldus Patavii scripsit in doctissimo *Commentario de astrorum influxu*, et multorum annorum diligentissimis observationibus confirmavit.

462 *Nunc quoque namque aliquis* etc. Hecate nocturnis fere omnibus sacrificiis atque incantationibus praeesse credebatur, eique unoquoque mense, quum Luna esset nova, solebant Graeci coenam apponere, quae coena Hecates vocabatur, et revera pauperum erat coena. Sic scholiastes ad Plutum Aristophanis, ubi de hac re sermo. Nova, inquit, Luna divites vespere coenam quasi sacrificium Hecatae offerentes in compitis ponebant. Pauperes vero veniebant esurientes, et eam comedebant, dicebantque Hecatam comedisse. Adi Clericum ad hunc Hesiodi locum, qui demonstrat ibidem, Hecatam fuisse etiam orientalium populorum numen, praecipuoque honore apud eosdem cultam. Illud vero non omittendum, quod heic poëta animadvertit; hanc nimirum deam omnia omnium retinuisse munera, quae ante Iovis regnum obtinuerat, fuisseque praeterea multis atque magnis auctam ab ipso Iove, quod illi fidissima exstiterit periculosissimo in bello.

- Divitiasque, potis namque est, largitur amicas.
 Quotquot enim a Terrae Caelique amplexibus aevum
 Accepere sati, et certa data praemia sorte,
 Cunctorum laudes capit una; nec abstulit olim
 470 Partem ullam victor per vim Saturnius ipsi
 Illorum, quaecumque habuit sub origine prima
 Inter Titanas dium genus: omnia semper,
 Ceu rerum sors prima tulit, rata dona supersunt.
 Nec quia et unigena est, honor hoc minor obtigit olli,
 475 In terraque minor caeloque marique potestas;
 Sed multo maior; quando ipsam Iupiter auxit
 Omnibus insignem virtutibus. illa valenti

474 *Nec quia et unigena* etc. Dictam esse ab Hesiodo Hecatam *Μονογένην* Clericus ait, quod a Phoenicibus haec dea dicitur *Echatha*, idest *unica*. Id quidem recte; sed velim, rationem reddidisset aliquam, cur eadem quod unica sit aut unigena, dicatur non idcirco minus honoris accepisse? Scholiastes inquit, hanc ipsam ob causam, quod esset unigena, maximos ei contigisse honores: οἱ γὰρ μονογενεῖς πλεονέκτῃσι πάντοτε. At male, ut opinor: nam quamvis id ultimum verum sit, si de patria haereditate sermo sit; tamen heic quum de bonis acquisitis seu de honoribus ob merita eiusdem praeclara in Iovem agatur, contrarium omnino videtur significare poëta; nimirum illi nihil obstitisse ad tantos honores adquirendos, quod non fratrum filiorumque, quos nullos habuit, opera, sed sua tantum Iovem iuvisset, tantique hanc eius unius opem esse habitam, ut iis beneficiis, quae multis deberentur, ea fuerit sola affecta. Sic opinor.

Auxilio praesto est, seu quis dat iura vocatis
 Gentibus in coetum spectandus, seu quis in arma
 480 Prosilit, horrissono strepuit quum murmure bellum,
 Excivitque acres in mutua vulnera turmas.
 Vincunt, quos mavult dea vincere: semper et adstat
 Iudicibus, laterique sedet comes addita regum.
 Illa etiam firmat luctantes numine, et ingens
 485 Robur, et inspirat per fortia membra vigorem,
 Queis referant dignae victores praemia palmae;
 Et laetos hilarent gnati virtute parentes.
 Nec non et turmis equitum favet; et regit, undas
 Caeruleas qui nave secat, durumque laborem
 490 Exercet votis ipsam pariterque sonantem
 Neptunum inclamans. facile dea provida multam
 Largitur praedam; facile, si corde voluntas
 Sic ferat, ostensam cupidis rapit. illa caprarum
 In stabulis oviumque greges armentaque laeta
 495 Cum genito Maïa curat, numerumque vel auget
 Multiplici exiguum foetu, minuitve peramplum.
 Tantum adeo divos inter se iactat honore
 Omnigeno unigena excellens. Saturnius ipsam

478 *Auxilio praesto est* etc. Hinc novimus Hecatam praeesse legum latoribus, exercituum ducibus, iudicibus, luctatoribus, equitibus, piscatoribus atque pastoribus; ut vere sit, quod ait Virgilius, caeloque ereboque potens.

Post etiam vitae iuvenum, qui lumine cumque
 500 Auroram aspiciunt nati, praefecit alumnam:
 Haec nova cura; alias veteri possedit ab aevo.
 Nec minus a magno Saturno pressa creavit

499 *Post etiam vitae iuvenum* etc. Non mirum certe, eandem Hecaten, quae cum Luna saepe confunditur, esse *κρηστέρηρον*, quum sciamus intra novem aut decem lunas formari edique in lucem pueros. Hoc quidem munus non habebat sub regibus prioribus Caelo ac Saturno: Iovis est beneficium.

502 *Nec minus a magno* etc. Heic Hesiodus auspicatur maximam illam deorum turbam, qui a Rhea Saturnoque prognati sunt, Vesta nimirum, Ceres, Iuno, Pluto, Neptunus, atque ille fulminator Iupiter omnium rex. Vesta quidem, uti notum est, ignis focorumque praeses habita est, quae summa apud Romanos potissimum religione a Vestalibus servabatur. Huius deae nullum simulacrum fuisse in eius templo Ovidius docet *Fast.* lib. VI:

- » Esse diu stultus Vestae simulacra putavi,
- » Mox didici curvo nulla subesse tholo.
- » Ignis inextinctus templo celatur in illo,
- » Effigiem nullam Vesta nec ignis habent.

Et Pausanias idem affirmat lib. II: nam de Hermoniensium templo loquens, ingredientibus, inquit, in Vestae, signum quidem est nullum; tantum autem ara, in ipsaque Vestae sacrificant. Sed fuerit ita de his templis; Spanhemius tamen *Dissert. XIII* nummum protulit, in quo templum et signum eminet cum ara, ad quam Vestalis maxima quinque sociis adstantibus pateram tenens libat thus. Aliis etiam in nummis frequens Vestae imago visitur; clarissimumque inter cetera signum illud erat, quod Plinii aetate Romae in hortis Servilianis videbatur, opus Scopae. De eadem dea videsis Lipsium, Giral-

Dium Rhea genus, Vestam, Cereremque verendam,
 Iunonemque aureis evinctam crura cothurnis,
 505 Et fortem, sub terra habitat qui ferrea saevus
 Limina, Plutonem, et Neptunum rauca frementem,
 Prudentemque Iovem regem illum hominumque deumque,
 Cuius ab horrissona tonitru tremit excita tellus.

dumque. De Cerere autem satis ea sint, quae in eiusdem hymno habet Callimachus sic eam alloquens:

- » Matura fer omnia campis;
- » Pasce boves, et pasce pecus: da spicea dona,
- » Da messem, pacemque; ille ut metat arva, labore
- » Qui coluit. tu magna fave regina dearum,
- » Et bona sis facilisque mihi etc.

itaque ad eam fere omnis arborum proventus pertinebat, ideoque a Graecis *δημήτηρ* dicta quasi *δηὸν μήτηρ*, cuius historiam, si libet, vide tom. VI *Biblioth. Univ.* a Clerico conscriptam. Quid de Iunone dicemus? Si phoeniciae voces *Hira* aut *Harah*, *aemulam* aut *zelotypam* sonant, egregie Clericus profecto docuit, ab iisdem factum esse graecum nomen *Ἥρην*; nihil enim Iunone, quemadmodum nobis illam veteres scriptores ac poëtae maxime effinxerunt, rixosum magis esse potest ac zelotypum. Aëris etiam ac serenitatis dea habitata est.

505 *Et fortem, sub terra habitat* etc. Hi tres dii sunt illi fratres celeberrimi maximique, qui inter se caeli, maris, atque inferni imperium omne diviserunt, devicto fugatoque patre Saturno. Sed ea mitto, quae de ipsis mythologi vulgares scripta reliquerunt; Clericoque potius assentior docenti, Plutonem quidem fuisse Epiri regem, opibusque maximis abundasse, quod in ea regione locupletissimae erant auri atque argenti fodinae, quas optime dicas mortuorum se-

Sed genitor natos rabido ferus ore vorabat,

des, quemadmodum ille adolescens e fodinis rediens loquitur apud Plautum in *Capt.* En versus:

- » Vidi ego multa saepe picta, quae Acherunti fierent,
 » Cruciamenta; verum enim vero nulla adaeque est Acheruns,
 » Atque ubi ego fui, in lapicidinis.

et Posidonius apud Strabonem de Turditaniae fodinis lib. III dicit: Certe apud eos subterranea loca non Hades sed Pluton habitat. Quae ego tantum delibavi, vide fusius a Clerico tractata in *Adnot.* ad hunc versum, et praesertim in Cereris historia, quem ipsum conscripsisse iam monui. Sit nobis igitur Epiri Pluto rex. Quid autem fuerit Neptunus, qui mari praeesse credebatur? Non aliud certe, ut consensanea loquamur, nisi rex potentissimus, qui quod vivus maximis classibus longe lateque mare tenuerit, insulasque quamplurimas possederit, mortuus inque deorum numerum relatus mari praeesse ac fluctibus imperitare creditus est, tota fabulis corrupta veteri historia. Idem de Iove dicendum, cuius et sepulcrum in Creta visebatur, et circa Olympum, idest in Thessalia, quo ex Creta cum copiis advenerat, regnum exstitisse censebatur. Hinc illa perpetua Olympi aequivocatio nunc montem, nunc caelum significantis et apud Hesiodum et apud alios poetas. Itaque mortalis fuit et ipse profecto ille deum pater atque hominum rex, divinosque honores ab hominibus, quos vivus fortasse beneficiis affecerat iuste clementerque imperando, mortuus accepit. Lege sis Luciani Dial. *De Iove tragoedo*, si velis ridere.

509 *Sed genitor natos* etc. De hac Saturni immanissima voracitate nihil eorum dicamus oportet, quae Graeci enarratores interpretesque scripserunt: nugis enim plena sunt omnia, et ineptiis referta. Hesiodus mentem satis aperuit suam, poetica poeta usus loquutione. Quid igitur significare voluit, quum dixit, solitum fuisse devorare filios Saturnum? Nimirum quum timeret, ne ab aliquo filiorum ipse regno privaretur, solitum fuisse, ut quisque illorum nascebatur, eos-

510 Ad genua enixae quicumque parentis ab alvo
 Venerat egressus, ne Caeli ab origine quisquam
 Ortus in aetheria sibi regnum conderet arce.
 Namque olim a Terra audierat stellisque micante

dem in custodiam dedere, ibique diligentissime asservare, ne profugerent, novasque res in sui perniciem molirentur. Id vero tyrannorum proprium est, metuere semper, ne quod ipsi in praedecessores ausi sunt perfeceruntque, hoc ipsum in eosdem alii aggrediantur, quemadmodum saepe factum audivimus et apud Turcas et Persas, et apud alias barbaras nationes per caedem ac prodicionem solitas in regnum involare. Non nego tamen, si verba attendamus, haec intelligenda esse atque adeo fuisse a superstitiosa antiquitate intellecta perinde ac si revera consuessent devorari a Saturno filii. Hoc enim et illos socios magnae deorum matris Curetas tripudiantes dicit Lucretius significare, quamvis ipse, ut philosophum decebat, et maxime Epicuraeum, rem aliter intelligat. Sic ille eleganter de more lib. II:

- » Heic armata manus (Curetas nomine Graii
- » Quos memorant Phrygios) inter se forte catenas
- » Ludunt, in numerumque exsultant, sanguine lacti,
- » Terrificas capitum quatientes numine cristas:
- » Dictaeos referunt Curetas; qui Iovis illum
- » Vagitum in Creta quondam occultasse feruntur,
- » Quum pueri circum puerum pernice chorea
- » Armati in numerum pulsarent aeribus aera,
- » Ne Saturnus eum malis mandaret adeptus,
- » Aeternumque daret matri sub pectore volnus.

513 *Namque olim a Terra audierat* etc. Oraculum heic a Terra Caeloque suis parentibus dicitur accepisse Saturnus, quod ferebat statuisse nimirum fata, imperium sibi regnumque olim a gnato ereptum

- A Caelo, fatale sibi, procumbere victum
 515 Ipsius insidiis gnati. quae tristia fata
 Permetuens curam non frustra est passus inanem,
 Perdebatque vorans prolem. gemit anxia mater,
 Ictaque crudeli tabescit pectora luctu.
 At quando iam foeta Iovem proferre parabat,
 520 Tellurem Caelumque suos in vota parentes
 Voce vocans suplex oravit, ferret uterque
 Auxilium miserae, quaque arte abscondere possit
 Gnatum enixa parens, diri patris ulta nefandum
 Flagitium contra sua pignora cara, docerent.
 525 Illi continuo natam audivere precantem,
 Ac faciles docuere simul, quid fata ferebant
 Saturno de rege et magnanimo Iove gnato.

iri. Hinc optime animadvertit Clericus cum aliis, licere colligere, iam tum ab antiquissimis temporibus traditum fuisse atque notum, esse nescio quam naturam superiorem illis diis ipsis, qui colebantur, ex cuius immutabili voluntate pendebant, quod et ipsi mortales fuerint, divinaeque providentiae subiecti, quemadmodum ceteri homines. Itaque Fatum, cui tanta vis tribuebatur, summa est atque immutabilis aeterni numinis voluntas. Hanc vero doctrinam Stoïci potissimum suis de Fato disputationibus foede corruperunt.

519 *At quando iam foeta Iovem* etc. Rhea quidem de natis omnibus, sed praecipue de Iove sollicita describitur. Cur ita? quia Iovem sciebat, ut oraculum Telluris ferebat, fati designari, qui rerum maxime potiretur. Porro notum est antiquissimos tyrannos appellari solitos cognomento Iovis: hinc illi tot Ioves.

Ergo ubi complebat pariendi tempora, Lyctum
 Misere in pinguis Cretae sola; divaque partu
 530 Edidit ante Iovem, iussam quam tangeret urbem,
 Suscepitque ipsum tellus, primoque sub ortu
 Sedula nutrit. dein mater freta nigranti
 Nocte tulit fugiens ad Lycti moenia, et inde

528 *Ergo ubi complebat* etc. Parentum consilio, quo filium Iovem secunda pareret, Rhea Lyctum seu Littum, ut mavult scribi Clericus, unam e Cretae urbibus ire iubetur. Sed priusquam illuc advenisset, in itinere natum edidit, quem incolae loci et benigne susceperunt et diligenter servarunt. Hoc enim illud ἐδέξατο γαῖα, quod ego verti verbum de verbo referens *suscepitque ipsum tellus* significare videtur.

533 *Nocte tulit fugiens* etc. Cretensesne Lyctum noctu Iovem deportaverint, an ipsa Rhea, non satis liquet ab Hesiodi verbis? Ego matrem id fecisse arbitror: namque ea quae consequuntur hoc factum, ita videntur persuadere. Itaque Iupiter in Creta natus est; quo in loco, plane incertum, sed non longe ab urbe Lycto. Deinde Lyctum fuit asportatus; tum demum ex hac urbe in montem Aegaeum, non Argaeum, qui nullus est in Creta, sed in Cappadocia, cuius et Claudianus et Plinius et alii meminere, delatus est. Vetus Hesiodi scholiastes habet Ἀιγαίῳ ἐν ὄρει, dicitque sic Cretam dictam olim ab Olenia illa capra Iovis nutrice, quasi caprae montem; atque hinc Iovem etiam dictum esse Aegiochum, quod caprae ubera suxerit, ipsumque montem Idam a nonnullis vocatum fuisse Aegaeum, quod pars Idae fuerit Aegaeus collis. Sed Homerus Iovem vocat Aegiochum non ab Aegaeo monte, sed a propria eiusdem armatura, nimirum aegida. Non defuere tamen, qui Aegaeum non collem, sed campum dixerint. Stephanus enim de urbibus haec habet: Est et

Rursus devectum latebroso condidit antro

535 In latere Argaei montis, frondentibus umbris

Atque sacra late circum formidine tuto.

Tum demum, ingentem lapidem quum vafra volutis

Aegaeus campus adnexus Cirrhae, ut apud Hesiodum. Dicitur autem a fluvio Αἴξ, qui descendit a monte ad Pythium, a quo et campus Aegaeus. Quare Graevius in *Lect. Hesiod.* docet hunc campum late patuisse, ut et Pythium et Gortyna in illo fuerit sita. Sed quid illa Cirrha, quae a Stephano nominatur? Nulla Cirrha est in Creta, sed Cybra urbs; adeoque loco Cirrhae legendum est Cybrae. Plura, si cupis, apud Graevium invenies, sed et haec fortasse ad satietatem, ut Graeci loquuntur.

537 *Tum demum, ingentem lapidem* etc. Heic enimvero risum teneatis amici; nam multo magis id ridiculum, quam si humano capiti cervicem iungat equinam pictor. Rhea pro filio lapidem fasciis involutum Saturno offert devorandum. Quod Clericus explicans dicit, Rheam alienum filium pro suo supposuisse, eumque Saturno obtulisse, ut in carcerem, in quo et alii eiusdem degebant liberi, coniceretur. Vox enim *Eben* tum in lingua phoenicia, tum in arabica aeque *lapidem* ac *filium* significat: cui voci *Eben* si *dir* adiungas erit *Eben-dir* seu *filius alienus*. Haec quidem scite: Nam Priscianus lib. v haec haber: Abadir deus est. Dicitur et hoc nomine lapis ille, quem Saturnus fertur devorasse pro Iove, quem Graeci βαίτυλον vocant. Addit Graevius et Pausania in Phocicis, in templo Delphico inter ἀναθήματα fuisse hunc βαίτυλον. En eius verba latine reddita: Ascendenti autem ab eo monumento lapis est non magnus, quem et oleo quotidie perfundunt, et lana circum amiciunt rudi. est autem fama, eum esse ipsum lapidem, qui datus fuerit Saturno pro puerō, quemque rursus evomuit Saturnus. Quod vero oleo perfundebatur,

Fasciolis rite implicuit, dat habere priorum
 Saturno divum regi. rapit ille prehensum
 540 Turbidus, et vasto confestim condit in ore:
 Demens, qui lapidem pro gnato nescius hausit,
 Explevitque famem rabidam; quum filius olli
 Abditus invicto superesset robore, quondam
 Exitio patri venturus, et arcibus ipso
 545 Deiecto e superis, tantique e culmine honoris,
 Imperium solus clari accepturus Olympi.
 Nec mora longa: cito creverunt augmine membra
 Fortia, et insuetum robur sub pectore regis.

lanaque hic lapis ornabatur, argumento est, sacrum fuisse habitum.
 Et Lares enim et fores et arae templorum laneis vittis cingebantur;
 unde illud etiam Propertii:

» Costum molle date et blandi mihi thuris honores,
 » Terque focum circa laneus orbis eat.

Quin et Plato Homerum caput unguento delibutum lanaque corona-
 tum e sua *Rep.* in aliam civitatem dimittendum putat, ut nimirum
 simul et illi deorum honor adhibeatur, quod Platoni sacer ac divi-
 nus fuerit Homerus, et eius reip. cives nullum detrimentum capiant,
 quod non recte maximi poëtae fabularum mysteria intellexerint. Hoc
 iis dictum sit, qui Platonis auctoritate contra poëtas abutuntur.

547 *Nec mora longa: cito* etc. Nescio cur hi novem aut decem
 versus subdiutius Guieto visi sint? Si ob eam fortasse causam, quod
 pleni sunt quadam incredibili τερατολογία, parum aut nihil e tota
 fere hac *Theogonia* retinendum iudicabit. Ego etiam emollivi hanc
 ipsam crescendi celeritatem, quam non uno factam anno esse dixi,
 sed mensibus certos circumvolventibus annos.

- Mensibus hinc certos circumvolventibus annos
 550 Arte dolisque miser Terrae deceptus, et ipsa
 Vi domitus gnati, latitantem emisit ab alvo
 Progeniem; lapidemque, vorax quem ventre supremum
 Clauserat, evomuit primum Saturnus ab ore.
 Hunc autem terra defixit Iupiter alta
 555 In Pytho sacri sub verticibus Parnassi,
 Staret uti facti monumentum ac fama perennis
 Vsque hominum generi, visu mirabile monstrum.
 Continuo et patruis adamantina vincula solvit
 Caeligenis, dura genitor quos compede saevus
 560 Vinxerat. idcirco grati tonitruque dedere
 Fulguraque atque ardens fulmen; quae vasta sub imo
 Terra sinu, et latebris celabat condita in atris.
 Nunc eadem retinet victor Saturnius, hisque
 Fretus mortalesque regit superosque beatos.
 365 Iapetus nympham pedibus pulcram oceaninen

551 *Vi domitus gnati* etc. Idest Saturnus Iovis insidiis atque vi compulsus filios, quos in carcere detinebat, liberos emisit.

554 *Hunc autem terra* etc. Vide quod supra diximus de hoc lapide, quem Pausanias narrat fuisse in templo Delphico sanctissime asservatum. Iupiter autem non solum suos e custodia fratres eduxit, sed et patruos e vinculis solvit: quamobrem ab iisdem fulmen accepit supremi quoddam imperii insigne, quod a poëta sub terra latuisse dicitur, nulli deorum nimirum ante quam Iovi datum.

565 *Iapetus nympham* etc. Ad Iapeti generationes gradum facit

Connubio adiunxit Clymenam, notoque cubili
 Exceptus cupidam fovit. gravis illa sub auras
 Magnanimum Atlantem fudit, famaue superbum

Hesiodus, ex quo et Clymena ortos docet Atlantem, Menoetium, Prometheum atque Epimetheum, de quibus in adnotationibus sequentibus dicam. Iapetus autem, si viros eruditos quamplurimos consulas, non alius est, quam Iaphetus Noachi filius, cuius posterī longe lateque propagati sunt. Id et Apollodorus *Biblioth.* lib. I et Hyginus fab. cxlii, ubi de Prometheo, innuere videntur. Hi vero quatuor fratres diversas orbis terrarum regiones incoluerunt.

568 *Magnanimum Atlantem fudit* etc. Atlantem, qui et in montem cognominem postea mutatus fertur, verisimile est fuisse conditorē Atlantiarum gentium, quae ultimam Africam incolebant. De his Herodotus lib. vi inquit: Hisce nomen est Atlantibus, qui sine nomine (scilicet singulorum proprio) sunt soli hominum. Plato vero in *Tim.* narrat, auditum a sacerdotibus templi Heliop., existisse quondam et insulam maximam Atlantidarum dictam, cuius incolae astronomiae erant peritissimi, lateque ac longe dominabantur. Horum Atlantidarum mentionem etiam fecerunt Baillyus in *Vet. Astron. hist.*, et praecipue in epistolis ad Voltaerium datis, ac Iohannes Rinaldus Carlius vir omni eruditione perpolitus tom. iii *Epist. Americanarum* edit. Cremon.. Gallus quidem scriptor Buffonii theoriam sequutus de telluris refrigeratione hanc insulam collocat in Oceano septentrionali a Spitzbergio Americam versus; Carlius vero ab Africa per Atlanticum Oceanum sese Americam usque protendentem conatur ostendere, docetque per hanc insulam, quum parum distaret et ab Africa et ab Americae continentibus, uti etiamnum toto eo tractu sub mari continuata montium vestigia demonstrant, facilem fuisse transitum iis gentibus, quae primae oras Americae occuparunt. Quid vero factum de hac insula? Ingenti quodam terrae motu disiecta prorsus ab ho-

Ac multo terrore Menoetion, atque Promethei
 570 Vafrum animum variumque, et stulta mente Epimetheum,

minum conspectu, quemadmodum multae aliae et regiones et insulae, disparuit; ac eo tempore fortasse, quum Oceanus diffractis Gaditanis montibus eoque freto aperto in Mediterraneum se infudit mutata late telluris superficie. Tantum aevi mutare valet longaeva vetustas, inquit Virgilius *Aeneid.* lib. III, ubi Siciliam ab Italia abscissam memorat:

» quum protinus utraque tellus

» Vna foret, venit medio vi pontus etc.

Sed quum haec omnia valde incerta sint, ad Atlantem redeamus. Ex ea veteri traditione de eiusdem astronomica peritia hausit, opinor, Virgilius illa, quae lib. I *Aen.* scripsit in Didonis convivio:

» Cithara crinitus Iopas

» Personat aurata, docuit quae maximus Atlas.

» Hic canit errantem lunam solisque labores,

» Vnde hominum genus, et pecudes, unde imber et ignes:

» Arcturum, pluviasque hyadas, geminosque triones,

» Quid tantum Oceano properent se condere soles

» Hyberni, vel quae tardis mora noctibus obstet.

Quod autem pertinet ad fabulam, in qua Atlas caelum sustinere dicitur, nisi et id velimus referre ad astrorum scientiam, qua pollebat, ad montem commode referri potest. De illo enim Herodotus lib. VI c. CLXXXIV sic ait: Est angustus et undique rotundus, et, ut fertur, adeo excelsus, ut eius summa iuga nequeant cerni: nunquam enim iis desunt nubes neque aestate neque hyeme. Hunc columnam caeli esse dicunt incolae.

569 *Ac multo terrore Menoetion* etc. Alter Iapeti filius, qui quod fuerit malus, a Iove dicitur ad Erebum detrusus. Nescimus autem ubi habitaverit.

570 *Vafrum animum* etc. De Prometheo et Epimetheo iam dixi

- Qui cladem exortus mortalibus intulit aegris,
 Ipse parum cautus prior actae virginis ora
 Ab Iove suscipiens. post dira Menoetion acrem
 Ob scelera, et multos violenti pectoris ausus
 575 Iupiter infernas Erebi detrusit ad umbras.
 At caelum stellis aptum rutilantibus Atlas
 Sustinet extremis terrarum in finibus almas
 Hesperidas contra, fatorum lege coactus
 Et capite et validis molem fulcire lacertis.
 580 Hanc illi sortem nam summi rector Olympi
 Imposuit; vafrumque idem per vincla Prometheus

aliquid in *Oper. et Dieb.*, ubi de Pandora. Quam fuerit vafer Prometheus, ex pluribus eiusdem gestis satis constat: admissio autem Pandoraë minime cautum ostendit Epimetheum. Hoc et eorum nomina significant. Nam Prometheus est ἀπὸ τοῦ προμανθάνειν, quod est *praediscere* aut *praevidere*, et ad prudentiam pertinet: Epimetheus vero ἀπὸ τοῦ ἐπιμανθάνειν, id est *in ipsa re discere*, quod est minime prudentis. Hinc factum, ut non viderit, quae mala consequutura erant, si Pandoram suscepisset, id est si sese suasque gentes formosarum mulierum, quibus regiones, quas incolebat, inter mare Caspium et Euxinum, abundant maxime, amoris mancipasset. Heschylus autem de Prometheo haec habet notatu digna:

Βραχεῖ δὲ μύθῳ, παντὰ συλλήβδην μάθε.

Πᾶσαι τέχναι βροτοῖσιν ἐκ Προμηθέως.

qui videtur a Iove profugiens sedem in Scythia circa Caucasum fixisse, ibique ex fodinis magnam sibi vim opum comparasse, quod et ab Heschylo in eius *Tragoed.*, et a Sam. Bocharto in *Phal.* lib. I discas.

Ad mediam fixit religatum membra columnam,
 Immisitque aquilam misero, quae desuper alis
 Praepetibus delapsa unco vorat improba rostro
 585 Immortale iecur. tantum atra in nocte renascens
 Crescit, hians quantum per lucem absumpserat ales.
 Sed diram Alcmenae cretus de stirpe volucrem
 Perdidit Alcides, crudeli et peste fugata
 Iapetianiden solvit, curasque levavit
 590 Non magni sine mente Iovis, quo gloria maior
 Thebani late claresceret Herculis omnem
 Per terram, quacumque suos alit ubere foetus.
 Sic adeo, nati victus pietate, merenti

582 *Ad mediam fixit* etc. Id est Iupiter vetuit, ne umquam posset in patriam seu Graeciam redire, postquam ab eo aufugerat Prometheus. Quid vero illud iecur immortale, quod quantum ab aquila vorabatur interdiu, tantum noctu sponte enatum crescebat? Iecur Phoenicibus dicitur *Chabed*, et efferri etiam potest *Chabod*, quae vox non raro *divitias* significat, inquit Clericus. Itaque quum a Prometheo fodinae exhauriri non possent, sed quantum metalli suam in rem educebat, tantum continuo renasci uberrimis illis videretur in venis, iecur eiusdem seu divitias quotidie augeri fictum est a fabulis.

587 *Sed diram Alcmenae* etc. A graecis poëtis omnia fere miranda, quae usquam terrarum contigerant, graeco Herculi tribuuntur, quum notissimum est plures exstitisse Hercules. Thebanus vero, de quo heic Hesiodus, aetate Promethei multo posterior est. An forte hic Hercules, quisquis fuerit, vel Tyrius mercator, vel quis alius, e Caucasi regione in Graeciam Prometheum reduxit, eique Iovis amicitiam conciliavit? Id non absurdum omnino videtur.

- Iupiter iratus cladem poenamque remisit,
 595 Quod secum vano quondam contenderat astu.
 Namque animis quando sese discordibus inter
 Certavere homines ac dî sub moenibus altis
 Meconae, Iapeti proles ingentia tauri
 Tergora proposuit, quo falleret arte Tonantem.
 600 Scilicet involvensque artus et viscera et omnem
 Vna adipis vim parte bovino ventre superne
 Texerat, inque alia tantum nuda ossa reliquit
 Albenti arvina condens furtivus ab arte.
 Quod cernens divum est fatus pater atque hominum rex:
 605 Cunctorum Iapetionide clarissime regum,
 Vt catus obliquo partes discrimine didis!
 Sic dixit tacite carpens Saturnius ipsum,
 Consiliumque sciens. cui vafra mente Prometheus
 Subridens, pariterque sui non immemor astus;
 610 Iupiter o divum, quotquot sunt, maxime, dixit,
 Elige, utram partem tibi fert in corde voluntas.
 Haec ait ille dolos molitus. qui tamen omnes

597 *Certavere homines ac dî* etc. Saturni nempe filii eorumque socii dii appellantur heic; homines vero sunt incolae Peloponnesi, quos forte suam in potestatem redigere volebat Iupiter. Nam Meconae est Sicyon antiquissima Peloponnesi urbs, cuius primum regem Aegialeum Eusebius facit aequalem Nino et Abrahamo. Vide et Strabonem lib. viii.

- In tacito novit latitantes pectore fraudes,
 Hanc quoque cognovit, iam tunc et damna paravit
 615 Aspera mortali generi, quae tempore certo
 Volvuntur ventura. ergo albam denique utrisque
 Substulit arvinam manibus, tegumenque removit.
 Heic vero exarsit furiata mente, nec ira
 Iupiter abstinuit, quum tantum nuda latere
 620 Ossa intus tauri sinuato in tergore vidit;
 Tempore et ex illo iussit mortalia secla
 Candida odoratas dīs ossa adolere per aras.

614 *Hanc quoque cognovit* etc. In ea heic opinione Clericus est, ut putet reapse Iovem fuisse deceptum a Prometheo, quamvis id Hesiodus non sit ausus dicere invidiam civium pertimescens, quasi impius foret. Ego vero, si quid intelligo, omnino diversum iudico. Manifeste enim videtur mihi Hesiodus declarare, Prometheum quidem et tentasse Iovem decipere, et maxima id calliditate esse aggressum; sed Iovem, qui occulta etiam norat, fraudem agnovisse, quamvis ut reum criminis manifestius teneret, rem dissimulasset. At enim, inquires cum Clerico, nisi fuisset Iupiter deceptus, causam non habuisset, cur usque adeo vehementer indignaretur Prometheo? Habuit enimvero maximam: nam qui certam habet voluntatem patrandi criminis, aequè peccat ac qui voto potitus est. Ceterum id videtur factum in aliquo convivio post diremptum iam certamen.

622 *Candida odoratas* etc. Nescio quam bene ex hoc Promethei facto videtur Hesiodus ossium adolendorum diis invectam repetere consuetudinem, quum prius id non fieret, sed adeps tantum aut viscerum pars aliqua combureretur. An haec *Holocautomatum* institutio? Alii quoque ita putaverunt.

Tum gravibus stimulis actus sic voce Prometheum
 Increpuit: Nequidquam animis elate superbis,
 625 Atque sagax alios supra, necdum immemor artis
 Ipse tuae potuisti ausis imponere finem?
 Haec ubi dicta, memor tentatae fraudis, et ira
 Percitus eripuit miseris mortalibus ignem.
 Nec caruere tamen: nam regem subdola proles
 630 Iapeti decepit, et alta a lampade lucis

628 *Percitus eripuit* etc. Non id intelligendum quasi Iupiter hominibus universis usum ignis vetuerit, sed vel Peloponnesiis tantum, vel aliis populis, qui rebellaverant: ne scilicet in officinis ferrariis alia arma excuderent, quibus in Iovem uterentur.

630 *Iapeti decepit* etc. Quid hoc? An ustorum speculorum usu vim magnam solis primus docuit colligere Prometheus, eorumque ope metalla colliquefacere? An illa verba, quibus dicit Hesiodus, eundem solis flammam in ferula esse furatum, significant id effectum esse valida lignorum confricatione, iuxta illud Lucretii lib. v:

- » Et ramosa tamen cum ventis pulsa vacillans
- » Aestuat in ramos incumbens arboris arbor,
- » Exprimitur validis extritus viribus ignis,
- » Et micat interdum flammai fervidus ardor,
- » Mutua dum inter se rami stirpesque teruntur:
- » Quorum utrumque dedisse potest mortalibus ignem.

Quidquid sit, Iove invito Prometheus ferrarias officinas iterum videtur instituisse, ut bene animadvertit Clericus. Ad sinistram enim manum Caucasi, ubi vinctus detinebatur Prometheus, id est ad Ponti Euxini orientalia littora, ab Aeschylo dicuntur fuisse Σιδηροτέκτονες Χάλυβες, quos ferri tractandi peritissimos novimus, et de quibus Tzetzes *Chil. x* ait: Chalybes sunt gens proxima Trapezunti; hi dicun-

Late ardescentis, ferula furatus in ampla,
 Ignis inextinctam vim detulit. ima momordit
 Corda Iovis subito gravis ira, arsitque furore,
 Rursus ubi in terris ignem splendescere vidit,
 635 Exitiumque hominum generi crudele paravit.
 Nam monitu ipsius praeclara Mulciber arte
 E limo effinxit rubicundae virginis ora,
 Et circum niveis ornavit vestibus artus
 Glauca Minerva addens capiti redimicula pulcro
 640 Daedalea ac visu miranda; hinc flore recenti

tur ferrum invenisse: aes etiam vocant et Chalybon et aes, quasi hoc quoque sit inventum Chalybum. Vnde et Virgilius *Georg.* lib. I canit:

» India mittit ebur, molles sua rura Sabaei,
 » At Chalybes nudi ferrum, virosaque Pontus
 » Castorea, Heliadum palmas, Epirus equarum.

636 *Nam monitu ipsius* etc. Pandora creationem multis exponit v. 60 et seq. in *Oper. et Dieb.* Hesiodus, ubi ego reiecta Heinsii opinione de Fortuna, dixi cum Clerico aliisque sub Pandora allegoria mollitiem turpium feminarum intelligi, qua factum est, ut Colchidis populi finitimaeque gentes libidini effroenatae in primis se dederent. Notum illud Croesi consilium datum Cyro postulanti, qua arte Lydi in potestate retinerentur: Edicito, inquit, illis, ut liberos citharam pulsare, psallere, et cauponari doceant; et brevi eos, o rex, videbis mulieres pro viris factos. Ita Herodotus lib. I iterumque subiungit: Τῷ Λυδῶν δῆμος αἱ θυγατέρες ἐπορνέοντο πᾶσαι, συλλέγεσθαι σφίσι φερνάς. Vide et Iustinum de eadem re lib. I. Quidni idem contigerit Epimethco eiusque popularibus?

- Ipsa suis manibus texens halantia sarta
 Imposuit, rutilamque ex auro in fronte coronam,
 Quam bonus Ignipotens, sperans fore dulce Tonanti,
 Extuderat, variaque omnem caelaverat arte.
- 645 Plurima namque inerant, salso quae gurgite monstra
 Pontus alit, gremioque foveat vastissima tellus.
 Stabat rarus honor formae, vivosque renidens
 Gratia miranda referebat imagine vultus.
 Hinc ubi suave malum pro caro munere fecit,
- 650 Convenere homines quo multi dîque, puellam
 Caeruleae cultu gaudentem Palladis egit
 In medium. subito stupor altus hiantia cepit
 Spectantum late ora, dolum ut videre paratum,
 Vitandumque hominum nulli. nam semine ab illo
- 655 Turba puellarum primum est exorta, genusque
 Feminum venit, labes et saeva malorum

656 *Feminum venit* etc. Non haec dicta, quasi ante non exstiterint mulieres; sed quod nondum solitae fuerint honestatem pudoremque turpiter proicere. Quam vero sint hominibus vitanda huiusmodi lenocinia, satis, ut arbitror, legenti hanc Hesiodi descriptionem patebit. Optima est et ex ipsa rerum natura desumpta illa fucorum similitudo, rapacium nimirum animalium aequae ac inertium, uti videre est et apud Virgilium lib. iv *Georg.* Hinc ad commoda et incommoda quae e matrimonio proveniunt, digreditur poeta. Vide in rem similem duo epigrammata, alterum Posidippi vel Crateris, alterum Metrodori in *Anthologia*.

- Causa viris; multo gens luxu dedita, et arctam
Pauperiem fugiens, nullique assueta labori.
Quales quum resident ignava per otia fuci,
660 Mellaque depascunt, primo quae lucis ab ortu
Vsque sub occasum cellis fragrantia stipant
Florigerae volucres: varios illae undique saltus
Circum obeunt lustrantque; alieno hi parta labore
Dona vorant, segnesque expleri nectare gaudent.
665 Tale hoc femineum genus est. crudelia damna
Altitonans dedit una, et luctu infecit acerbo.
Quin aliam cladem statuit mortalibus idem
Insidians. nam qui fugiens uxoria vincla,
Exosus sociamque tori, taedasque iugales,
670 Eligit invisa sine coniuge vivere; triste
Si quando attigerit senium, caret ille, senectam
Quae foveat, gnatisque caret, queis dives habendas
Linquat opes. didunt inter se cuncta ferentes
Vix noti, aut longa consanguinitate propinqui.
675 At cui legitimi fato sors obtigit aequa
Coniugii, placitoque uxor stat casta cubili
Recta sciens, gravibus pensat solatia curis
Alternans bona iuncta malis. miser ille sed omnes
Ante alios, nosuo fuerit cui sanguine coniux
680 Parta viro. assiduis moeroribus aestuat ictus,
Atque imo sub corde habet immedicabile vulnus.

- Nulli adeo fraudare Iovem licet. ipse Prometheus
 Haud impune ausus subita grave sensit ab ira
 Supplicium, frustra que vafer sua vincla nequivit
 685 Effugere, innexum nodis quae saeva coërcent.
 Sic quoque, ubi contra Briareum commotus ad iram
 Est genitor Cottumque Gygenque, hos compede vinxit
 . Miratus roburque immane habitumque lacertosque
 Ingentes. clausos latae intra viscera terrae
 690 Abdidit, obscura degunt ubi nocte sepulti
 Avia ad extremi longe confinia mundi,
 Assiduoque dolent confixi pectora luctu.
 Iupiter aetheria sedenim miseratus ab arce
 Dîque alii, genuit quos olim Rhea voraci
 695 Saturno bene compta, illos in lumina solis
 Eduxere bonae precibus Telluris adacti.
 Namque ipsa edocuit fatorum arcana retexens,
 Vt decus auxilio illorum et victricibus usi
 Viribus eximium e bello, palmamque referrent.
 700 Discordi siquidem perculsi corda labore

686 *Sic quoque, ubi contra* etc. Iam supra tres hosce Titanes vidimus a patre Caelo coniectos in carcerem. Heic vero liberantur a Iove atque ab aliis Saturni filiis, monitu Telluris, quae eosdem praedixerat magno usui Iovi futuros.

700 *Discordi siquidem* etc. Duplex bellum Iovis cum Titanibus videtur distinguere Lactantius lib. I c. xiv *Inst. Div.* dicit enim: Iovem adultum, quum audivisset patrem atque matrem custodiis ~~ci-~~

Pugnavere diu se inter certamine magno
 Titanesque, dei ac Saturno rege creati.
 Insedere Otryn Titanes; Olympia divi
 Culmina, dives opum Saturni et pulcra comantis
 705 Progenies Rheae. sic annos ordine denos
 Alterni valido certarunt robore et aestu
 Ancipiti ardentes. non his fuga nota, nec illis;
 In longum aequali ducebant praelia Marte.
 Sed quando ambrosiamque et dulces nectaris haustus,
 710 Queis Superi vescuntur, eis Saturnius auctor
 Praebuit, extemplo cunctis vis addita maior,
 Atque animis arsere omnes. caelestibus auctos
 Tum dapibus tali est affatus Iupiter ore.
 O Terrae ac vasti clarissima germina Caeli

cumseptos atque in vincula coniectos, venisse cum magna Cretensium
 multitudine, Titanumque ac filios eius pugnando vicisse, parentes
 vinculis exemisse, patri regnum reddidisse; atque in Cretam remeas-
 se. Post haec deinde Saturno datam sortem, ut caveret, ne eum
 filius e regno expelleret: illum, elevandae sortis atque effugiendi pe-
 riculi gratia, insidiatum Iovi, ut eum necaret. Iovem, cognitis insi-
 diis, regnum sibi denuo vindicasse ac fugasse Saturnum, ex Thessa-
 lia nimirum. Hactenus Lactantius. Itaque primum bellum Iovis fuit
 pro Saturno ac Rheae contra Titanes; alterum pro se contra eosdem
 Titanes Saturnumque eorum regem: utrumque videtur gestum in Thes-
 salia, quae erat victoris praemium. De primo bello nihil Hesiodus;
 de secundo longam haec atque elegantem subiicit descriptionem.

714 O Terrae ac vasti etc. Iovis alloquutio ad Titanas et prae-

- 715 Quae me cumque animus fari iubet, auribus aequis
Accipite. obnixi, Saturno quot sumus orti,
Titanesque, imus iamdudum in mutua contra
Vulnera praeclara pro laude utrique ruentes
Imperioque. manus invictae et maxima vobis
720 Vis est: nunc animos, nunc vestras promite vires
Titanas contra, memores et foederis icti
Dulcis amicitiae, quondam et quae dura tulistis,
Tristibus exuti vinclis, ac noctis opacae
E latebris, per nos, revocati in luminis oras.
725 Dixerat. illi autem Cottus sic impiger infit:
Nulli ignota refers, o maxime: scimus et ipsi
Quod praestas animisque atque acri robore mentis,
Et nostrae fueris cladis depulsor acerbae.
Consilio nos, magne, tuo vinclisque soluti
730 Fortibus, et nigra mersi in caligine, ab umbris
Venimus ad lucem, dura olim infandaque passi.
Quare adeo certum est nunc omne opponere robur
Vimque animi, contra Titanas in arma furentes,
Pro vestro imperio nobis pugnantibus usque

cipue ad Briareum Cottum atque Gygem, quos ad defectionem vocat, ut relictis nimirum Saturni partibus memores beneficiorum, quae a sese acceperant, hoc in bello sibi opitulentur. Nec Iovem fefellit spes: Cottus pro aliis etiam respondet, suamque fratrumque operam Iovi ultro pollicetur.

- 735 Marte gravi. sic ille: et divi dicta probarunt,
 Laudaruntque hilares. ergo furor acrior omnes
 Quam prius incendit, pugnamque lacessere visae
 Illa luce deae dîque omnes; aspera monstra
 Terrigenum, et nati Saturno, quotquot et atro
 740 Iupiter ex Erebo dias emisit in auras,
 Robustique acresque, infracto ac robore firmi.
 Centum horum ex humeris surgebant brachia, et alte
 Stabant quinquaginta hirta capita ardua collo
 Membra super durata. hi tum Titanibus acri
 745 Oppositi in pugna validis torquere lacertis
 Grandia certabant avulsi fragmina montis.
 Hinc autem horrisona Titanes voce phalangas
 Firmabant alacres, manibusque et pectore freti
 Durum Martis opus multa virtute ciebant

737 *Quam prius incendit* etc. Iupiter sibi adiuncto hoc auxilio acrior cum Titanibus Saturnoque congreditur, ipse ex Olympo profectus, Saturnus ex Othry, qui Phthiotidem a meridie claudit. Id placuit animadvertere, ne quis incautius crederet, copias Iovis in ipso Olympo directas pugnas cum Titanibus longe dissitis, in monte Othry nimirum; quemadmodum videtur Hesiodus voluisse nobis persuadere, ut maior credo appareret miraculi vis. Huius autem pugnae descriptio plane Homerica est, plena scilicet evidentiae ac dignitatis, quamvis desint illi montes superimpositi a Titanibus, quos et Homerus in *Odyssea*, et Virgilius in *Georgicis*, et alii passim commemorant poëtae, irridetque salse Lucianus sub Mercurii persona Charonem alloquentis in dialogo, qui inscribitur *Χάρων, ἢ Ἐπιστοκοπεῦντες*.

- 750 Vtrique. horrendum sonuere ingentia ponti
 Aequora, congemuit tellus, caelumque superne;
 Atque pedum crebro pulsus, telisque furentum
 Impete Caelicolum tremuere cacumina Olympi
 Sedibus ex inis convulsa. inmissus in ipsa
- 755 Pervenitque tremor nigrantia tartara, et ingens
 A pedibus, iactisque una fragor excitus armis,
 Omniaque indomito penitus concussa tumultu.
 Sic illi alternos geminabant ictibus ictus
 Sese inter congressi, et sidera ad aurea clamor
- 760 Ibat utrinque hortantum, et utrinque in bella ruentum.
 Nec sibi iam genitus Saturno temperat; ira
 Suscitatur incendens animos, atque exerit omnem
 Virtutem: summi gradiens per culmina Olympi
 Saevit, et ardenti iaculatur fulgura dextra
- 765 Igneus. ingenti tonitru delapsa ruebant
 Fulmina crebra, sacras circum volventia flammis,
 Terrifica sub nocte. solum late aestuat omne

761 *Nec sibi iam genitus* etc. Quid hac Iovis pugnantis descriptione magis poeticum atque illustrius excogitari fingique potest? Terribilis sane est et Hector ad naves Graecorum pugnans, et Achilles ad Xanthum Troianos persequens; sed haec heroum pugna. Iove autem crebro fulminante, caelum, tellus, maria, omnia denique concuti ac conflagrare videntur. Nae illi, qui ad poësim se dedunt, male sibi consulunt, si negligant exemplaria graeca *nocturna versare manu, versare diurna*.

- Igne sonans, crepitantque exustis ardua sylvis
 Tecta avium flammata, atque imae viscera terrae,
 770 Oceanusque fluens, et vasti caerula Nerei.
 Omnia fervere: calidus vapor undique torret
 Titanas, rutiloque involvit turbine flamma
 Aëra diffusum: radiantia fulgura visum
 Eripiunt, oculosque hebetant commixta trisulcis
 775 Fulminibus; vis nulla valet se opponere contra.
 Corripuere Chaos iamque ipsum incendia; et ignem
 Coram oculis lustrans cernebat, et auribus altum

776 *Corripuere Chaos* etc. Hesiodus quidem heic habet Chaos, non Erebum aut Aërem: quare aut ubique Graevius Chaos inferorum sedes vocet, et Clericus aëris immensitatem, aut Chaos patiantur esse Chaos. Scio quidem hoc nomen apud Ovidium *Metamorph.* x inferos significare, ubi Orpheus dicit:

„ . . . per ego haec te plena timoris,

„ Per Chaos hoc ingens, vastique silentia regni;

et apud Aristophanem in *Avibus*:

Διὰ τῆς πέλεως τῆς ἀλλοτρίας, καὶ τοῦ Χάος

Τῶν μηρίων τὴν κνίσσαν οὐ διαφροήσετε.

vocem illam τοῦ Χάος a Suida aliisque magistris intelligi de aëre. Id ego non impugno, immo vehementer probo. Quum tamen ab Hesiodo saepissime distinguatur Chaos et ab inferis et ab aëre, in mea versione eandem retinendam vocem et proprie intelligendam iudico, ut ipsum Chaos incendio correptum quasi quaedam animata persona et ignem coram aspiciat, et strepitum audiat, quemadmodum si Tellus iterum cum Caelo commisceretur, quod non sine ingenti quodam fragore fieri consuesse credibile est.

- Hauribat strepitum, ceu si subsideret inam
 Desuper in Terram furibundo pondere Caelus.
- 780 Vsque adeo magno reboabant cuncta fragore
 Oppressa Tellure, illoque premente ruinam
 Horrificam ex alto graviter. tanto arma tumultu
 Dî super affusi iactabant; ventus et una
 Pulveream nubem tollens per inane ferebat,
- 785 Fulguraque, et rapidi resonantem fulminis ignem,
 Tela Iovis magni; fremituque implebat utrasque
 In medio pugnantum acies. fragor undique et horror
 Apparet, multo et virtus spectata labore.
 Inclinata autem pugna est, licet aspera primum
- 790 Praelia connixi violento robore obirent,
 Inque vicem adversi ruerent. ante agmina primi
 Certantes bellum instaurant, et in arma feruntur
 Cottusque, Briareusque, Gygesque immanis, ad auras
 Tercentum magno iaculantes pondere rupes
- 795 Ingentes totidem manibus, iaculisque frequentes
 Vmbrantes subter Titanas. quos ubi victos
 Concidere, ac passim stratos videre, sub imum

797 *Concidere ac passim* etc. Titanes a diis victi in carcerem caliginosum coniiciuntur, cuius ut horrorem squalloremque magnum esse doceat poëta, dicit eos tantum sub terra fuisse demersos, quantum ad aetherium caeli suspectus Olympum, ut verbis utar Virgilii. Vnde etiam constat, Hesiodum tartara non intra terram, sed infra

- Deicere solum, vinclisque et compede nexos
Tantum infra terram subter traxere superbos,
800 Quantum alto caeli tellus a vertice distat.
Par etenim spatium est a terra in tartara: noctes
Acta novem totidemque dies de culmine caeli
Luce gravis decima in terram descenderet incus
Ferrea. rursum eadem totidem noctesque diesque
805 E terra fugiens tenebrosa in tartara subter,
Lapsa die incideret decimo. stant moenia ferro
E solido circum, triplicique affusa meatu
Horrida nox umbris nigrantibus ora coërcet;
Supra terra sedet, vastumque exaestuat aequor.
810 Illic obscura pressum caligine degit
Titanum genus acre, Iovis supera alta regentis
Consilio, ingentisque colit trans ultima terrae
Informi loca senta situ. non exitus ulla
Parte datur: claudit ferratis undique portis
815 Neptunus, caeloque educta utrinque minantur
Molibus impositis adamantina moenia. Cottus
Stat propior, Briareusque, Gygesque, et limina servant

constituere in quibusdam tenebricosis spatiis, quorum opinor ne ipse quidem claram sibi effinxerat notionem, fortasse propter ignorantiam formae Telluris eiusdemque constitutionis, quam et hemisphaericam, ut videtur, non sphaericam arbitrabatur, et non circumquaque septam ab aëre ac a sole illustratam, sed basi quadam veluti insistentem tartaro atque Chao, lucique imperviam.

Insomnes aerata, Iovis custodia fida.

Heic terra et pontus caelumque et tartarus ipse

820 Accipiunt fontes, extremaque litora signant

819 *Heic terra et pontus* etc. Mens poëtae est his verbis significare, hinc nimirum omnia incipere, ac pariter huc desinere, ut vox *πῆγη initium* rerum exprimat, *πέρας finem*, quod ipsum in versione satis me explicuisse puto, quamvis obscurius ab Hesiodo dictum sit. Hinc forte illa Senecae in *Hercule furente*:

- » Sterilis profundi vastitas squallet soli,
- » Et foeda tellus torpet aeterno situ,
- » Rerumque moestus finis et mundi ultima:
- » Immotus aër horret, et pigra sedet
- » Nox atra mundo.

queis adde illa Iovis ad Iunonem *Iliad.* lib. viii:

- » non si digressa beatis
- » Aedibus e divum, terraeque extrema capessas,
- » Et maris, Iapetusque et Saturnus iacet atro
- » Exul ubi longe in barathro; nec luce fruuntur
- » Laetifica solis supera in regione vagantis,
- » Nec dulci ventorum anima. nam tartarus ambit
- » Inclusos tenebris, alta et caligine pressos.

unde et Virgilius *Aen.* lib. vi ait:

- » tum tartarus ipse
- » Bis patet in praeceps tantum, tenditque sub umbras,
- » Quantus ad aetherium etc.

Ex quibus omnibus patet, quod iam superius monui, et Hesiodum et alios veteres poëtas in ea fuisse opinione, ut unam tantum mundi partem seu hemisphaerium quod nos incolimus, putarent a sole illuminari sideribusque distingui: quae vero sub hoc hemisphaerio iacent, aeterna caligine, atque nocte horrescere.

- Squallida, dīs invisa. ingens patet intus hiatus,
 Nec quisquam subiens toto contingeret anno
 Suppositi pedibus sola fundi huc actus et illuc
 Vortice praecipiti, ac violento turbinis aestu :
 825 Monstrum horrendum, ipsis visu admirabile divis
 Scilicet est. noctis sedes obscura soporae
 Caligatque umbris nimbisque furentibus horret ;
 Quam propter curvo Iapeti stans vertice gnatus
 Suffulcit manibus caelum subnixus. ibi ipsa
 830 Alterna Nox atque Dies vice limina portae
 Aerea linquentes propius se voce salutant.
 Haec redit ingrediens sedem, fugit ille vicissim

828 *Quam propter curvo* etc. Supra hoc immane barathrum, in quo degebant Titanes, noctis sedem constituere videtur poëta. Iuxta hanc Atlantem caelum sustentem, quod in ultimo occidente situs fuerit, a quo nox exire credebatur, quemadmodum dies ab oriente. Haec sane minime sibi consentiunt: nam ut Atlas caelum possit aliquomodo sustinere, non est collocandus sub terra, sed potius supra. Quare mihi Guieti opinio probabilis admodum videtur existimantis hos versus incipientes *Καὶ νυκτὸς ἐρεμνῆς* usque ad *ἀστέρων* esse supposititios, aut saltem e suo loco huc temere illatos. Melius enim sententia constaret, si ita diceretur:

- » Monstrum horrendum, ipsis visu admirabile divis
- » Scilicet est: nox atque dies ubi limina portae
- » Aerea linquentes propius se voce salutant.
- » Haec redit ingrediens sedem etc.

relictis illis quatuor intermediis versiculis, qui in versione habentur.

- Egrediens: numquam cohibet domus intus utrumque;
 Sed dum alti longe caeli per inania fertur
 835 Altera tellurem supra; manet alter, et illa
 Dum veniat, clausus latebrosa in sede moratur
 Opperiens, quae certa viam sibi nunciet, horam.
 Atque hic purpureum lustrans longe omnia lumen
 Sufficit; illa autem nigra caligine tecta
 840 In manibus Mortis fratrem fert noxia Somnum.
 Nec procul hinc gemini posuere cubilia gnati
 Obscurae Noctis Lethumque Soporque, graves dî,
 Quos numquam aut caelum scandens, aut aethere ab alto
 Descendens radiis sol aureus aspicit. alter
 845 Per terramque levis perque arva sonantia ponti
 Funditur, atque hominum generi placabilis errat:
 Alterius mens dira, et ferrea pectore saevo
 Corda gerit. tenet usque manu, quem forte priorem
 Arripuit, divis etiam immortalibus hostis.
 850 Heic quoque et inferni surgunt resonantia regis

841 *Nec procul hinc gemini* etc. Lethum et Sopor fratres sunt, ac Noctis filii, dicunturque a poëta habitare iuxta sedem noctis eiusdem ac diei, et numquam a sole illustrari, quasi aut illuc non descendat sol, aut in ea regione lucem amittat suam fons ipse lucis.

850 *Heic quoque et inferni* etc. Vide haec quam magnifico verborum apparatu lib. VI *Aen.* a Virgilio efferuntur. Omnibus autem notum est, Plutonem e Sicilia rapuisse filiam Cereris Proserpinam, quae *Ἑραία* dicitur sollemni apud Graecos adiuncto, quod sacrum

Moenia, Plutonis domus ardua, terribilisque
 Persephones : horrens custos canis excubat atris
 Pro foribus, fraudemque malus meditatur acerbam
 Nam pariter caudaque, ambabus et auribus ultro
 855 Blandus adulatur venientibus, et vetat idem
 Retro ferre pedes. tum si quem vidit abire,
 Rursus et invisio regis discedere tecto,
 Corripit, et captum vorat horridus ore cruento.

Iuxta autem Superis metuenda invisaque magni

ac terribile habebatur. Hinc Plato in *Cratylō* eo prolato: Πολλοὶ, inquit, καὶ τοῦτο φοβοῦνται τὸ ὄνομα. Legesis apud Dupuisium tom. iv, Delaland. *Astron.* qua ratione tota Proserpinae fabula in *Astronomia* locum habeat.

859 *Iuxta autem Superis* etc. Styx Oceani filia dicitur, quemadmodum et ceteri fontes. Quae vero heic de eadem praedicantur miracula partim vera sunt, partim ficta a poëta. Si Pausaniam audias, ille in Arcadicis facta mentione oppidi, cui *Nonacri* nomen erat, subiungit: Non procul ab his ruderibus est alta montis crepido; non aliam vidi quae in tantam altitudinem attollatur; aqua vero secundum praeruptam stillat rupem. Vocant Graeci hanc aquam *Stygis*. Esse autem Stygem, Hesiodus in *Theogonia* cecinit. Haec Pausanias. Quare recte noster poëta dicit:

- » claras sola incolit aedes
- » Intectas saxis ingentibus undique, et actis
- » Argento e solido caeli ad convexa columnis.

Quod vero in inferis collocatur, ex eo opinor est, quia, ut idem docet Pausanias, lethalis erat haec aqua et hominibus et omnibus aliis animalibus. Fortasse et opinio invaluerat, si quis cuiuspiam sceleris accusaretur coactusque esset innocens illam aquam degustare, id

860 Volvitur Oceani refluo Styx gurgite creta,
 Maxima gnatarum. claras sola incolit aedes
 Intectas saxis ingentibus undique, et actis
 Argento e solido caeli ad convexa columnis.
 Non illuc celeri lapsu Thaumantias Iris

cum potuisse sine noxa facere: cuius superstitionis plurima habemus exempla, quae innocentiae iudicia seu experimenta dicebantur; erantque potius dicenda stultitiae ac ignorantiae singularis indicia barbarorum, quae praecesserunt, saeculorum; quum hisce saepe rebus innocentia opprimeretur, triumpharet scelus. Simile quiddam de Palicorum fonte narrat Macrobius lib. v *Saturn.*, et alii Scriptores.

864 *Non illuc celeri lapsu* etc. Iris Iovis nuncia, quum opus erat, ad hunc fontem descendebat, inque aureo quodam vase haustam in caelum aquam deferbat. Quisquis deorum de aliquo crimine accusatus, addito iureiurando, factaque libatione, si reus erat, in subitum incidebat lethargum, ac sine voce membrorumque usque per annum integrum perseverabat. Annua poena hac expleta per novem alios annos a concilio mensaque deorum arcebatur exul. Post anno tandem decimo, omnibus rite persolutis, revocabatur, honoresque amissos recuperabat. Ceterum huius fontis eam solam aquae partem fuisse exi-rialem, quae e rupe prosiliebat, non quae subtus defluebat, animad-verte diligenter, et simul admirare poëtae levitatem, nisi forte voluerit ipse significare, fatalem esse in ipsa eruptione hanc aquam, deinde omnem, decursu per campos, virtutem amittere. Scimus enim complures aquas, quae salubres habentur, si alio transferantur, aut omnino, aut saltem partim salubritatem deperdere. Pausanias autem ideo Hesiodum id scripsisse dicit; quod ipse viderit aquam Strygis stillantem.

- 86; Descendit per dorsa maris, ni saeva deorum
 Concilium vario invadit discordia motu.
 Tum si quis Superum mentitur, Iupiter Irim
 Continuo iubet ire, haustas e gurgite lymphas,
 Quae gelida de rupe cadunt, ut portet in auro,
- 870 Iusiurandum ingens. multum de flumine sacro
 Per noctem obscuram sub terrae viscera fundit
 Oceani cornu: decima est pars noxia fato.
 Namque novem partes aliae camposque feruntur
 Et terram innocuae circum, pelagoque residunt
- 875 Vorticibus claris argento. haec emicat una
 Rupe ex undanti saliens, dîs maxima clades.
 Quippe ipsam libans, periurus fallere quisquis
 Caelicolum haud dubitat, vitae iacet immemor annum
 Integrum, ambrosiisque epulis, et nectaris haustu
- 880 Haud fruitur, sed strata foveat sine voce, sine ullo
 Membrorum exanimis motu, premiturque veterno.
 Postquam autem hoc functus totum crudele per annum
 Supplicium expendit, sequitur gravis ira nocentem,
 Atque alia ex alia poena excipit. exsul et errans
- 885 Concilio longe divorum arcetur ab almo,
 Non dapibus nonum non mensa admissus in annum.
 Tum decimo tandem, culpa iam rite piata,
 Laetus dona capit divum, coetusque frequentat.
 Tantum adeo stygiis statuerunt numen in undis

- 890 Dî superi, Ogygio resonant quae fonte perennes,
 Scrupea labentes per saxa. heic ultima origo
 Fontibus, heic fines caelumque, et pontus, et horrens
 Tartarus, et tellus habet atra: extremaque rerum
 Meta, situ loca plena, ipsique invisa Tonanti.
- 895 Terribiles portae squallent, atque aerea surgunt
 Limina, quae penitus fixis radicibus haerent
 Sponte enata sua. parte anteriore repostum
 Titanum genus acre a dîs procul omnibus atra
 Claustra tenent, Chaos ultra alta caligine septum.
- 900 Quos prope, in oceani fundo, Iovis arma sequuti

890 *Dî superi, Ogygio* etc. Ogygio: hoc adiunctum Graeci interpretantur *antiquum*, quasi ab Ogyge nescio quo rege antiquissimo, cuius temporibus maxima terrarum inundatio perniciesque acciderit. Graevius autem ex Hesychio *antiquum* item et *magnum*, esseque vult non aquae ἐπιέτρων, sed iurisiurandi, quod maximum diis erat. Ego vero graecam vocem retinui, eamque fonti accommodavi; quod nulla fiat sententiae mutatio, sive adiungatur fonti, sive iuriiurando. Consule, si vacat, Clericum in adnot. ad hunc versum de aqua zelytopyiae apud Hebraeos; de qua et Prideauxius loquitur in *Hist. Iud.*

892 *Fontibus, heic fines* etc. Eosdem hosce versus paullo aliter, quam extuleram superius, heic extuli, ne eadem frigidiuscule verba repeteram, quod a Latinorum consuetudine prorsus est alienum, quamvis apud Graecos in usu sit. An etiam hi versus huc intrusi? Certe eos ab Hesiodo bis repetitos sine ulla probabili caussa vix crediderim.

900. *Quos prope, in oceani* etc. Iam supra vidimus tres hosce acerrimos Titanas a Iove fuisse quasi custodes additos devictis Tita-

Ima colunt Cottusque Gygesque. immania namque
Robora miratus Briarei regnator aquarum
Ipse suum fecit generum, natamque iugali
Foedere formosam dedit olli Cymopolian.

- 905 At simul e caeli stellata Iupiter arce
Titanas victor deiecit, Terra Typhoeum
Gnatorum extremum partu tulit, illa cubile
Tartari, inextincta Veneris vi saucia, scandens.
Olli dura inerant, nullo frangenda labore,
910 Brachiaque, indomitique pedes: centum aspera colla
Ex humeris, centum exstabant horrenda draconis
Et capita et nigris circum lambentia linguis
Ora deo. flammis ardebant lumina torvo
Dira supercilio, iactabantque ignea tela;
915 Omnigenoque sono varias imitantia voces
-

nibus et in carcerem coniectis. Hoc novum atque indictum antea, fuisse Briareo a Neptuno in coniugem datam suam filiam Cymopoliam ob egregiam eius virtutem.

906 *Titanas victor* etc. Typhoeus ultimus Telluris filius e Tartaro susceptus, cuius heic a poëta fit descriptio, maxima fuit vi corporis animique praeditus, sed scelestissimus idem atque impudentissimus. De eodem ferme omnes loquuti sunt poëtae et mythologi. Nos autem, quoniam alibi de Typhone agentes Clerici opinionem sequuti sumus, heic item sub eodem fere nomine describi scelestos Iordanis incolas, quorum historiam et excidium Gracis forte narraverant Phoenices, opinamur.

Rauca fremunt super ora . interdum namque sonabat
 Voce deum , interdum tauri mugitibus , ira
 Quum furit immani ferus , interdumque leonis
 Rugitu horrifico ; aut catulorum infanda ciebat
 920 Murmura latrantum , aut stridentia si bila , late
 Queis nemora , et valles circum , saltusque gemebant .
 Ac vero miseranda et ineluctabilis illo
 Tempore res effecta foret , summumque Typhoeus
 Imperium , caelo terraque potitus , haberet ;
 925 Ni pater omnipotens cavisset triste periculum
 Ocyus avertens . ergo vi concitus acri
 Horrendum intonuit : longe concussa fragore
 Immenso terra ingemuit , caelumque superne ,

916 *Rauca fremunt super ora* etc. Hesiodus quidem inter alia quae ad hanc Typhoei vocum diversitatem pertinent , haec habet : ἀλλοτε μὲν γὰρ φθέγγοντο , ὥστε θεοῖσι συνιέμεν , id est *ut diis liceret intelligere* ; quod fere idem sonat , ac quod ego dixi voce *deum* , nam *dii deorum voces nequeunt non intelligere* . Quieto tamen hic versus est omnino supposititiuus ac delendus , quod non facile persuadet ; neque enim caussam video .

922 *Ac vero miseranda* etc. Typhoeus nimirum , ni Iupiter quae erat providentia praeditus , prior ipsum supplicio mulcasset , sibi arripisset imperium . Haec autem Iovis pugna digna est profecto , quae legatur ab omnibus actis poëticae studiosis : est enim tota Musarum non fucatis distincta luminibus , interque Longini exempla de Sublimi referenda .

- Pontusque, oceanusque, et fundo tartarus imo.
- 930 Terrae inter gemitus tremuere cacumina Olympi
Sub pedibus regis, quoties infestus ad arma
Adsiliit. gravis ardor utrinque immensa refusi
Caerula percurrrens pelagi vastabat; et inter
Flammarumque globos, iaculataque turbine tela
935 Horribili a monstro, nimborum e sede corusca
Fulmina cum strepitu magno contorta cadebant
Quo tellus ardore omnis, quo celsa furebant
Templa poli late ferventia, et incita circum
Littora se vasto volvebant murmure fluctus
940 Impete concussi divum. pugna aspera utrinque
Ardet inexpleto, studiis certantibus, aestu.
Extimuit Pluto, imperium qui noctis opacae,
Umbrarumque tenet regnum; Titanes et ipsi
Saturnum circa affusi sub tartaro atro
945 Diriguere metu trepidi, certamine tanto.
At postquam cunctas irarum effudit habenas
Iupiter, excivitque animos, fera fulmina dextra
Ingeminans, tonitru coniuncta, et fulguris igne,
Perculit aggressum nimbo e vertice, et acri
950 Omnia combussit monstri capita horrida flamma.
Dein stratum ac foedo laceratum vulnere truncum
Cum gemitu Telluris et anxifero ululatu
Dissecuit. vapor ibat ab icto a fulmine rege

Flammeus, ac saltus late desertaque montis
 955 Culmina fumabant. tum circum exusta calore
 Ingenti, ut stamnum, tellus liquefacta fluebat:
 Stamnum, quod iuvenum multa manus arte cavatis
 Excoquit in scrobibus; vel ferrum, corpore praestat
 Quod valido solidoque magis, postquam ignis ab aestu
 960 Incaluit nigro latebrosae rupis in antro,
 Liquitur in varios, quos iussit Mulciber, usus.
 Sic tellus liquefacta fluebat: nec mora; tristis
 Pectore, correptum tenebrosa in tartara iecit.
 Humida vis autem ventorum est nata Typhoeo

954 *Flammeus, ac saltus* etc. Situs est lacus Asphaltites in valle profunda inter montes Moabitidis et Chananaeae regionis. Si igitur sub Typhoei nomine intelligendi sunt inferioris Iordanis incolae, qui quod dei essent hominumque contemptores atque osores, utrisque bellum indixisse credebantur, heic recte tellus, quae stamni instar aut ferri liquitur, lacum illum plenum bitumine ac tetrum odorem exhalantem indicabit. Ceterum si quis curiosius petat, quid Iovi in Thessalia regnanti cum Iordanis incolarum duce, primum respondebo, nimiam hanc in fabulis consensionem praeposteram esse ac importunam; deinde dicam, nil verare, Iovem etiam illuc imperium extendisse, praesertim quum et in Creta regnasset.

964 *Humida vis autem ventorum* etc. Venti, ut ita dicam, secundarii dicuntur heic geniti a Typhoeo, ubi nequidquam se torquent interpretes, cur Hesiodus non et Eurum exceperit cum aliis tribus, quum et ipse *μαψαῦρα* nequeat vocari. Idcirco quidam illam vocem *ἀργέστην*, de qua alibi dixi, volunt esse *Ἀπηνίωτην* seu *Subsolanum*, quum tamen constat esse ventum occidentalem, qui et Co-

- 965 A domito, exceptis Borea, Zephyroque argesta,
Atque Noto genitis a dīs in magna virorum
Commoda. flant alii pelagi per caerula frustra,
Aut etiam obscuro gliscentes turbine ponti
Per freta rauca fremunt, clades mortalibus ingens;
970 Praecipitique rates adversi flamine raptant
In syrtes, nautasque premunt. non tendere contra,
Nec fugere est, si quis iactantibus incidat undis.
Saepe quoque et pictis halantes floribus agros
Effusi perflant, hominumque boumque labores
975 Pulvere corrumpunt, sparsis cum murmure aristis.
Interea divum cessit labor; atraque monstra
Titanum ut domuere immensa laude potiti,
Caelicolae iussere Iovem regnare sequuti
Consilium terrae: sceptrum ille accepit, et aequus
980 Omnibus imposuit leges et munera divis.
Ac primum iunxit Metin sibi plurima doctam

rus vocatur. Vide Plinium lib. II: Quid igitur dicendum? Sollemne illud Horatii, irasci nempe oportere, quandoque bonus dormitat Homerus.

981 *Ac primum iunxit* etc. Hinc tertiam deorum aetatem proprie auspicatur Hesiodus. Iupiter Saturno Titanibusque devictis summoque imperio potitus deam Metim, prudentiam nimirum, sibi coniugem primam delegit. Id politice fictum. Nihil enim regibus carius coniunctiusque esse debet prudentia, qua qui utuntur diligenter, rempublicam sapientissime administrant. Quae vero heic de Pallade sub-

Facta hominum divumque. gravis quae forte Minervam
 Quum foret aetherias vitae paritura sub auras,
 Arte dolisque Iovis capta est. rex condidit alvo
 985 Ipse sua, matris praereptam e corpore, natam
 Sic monitus Terrae ac stellati numine Caeli,
 Ne quis praestantem supremi regis honorem,
 Aut habeat sceptrum potior. nam fata ferebant
 Hinc fore progeniem claram prudentibus orsis.
 990 Metis erat paritura insignem lumine glauco
 Tritogenam, mentemque patri, viresque foventem
 Assimiles, quondam divumque hominumque supremum
 Regem educturam. prius illam at Iupiter alvum

iiciuntur, ab aliis mythologis paullo aliter narrantur, deamque hanc
 e Iovis capite seu cerebro ortam dicunt, unde et a Romanis *Capita*
 vocabatur, ut *Fast.* lib. III suspicatur Ovidius:

- » Parva licet videas Capitae delubra Minervae,
- » Quae dea natali coepit habere suo.
- » Nominis in dubio caussa est: capitale vocamus
- » Ingenium sollers, ingeniosa dea est.
- » An quia de capitis fertur sine matre paterni
- » Vertice cum clypeo prosiluisse suo?

Certe haec ultima explicatio ceteris praeferenda videtur; nam et
Τριτογένεια dicitur heic ab Hesiodo eodem non bene secum con-
 sentiente. Hesychius enim habet: *Τριτὼ, Νίκανδρος ὁ Κολοφώνιος*
φησὶ, τὴν κεφαλὴν καλεῖν Ἀθάμανας; idemque hac voce significari
 apud Cretenses, docet Eustathius ad *Iliad.* IV. Qua de re vide et
 Callimachum in elegia de lavacro Palladis; et, si vis ridere, Lucia-
 num festive iocantem in dialogo Iovis capite laborantis cum Vulcano.

Condidit in propriam, dea prudens semper ut adsit,
 995 Fasque nefasque suo retegat non invida patri.
 Post niveam casto Themidem sibi foedere iunxit
 Saturno genitus, quae pulcras edidit Horas
 Eunomienque Dicenque atque Irenen florentem,
 Tempore quamque suo mortalibus alma ferentem
 1000 Munera. progenuit Parcas quoque, queis honor ingens
 Ab Iove, magnanimam Clotho, Lachesinque potentem,
 Atropon et fortem, generi quae commoda nostro

996 *Post niveam casto Themidem* etc. Altera Iovis coniux Themis, quae iustitiae praeses, immo ipsa Iustitia. Et id sapienter commentum. Etenim regibus non minus prudentia necessaria est ad bene regendam conservandamque remp. quam iustitia. Ex hac natae sunt eidem filiae Horae, Eunomia nimirum, Dice atque Irene, ut nomine ipso prae se ferunt, maxime utiles mortalium generi. Itaque Pindarus Olymp. xiii, beatam ac omnium rerum copia affluentem Corynthem describens; in hac, inquit, Eunomia habitat sororesque, fundamenta urbium, firma Iustitia et iisdem moribus praedita Pax, dispensatrices hominibus divitiarum, aureae filiae Themidis bonae consultricis. Sed graeca multo meliora. Hinc Horae et pulcritudinis omnigenae praesides habitae sunt et ab Hesiodo et a Theocrito. Aliae autem fortasse sunt Horae, quas et Homerus et Ovidius et Val. Flaccus esse dicunt caeli ianitrices. Verum cur heic Parcarum fit mentio? Nonne illis superius alii sunt parentes a poeta tributi? Usque adeone oscitantem Hesiodum dicemus; an potius culpam in aliquem inficetum atque ineptum hominem, qui primus istos huc suae inscitiae testes intrusit versiculos, omnem transferemus? Omnino ita statuendum.

Multa malis miscent, vicibusque alterna ministrant.
 Tres autem Eurynome Oceano genitore creata
 1005 Formosas ipsi Charitas dedit aurea partu
 Aglaïenque atque Euphrosynen Thalienque venustam,
 Quarum oculis clare e fulgentibus ille virorum
 Corda domans destillat amor: sic dulce tuentur.
 Frugiferae hinc Cereris thalamum conscendit Olympi
 1010 Regnator, niveis quae te, Proserpina, palmis
 Edidit insignem, et pulcram genitricis amato
 E gremio rapuit nutu Iovis arbiter orci
 Tartareis invectus equis. dein captus amavit
 Mnemosynen flavis spectandam in fronte capillis,
 1015 Produxitque novem Musas, quibus aurea vittis
 Tempora sunt variis incincta, et dulcia cordi

1004 *Tres autem Eurynome* etc. Eurynome Oceani filia, uxor Iovis tertia, ex qua tres Gratias suscepit. Neque id sine ratione: quidquid enim boni pulcrique est in rep. a summo imperii moderatore derivari censetur.

1009 *Frugiferae hinc Cereris* etc. Iupiter e Cerere quarta uxore Proserpinam generavit. Ceres autem non aliud significat nisi frugum copiam, a qua in omne genus hominum manat illa, felicitatis principium, abundantia. Hinc et Plutoni data fingitur Proserpina; quod Cereris filia apprine convenit divitiarum regi.

1014 *Mnemosynen flavis* etc. De Mnemosyna quinta Iovis uxore deque Musis satis diximus in primis huiusce operis adnotationibus. Musas autem ego vittis ornatas dixi non mitra, ut quidam explicant ἄμπτουρα. Mitrae enim barbarae habebantur, et a graecarum matro-

Carmina, iucundaeque placent conviviam mensae.
 Praeterea ipsius quondam dignata cubili
 Latona optato se vidit Apolline laetam,
 1020 Dytinnaque arcu, et levibus gaudente sagittis,
 Prole bona superos inter felicior una.
 Postremam vero florentem in vere iuventae

narum puellarumque reticulis erant diversae, quamvis eadem fasciae quaedam fuerint, quibus comae religabantur. Ovidius inquit:

» Simulavit anum, mitraque capillos

» Presserat.

Et Iuvenalis:

» Ite, quibus grata est picta lupa barbara mitra.

Quod vero ille vetulis, hic meretricibus ornamentum dat, quis Musis florentissimis castissimisque puellis tribuat?

1018 *Praeterea ipsius quondam* etc. Latona sexta Iovis uxor Phoebum et Dianam peperit: ex quo vides utrumque distingui a Sole ac Luna, qui Hyperionis ac Thiae filii. Postea vero haec nomina confusa sunt, quod nimirum quum ex hac vita ambo decesserunt interque deos abierunt, Solem Apollo insederit, Lunamque Diana: quid simile et Aegyptii de Horo ac de Iside commenti sunt. Plura si velis hac de re, vide Macrobius in Saturn., et Hyginus lib. II *De signorum caelestium historiis*. Lege etiam Homeri hymnum in Apollinem, si omnia Phoebi gesta, quae a mythologis narrantur, amas cognoscere.

1022 *Postremam vero* etc. Haec illa Iovis et soror et coniux Iuno, quae coniugis in culpa flagravat quotidiana, ut ait Catullus, quamvis numquam dimissa fuerit. Heben peperit, iuventutis deam, cuius nomen deducit Clericus a voce hebraica *Eb*, quae est *viror*, et probe iuventuri convenit. Peperit etiam Martem bellorum praesidem, qui quod fortasse inter Thraciae populos ferocissimos vixerit, post mortem iisdem habitus est deus praecipuus ac omnium praesen-

Connubio iunxit stabili, thalamoque recepit
 Iunonem, quae mixta olli produxit in auras
 1025 Hebenque, et Martis grave numen, et Ilithyan.
 Ipse autem e sacro prognatam vertice glaucis
 Pallada luminibus genitor sine matre creavit
 Magnanimam, strepitus inter quam ducere turmas
 Indomitam, clamorque iuvat, bellumque, necesque
 1030 Sanguineae. hinc pariter non ullius indiga Iuno
 Auxilio, magno cupiens certare Tonanti,

ntissimus. Ac sane Thracum mores cum Martis religione consentiunt: am, ut Herodotus ait lib. v., est apud Thraces, otiosum esse, honestissimum; agricolam agere, contemptissimum; e bello atque rapto vivere, pulcherrimum. Iuno deinde peperit Ilithyam partuum praesidem, quae cum Diana postea confusa est seu Luna, quod mensibus praesit. Sed male, nam optime Iuno apud Lucianum: quipotesse credi, inquit, parturientibus obstetricari Dianam, quum virgo sit? Clericum adito in edit. Graev. Hesiod. ad hunc versum. Ceterae sive deae, sive mulieres, ex quibus Iupiter fertur suscepisse liberos, pellices habendae sunt, non coniuges.

1026 *Ipse autem e sacro* etc. Ergo male paulo ante dixit Hesiodus, Minervam fuisse in alvo a Iove repositam, quum heic dicat ortam e capite. At Hesiodus facile respondebit, dicetque ex alvo, ubi concreverat, in caput Iovis migrasse, atque ex illo demum in lucem proliisse Minervam. Affirmat Clericus, ideo Iovem dictum hanc filiam ex se ipso solum peperisse, quod sibi adoptaverit, quam ipse solus educare atque erudire voluerit. Et re quidem vera, multos habuit communes cum Iove honores haec dea, uti videre est apud antiquos scriptores.

1031 *Auxilio, magno cupiens* etc. Quemadmodum Iupiter sine

Invidiaeque furens, totis ac viribus usa,
 Vulcanum est enixa, omnes qui callidus inter
 Caelicolas manuum sollerti praestat honore.

1035 Ex Amphitritae et Neptuni natus amore
 Lucem hausit validus Triton, qui stagna profundi

matre Minervam in lucem edidit, ita Iuno, qua erat ambitione praedita, ne ista quoque in re minus potuisse Iove videri voluit, Vulcanumque ex se sola et concepit et peperit. Nam illa ἐν φιλότῃτι, ut est in textu vulgato, sine dubitatione legenda sunt οὐ φιλότῃτι μιγείσῃ, id est *sine concubitu*. Aliter non haberet comparatio locum. Scholiastes habet πρῶτος οὗτος, nimirum Hesiodus, τὸν Ἡφαστον ἐκ μόνῃς Ἡρᾶς εἶπε. Quare videtur legisse οὐ non ἐν: additque hoc esse animadvertendum, nam Homerus eundem facit etiam ex Iove. Idem docent et Apollodorus lib. I *Bibl.* et Clericus et Graevius et omnes ferme huiusce loci interpretes. Itaque uti diximus, Iovem adoptasse sibi Minervam in filiam, sic Iuno dicenda erit Vulcanum adoptasse, fabri cuiusdam filium, fabrum et ipsum futurum celeberrimum.

1036 *Lucem hausit validus* etc. Triton filius Amphitritae et Neptuni deus maris habitus est insignis, praesertim in inflanda buccina seu chonca

» Quae medio concepit ut aëra ponto,

» Littora voce replet sub utroque iacentia Phoebos,

ut ait Ovidius. Virgilius autem de illo Miseno aeolide, quo non praestantior erat alter, aere ciere viros, Martemque accendere cantu, inquit:

» Sed tum forte cava dum personat aequora chonca,

» Aemulus exceptum Triton, si credere dignum est,

» Inter saxa virum spumanti immerserat unda.

Dii nimirum aemulos gloriae eiusdem ac laudis homines habere non patiebantur. Vnde et Marsyae supplicium, et Arachnae, et Euryti, et alia sexcenta.

Ima tenens, matrem iuxta patremque potentem,
 Aurea tecta colit fortis deus. at tibi, Mavors,
 Frangere cui clypeos bellantum atque aera voluptas,
 1040 Terroremque Metumque Venus gravis edidit, una
 Assuetos tecum densas turbare phalanges,
 Et quater horrendis trepidas insultibus urbes;
 Harmoniamque super, qua clarus coniuge Cadmus
 Gavisus quondam est. Atlantis filia Maia
 1045 Mercurium, qui certa deum fert iussa per auram,

1040 *Terroremque Metumque* etc. Terror ac Metus, poëticae personae, filii dicuntur Veneris atque Martis, quod in bellis aut aliis terrorem incutimus, aut nos ipsi timore afficimur. Hi semper et ab Homero et ab aliis poëtis Marti comites tribuuntur, eumque in bellum sequuntur.

1043 *Harmoniamque super* etc. Martis item Venerisque filia Harmonia Cadmo nupsit. Admodum vero ingeniose, ut dicam cum Clerico, Sam. Bochartus *Chanaan.* lib. I. nomen Cadmi coniecit significare eius patriam, quae erat eorum Cadmonaeorum, de quibus Moyses *Gen. xv*, Harmoniam vero dictam ex monte Hermone, qui pars fuit Antilibani ad ortum fontium Iordanis. Sed Graeci aliter Harmoniam explicant. De Cadmi vero praestantia, eiusque cantus excellentia, qua Thebas condidit, et Propertius et passim alii poëtae multa dixerunt. Hic e Phoenicia litteras in Greciam attulit; Palamedes alique deinceps auxere usque ad xxiv.

1045 *Mercurium, qui certa* etc. Maia, una Pleiadum, Iovi peperit Mercurium, de quo lege hymnum, qui inter homericos recensetur, plenamque eius fraudium furtorumque historiam cognosces.

Ab Iove conceptum fudit; Semeleque verendi
 Progenies Cadmi pariter sociata Tonanti
 Natum immortalem genuit mortalis Iacchum
 Laetitiae auctorem, qui divum sede potitus
 1050 Aetheria gaudet divino et matris honore.
 Nec minus Alcmene robur creat Herculis olli

1047 *Progenies Cadmi* etc. Semele Cadmi filia, mortalis omnium prima, ex Iove Bacchum concepit. Sed num Cadmo posterior Bacchus censendus est? Imo multo antiquior fuit, ut multis ostendit Bochartus *Chan.* lib. I. Ideo autem Thebanus creditus est, quod conditores Thebarum eius cultum in Graeciam ex Oriente attulerant. Hinc et Dionysus dictus ex *Δίος* et *Νύσα* urbe Arabiae, in qua fuit educatus. Sed Bacchi mythologia maxime implexa est ac tenebris involuta. Nonnus in suo poëmate quam plura potuit de eodem collegit lectu digna. An etiam idem cum Nemrodo? Lege Bochartum et Clericum de eodem disserentes. Fabula autem, quod ortus sit ex Iovis femore, matre a fulmine exanimata, fortasse ficta, quia et Phoenices et Syri, quos ab aliquo generatos affirmant, dicere solent, eos e femore illius egressos.

1051 *Nec minus Alcmene* etc. Mortalis altera mulier cum Iove congressa, Alcmena nempe illa Amphitryonis uxor, Herculem protulit in lucem. Et Bacchus et Hercules et ceteri eiusmodi deorum filii ex mulieribus generati pro nothis haberi debent, quemadmodum illi omnes fuisse censendi sunt, qui in templis lucisque sacris aut propter flumina a fraudulentis hominibus ornatu saepe cultuque varios deos imitantibus generabantur; utque honori puellarum, quae vim erant passae, consuleretur, in vulgus proferebatur a diis fuisse genitos. Plena est exemplorum huiusce fraudis vetustas, nihilque erat familiarius, quam deorum superstitione nefariam obtegere impro-

Per noctem furto congressa. at claudus utroque
 Ille pede ignipotens Vulcanus coniuge parta
 Aglaia, Charitum prima, sua gaudia sensit.
 1055 Bacchus item auricomus flavam crines Ariadnam
 Minois natam certo sibi foedere iunxit,
 Quam senii lethique expertem Iupiter arce
 Reddidit in supera. iustis Heben hymenaeis
 Post duros casus et multa pericula victor
 1060 Alcides, proles Alcmenae martia, duxit,

bitatem ac libidinem. Tu lege sis Dionysium Halic. lib. I. *Ant. Rom.* de Ilia vel Rhea Numitoris filia Vestali; lege Iosephum *Ant. Iud.* lib. xviii de Paullina a Decio Mundo decepta; lege denique Herodotum lib. I *De templo Iovis Beli*, quod erat Babylone, disserentem, huiusque rei manifesta deprehendes indicia. Commodum erat id credere, ideoque facile credi simulabatur.

1053 *Ille pede ignipotens* etc. Homerus cum aliis poëtis mythologisque multis Venerem Vulcano tribuit uxorem, non Aglaïam Gratiarum primogenitam.

1055 *Bacchus item auricomus* etc. Ariadna a Theseo in insula Dio derelicta, ibique a Baccho inventa, fuit ab eodem in caelum avecta. Nupta eidem, immortalitatem est consequuta. Vide Catullum in carmine: » Peliaco quondam etc. Et Nonnum in primis, cuius fabulas mire Dupuisius ad astronomiam transfert.

1060 *Alcides, proles* etc. Hebe, de qua supra diximus, Herculi deorum iam honores consequuto data est. Hanc Iovi ad poculum solitam stare dixerunt, antequam Ganymedes ille Troianus puer ex Ida ab aquila raptus in eius locum successit. Porro Heben deam iuventutis Herculi datam ideo coniugem non immerito opinatur Cleri-

Heben, Iunonis Iovis alti et sanguine cretam,
 Sidereo nivei florentem in vertice Olympi.
 Felix, qui potuit tantos superare labores,
 Et nunc indomitae virtutis praemia laetus
 1065 Accipit ipse deos inter deus additus astris
 Immortali aevo gaudens, vitaeque perenni.
 Soli autem, assiduo qui se per inania motu
 Volvit agens, pulcra Oceano patre edita nympa
 Perseis Circenque dedit, regemque superbum
 1070 Aeeten. heic post divum mandata sequutus
 Oceani gnatam formosam accepit Idyiam,
 Quae Veneris taedas experta et dulcia vincla
 Eximiam certo Medeam tempore fudit.
 Vos mihi nunc, terraeque omnes scopulique, valete;

cus, quod quum Graeci unum hominem fuisse crederent, nec intel-
 ligerent, quâ vita unius hominis sufficere posset ad eas res gerendas,
 quas et tempore et loco diversissimas gessisse dicitur, aeternam ei
 iuventutem a diis concessam arbitrati sunt. *Harokel*, unde *Ἡρά-
 κλης*, Phoenicibus est mercator; quare fortasse hoc nomen non pro-
 prium est, sed appellativum.

1067 *Soli autem, assiduo* etc. Perseis oceanine Soli nupta Cir-
 cem atque Aeetam genuit. Quae de Circe dicuntur, notissima sunt.
 Nota pariter historia regis Aeetae, qui ex Idya Medeam suscepit,
 uti constat et ex Apollonio Rhodio, et ex Valerio Flacco in *Argo-
 naut.*, quos tute adito, si horum desiderio teneris. De hac re inter
 recentiores agit cl. Denina in *Gracc. Hist.* lib. I cap. 7, ubi de Ar-
 gonautis.

1075 Et salsi valeant ponti freta. dicite divae,
 Dicite olympiades Musae, Iovis inclyta proles,
 Quaeve, quibusve deae mixtae mortalibus olim
 Protulerunt natos similes caelestibus ipsis?

Prima Ceres cunctas inter pulcherrima divas
 1080 Iasio heroï Cretae foecunda per arva
 Accubuit furtim, ter scisso abiecta novali,
 Ac genuit Plutum, qui vastam obeuntia terram
 Aequora, telluremque ipsam late undique lustrat

1077 *Quaeve, quibusve deae* etc. Huc usque Hesiodus de iis loquutus est, qui ex diis et mulieribus nati dicebantur; nunc aliquot enumerat, qui ex deabus hominibusque procreati ferebantur. De quibus idem sentiendum, quod diximus de superioribus.

1079 *Prima Ceres* etc. Cum Iasio aut Iasione, ut eum vocat Theocritus, commixta Ceres edidisse dicitur Plutum, de quo Lucianus in *Timone*, et Aristophanes in eius nominis comoedia. Apud Homerum autem sic queritur Calypso cum Mercurio *Odyss.* lib. v.

» Dî, genus adversum nobis, quaenam improba tantum
 » Invidia, haud vacuo divas requiescere lecto,
 » Si qua virum placito carum sibi iunxit amore?
 » Sic roseos ornata sinus ut Oriona cepit
 » Aurora, invidiae stimulis ingentibus actos
 » Vos doluisse polo memini, nec desiit ira,
 » Donec in Ortygiae sylvis latonia virgo
 » Perculit aggressum numquam fallente sagitta.
 » Sic etiam quum victa animi Iasiona petivit
 » Flava Ceres, dulcemque ardens saturavit amorem
 » Mixta viro per culta soli, non inscius illum
 » Iupiter ardenti iaculatus fulmine stravit.

Pervolitans. cuicumque viro venit obvius idem,
 1085 Nec fugit elapsus, cupido largitur et amplas
 Divitias, et dona parat felicia vitae.

Harmonia idaliae Veneris clarissima gnata
 Pulcram Ino, et Semelen, et Agaven fronte venusta,
 Autonoënque, sibi caram quam rite comatus
 1090 Duxit Aristaeus, Cadmo est enixa parenti,
 Et Polydorum etiam Thebarum in moenibus altis.

Magnanimum valido Chrysaori oceanitis
 Calliroë peperit gnatum, qui robore praestans
 Ante alios coetu sese iactabat in omni,
 1095 Geryonem, tibi quondam Erythiae in litore caesum,
 Alcida, camuros propter, tua praemia, tauros.

Memnona Tithono genuit caput aere revinctum

1087 *Harmonia idaliae Veneris* etc. Ad Harmoniam relabitur poëta, ut eius prolem e Cadmo susceptam enumeret, cum unam ante Semelem nominaverit. Itaque praeter hanc narrat genuisse Ino Agaven et Autonoën, cui nupsit Aristaeus; et praeterea filium Polydorum, Thebis iam conditis. Hae sorores gravissimum sumpserunt supplicium de Pentheo orgia Bacchi contemnente, de quo Ovidius *Metam.* lib. III prope finem.

1092 *Magnanimum valido Chrysaori* etc. Hi versus suo de loco moti sunt, res enim et dicta est, et omnino aliena heic a poëtae proposito. Chrysaor non mortalis vir est, sed immortalis natura praeditus per Hesiodum, quare eius proles non est censenda in numero filiorum, qui ex deabus cum hominibus coniunctis orti sunt.

1097 *Memnona Tithono genuit* etc. Aurora e Tithono duos heic

Aethiopum regem Aurora Hamathionaque dium.

At Cephalo Phaetonta parem caelestibus, olim

1100 Quem tenera sparsum roseas lanugine malas,

Ignarumque, et adhuc puerilia vota foventem,

Laeta Venus rapuit, templi geniumque futurum,

Custodemque sui, tenebrosae noctis in umbra.

Natam autem Aeetae regis, postquam omnia victor

filios suscepisse affirmatur, Memnonem et Hemathionem, quos ideo cum aliis interpretibus Aurorae filios dictos esse puto, quod ambo in superiori Aegypto, aut Aethiopia, quae regiones collatae Graeciae ad solem orientem spectant, regnaverint. Fortasse et Hemathionis nomen est a Syriaca appellatione *Hhemat*, inquit Clericus, ut vocabatur Syriae urbs, ad quam pertingebant septentrionales fines Palaestinae. Sed ego potius hoc nomen deduxerim ab *ἡμέρας* seu *die*, quod ab oriente nascatur dies. Memnonis et Homerus in *Iliade*, et Virgilius in *Aen.* mentionem fecerunt. Eadem autem Aurora e Cephalo protulit Phaethontem, sed, ut videtur, diversum ab illo, qui Solis, et Clime-nes filius ab Ovidio *Metam.* lib. II dicitur, quique mundum conflagrare fecit, ictusque a Iovis fulmine in Eridanum decidit. An hic Phaethon est sidus Veneri sacrum, nimirum Phosphorus? Lege quae de illo dicat Dupuisius in opere alias citato pag. 521. An potius ille, quem in Sole regnasse dicit Lucianus *Hist. Ver.* lib. I, bellumque gessisse cum Lunicolis?

1104 *Natam autem Aeetae* etc. Medeam, uti notum, Iason dux Argonautarum et Aesonis filius, uxorem duxit, eamque secum in urbem Iolcum deportavit. Res est omnium sermone vulgata, ut non operae pretium sit in ea diutius morari. E Medea vero et Iasone Medaeus heic tantum ab Hesiodo natus dicitur, quem a Chirone facit educatum, quod et de Achille accepimus, et de ipso Iasone, qui

1115 Praeliaque et duros superavit marte labores,

Imperiis rex ipse suis quos ferre coactum

Multos mandarat Pelias, per caerula vexit

A patre abductam rediens ad moenia Iolci

Aesonides nutu divum, thalamoque recepit

1120 Florentem blandique tuentem. ibi Iasone foeta

Medeum peperit, quem celso montis in antro

Phillyrides aluit Chiron, ceu fata iubebant.

At proles Nerei dio sata sanguine nympha,

Pulcra quidem Psamathe tibi protulit, Aeace, Phocum;

1125 Sed tibi pressa Thetis plantas argentea, Peleu,

Sternentemque viros, animosque leonis habentem

Indomiti, clademque Phrygum, produxit Achillem.

Aeneam in riguis nemorosae vallibus Idae

antea Diomedes dicebatur. Multi alii Medae et Iasonis fuere filii, quos mater crudelissime interfecit. Vide Diod. Sic. et Bannierium.

1123 *At proles Nerei* etc. Psamathe Nerei filia Phocum peperit Aeaco, Thetis Peleo Achillem, quas ego Nymphas esse arbitror duas puellas deprehensas in aliquo fluvio sese lavantes, ibique compressas ab Aeaco et Peleo. Quum vero prolem ediderunt, fuisse hanc in fano aliquo Neptuni aut Nereidum delubro depositam, et verum matrum nomen occultatum. Vana tantum religio malorum suadere potuit.

1128 *Aeneam in riguis* etc. Quod de Phoco et Achille diximus, dicendum pariter de Aenea, cuius quum mater ignoraretur formaque esset omnibus admirationi a Venere ortus iactabatur, mendacio antiquissimis illis temporibus frequenter ad prolem cohonestandam usurpato. Vide inter homericos Hymnum in Venerem, quem admodum

Dardanio Anchisae commixta in amore creavit
 1130 Alma Venus rutilo bene sermo tempora cincta.
 Gnata hyperionidae Solis Circe aurea vafro
 Agrion atque Latinon Vlyssi protulit, acrem
 Progeniem iustamque: procul qui littora circum

belle atque eleganter italicis versibus extulit ac luce publica donavit inter alia sua doctissima carmina Gasto Comes Rezzonicus ille flos merus omnium Italarum, delectae et pater eruditionis. Vinam et Musaeum seu Herus et Leandri amores cito nobis proferat!

1131 *Gnata hyperionidae Solis etc.* Vlysses e Troia rediens per varios errores etiam apud Circem aliquo tempore mansisse narratur ab Homero, ex qua duos per Hesiodum suscepit liberos Agrium et Latinum. Clericus vellet legi Adrium non Agrium propter mare Adriaticum, ut nimirum intelligatur, hos utriusque maris superi et inferi regionibus in Italia imperasse. Animadvertit tamen Hyginum non Vlyssis sed Telemachi filium Latinum facere; Dionysium vero Halicarnasum eundem Latinum Herculis filium memoriae prodidisse, cuius mater puella quaedam Hyperborea Fauno Aborigenum regi postea nuptum data fuit, quo factum ut plerique Latinum Fauni non Herculis filium esse putarint, quemadmodum et Virgilius lib. vii *Aen.* Sed idem lib. xii Latini avum Solem vocat, quasi fuisset Circes filius. Ad quem locum vide Servium, qui Virgilium in varietate historiae fatetur dicta aliquando variare. Quidam etiam Telegonum Vlyssis dicunt e Circe filium Tusculi conditorem, quem Horatius in Ode xxix lib. iii parricidam appellat, quod imprudens patrem occiderit, ut Vlyssi Tiresias vaticinatus erat lib. xi *Odyss.* inquiens:

» post funus ab undis
 » Adveniet tibi Parca ferens, quum longa senectus
 » Canitie placida confectum cernet, et omnes
 » Otia te circum peragent felicia gentes.

Omnia Tyrrhenum vasta ditione tenebant.

1135 Olli Nausithoum pariter formosa Calypso,
Nausinoumque super, vitales fudit in oras.

Hanc sobolem divae mixtae mortalibus olim
Ediderunt. nunc o blando vos carmine musae

Femineum cantate genus, paribusque referte
1140 Laudibus aërii linquentes culmina Olympi.

1135 *Olli Nausithoum pariter* etc. Nausithous et Nausinous ex nympha Calypso item Vlyssis filii. Libenter quidem Clerico assentior, hos ita fuisse vocatos, quod Vlysses animum seu cogitationem haberet semper in nave celeri. Alius fuit Nausithous ille, de quo Homerus *Odyss.* lib. vii dicit:

- » Primum Nausithoum fudere in luminis oras
- » Neptunus terrae domitor Peribaeaeque forma
- » Egregia, extremi clarum genus Eurymedontis,
- » Qui quondam imperio tenuit fera regna gigantum.

Ex hoc enim ab Homero dicitur natus Alcinous, qui Phaeacibus seu Corcyrae imperabat, quum in eam insulam Vlysses naufragio compulsus appulit.

1137 *Hanc sobolem divae* etc. Hactenus generationem illorum, qui ex hominibus ac deabus nati putabantur, recensuit Hesiodus. Heic vero *Theogoniae* finem faciens videtur polliceri, se feminarum illustrium laudes celebraturum: cuius fortasse carminis ea nobis pars una superest, quae *Scutum Herculis* inscribitur, incipitque, ut nunc exstat, a laudibus Alcmenae; pertinetque ad quartum Catalogum. Vide Fabr. *Bibl. Gr.* lib. ii cap. viii, ubi veteris auctoris scholium quod in Aldina editione Α'σπιδι subiicitur, integrum legitur: τῆς Α'σπίδος ἡ ἀρχὴ ἐν τῷ δ' καταλόγῳ φέρεται etc.

H E S I O D I
A S C R A E I
OPERA ET DIES.

AD LECTOREM

DE OPERVM AC DIERVM CARMINE.

Si quae veteres Scholiastae recentioresque latini interpretes in Hesiodi *Opera et Dies* ⁽¹⁾, quod ego carmen latinis heic tibi versibus a me expressum iterum exhibeo, humanissime lector, commentati sunt, velim enumerare, dies profecto me deficeret. Nam quum et Aristoteles et Xenophon et Plato, et qui eorum voce loquitur Socrates, omnisque fere antiquitas Hesiodum semper habuerit tamquam optimum moralis philosophiae praeceptorem; mirum sane non est, plurimos deinceps scriptores in eo tempus operamque collocasse, ut poetae tanti tantorumque virorum laudibus commendati vel scripta iniuria temporum foede depravata corrigerent expurgarentque, vel

(1) Carmen hoc in deliciis olim Seleuco Nicatori ita fuit, ut eius mortui capiti suppositum fuerit inventum teste Ptolemaeo Hephaestione lib. v apud Photium Cod. 190 vocaturque κατ' ἐξόχην Hesiodi opus. Boeotii autem hoc eius tantum genuinum carmen putabant. Sed male.

mentem omnem scientiamque allegoriis, quibus vates hic vehementer delectabatur, quasi involucribus quibusdam conditam, evolverent atque explicarent. Itaque quemadmodum Homerum disciplinarum omnium, praesertim earum, quibus ad actionum singularum prudentiam facile pervenire possemus, patrem exstitisse voluerunt; ita Hesiodum aptissimum esse statuerunt, a quo politica, ethica atque oeconomica praecepta peteremus. Nec ego quidem aliter sentio: hos enim duos totius antiquitatis poetas maximos doctissimosque praestantissima philosophiae documenta versibus tradita reliquisse fateor. Vnum tamen est illud, in quo vehementer dissentio a quibusdam graeculis, qui Hesiodi scripta illustrantes non verum non syllabam non literam unam mysterio carere arbitrati sunt. Ita scelus a se commissum esse ducunt, nisi a singulis vocibus, tamquam e sacris Eleusinae Matris, aut Bonae Deae caeremoniis, reconditiorem aliquam sententiam eruerint. Quamobrem eorum in hunc poetam commentarios legenti mihi ridere saepe contigit, quum viderem, eos tam longe studiorum aciem intendisse, ut multa, quibus non poeta, quum scriberet, sed ipsorum mens aestuabat, quum lege-

ret, prospicere putarent. Fit enim interdum, ut nos praeconcepta aliqua opinione, praeoccupatoque falsis notionibus, aut saltem temere arreptis, iudicio ad legendum dati ea in antiquis praecipue scriptoribus credamus invenisse, quae invenire sperabamus; vidisse, quae videre optabamus; hausisse ab iisdem, quae multo ante in nobis existebant. Huc accedit, plerosque huiusmodi homines, quod fere omnium grammaticorum proprium est, non scriptoris tantum, quem explicandum susceperunt, laudem famamque undequaque conquirere, verum etiam eruditionem suam doctrinamque venditare, quam maxime cupere. Qua in re magnopere falluntur: nam et a poetae sensu non semel longissime aberrant, et se ineptos inanisque gloriolae plus iusto cupidos apud cordatos homines ut plurimum exhibent. Atque ego sane non dubito, quin si ab inferis et Homerus et Hesiodus et multi alii auctores, repente excitarentur, dicturi essent, quod Virgilium dixisse scribit in elysiis vates ille festivissimus Diodorus Delphicus; se quidem minus doctum, quam a Dante Aligherio fingatur, sed multo sapientiore fuisse. Praeclare ille quidem ac vere: quid enim tam insulsum ac rectae mi-

nus rationi consonum, quam eas aliis cognitiones tribuere, quas nec habuere umquam nec habere potuerunt? Modus igitur adhibendus est, ac ingenio temperandum. Quod quum dico, nolim quispiam credat, me doctissimorum hominum labores industriamque, qua in explicandis illustrandisque antiquissimorum auctorum scriptis usi sunt, vituperare. Hoc et alienum a me est et summae esset ignorantiae ne dicam dementiae indicium. Illorum conatus curamque singularem ego maximi facio semperque feci, ac palam dico, eos optime de omni literarum genere meritos me existimare; lucemque maximam antiquitati attulisse, ultro fateri. Quare et Scaligerum et Danielelem Heinsium et Clericum et Guetium et Graevium aliosque, qui post Proclum, Tzetzem, Iohannem Diaconum ceterosque graecos sunt Hesiodi carmina commentati, maximopere et suspicio et admiror. Quin immo tanti eorum labores duco, ut desperaverim omnino me hac ingenii eruditionisque tenuitate posse aliquid afferre, quod eorundem curam effugerit: contraque fateor, me plurimum ab iisdem in hac versione poetice adornanda adiutum esse, et pleraque, quae in adnotationes tum *Theogoniae* tum *Operum ac*

Dierum versibus subiectas congeſſi, ab iisdem hauſiſſe. In quibus tamen ita me geſſi, ut quod neceſſarium eſſe ad explicanda obſcuriora poetae loca arbitratus ſum, ab immenſa eorum veluti ſylva excerperem; reliqua omitterem, quae tantum ad oſtentandam eruditionis famam pertinere iudicavi. Sic et farragine quadam ac ingenti doctrinae quaſi pondere te, amice lector, liberavi; et ne me alienis plus iuſto ornatum coloribus, tamquam illam corniculam grex avium, tot tantorumque virorum turba exueret, providi. Itaque et quid illa aetatum quatuor ſibi ſuccedentium deſcriptio facta in hoc carmine a poeta, et quid Pandora, quid Prometheus, eiusque frater Epimetheus ſignificent, Heinsio diligentius docendam reliqui. Item an haec ſint illa Hesiodi carmina de agrorum cultu tot laudibus ab antiquitate celebrata, et de quibus apud M. Tullium Cato querebatur, ſerio opinor, nihil in iis dictum de ſtercoratione; perinde quaſi cetera omnia ad rem rutiſcam pertinentia et ab eodem ſingulari ſtudio, ut ea tempora ferebant, pertractata, continerent. An Virgilius, quum gloriaretur ſeſe carmen Aſcraeum canere romana per oppida, haec imitanda ſibi propoſuerit tantum, an

et alia quaedam Hesiodi, quae interierint carmina, et de quibus Manilius ait; ubi ita de Hesiodo:

*Quin etiam ruris cultus legesque sacravit
 Militiamque soli: quod colles Bacchus amaret,
 Quod foecunda Ceres campos, quod Pallas utrumque,
 Atque arbusta vagis essent quod adultera pomis;
 Sylvarumque deos, sacrataque numina nymphas,
 Pacis opus, magnas naturae condit in usus.*

Nam ex his versibus apparet manifeste Hesiodum egisse et de arborum plantatione ac insitione, et de soli natura tum Cereri apta tum patri Libero, et de aliis rebus plurimis ad agrorum curam spectantibus, quae in hoc poemate, ut ad nostra tempora pervenit, frustra quaeras. An demum Servius et Scaliger, quum Hesiodi *Opera ac Dies* cum *Georgicorum* libris Virgilii contulerunt, iniusti fuerint in Hesiodum res inter se diversissimas conferentes, ut ei quem adamabant maxime, victoriam facilius referrent. Certavit quidem Virgilius et cum Hesiodo, et cum Homero et cum Theocrito; sed alia indoles graecorum, alia scribendi ratio, alia quibus floruerunt tempora: romanus ille vates aevo vixit augustaeo in ea urbe, quae orbem terrarum imperio complexa nihil nisi grande nisi magnificum atque exquisi-

tum ferre poterat. Sed ego haec omnia ab aliis, ut aiebam, discenda reliqui, quum non aliud mihi proposuerim, quam Ascraei vatis, placidissimi suavissimique senis, ita versus latinis versibus exprimere, ut sine taedio, aut fortasse aliqua etiam cum voluptate, quod a nemine satis bene factum adhuc noveram, a graecae linguae imperitis legi possent. Qui autem P. Virgilio aureum illum nitorem, admirandas digressiones, elegantissimam varietatem georgicarum rerum, in quibus thesauros poeticorum ornamentorum omnes musarumque delicias vates divinus effudisse videtur, in hisce versibus desiderabit, ille certe et mecum iniuriose aget, et Hesiodo non levem importabit calumniam. Nam et mihi illa tantum dicenda erant, quae non a Virgilio, sed ab Hesiodo dicta sunt; et ipse Hesiodus, quum magna ex parte in hoc opere de iustitia, de religione, de industria, deque rebus universis, quae ad vitam recte administrandam pertinent, cum fratre disserat, quem ad laborem exhortatur, ab otioque removet, saepe styli severitatem ac prope philosophorum spinosam illam austeritatem sequatur necesse est. Nec vero omnis fert omnia tellus, nec omnis eodem modo res ornanda; suus cui-

que color, sua cuique forma, quae deceat, tribuenda, quumque poesis rerum hanc universitatem, quam naturam dicimus, referat, rebus quas pertractat, habitus accommodat, singulisque eum adhibet cultum, quem singularum species requirere videatur. Alia est amoenitas florum virentiumque camporum, alia sylvarum asperrimarumque rupium: in illis placet venustas, in his horror non displicet. Possum tamen fere dicere, et Hesiodum habere multa, quae si diligentius inspiciantur, nequaquam rebus a Virgilio pertractatis cedere videantur; et me ita animum ad hanc versionem applicuisse, ut quotiescumque liceret, purissimam illam Virgilii dictionem versumque numerum suavissimum imitarer, ac quasi meam ad rem non invite transferrem. Hoc et in Homeri *Odyssea* conatus sum facere, et in iis carminibus, quae de Echo navique aëria adolescens scripsi, iudicioque non meo, sed virorum doctissimorum sum confirmatus, mei non me debere laboris poenitere; hoc etiam in ipsius Hesiodi operibus vertendis me nunc effecisse puto, speroque futurum, ut aequi iudices, quorum in manus hi mei studiorum industriaeque fructus pervenerint, idem mecum iuxta fateantur. Iam

vero nihil me attinet dicere, quam in tanta de optimo genere iudiciorum varietate sequutus sum interpretandi rationem, quum hac de re et alii multi luculenter loquuti sint, et ego in praelectione ad Homeri *Odysseam* satis disseruerim: eam facto potius, quam verbis cupio omnibus ostendere. Quae si tibi, erudite lector, placebit, iudicium a te meum probari, vehementer gaudebo: sin autem non omnino placebit, illud a te petam, ut dum habeas meliora vel a me ipso, vel potius ab aliis et otio et ingenio et elegantia abundantioribus, hisce patienter utare, iisdemque qualiacumque sunt, contentus fruire. Heic autem, postquam duas exhibuero Elegias, quae in priori editione leguntur datae ad Iosephum Spergesium virum nobilem multisque literis perpolitum, quarum una eidem opus dedicavi, altera luctuosissimam acerbissimamque M. Theresiae Imper. semper Augustae mortem, quae tum acciderat, deflevi, iampridem a Daniele Heinsio exaratum atque huic poemati praepositum, quo difficile erat quidquam distinctius pressiusque conscribere, argumentum tibi subiiciam, ut uno ferme intuitu, quid Hesiodi *Opera ac Dies* contineant doceantque, videre possis et iudicare.

IOSEPHO SPERGESIO

PALENTIAE BAR.

EQV. S. STEPH. HVNG. R.

AVG. A CONSILIIS IN AVLA VIENN.

PRO REBVS ITALIAE

E L E G I A

Hellada iam linquens romano indutus amictu
 Nympharum ille ingens cura Heliconiadum,
 Cui niveos quondam pascenti in collibus agnos
 E viridi lauro sceptrata tulere deae,
 Labraque Hyantaei sparserunt fluminis haustu,
 Vt liquido fluere dulcis ab ore sonus,
 Antiquumque Chaos, magnorum et nomina divum
 Diceret, et veterum saecula terrigenum;
 En tibi se vates, Spergesi candide, sistit
 Ipsarum missus Pieridum monitu.
 Namque ego laurifero musas in monte petivi,
 Pro officiis aliquod munus ut innumeris
 Mi placidae innuerent, quo tu laetatus adepto
 Laudares memoris pignus amicitiae.
 Diis placuit mens grata: haud irrita vota fuere,
 Orantem at fidei auribus audierunt,
 Ascraeique senis iusserunt carmina divae
 Graia per Ausonios ferre novata choros,

Iustitiam queis ipse docet, morumque pudorem,
Quantaque proveniunt parta labore bona:
Sidere quo melius pingues invertere glebas,
Seminaque inverso tradere sparsa solo?
Quo freta non metuit cupidus mercator adire,
Ac vehere externo litore divitias,
Pacis opus, magnos vitae mortalis in usus
Concessum a sancto numine caelicolum.
Ipse etiam Clypei referet mirabile textum,
Quod tenuit virtus Amphitryoniadae,
Quum nemore in sacro Phoebi Pagasaea per arva
Cycnum alto stravit vulnere Martigenam.
Tu dextram nunc tende seni, firmaque coactum
Te coram insueto fundere verba sono,
Illa vetus clarat latiae quem gloria linguae
Aurea, Iulaeis aemula temporibus,
Pura tibi quae sponte fluit: ceu rivus ad ipsum
Quum fontem illimi prosilit e scatebra,
Pellucetque vitro similis nitidoque electro
Formosis clarum Naiasin in speculum.
An miserum eiicies, mutato gutturis usu
Si male quod verbum dixerit asperius,
Nil patiens perferre, tuis nisi sensibus aptum?
Atqui nec talem fama mihi retulit,
Nec te ego sum toties expertus. quin mage leni
Quemnam finxerunt ingenio Charites,

Et mage certantem sibi lectos iungere amicos,
 Servare et iunctos omnibus illecebris?
 Tu mihi magnanimae reserasti limina Matris
 Nullis florenti laudibus aut meritis;
 Tu dignum Augustae fecisti munere dextrae,
 Quum primum nostro nomine Moeoniden
 Illi offerre ausus de me es bene multa loquutus,
 Queis spes affulsit certa patrocinii
 Nec sterilis nec parva: a te sunt omnia primo
 Commoda, sunt nobis omnia nata bona;
 Et venient maiora, animum ni lusit Apollo
 Saepe mihi de te grandia pollicitus.
 Quamquam ego quid cupiam maius? non divitis auri
 Me sitis, aut agitans excitat ambitio.
 Talia, quos ridens tollit fortuna, sequantur;
 Non ego, qui didici parcus amare modum,
 Virtutique magis, caecae quam fidere divae,
 Quae levis assiduas versat agitque vices.
 Mi sat erit, liceat si quando carmine digno
 Ingens Austriadum tollere ad astra decus,
 Matris et Augustae magnum vulgare per orbem
 Largificum et nullis casibus edomitum
 Illum animum, late quo splendet ut aetherius sol
 Spicula virtutis clara procul iaciens
 Omnigenae, oceani trans vasti litora ad usque
 Terrarum extremos parte ab utraque polos.

Caesaris huic magni certabo adiungere nomen,
 Cuius facta olim ferre per ora virum,
 Seu pacem, seu bella gerat, fama ipsa negabit
 Lassato alarum posse ministerio;
 Atque alias centum linguas, alia ora reposcet,
 Voto queis valeat fida satisfacere.
 Addam illi socium, cui nuper ab aethere lapsa
 Religio sacro cinxit honore caput,
 Imperiumque dedit duplex, quo sceptrum potenti
 Iustitia ac divum credita templa regat
 Idem regnator populorum, idemque sacerdos,
 Idem Teutonicorum inclyta fama equitum.
 Addam alios fratres, quorum iam munere tellus
 Itala cum magno foenore laeta videt
 Surgere Atestinos et Mediceos heroas
 Caesareis mixtos sanguine connubiis.
 Danubium ad vestrum rumor feret, aurea late
 Tempora Saturni nostra per arva patris
 Fulgere, et Insubrum campis florescere Athenas
 Omnibus eximias artibus et studiis.
 Gaudebit tuus ille heros Chaunitius, Atlas
 Qui catus Austriacum sustinet imperium;
 Tuque idem gaudebis, amor quem Palladis almae
 Cultorem doctis coetibus adnumerat,
 Quemque Italiae commissa rei tam cura fatigat
 Vsque nova ingeniis addere subsidia.

Iamque omnes duce tanto agitat vigor, omnibus urit
 Gloria honoratis corda cupidinibus
 Ex humili tellure alto consurgere caelo
 Laude aliqua, ut de se fama loquatur anus.
 Hoc etiam quod prodit opus nunc cumque, pusillum
 Sit licet, et foeda barbarie horridulum,
 Auspiciis hoc nempe tuis et nomine tutum
 Num metuat doctos tendere per populos?
 Non, ita me servant musae, timet. ergo age segnem
 Rumpe moram, i fidens culta per ora, liber.
 Nam tibi si laudem Spergesius annuat ullam,
 Sic quoque mutata veste legere diu.
 Annuet. illum autem quem tu bone cumque probaris,
 Et Charites vatem Castalidesque probant.
 Sic tibi et Hesiodus vivet donatus, et una
 Vives, Spergesi, cultus honore mihi;
 Nullaque me seclis obliviscentibus aetas,
 Spero equidem, ingrata mente fuisse feret.

E I D E M A L T E R A .

Haec tibi, Spergesi, dum Graium dona parabam,
 Optabamque tuum ferre per ora decus,
 Heu quantus trepido fundit se luctus ab Istro,
 Omnia quo late personuere loca,
 Singultusque inter vox haec sonat omnibus una:
 O faciles nobis demite caelicolae

Demite vos vitam nobis; at reddite matrem,
Reddite Caesareis dulce decus laribus,
Reddite solamenque inopum, columenque senectae,
Iucundum cunctis reddite praesidium.
Irrita sed fuerunt populorum vota, nec ullas
Audivere polo numina magna preces.
Occidit heu meritis et fama maxima regum,
Occidit a patriis edita Caesaribus
Austrias illa potens pietate et grandibus orsis,
Quidquid virtutum, quidquid honoris erat,
Vna in se capiens; qua nil spectabat Olympo,
Seu ferret Phoebus, sive referret equos,
Maius ad occasum roseo sublimis ab ortu
Per varia omnigenum dissita regna virum.
Flerunt Sequanicae sedes, et Tescheniae arces,
Flevit Parma dolens, moestaque Parthenope,
Et natas doluere suas, quas plaudere matri
Cernebant, contra ferre modo inferias,
Atratas, tremulisque ululatibus externatas,
Ac sparsas largis fletibus ora, vident.
Heu genus, heu benefacta! hanc tu mors invida terris,
Quae fuit aeternum vivere digna, rapis?
Nec puduit laesisse sacrum caput? heu quot in uno
Funere crudelis Persephone eripuit?
Eripuit certe multos, illa omnibus aequam
Quum matrem populis barbara surripuit.

Quid mihi cum lauro? laurum iam ponit et ipse
Caesar, cumque piis fratribus imbre madet.
Et suaves cantus, et fila sonantia, musae,
Indicia et laeti mittite nunc animi;
Solvite taeniolas, ac tristi tempora fronde
Cingite, dum tantas flemus ad exsequias.
Lux fugiat, lux ipsa polo tenebrosa minetur
Exitium, ac terras umbra maligna tegat,
Si iura ingratae rapiunt iam ferrea mortis,
Quae secli longum spes melioris erat,
Cedentem a nobis. cessit, devictaque morbo
Marmoreo posuit frigida membra toro
Regnatix populorum ingens, quos ipsa beatos
Fecerat aequatis legibus imperitans,
Nec terrore ullo, sed dulci matris amore
Cunctorum in se animos verterat atque oculos
Aurea per terras spargens late undique iura.
Quid faciles aditus, mollia quid memorem
Pectora, et assuetos precibus mitescere sensus,
Sparsaque largifica munera magna manu?
Scilicet id propter solita est gaudere, quod esset
In magno reliquis ditior imperio,
Divitiis large ut multos attollere quiret,
Et duram a miseris pellere pauperiem
Non sibi sed populis dives. velut igneus ardor
Solis, ab immensa lampade qui radios,

Qua se cumque undis tollunt fluitantibus arva ,
Fundit, et irriguo promovet igne sata
Insinuans frugum genus omne, et mollibus auris
Semina permixtus viva tumefaciens.
Testes Vindelique, et curvo Pannonos ense,
Atque Bohemorum moenia magnanimum ,
Testes et Belgae, Dacique, et fida Liburnum
Litora, et Insubri gens opulenta soli,
Ah quoties dextram magnae sensere parentis
Nullis parcentem sumptibus atque opibus ,
Si quando aut bellum populos exciret ad arma,
Aut fallax Cereris dona negaret ager,
Non doluit quisquam, quin illius acta dolore
Ipsa pio teneras spargeret imbre genas ;
Nec quisquam optata votorum est sorte potitus,
Gaudia materno pectore quin caperet,
Adversaeque comes fortunae unaque faventis
Assuerat prae se ferre vices populi .
Haec mage Moeonidae cantu, quam fortis Achilles ,
Digna, haec Aeneae sunt pietate prius .
Felix o nimium felix, quam vincere nulla
Fraus valuit tanto in culmine compositam,
Transversamve egit sceptrum inter gemmea fastus
A recto diae tramite iustitiae ,
Quam sibi proposuit comitem, qua praemia, et ipsis
Sueta dare est poenas provida criminibus.

Illa quidem magnas inter numerabitur usque
 Heroinas, quot secla tulere; sed ô
Vindobona infelix, quo nunc tua gloria cessit,
 Quam dominae in vita dulcis alebat amor?
Moesta iaces, tristi perculsa a turbine luctus,
 Ceui qui fulmineo tactus ab igne stupet.
Quid tamen et quereris? mortali an semine quidquam
 Progenitum dirum fugerit interitum?
An virtus non astra petat? sunt praemia caelo;
 Virtuti haud tellus apta sat ista fuit.
Sceptra diu gessit mortalia, contulit arma,
 Stravit et adversos Marte fremente duces,
Vtque minae cessere, Aquilas victricia signa
 In tacita iussit degere clausa domo,
Obruta nec misera, nec sorte elata secunda,
 Vinceret, aut contra cederet, impavida.
Ingeniis patefecit iter, promovit et artes,
 Excoluit magni templa verenda dei;
Imperii fines provexit, et aurea mundum
 Quae teneant, mater germina multa dedit,
Virtutisque viam sua per vestigia vidit
 Carpere non usquam deficiente pede.
Vidit et ingenuos, duce se, florescere mores
 Tartareum pulsus in barathrum vitiis,
Et late gentes optata in pace reliquit
 Caraque longinquis caraque finitimis.

Ergo abiit matura polo, subvectaque caeli
Vertice sidereas visere gaudet opes,
Quas nec bella agitant discordibus impia telis,
Nec fraudum, aut scelerum turbat acerba cohors;
Sed stabiles sine fine manent, lucisque beatae
Vsque novo affusae flumine dulce vigent.
Illic plena deo, caelestique addita coetu
Potat inextinctae gaudia laetitiae.
Nomen at in terris venienti clarius aevo
Florescet fama nil metuente mori;
Quin etiam ante alios in magno Caesare vivet,
Cui spes, cui tota est nostra relictæ salus.

ARGVMENTVM
IN HESIODI OPERA ET DIES
A D'ANIELE HEINSIO
GRAECE CONSCRIPTVM

ET POSTEA LATINE REDDITVM IN EDITIONE GRAEVIANA.

*F*acto a contentionum divisione initio, Poeta alteram quam esse reprehensione dignam et vituperio ostendit, reiicit; alteram vero ut rebus praeferat omnibus, fratrem suum Persen monet: quod altera in fori molestiis omne fere tempus ponit; altera autem quae honesta est et bona, solo labore cum iustitia, quae ad vitam requiruntur, sibi comparat. Postquam enim mentis, ut Poeta loquitur, vaferrimae ⁽¹⁾ Prometheus, Iovi ignem, hoc est, vitae abundantiam (sicut huc alludens ait alibi divinus Plato) furtim surripuisset, Iupiter hominibus quos industrios vocat ac solertes,

(1) Quae heic Heinsius de Promethei, Iovis, ac potissimum Pandoraë allegorica interpretatione habet, fusius explicat in Introductione in doctrinam, quae libris Hesiodi ΕΡΓΩΝ καὶ ΗΜΕΡΩΝ continetur. Sed lector per se animadvertet, eum ingenio magis, quam veritati indulsisse, fortunamque illam suam non esse admodum fortunatam.

hoc est de comparandis facultatibus sollicitis, malum magnum, Pandoram nempe, hoc est Fortunam, quae omnia deorum dona, id est beneficia naturae, sibi vindicare coepit, in medium produxit. Ita tota vitae comparandae ratio, Fortunae est commissa: prudentiae autem hominum ac curae ea sibi comparare coepit esse difficillimum. Olim ergo ante vafrum hoc Promethei factum, omnia, quae ad vivendum erant necessaria, facile comparabantur et ad manus erant. Saturnus enim primum omnium genus quoddam aureum fabricabat hominum, cui sua sponte omnia supeditabat terra. Hoc genus leni ac iucunda morte, quum hac vita defungeretur, vitam daemonum et nomen post obitum consequebatur. Hoc autem alterum est sequutum, quod argenteum dixerunt: quod ut aureo in omnibus deterius, ita purius fuit quam sequentia. Iupiter ergo, hoc est, Fatum, etiam hoc genus aufert: quod defunctum, vitam eorum ducit, quos Beatos subterrestres vocat. Ita ad tertium, aereum nimirum transit, quod scelestum esse et impetuosum docet, qui quidem homines caede mutua et imprudentia cecidere: caeterum nec nomen, nec ut alii certam vivendi post obitum consequuti sunt rationem, ut qui funditus extincti ad inferos de-

•

scenderent. Hoc tertium iam genus, Heroes sequuntur (ita tum Eteoclem ac Polynicem, reliquosque qui primum et antiquissimum Thebanum bellum, tum Agamemnona et Menelaum, reliquosque qui Troianum bellum constituerunt, vocat) quos Homerus describit. Quorum alii morte sublatis, penitus interierunt; alii eorum etiam nunc Beatorum insulas colunt. Hinc ferreum eiusque iniustitiam describere pergit: maxime autem tangit iudices, quorum brevi ac venusta fabella corruptelas taxat. Reliqua pars libri, iustitiae ac iniustitiae praemia ob oculos ponit, tum et monita quaedam sapientissima Persae proponit. Maxima ex parte autem ratio scribendi, quae praecepta continet, parum inter se cohaeret, ita, ut soluta quasi et nihil minus quam adstricta sit oratio. Quae subinde quoque antiquitatem spirat, et non semel idem repetit; prorsusque a scribendi ratione, qua recentiores sunt usi, qui nudas orationi sententias inserunt, abhorret. Non raro et digreditur; ut videlicet taedium fratris, quod ex admonitionibus haurire ac praeceptis poterat, dilueret. Post haec ad Oeconomicam transit, cuius rationem, initio ab agricultura facto, praescribit. Tota autem haec doctrina, in describendo tempore ad arandum idoneo, tum deli-

neando messis et vindemiae, et serendi, secandi-
 que ligni tempore versatur. Praeter haec, tum
 eorum quae recte ac ordine geruntur, successum
 et exitum, tum eorum quae negliguntur, damna
 ac noxas ostendit. Huc accedunt, tempestatum
 anni distinctiones, tum quibus quaeque rebus sit
 idonea, usque ad viginti et octo aut triginta et
 quatuor fere versus. Atque hactenus quidem pri-
 ma Oeconomiae pars. Caeterum quum homines,
 partim temporis progressu, partim acriore lucri
 desiderio, non unum tantum aliquem lucrandi
 modum amplecterentur, verum omnia, quaecum-
 que modo lucrum aliquod promitterent, adoriren-
 tur, alteram Oeconomiae aggreditur partem: qua
 occasione de natura ac ratione maris loquitur.
 Ita enim tempus ad navigandum maxime idoneum,
 videtur vocare. Post haec rursus in praeceptis
 desinit. Quum autem de debita diis reverentia
 inter alia loquatur, divisionem eius subiungit; et
 quum initium a genere, hoc est, deorum vene-
 ratione fecisset; ad singula, hoc est, eius species
 pergat. Atque ita quidem totum Operum ac Die-
 rum argumentum absolvitur. Quod autem est re-
 liquum, de bonorum, ac malorum, tum vero me-
 diocrium dierum observatione agit: tum qui eli-
 gendi, qui reiiciendi sint, breviter praecipit.

HESIODI

ASCRAEI

OPERA AC DIES.

Musae, clarisonae cantu, properate relictæ
 Pieria, laudemque patri iam dicite vestro;
 Per quem mortales obscura in nocte silentur,
 Et volitant clari fama, generosaque iactant
 5 Facta, vel indecores ullo sine nomine vivunt,
 Ipsius annuerit ceu mens et diæ voluntas.
 Nam facile extollit depressum, et deprimit idem

VERS. 1 *Musae, clarisonae* etc. Multi omni tempore dubitarunt, utrum Hesiodi esset hoc exordium: nam et Aristarchus et Plutarchus et Pausanias aliique scriptores decem priores versus in vetustissimo codice deesse affirmant. Accedit etiam, Rhapsodos alienis poëmatibus adsuere consuevisse prooemia; quod et Pindarus docuit Od. II Nem. Quid igitur? Dicemusne poëtam a duplici contentionum genere sine ullo exordio, contra quam fit plerumque a graecis etiam in minimis poëmatibus, carmen esse auspicatum? Mihi sane id vehementer incredibile videtur.

3 *Per quem mortales* etc. Potestas supremi numinis egregie per has hominum fortunæ vicissitudines declaratur; quemadmodum saepe factum in sacris etiam paginis legimus. Mitto illa Horatii: *Valet ima summis mutare.*

- Elatum, ditatque inopem, ditemque fatigat;
 Erigit et curvum facile, curvatque superbum
 10 Iupiter altisono residens in vertice Olympi.
 Audi o cuncta videns, cuncta et pater optime noscens
 Vota hominum, sanctoque tuens tu numine iura
 Dirige, ego fratrem dum Persen vera monebo.
 Non unum in terris litis genus, una nec acris
 15 Pugna animi, sed enim duplex est: altera laude,
 Altera digna probris, hominumque ardentia corda
 Vtraque diversis certatim viribus urget.
 Haec etenim bellumque malum et feralia caedis
 Damna foveat crudelis: eam non ullus amore
 20 Dignatur, certa sed tantum lege coacti

12 *sanctoque tuens* etc. Vt a iudicibus servantur iura, recte quidem poëta a Iove postulat, non enim id in poëtae potestate: quod ad ipsum attinet, est veritatem dicere, idque se facturum pollicetur fratrem exhortans ad eandem amplectendam. Ceterum scio adversari hanc interpretationem Danieli Heinsio, cui, re melius expensa, etiam Graevius assentitur; mihi tamen communior placet sententia.

14 *Non unum* etc. Duo contentionum genera esse docet poëta, quorum alterum dignum etiam sapientis laude, alterum vero vituperandum. Primum homines ad honestam aemulationem excitat, torporemque luem animorum acerbissimam excutit; secundum malam quamdam in nobis invidentiam creat, aliorumque inimicos nos facit, non ut eodem modo nobis sit bene, sed iis ut male sit, contra excitans. Duo exempla afferuntur: primum ad bonam contentionem referendum; alterum ad pravam videtur.

- Vi superum tristemque colunt nocuamque verentur.
 Nocte nigra prior illa sata est, quam summus in alta
 Arce sedens divum genitor mortalibus ima
 In tellure dedit meliorem. quippe morantes
 25 Increpat, ac stimulis animos exercet inertes
 Ad studia exacuens. molli qui lentus in umbra
 Assidet, alterius magnos si vidit acervos,
 Ipse serens curansque domum subigensque novale
 Continuo paribus studiis ardescit, et intus
 30 Aestuat. urit enim properans vicinus ad almas
 Divitias vicinum inopem: data munere divum
 Haec hominum generi cura est. nocet altera, et illa
 Fictor fictori, fabro faber aemulus artis
 Invidet, et vati vates, et egenus egeno.
 35 Omnia quae penitus tu, Persa, in pectore condens
 Triste genus dirae litis fuge; neve labore
 A dulci patiare tuam divertere mentem
 Clamosoque foro caussisque intentus agendis.
 Nam quid vana fori iuvat illum cura, reposti
 40 Cui non multa domi stat in annum copia victus,

36 *Triste genus* etc. Reiecta mala contentione, primum, veluti quoddam totius oeconomiae fundamentum, poeta heic laborem fratri commendat, quo maxime inopia sublevatur; eumque ab inani rerum forensium cura avocat. Ex quo loco apparet, Persam fuisse plus iusto litium amantem, vatiue hac de caussa plurimas attulisse molestias, quod semper aliquid, tamquam ab haereditate patria sibi debitum, malis artibus iudices ambiendo, exposceret. Quolibet tempore rara fuit concordia fratrum, ut ad aliam rem Ovidius animadvertit.

Quem facili magnae Cereris fert munere tellus,
 Quoque satur litesque seras, alienaque captes
 Rixando bona quaeque? at non et deinde licebit
 Sic facere: irarum caussas abrumpere praestat
 45 Iudiciis, quae recta Iovis probat ipsa voluntas.
 Iam patrios census divisimus: ipse tulisti
 Praeterea rapiens tibi multa, invertere hiantum
 Muneribus largis aggressus pectora regum,
 Nos inter voluere ortam qui cernere litem:
 50 Dementes, neque enim quanto magis utile toto

47 *Praeterea rapiens* etc. An credendum poëtae? Quidni; generi hominum videlicet minime mendaci; Hesiodo in primis, qui alio dicit in loco, se a Musis didicisse multa loqui et vera et falsa.

----. . . . *invertere hiantum* etc. Apud graecos poëtas Βασιλεὺς non semper est proprie rex: habemus enim eodem in regno plures aliquando huiusmodi reges, quos iudices melius aut senatores dicas quam reges, quales ii, quos apud Phaeaces Homerus extitisse memorat. Δωροφάγοι vero ab Hesiodo appellantur, quod et publice mercedis loco dona exigebant, et privatim a litigantibus avidius accipiebant. Iustitiae maxime contraria auri sacra fames, a qua longissime tota forensis natio abesse debet, ne mala fama laboret.

50 *quanto magis utile* etc. Plato lib. v *De Rep.* hoc praeceptum avidioribus magistratibus ingessit, ut eos coërceret, et lib. iv *De Leg.* idem agens de regibus Argivorum et Messeniorum, qui rapacitate se et universam Graeciam pessum dederant, addit: numquid illud ideo accidit, quod ignorarent, Hesiodum rectissime dicere, dimidium toto saepe praestare? quandoquidem damnosum est rem totam accipere, dimidium tantum accipere moderatum est, mo-

Dimidium, quantumque boni malvaeque salubres
 Asphodelusque ferat, novere: ita numina veras
 Divitias vitae occulerunt mortalibus aegris.

deratum vero immodico et immoderato, tamquam potius peiori, antecellit etc. Quare recte Clericus hunc locum explicans: nesciunt, inquit, satius esse iis exiguo lucro et tenui victu esse contentos, adeoque leviora munera exigere a civibus, quam dum nimium lucrum concupiscunt lautiusque aequo vivunt, bonis omnibus cives spoliare: primum quia pauca exigentes et modeste viventes amorem sibi civium conciliant, quum odio sint secus agentes; deinde quia ex non exhaustis civibus, nimia et subita rapacitate, lapsu temporis alia dona accipere possunt, quae a penitus spoliatis non amplius dantur. Haec Clericus, eademque confirmat exemplo Ciceronis desumpto e Verr. III quod vide apud Graevium.

51 *malvaeque salubres* etc. In malva et asphodelo vitae simplicitas a poëta commendatur. Ita et Horatius, quum exquisitas aliorum epulas luxumque descripsisset: me, inquit, pascunt olivae, me cichorea levesque malvae. Homerus autem mortuis ἀσφodelὸν λειμῶνα tribuit, quod victu in Elisiis simplicissimo vivant, idest facillimam quamdam vitae rationem nacti sint, ut ait Heinsius, multaque addit ingeniose potius quam vere. Vide quae Clericus senserit Plutarchi usus testimonio in *Convivio septem Sapient.*, ubi ille, postquam dixit bonam esse ad edendum malvam et scapum asphodeli, et versum Hesiodi protulit, statim subiicit: existimas vero tale quid Hesiodo in mentem venisse, ac non potius eum, ut est assiduus parsimoniae laudator, ad cibos vilissimos nos, quippe dulcissimi qui sint, voluisse adhortari?

53 *Divitias vitae* etc. Auream nempe illam Horatii Flacci mediocritatem, et simplicem vivendi modum dii ab hominibus abstulerunt.

Nonne manus operi admoveas si luce vel una,
 55 Copia sufficeret lauto tibi dives in annum
 Suspenso ad fumum temone, boumque labore
 Mulorumque simul posito? sed enim Iovis ira
 Perdidit has curas, illum quum fraude Prometheus
 Decepit quondam. subito actus corda furore

55 *in annum* etc. Apud Graecos venustissime divites *οἱ εἰς ἐνιαυτὸν ἔχοντες* dicuntur, et pauperes *οἱ εἰς ἡμέραν*. Hoc autem in loco monet poëta, fieri posse, ut quis vel ex unius diei labore, vel piscando vel aliter industriam exercendo, lucri tantum referat, quantum sit otioso satis in annum integrum.

58 *Perdidit has curas* etc. Iupiter hominum generi iratus ob scelus Promethei utilissimum laboris hunc amorem ex eorum mente abolevit, insevitque luxum ceteraque vitia, de quibus inferius, ubi de expeditione Pandoraë.

--- *fraude Prometheus* etc. Promethei seu fabula seu allegoria notissima. Samuel autem Bochartus ait, nomen verum Promethei fuisse Magog; quia 1° ut Iapheti filius Magog, ita Iapeti Prometheus; 2° Caucasum Prometheus affixus fuisse fingitur, quod vel ipse, vel gens Scytharum ab ipso oriunda Caucasum incoluit; 3° dicitur ignem e caelo detulisse, quia, metallis circa illum montem effosis, artem metalla igne excoquendi illic aut invenit aut restituit. Confirmat haec ex Aeschylo et ex ipsa nominis *magog* hebraica significatione nimirum *moug* vel *magag*, quod est liqueferi, contabescere etc. Itaque si haec vera sunt, Epimetheus erit Gog, ut recte animadvertit Clericus; vel si mavis allegorice, erit pars inferior cupiditatum, id est, vis animi humani inconsulta et praeceps, quae non obsequitur aliquando parti superiori meliorique mentis et rationis sub Promethei nomine designatae.

- 60 Tristia terrigenis pro crimine damna paravit,
 Absconditque ignem: nostros quem rursus ad usus
 Audax Iapeti proles subduxit ab arce
 Aetheria in ferula servans, fallensque Tonantem
 Fulmine gaudentem saevaue ita voce loquutum.
- 65 Iapetionide, longe magis omnibus astu
 Heu vafer! audaci nequidquam fraude superbis,
 Ac vetitum gaudes ignem furatus. id ipsi
 Quippe erit exitioque tibi sobolique nepotum,
 Pro raptō queis igne dabo mala, scilicet omnes
- 70 Vt laeti exultent animo sua damna sequentes.
 Sic fatus risit divum pater atque hominum rex,

69 *scilicet omnes* etc. Magnum quidem supplicium, ut quis putet se tum gaudere maxime, quum prudens et sciens, quemadmodum loquitur M. Tullius, in exitium ruit voluntarium.

70 *sua damna sequentes* etc. Pandoram videlicet, quae quid sit, imo potius quid cuique esse videatur, lege inter se dissidentes digladiantesque tum veteres tum recentiores interpretes. Sua sit Heinsio fortuna, sua singulis monstra: mihi non aliud Pandora nisi amor immoderatus mulierum seu ipsa muliebris luxuries, qua homines in perniciem ruunt, ut videre est in Hesiodi *Theogon.* v. 590 etc.

71 *Sic fatus risit* etc. Indignantis etiam est ridere, si sciat facile se ulcisci posse. Ita Homerus, Virgilius, alique poëtae saepissime. Sequitur vero elegans Pandoraē descriptio, ubi Vulcano cura datur effingendi e limo corpus formosissimae virginis, vocemque animumque infundendi; Palladi eamdem artibus femineis excolendi; Veneri plenam venustatis reddendi, eamdemque tum in corporis cultu im-

- Vulcanumque haustos telluri infundere iussit
 Continuo rores, immixtaeque indere vocem,
 Vimque hominis; pulcro tum divas ore referre
 75 Virgineae eximium formae decus. addere et ipsam
 Femineas artes praestantem Pallada iussit,
 Docta quibus sciret tenues bene texere telas,
 Et Venerem capiti formosum affundere lumen,
 Ornandique artus curam atque ardentia vota;
 80 Cumque his Mercurium fallaces fingere mores,
 Expertemque pudore animum. sic iussit: at illi
 Dicta Iovis celerant subito, et mandata facessunt.
- Iam clarus roseos e limo virginis artus
 Mulciber effinxit; dea iam Tritonia zona
 85 Induit ornatam: Charites venerandaque Suada
 Aurea per collum cinxere monilia, et Horae
 Pulcricomae e verno contextam flore corollam:

modico, tum in animi motibus ardentiorē efficiendi; Mercurio demum, ut est effrons ac deorum vaferrimus, cura datur astu impudentiaque Pandoram imbuendi. Ad quae omnia quum etiam Gratiae eademque Suada suas contulerunt illecebras, dolendum potius quam mirandum, ab huiusmodi monstro deceptum fuisse Epimetheum, a quo vel prudentissimi homines decipi potuerunt, quotidieque capiuntur. Vide sis etiam M. Garbitii explicationem allegoricam huius fabulae in adnot. ad verbum Η^{φαιστον} pag. 102 editionis Hesiodi Patavinae: quae tota fere in eo est, ut ostendat hominis fuisse primum puriorem naturam; deinde lascivia mentis abusam ingenio et cognitionis vi degenerasse quodammodo ab illa veteri simplicitate, seseque effudisse ad rerum etiam noxiarum inventionem etc.

- Cuncta videt, manibusque suis dea caesia tractat.
 Iamque Argi domitor mendacia pectore condit,
 90 Infidosque animi sensus et mollia dicta
 Consilio parens Iovis alti, idemque dat olli
 Ore sonum, proprioque vocat de nomine monstrum
 Pandoram, quod quisque deum sua dona puellae
 Contulit, heu miseris damnum mortalibus ingens.
 95 Hinc postquam absolvit proles Saturnia fraudis
 Exitiale malum, celeres iubet ire per auras
 Mercurium, donumque Epimetheo tradere. at ille
 Immemor heu, quondam dederat quae iussa Prometheus,
 Ne qua sibi a supero capiat Iove munera missa,
 100 Sed potius retro, fuerint quaecumque, remittat
 Perniciem terris arcens; prius aspera sensit,
 Quam potuit solvi monitus, iam peste recepta.
 Namque olim in terris vitam mortalia secla
 Degebant facilem tranquilla per otia longe
 105 A curis morbisque feris duroque labore,
 Queis domiti languent homines metamque senectae
 Ocyus attingunt miseri, quam tempora poscant.

103 *Namque olim* etc. Nimirum priusquam sese homines effrocua-
 to mulierum amoris dederent, meretriciamque vitam decepti amplecte-
 rentur. Nil aliud certe superiora significare videntur: nam suspicari,
 Hesiodum viros heic mulieribus antiquiores voluisse fingere, plane
 desipere est. Quis autem dubitet, hinc mala vel maxima in homi-
 num vitam derivari potuisse?

- At manibus virgo plenae postquam ora resolvit
 Pyxidis, exitium sparsit. spes una relictā
 110 Delituit fundo, sedemque immota priorem
 Servavit nusquam fugiens per inania pennis.
 Ostia quippe prius clausit sic iussa Tonantis
 Imperio insidians virgo. mala cetera sese
 Effudere, interque homines errantia gliscunt,
 115 Terrarumque sinus implent pelagusque profundum
 Nec facie simili nec vi; noctuque diuque
 Pallida morborum volitant nos agmina circum,
 Incumbuntque caput supra sine murmure. vocem
 Scilicet exemit tacitis Saturnia proles,
 120 Ipsius a certa ne quis foret exitus ira.
 Possum etiam nunc rite alia admiranda referre,
 Ni refugis: tu dicta tua sub mente repone.
 Vt simul exorti dii sunt hominesque caduci,

109 *spes una relictā* etc. Ideo fortasse, ut vel esset aliquo in malis levamento, vel eadem freti homines facilius darent se vitiis: magna enim et malorum medela et vitiorum illecebra spes est. Illud Lini, apud Iamblichum de Vita Pythagorae, notum:

Ἐλπεσθαι χρεὶ πάντ', ἐπεὶ οὐκ ἔστ' οὐδὲν ἄελπιον etc.

Omnia fas sperare; haud insperabile quidquam est.

113 *mala cetera sese* etc. Hinc illa Horatii: *post ignem aetheria domo subductum macies et nova febrium terris incubuit cohors* etc.

123 *Vt simul exorti* etc. Non supremum quidem numen illud, quod et primum et aeternum et potentissimum exiit ante omnem rerum naturam veteres multi et philosophi et poëtae fatebantur; sed

- Aurea prima virum gens est sata munere magno
 125 Caelicolum, quum regna polo Saturnus haberet,
 Vivebantque deum vitam, nullumque laborem,
 Aerumnasque graves laeta inter gaudia mentis
 Noscebant. non ulla aderat vis dura senectae,
 Sed pedibus semper similes manibusque vigentes
 130 Vna epulas passim viridanti in gramine strati
 Inter se laeti curabant; turbine ab omni,
 Curarumque aestu secreti, disque beatis
 Dilecti semper crescentia poma videbant
 Arboribus pendere suis victumque parare.
 135 Nec minus et domiti placido ceu lumina somno
 Linquebant dulces animas, et fata subibant
 Omnigenum post ditis opum longissima vitae
 Gaudia. nam tellus ullo sine semine foetus
 Sponte sua foecunda prius dabat ubere gleba

illa incredibilis deorum turba, qua caelum, graeci potissimum, impleverunt.

124 *Aurea prima* etc. Haec illa aetatum variarum enumeratio, de quibus interpretes antiqui recentesque tot tantaque commenti sunt. Otio abuterer, si quid adderem. Hesiodus incipit ab aurea aetate: qui homines in hac vixerunt, post mortem dii facti sunt aut quidam benefici genii, illisque cura demandata homines custodiendi, iudiciisque praesidendi, quod regium est. Quid vero de illa aetatum divisione, quae fertur et a Sybilla facta, dicendum? Quaecumque ea sit, nihil profecto habet commune cum hac hesiodia. Vide Fabricium in *Graec. Bibl.* lib. I cap. 30.

- 140 Per campos vallesque cavas; ipsique volentes
 In commune ultro certabant parta referre
 Vnanimis, partisque frui cum pace potiti.
 Postquam autem nigra genus hoc caligine tellus
 Occuluit, magnus mutato corpore eosdem
- 145 Iupiter esse deos voluit, terramque benignos
 Incolere, atque hominum mortalia facta tueri.
 Hinc passim volitant omnes denso aëre septi,
 Iustitiamque nefasque vident, et praemia didunt
 Magnorum late sortiti munera regum.
- 150 Altera caelicolis sata gens argentea, multo
 Deterior prima, nec vi nec laudibus olli
 Ingenii similis, nomen quae traxit ab auro.
 Tardus apud matrem centum puer inscius annos
 Crescebat, patriosque colens sine honore penates

150 *Altera caelicolis* etc. Sequitur aetas argentea, de qua multa obscure interpretes Hesiodi. Illud certe peculiare: *tardus apud matrem* etc. Quid hoc monstri? An diutius apud matrem velut in quadam morum custodia pueri detinebantur, ut serius ad vitia prolaberentur, quemadmodum contendit Heinsius? an potius quod ob ingenii stupiditatem, quamvis aetate iam grandes, nihilominus pueri tunc homines videri possent? Haec mihi verisimilior videtur explicatio, quum praesertim et in proverbium abierit *Puer centum annorum* de homine dici solitum, qui tardius consilii maturitatem est assequutus. Ceterum huius etiam aetatis homines post mortem etsi secundum, tamen sunt aliquem honorem nacti. Ex his maleficos quosdam genios suspicor factos, quibus, ne nocerent, litabatur.

- 155 Indigus auxilii reptabat. mox ubi flavas
 Sparserat enata circum lanugine malas,
 Exigui suerat brevis illum terminus aevi
 Excipere assiduo confossum corda dolore
 Ob scelera. haud etenim violento a crimine quibant
- 160 Alternas prohibere manus: non magna vereri
 Numina, non aris imponere sacra volebant,
 Certa hominum ceu iura petunt. mox Iupiter illos,
 Ingrati superos nullo quod honore colebant,
 Perdidit iratus, tenebris et pressit opacis.
- 165 Nec tamen omnino genus hoc evanuit: ima
 In terra posuitque domos dicique beatum
 Promeruit: debetur honos huic nempe secundus.
- Tertia magnanimi nutu Iovis aenea venit
 Gens hominum, argento absimilis: de robore creta
- 170 Fraxineo, indomita, et violenta. olli horrida cordi
 Praelia, Martis opus; cladesque, iniustaque facta
 Semper erant. Cereris spernebant mitia dona,
 Atque adamante animos duro sub corde fovebant
 Informes. vis magna, infractaque brachia firmis
- 175 Ex humeris enata armabant fortia membra.
 Arma illis ex aere, domus ex aere rigeant,

168 *Tertia magnanimi* etc. Argenteae aetas aenea successit, cuius homines penitus deleti sunt, nullumque post mortem nomen aut dignitatem obtinuerunt.

176 *Arma illis ex aere* etc. Nota usum aeris antiquiorem quam ferri.

- Vertebant atque aere solum: nam viscera terrae
 Scrutando nondum vim ferri invenerat usus.
 Dein manibus domitique suis, alternaque passi
 180 Vulnera nigrantes Erebi subiere latebras,
 Horribilemque domum Ditis sine nomine. namque,
 Terribiles quamquam, atque invicti viribus essent,
 Invasit mors atra tamen, solisque coëgit
 Linquere purpurei iucundum lumen et auras.
 185 Hoc etiam quum terra genus caligine mersit,
 Rursum aliud fecit quartum Saturnius auctor
 Iustius et melius, vastosque effudit in agros
 Magnanimum heroum dium genus, inclyta dicit
 Semideos quos fama et laudibus aequat Olympo.
 190 Nec tamen hi bellumque malum pugnascue cruentas
 Effugere: alios Cadmaeae ad moenia gentis,
 Septem ubi stant portis Thebae, mors invida stravit
 Pugnantes miseri capras armentaque propter
 Oedipodae; ratibusque alios per caerula longe
 195 Ad Troiam duxit raptae pulcherrima forma
 Tyndaridis, fatoque illic oppressit acerbo.

186 *quartum Saturnius* etc. Quarta sequitur heroum aetas, qui Thebanum Troianumque bellum gesserunt. His ab Hesiodo sedes laetissima in beatorum insulis tribuitur. Vide Homerum in iv *Odyss.* libro, ubi Menelaus Telemacho Protei vaticinium narrat, et Lucianum lib. II *Hist. Ver.*

193 *capras armentaque propter* etc. In his antiquissimorum hominum divitias fuisse, nemini non notum.

- Post ipsis reddens melioris tempora vitae
 Iupiter, avectos procul hinc, qua meta recessit
 Ultima terrarum, secreta in sede locavit,
 200 Regnat ubi superum longe Saturnus ab arce.
 Sic placidi nullis agitati pectora curis
 Trans vastum oceanum celebrant loca laeta piorum,
 Felices heroes: ibi ter poma per annum,
 Florentesque parit foetus iustissima tellus.
 205 Ipse utinam generi quinto non vivus adessem
 Nunc hominum! periisse prius, vel serius auras
 Aspexisse, foret satius: nunc ferrea namque
 Progenies luctus inter noctesque diesque
 Tristis agit; violenta deum sic ira fatigat
 210 Correptamque malis agitat. tamen his quoque finem

205 *Ipse utinam* etc. Ergo Hesiodus post Troianum bellum seu quinta aetate vixit. Haec ferrea dicitur aetas ab Hesiodo, quae non aliam ob causam deterior omnibus ab eodem statuitur, nisi quod vetera omnia laudare homines, ac nova vituperare solent, irascique iis quibuscum versantur iam senes.

210 *tamen his quoque finem* etc. Hincne illa Virgilii in Salonini genethliaco? *Ultima cumaei venit iam carminis aetas*, et quae sequuntur. Certe et carmen cumaeum esse Hesiodi potest, cuius pater e Cuma, et ex hac aetatum continua mutatione haec a poeta descripta versibus Virgilii multa lux affulget, qui, hac adhibita veluti clave, recte omnes explicantur. Saecula enim mala, perpetua temporum vicissitudine, per nostrum poetam paullatim ad bona atque adeo optima regrediuntur, quod futurum in Salonini ortu, vel eius

Fors dabit, et sese miscebunt gaudia fletu.

Non similis genitor gnatis, gnatique parenti,
Hospitibusque hospes carus, nec amicus amico,
Nec fratri dilectus erit iam frater ut olim.

- 215 Contemnent gnati senio defessa parentum
Corpora, et incessent saevis per iurgia dictis
Haud veriti ultores divos, et nulla laborum,
Pro se quos tulerunt, ingrati praemia reddent,
Cuncta ministrantes manuum vi. iamque rapinas
220 Alter in alterius vacuum meditabitur urbem;
Nullus honos pietatis erit, nec gratia iusti
Atque boni: laus certa scelus noxamque sequetur.
Nec pudor ullus erit, nec erunt communia iura
Iustitiae, laedetque malus meliora professos
225 Consilia, iniustusque serens periuria vulgo
Audebit quodcumque nefas. truculentus at ore
Ille malis gaudens livor comitabitur omnes,
Et miseras acuet falsis rumoribus aures.
Tum demum ad caelum, vasta tellure relictâ,

potius, de quo non satis noto disseritur in illa ecloga, Virgilius auguratur.

229 *Tum demum ad caelum* etc. Recte quidem: nam in tanta morum perversitate ac omnium flagitiorum colluvie et impunitate qui locus esse poterat Pudori ac Nemese? Videtur autem mihi poëta quum haec scriberet, atra bile vehementer laborasse. Tum temporis fortasse aliquam acceperat iniuriam, quam ulcisci volens generatim in saeculi, quo vivebat, improbitatem invectus est.

- 230 Vestibus in niveis fulgentia corpora tollent
Et Pudor et Nemesis. mortalibus aspera clades
Linquetur, saevo nec erit medicina dolori.
Nunc autem haec vobis, quamquam ipsi pectora stulta
Haud geritis, dicam, reges. in nubila quondam
235 Aerios alte per tractus unguibus uncis
Dauliadem accipiter raptam dum portat, et illa
Flet miserum et curvo dolet ungui saucia, raptor
Sic illam increpuit violento turbidus ore.
Quid strepis o frustra? multo nunc fortior alter
240 Te cohibet; quaque ipse fero sublimis, eundum
Nempe tibi, quamvis tam dulcia carmina cantas.
Iamque velit si mens, discerptam aut ore vorabo,
Aut mittam. demens, quisquis contendere gaudet
Cum meliore; caret quaesito victus honore,
245 Ac patitur duros praeter convicia luctus.
Sic ait alta secans praelongis nubila pennis
Accipiter. tu Persa audi quae iusta, nec umquam
Indecores foveas, quos fert iniuria, sensus.
Illa etenim miseroque homini damnosa, nec ipsam

239 *Quid strepis o frustra* etc. Notissima haec fabella, qua docemur ius fortioris validissimum esse; et qui in alterius est potestate, si iniuste puniatur, dolendum illi quidem, sed ferendum tamen: potentiori enim resistere, insanum est. Ceterum ii etiam, qui praesunt, quales non esse debent, ex eadem fabella discant.

241 *quamvis tam dulcia* etc. Ideo haec a poeta addita, ut ostendat nullum esse tantum meritum, quod valeat contra vim.

- 250 Ferre bonus facile potis est, sed pressus eadem
 Ingemit, expertus noxam. quae ducit ad aequum
 Tramite inoffenso, melior via: saevaue semper
 Iustitiae progressa ad finem iniuria cedit,
 Stultus et ipse suum post damnum discit. an Horcus
 255 Non subito cursu sequitur periuria pravi
 Iudicii, trahiturque, homines quocumque trementem
 Muneribus capti raptant, male prodita caussa
 Iustitiae? quae moesta sequens, circum aëre septa
 Obscuro, queriturque urbem desertaue tecta
 260 Multa viris minitata, illam qui sedibus instant
 Pellere, nec recti ad normam dant cuique, quod aequum est.
 Tellus illa mihi placeat, rectissima iura

254 *an Horcus non subito* etc. Οἱ ἄλλοις heic diversus et a Plutone et a iureiurando: nomen proprium est numinis, quod Hesiodus fingit religioni iudiciorum praesse. De eodem etiam in *Theog.* v. 231 et inferius hoc ipso in *Opere*. Dicitur autem sequi prava iudicia, ut periuros iudices plectat. Sed in oraculo Pythiae, quod est in lib. VI Herodoti, Orci seu iurisiurandi filius dicitur sine nomine, neque ei adesse manus, neque pedes; celeriter tamen consequi, donec corripiens universam perdat sobolem, et domum totam.

258 *quae moesta sequens* etc. Quemadmodum Horcus, sic et Iustitia, afflicta quamvis et laesa ab iniustis hominibus, sceleratos insequitur, nec improbis parcat minitari.

262 *Tellus illa mihi* etc. Elegantissima felicissimae regionis descriptio, in qua omnibus recte administratur iustitia. Elucet heic nativa quaedam venustas cum mira naturae simplicitate coniuncta graecorum poetarum omnino propria. Quid illa quercu glandifera et api-

- Dantur ubi externisque suisque, et sustinet aequo
In manibus iudex libratam examine lancem.
- 265 Illa viget populis late florentibus, illam
Pax circum fovet alma, nec atro turbine belli
Iupiter exagitat pavidam. fraus nulla, nec inter
Iustos dira fames versatur: mutua semper
Gaudia et alternis celebrant convivia mensis.
- 270 Arva suum large dant fructum; in montibus altis
Summa parit quercus nutanti vertice glandes,
Mellaque fert eadem medio rorantia trunco.
Lanigerae densantur oves, et vellere onustae
Vix redeunt campis sero iam vespere; parvosque
- 275 Assimiles patribus natos alit ubere mater,
Perpetuisque bonis florent. non caerulea ponti
Classe secant, fructus sat cuique est divitis agri.
At contra queis triste nefas, queis noxia cordi
Crimina, continuo diris ultricibus acti
- 280 Supplicia expendunt, totas et saepe videmus
Funditus eversas poenis crudelibus urbes
Vnius ob culpam, scelerosa atque impia facta

fera, si ita loqui fas est, evidentius? quid iis verbis: *non caerulea ponti* etc. aptius ad significandam navigationem iis gentibus potissimum esse necessariam, quae soli foecunditate carent, quum periculi plena sit?

282 *Vnius ob culpam* etc. Rectene heic a Clerico impietatis arcessitur Hesiodus, an iniuria, videant theologi. Mihi plane viderur, dicam pace tanti viri, omnino absolvendus, quum etiam non in uno

- Aut ausi aut meditantis. eum dat propter in omnes
 Iupiter exitium magnum, pestemque famemque
 285 Coniunctas una campis immitit apertis.
 Intereunt late populi, nec dulcia matres
 Germina, spem sobolis, pariunt, patrumque propagant
 Nomina: dispereunt totae sine nomine gentes
 Irati certo nutu Iovis, eruit ollis
 290 Interdum qui versa solo vel moenia saevus,
 Vel iuvenum armigeras acies, disiectaue perdit
 Navigia in syrtes rapiens iactantibus undis.
 Vos etiam, reges, vos o servate verentes
 Iustitiam. neque enim longe a mortalibus absunt,
 295 Sed propius cernunt divi, quicumque nefandis
 Iudiciis alios spoliantque teruntque vicissim.
 Ter decies sunt mille, Iovis caelestis origo,

sacrae Scripturae loco quid simile habeatur. An haec meticulosior Clerici Theologia quiddam aliud respicit? ἐπέχω. Certe illud apud Ecclesiasten idem est: saepe universa civitas mali viri poenam luit.

294 *neque enim longe* etc. Vt reges ipsos, quorum summum est in homines imperium, ab iniustitia deterreat, eis recte poeta deorum praesentium timorem insinuat. Itaque ni velint sponte, quae sua cuique tribuere, faciant id saltem eorundem reverentia, qui vident, quaecumque fiunt, et regum etiam culpas facile ulciscuntur, quippe optime Horatius dixit: *reges in ipsos imperium est Iovis*.

297 *Ter decies* etc. An mysterium aliquod in hoc numero? nulum opinor. Ita dictum esse credo ad significandam maximam eorum multitudinem.

- Custodes hominum superi, qui semper oberrant
 Per spatia immensae telluris, et aëre cincti
 300 Iudicia observant vigiles violentaque facta.
 Ipsa etiam est virgo magni Iovis aurea proles
 Astraea: hanc quisquis prava ad convicia surgens
 Laeserit, altisono residens vicina parenti
 Iniustos queritur sensus mentemque malignam
 305 Multa rogans, populus luat ut mala crimina regum,
 Artibus instructi pravis qui tramite recto
 Deflectunt, caussasque intorto fulmine damnant.
 Hanc veriti, o reges, vestras intendite vires,
 Oblitque iniusta, nec ore ad munera hiantes
 310 Et facite, et semper quod fas est, dicite tantum.
 Molitur sibi damna, alii molitus acerbam
 Perniciem, auctoremque suum mens improba perdit.
 Omnia dispiciens oculus Iovis, omnia noscens,
 Si velit, haec etiam cernit; nec caussa latere,
 315 Quam nunc urbs agitat, valet ipsum. non ego iustus,

302 *Astraea* etc. Postquam terras reliquit, in caelo Iovi assidet, eumque admonet, ut poenas praemiaque hominibus tribuat pro cuiusque merito.

313 *Omnia dispiciens* etc. Hunc et sequentes sex versus, teste Proclo, expungit Plutarchus; et re quidem vera quid sibi velint, non satis liquet. Respicit fortasse poëta ad iniurias, quae sibi a fratre per iudices parabantur.

315 *non ego iustus* etc. Sane Clericus non satis recte videtur ob hanc sententiam quasi virum minime bonum damnare Hesiodum. Heic, ni fallor, non aliud poëta vult significare, nisi quod

- Non amet et natus meus esse, heic omnia quando
 Deterius iustis veniunt, si quisque scelestus
 Quo magis est, potior iure in certamine vincit.
 Sed procul iste metus: non id sinet ira Tonantis
 320 Spero equidem, tantumque nefas patietur inultum.
 Ergo agesis, o Persa, atque haec in pectore servans
 Dicta tuo infandos ausus fuge semper, et ultro
 Iustitiae pare. namque hanc Saturnius auctor
 Imposuit legem, pisces ut piscibus acre
 325 Exitium meditentur, avesque et secla ferarum
 Sese alterna vorent, vivunt quando inscia recti.
 Contra homini ius fasque dedit, quaeque optima legum,

iusti homines in iudiciis, quae tum exercebantur, detrimenta saepe patiebantur: hi enim iure tantum decertabant; mali autem artibus omnibus, ac dummodo ipsis bene res cederet, fas atque nefas miscere non dubitabant. Itaque haec poëtice dicta ac per quamdam animi iracundiam accipienda esse duco. Nam ut honestum utilitati praefereamus, passim admonemur ab eodem vate.

322 *Dicta tuo infandos* etc. Fuge nimirum utilitatem, quam sine vi ac iniuria consequi nequeas; illam tantum sequere, quae a iustitia venit. Nihil enim homine indignius, quam in aliorum perniciem opibus et facultate abuti.

324 *Imposuit legem* etc. Quum homini datum sit ab auctore naturae quid aequum quid iniquum sit, dignoscere, debet quisque non quantum possit, sed quantum illi iure liceat, in rebus attendere. Belluarum est utpote rationis expertium tantum ad vires respicere. Quid heic Hobbesius, et Machiavellius? Ridebunt profecto, et ad exempla, quae non raro acciderunt, provocabunt.

- Noscere iustitiam. nam si quis recta profari
 Eligat, illum opibus large pia numina ditant:
 330 At male mentitum et periuria sponte serentem
 Supplicio perdunt infando, eiusque nepotes
 Fama obscura manet. contra viget omnibus oris
 Progenies iusti tardo praestantior aevo.
 Interea labor, stulto quae profore ducam,
 335 Persa, tibi. ignavae metam contingere vitae
 In manibus semper, brevis et via ducit ad ipsam,
 Et prope stat. multus virtutem sudor ut acrem
 Anteeat, voluere dei: longe ardua ad ipsam
 Asperaue horrescit via prima; ubi deinde cacumen
 340 Veneris ad summum, fuerit licet antea visa
 Difficilis, facili deducit tramite gressus.
 Optimus ille quidem, per se qui plurima noscat,
 Vsque sibi ad finem quae sint meliora futura
 Omnia dispiciens: bonus et parere monenti
 345 Qui sciat. ille autem qui nec sapit ipse, nec aures

343 *Vsque sibi ad finem* etc. Supposititius a plerisque interpretibus habetur hic versus, indignusque Hesiodo a Graevio ducitur. M. Tull. in *Orat. pro Cluent.* sic habet: » Sapientissimum esse dicunt » eum, cui quod opus sit veniat in mentem; proxime accedere illum, qui alterius bene inventis obtemperet ». Livius etiam melius hanc poëtae expressit sententiam ita: » Saepe ego audiui, milites, eum » primum esse virum, qui ipse consulat quid in rem sit; secundum » eum qui bene monenti obediat: qui nec ipse consulere, nec alteri » parere sciat, esse extremi ingenii ».

Consiliis adhibet, male inutilis exigit aevum.

Haec tu corde memor servans, incumbere labori,
Saeva fames ut te dium genus oderit, utque
Pulcra coronatae Cereris te gratia visat,

350 Atque eadem largis tua frugibus horrea vincat.

Ignavo namque atra viro penuria edendi
It comes; invisumque odere hominesque deique,
Lentus agit quicumque ingrata per otia vitam,
Assimilisque inhiat fucis. non cura nec ullus

355 Ardor agit; resident aliena ad pabula segnes,
Absumuntque apibus, multo quae parta labore,
Stipant mella cadis, te vero munia obire
Haud pigeat, quaecumque vocent, ut semper abundes,
Vt tempestiva rumpantur et horrea messe.

360 Scilicet assiduus mortalibus omnia donat
Et pecus et laetas fruges labor, ille deorum
Concilio pariterque hominum dilectus amore.

Omnes ignavos odere: haud dedecus ullum
Fert labor, indecorem fert secum ignavia labem.

365 Quin operi incumbens alium quoque rumpere coges

351 *Ignavo namque atra* etc. Iam superius dixerat, ignaviam, quamvis in promptu omnibus, fugiendam; virtutem, quamvis principio difficilem, comparandam, quod felicitatis plena. Iterum heic ad ignaviam relabitur, ab eaque ut absterreat fratrem, eiusdem perniciosa enumerat effectus, laboremque quam maxime potest commendat, ut omnium bonorum, quae homini in vita desideranda, largitorem amplissimum.

365 *Quin operi incumbens* etc. Ne id quidem postremum in la-

Segnitium dives, stimulisque ardentibus ures,
 Aemulus ut lucrum tua per vestigia quaerat.
 Et virtus comitatur opes et gloria, queis tu
 Par superis dicere, labor ni forte morantem
 370 Terreat: haud misero melior data cura labore
 Vlla homini, si quis parcens aliena vorare,
 Te iubeo velut ipse monens, industrius aevum
 Exigat, et dignas certatim exercent artes.
 Heu malus est pudor ille, tenet qui segnis egentem;
 375 Saepe homines idem multum laeditque iuvatque.
 Pauperibus comes usque pudor, fiducia diti
 It comes. haud rpto quaesita, at numine divum
 Res placeat concessa: ingentes namque paravit
 Si quis opes manuum vi dura aut flumine linguae

boris laudibus, quod alii intuentes ad fructus, quos a labore percipimus, nostro excitantur exemplo ad exercendam industriam, ut et ipsi tandem ditescant remque augeant

» Labor omnia vincit

» Improbis, et duris urgens in rebus egestas.

368 *Et virtus comitatur opes* etc. Hoc certe philosophiae contrarium; nihil enim adiumenti opes ad virtutem afferunt, nisi forte hoc loco virtus animi quamdam generositatem ac nobilitatem significat. Vide quid Vlysses Alcinoos dicat de muneribus, *Odyss.* lib. XI.

374 *Heu malus est* etc. Hi duo versiculi etiam in Homero leguntur, an huc intrusi, an legitimi? Certe plerique versus Homericum in Hesiodi scripta nescio quo pacto commigrarunt. Sententia vero est, prodesse pudorem, si loco ac tempore adhibeatur; obesse, si eo ignavia praetendatur. Igitur inertium tantum pudor improbat.

- 380 Traxerit ad sese furatus; (qualia multa
 Aspicimus fieri, quum lucri insana cupido
 Decipit insinuans animos, sanctumque ruborem
 Excutit effraeni dominata in corde libido)
 Hunc facile divi attenuant, minuuntque rapinis
- 385 Parta male; exiguo iactat se tempore dives.
 Noxius est aequae, qui supplicis ora fidemque
 Hospitii haud veritus maculavit crimine dextram,
 Quique sui scandens secreta cubilia fratris
 Polluit incensus furtivo coniugis igne;
- 390 Quique dolo aggressus pueros sine patre relictos
 Laesit, et incanum senii iam limine in ipso
 Incensens turpi violavit voce parentem.
 Iupiter his graviter saevit, iustasque reposcit
 Pro scelere admissio poenas. tu talibus ausis
- 395 Abstineas stulta cohibens in mente furorem;
 Copia quaeque aderit, caste sit cura beatis
 Diis facere, et pingues aris incendere odores.
 Liba interdum illos, interdum victima placet,
 Aut somni quum tempus adest, aut purpureus sol
- 400 Quum matutinas pingit per gramina guttas,
 Vt faciles adsint placido tibi numine, tuque
 Alterius laetere, tua non ullus adepta

385 *Parta male* etc. Vetus est, et experientia saepe comprobatum illud: male parta cito dilabuntur.

387 *Hospitii haud veritus* etc. Vide quo in numero criminum Hesiodi tempore habebatur hospitii violatio.

Sorte alius, quamvis auro contendere certet.

Nec minus et positis si quando epulabere mensis,

- 405 Hoste procul misso, socios accire memento
Laetitiae in partem; primusque ex omnibus adsit,
Tecta tuis habitat qui proxima. namque repente
Si qua fuit sors dura, statim sine tegmine nudi
Auxilio venient vicini, dum male fidi
410 Cognati ducuntque moras et corpora cingunt,
Magna malus noxa est vicinus; commodus aequae
Est bonus: hunc nactus, thesaurum es nactus opimum;
Nec bos, nec deerit quidquam, vicinia circum
Ni mala sit. quidquid dederit vicinus, ad aequam
415 Accipe mensuram demensum: rursus eadem,
Aut etiam possis si fors magis ubere, redde,
Ut facile invenias iterum, quibus indiget usus.
Haud sine te fallant avidum mala lucra: potitus
Dura feres; ipsis mala lucra aequalia damnis.
420 Quisquis amet te blandus, eum non segnis amore
Prosequere; et visat si forte, invisere eundem

405 *Hoste procul misso* etc. An etiam hac de re monendus erat Persa, utpote stultissimus; an frigidum id senectuti dictum tribuendum est?

407 *namque repente* etc. Qui haec negat, nae ille parum in ea, quae accidere quotidie videmus, intendit mentis aciem. Vera item et sapientiae plena, quae de mutuo, de largitionibus, de liberalitate, de parsimonia, de re augenda conservandaque, deque ceteris ad vitam recte in hominum societate administrandam pertinentibus haec a poeta congeruntur.

- Ne pigeat. da sponte illi, qui primus egenti
 Iam tibi quid dederit: nil da, quem noveris usu
 Haud facilem; danti dat quisque, negatque neganti.
 425 Crede etiam donare bonum: lethale periculum
 Sit rapere exitiumque malum. nam plurima quamvis
 Donarit quis sponte sua, laetatur, et olli
 Dulcia pertentant generosum gaudia pectus.
 Qui rapuit contra violento robore fretus,
 430 Exiguum quamvis fuerit; tamen intus acerbis
 Vsque agitur stimulis et tristi pectore moeret.
 Si parvis parva addideris, repetensque frequenter
 Feceris, ingenti cumulo mirabere parta
 Crescere, nec miserae metues famis horrida damna.
 435 Atque adeo fida quidquid stat sede repostum,
 Haud homini nocuit: melius latet abdita tecto
 Copia; quaeque foris, non sunt expertia cladis.
 Non ego te rebus, nec fas, praesentibus uti
 Abnuerim: tantum iubeo, ne postmodo frustra
 440 Indigeas, uti sapienter: utrumque cavendum
 Scilicet ac studio tibi multo saepe putandum.
 Incipiet quum vina cadus tibi fundere, quumque

432 *Si parvis* etc. Haec et quae sequuntur, inter proverbia reponenda, quemadmodum multa alia Hesiodi dicta, ut videri potest in Chiliad. apud Erasmus.

442 *Incipiet* etc. Dicunt aliqui; heic Hesiodum voluisse monere, vitanda esse extrema liberalitatis, ut neque prodigi simus neque sordidi. In summo, addunt, vinum esse tenuius, quod sit aëri proxi-

- Desinet, hausta sitim cupidi bene pocula placent.
 Sed medio tu parce: quid imo parcere fundo
 445 Profuit? haud fallas quemquam fraudatus, et omni
 Dicta viro merces adsit, quae iusta labori
 Sufficiat. testes adhibe cum fratre vel ipso
 Colludens: fugiendum homini tum credere semper,
 Tum male diffisum non ullis credere dictis.
 450 Ante alia heu caveas, obscoeno femina cultu
 Blanda tuam capiat mentem, atque improvida fallat
 Pectora subrepens tuguri sub cespite. fidit
 Qui generi infido, fidat vel furibus idem.
 Molle tibi pascatque pecus per prata sequutus
 455 Vnigena, ac tutae custos penetralia sedis
 Servet opesque omnes: ita rerum copia crescet.
 Atque utinam moriari senex, natumque relinquo
 Post te alium. facile dat opes et pluribus aptas
 Iupiter: aucta viget vis pluribus, et sua largo

mun; in imo foeculentum, in medio autem esse purum. Igitur in medio probatur parsimonia. Non displicet.

450 *Ante alia* etc. Haec de malis feminis intelligenda, turpique addictis quaestui, quibus fidere quam sit periculosum, utinam quamplurimi nescirent.

457 *natumque relinquo* etc. Videtur hic Proclo versus reiiciendus, Heinsio transponendus, Guieto emendandus, et pro ἐτερον legendum ἀτὰρ nemp̄ tenerum. Ego nil ausim mutare, suspicorque heic Hesiodum voluisse dicere, ex senis esse felicitate, ut non solum post se haeres filius relinquatur, sed etiam filii filius seu nepos.

460 Proventu sequitur multorum copia curas.

Iamque age si mentem tenet auri arrecta cupido,
Sic facito: usque operi sollers opus, usque laborem
Adde labori instans, segnique irascere campo.

Pleiades ostendunt ubi sese Atlantides ortae
465 Aethera per sudum, falcem supponere aristis
Incipe: ubi vero rutilantia lumina condunt,

461 *Iamque age* etc. Absoluta ethices parte sibi ad oeconomiae praecepta tradenda viam sternit Hesiodus, initiumque ab agricultura desumit, quae est omnium artium antiquissima ac nobilissima.

464 *Pleiades ostendunt* etc. Hunc versum aliqui ita distinguentes a superioribus scribunt, ut sit quasi initium alterius libri eiusdem poëmatis: videtur autem continuo ductu totum hoc carmen *Opera ac Dies* esse conscriptum, nec in libros divisum, quemadmodum postea Virgilius aliique fecerunt didactici poëtae. Sed ad Pleiadum ortum veniamus. Petavius *Var. Dissert.* lib. II cap. IX Pleiadum ortum heliacum, de quo tantum heic sermo, factum esse docet Hesiodi saeculo in 1° gradu Tauri, et incidere circa 11 Maii diem, quod tempus solet esse circiter initium messis in Graecia. Hae vero septem Atlantis filiae idest Maia, Electra, Taygeta, Asterope, Merope, Alcyone et Celaeno. Diod. Sic. lib. III.

466 *ubi vero rutilantia* etc. Non est abs re, ea heic fusius exscribere quae idem Dion. Petavius habet *Dissert. Var.* lib. II cap. IX. Matutinum ortum φαινόμενον seu ἡλιακὸν significari, ac δύσιν ἑώαν seu occasum cosmicum ne pueri quidem nesciunt. Hesiodi saeculo ortus ille contingebat, uti nota in superiore dictum est, in Tauro. Stellae sunt Vergiliae plures: una est ex eis lucidior ceteris, magnitudinis tertiae. Ea, tempore Hesiodi, occidebat heliace in gradu Arietis 4, 8' oriebatur in Tauri gradu 11, 4' at prima stella,

Vomeris attriti sulco splendescere dentem
 Coge solum findens. quater illae ex ordine denis

versus occidentem, occasum heliacum faciebat in gradu Arietis 0, 51'. Intervallum inter occasum primae Pleiadum et ortum lucidae gradus 40. Merito itaque diebus abscondi quadraginta Vergilias canit Hesiodus. Sol in Arietem vero motu subibat, Hesiodi tempore, Martii 31. Quippe anno periodi Iul. 3714 verus locus solis in Arietis initio fuit Athenis Martii 31 hora post mediam noctem 1, 24'. Itaque Taurum ingrediebatur Aprilis 30; Maii proinde 11 die lucida Pleiadum oriebatur; ultima vero Pleiadum ad orientem Maii 16 quo tempore messis incipiebat in Graecia. Occasus earundem matutinus in Librae gradu 19, verus non aspectabilis. Ideo circa initium Scorpium *ἐπικατάδυσις φαινόμενη* accidit ineunte Novembri. Nam aequinoctium autumnale, per idem tempus, incidit in Octobris initium. Tunc igitur arationis ac sationis tempus aperit, quod Virgilius hisce versibus expressit:

- » Ante tibi eoae Atlantides abscondantur,
- » Gnossiaque ardentis decedat stella coronae,
- » Debita quam sulcis committas semina etc.

Ex qua cl. Petavii doctrina et ex iis quae idem contra Salmasium disputat lib. VII infert Clericus: in verbis Hesiodi fieri mentionem unius ortus heliaci Pleiadum, et duplicis earum occasus. Ortus tempus referendum esse ad 11 Maii. Priorem occasum, qui arationis tempus indicabat, fuisse cosmicum, cum oriente Sole una cum Scorpio, in quo est, Pleiades in Tauro sitae horizontem ex adverso subeunt. Quod circa initium Novembris factum tempore Hesiodi. Posteriores vero occasum obscurius indicari, esseque heliacum occasum, qui fiebat 3 Aprilis, et post quem in radiis solaribus per quadraginta dies latebant Pleiades. Ita vero, dicit, loquutum esse Hesiodum,

Noctibus occultant sese totidemque diebus;
 470 Mox iterum apparent circumvolventibus annum

quasi confunderet utrumque illum occasum: benignius tamen eius verba esse explicanda, quum et poëta esset, et non ignoraret, quantum sit tempus arationem inter et messem.

469 *Noctibus occultant sese* etc. Docet Scaliger, astrologos veteres δύνειν ἡλιακὴν occasum solarem dixisse, quando stella radiis est solaribus involuta, idque dici vulgo *stellam combustam*. Illam autem δύνειν debere dici κρύψειν: est enim occultatio potius quam occasus. Quando vero stella explicatur e solis radiis, quod proprie dicitur ἐξαυγασμὸς, hoc vocare ἀνατολὴν ἡλιακὴν. Hoc autem intervallum esse iuxta eosdem astrologos quindecim graduum seu totidem circiter dierum. Heic autem per Hesiodum non quindecim, sed viginti dierum est occultatio, et totidem emersio.

470 . . . *circumvolventibus annum* etc. Principium anni hesiodaei videtur intra hos quadraginta dies collocandum, et referendum fortasse ad initium Tauri, a quo et Virgilius annum auspicatur, quum dicit:

» Candidus auratis aperit cum cornibus annum

» Taurus etc.

Per Scaligerum vero annus Thebanus tempore Hesiodi erat idem cum Delphico, et idem principium habebat a mense, qui incidebat in Geminos, Athenisque dicebatur *Thargelion* vere iam adulto. Haec ex Graevii adnotationibus. Si plura desideras vide Petavium in libris *Variar. Dissert.*, et Corsinium in *Fast. Attic.* etc. Ceterum quanta fuerit Hesiodi astronomica scientia videre est in *Hist. Astron. antiquae* Baillyi, qui eundem et Homero hac in re praefert, et summis laudibus eius peritiam extollit, ut etiam non dubitet eiusdem auctoritate Atlanticae cuiusdam nationis astronomiae peritissimae interitum, quae antiquissimis temporibus floruerit, confirmare.

Temporibus, quum ferri acies obtusa novatur.

Has terrae leges aeternaque foedera servant,
Seu propius pelago iaceant, sive aequore longe
A resono curvos inter fugere recessus,

475 Laetaque felici iactant uligine prata.

Nudus aratra move, nudus fere, nudus acuta
Falce seca messem, Cereris si munera ferre
Tempore quaeque suo cupias, eademque videre
Non aliena suis crescentia mensibus anni.

480 Namque aliter frustra alterius penetralia vises
Indigus, efficiesque nihil, ceu nuper ad aedes
Vidi te venisse meas. sed non ego posthac
Effundam largitus opes, aut mutua rerum
Sufficiam. iam nunc, o Persa, intendere vires,

485 Et iuвет assiduo terram exercere labore,
Quem superi statuere homini, si coniugis almae

476 *Nudus aratra* etc. Ita et Virgilius: *nudus ara, sere nudus; hyems ignava colono* etc. quod praeceptum in utroque poeta, eo intelligendum sensu, non ut agricolae omnino nudi labores huiusmodi aggrediantur, sed ut leviter de more vestiti et arationem ante frigus exerceant, et messem colligant aestate iam coepta, et ipsam sationem maturius quam fieri possit, conficiant in autumnno.

482 *Vidi te venisse* etc. Patet ex hoc versu Persen auxilio fratris saepe indiguisse, quamvis et patris haereditatem acceperit, et maiorem tulerit bonorum partem vel rapina vel iudicum etiam sententia, quos sibi malis artibus conciliare studebat. Quid Hesiodus? Dabatne petenti? dabat enim vero; sed amplius negat se daturum non avaritiae caussa, sed ne fratris pigritiam confirmet.

- Si te digna manet natorum cura parentem;
 Ne male vicinos tristis sic usque petendo
 Sollicites, ipsi neglectum denique spernant.
- 490 Fors etenim bis terque dabunt: at poscere perges
 Si gravis, heu vacuus nequidquam multa querere,
 Verborumque sonus cadet irritus. ergo age segnes
 Rumpe moras: quamprimum alienum aes solvere certa,
 Solarique famem, propriasque adquirere sedes,
- 495 Ipse ubi tu degas, taurusque assuetus aratro,
 Quaeque boves ducat campis, innupta puella.
 Omnia dein iubeo in domibus sint arma parata
 Ante tibi, abs alio quaerens patiare repulsam
 Ne tristem, careasque illis, dum praeterit aestus
- 500 Interea, incultoque minus labor utilis agro est.
 Crastina lux fallit multos: nil differ in horas

496 *Quaeque boves ducat* etc. Multa interpretes in has voces Κτητὴν ὅν γαμέτην, quae vide in Graevii editione. Mihi ancilla est innupta. Boves vero dixi vaccas: est enim bos hic et haec. Eas porro ancillae sequebantur; cura autem taurorum praecipue ad viros pertinebat.

501 *Crastina lux fallit* etc. Praeclara certe sententia, quae si recte ab hominibus servetur, maximarum rerum esse fons et origo solet. Si quis vero mihi irasci voluerit, quod Hesiodi vocem ἐς τ' ἔν-νηφιν, quae seu in perendinum seu in extremum mensis seu in aliud quidquam potius debuisset efferri, ego in horas inque dies verterim poëticae usus hac circumloquutione, is certe mecum iniuste aget. Etsi enim non vocem, in qua haerent et Harpocraton et Hesychius et Proclus aliique Grammatici; vim tamen vocis, ut M. Tul-

- Inque dies. numquam cunctator frugibus implet
 Horrea, et impatiens odit quicumque laborem.
 Auctat opus bona cura: terit qui tempora lentus,
 505 Flava Ceres damnis luctantem ridet Olympo.
 Quum minus igniti fervent iam spicula solis,
 Nec lassis calidus sudor fluit artubus, udo
 Imbribus autumnno, mortalia corpora vires
 Accipiunt, florentque agili mage vivida motu.
 510 Namque caput supra breviori tempore clari
 Sidus inardescit solis, nec lumine terras
 Despectat recto, nocturnaue gratior umbra
 Agricolis, longique quies placidissima somni.
 Tu ferro non ante intactae robora sylvae
 515 Deice, quam subter foliis horrere caducis
 Pingue solum aspicias. tum findere ligna securi

lius faciendum praecipit, ac poëtae mentem satis me arbitror reddi-
 disse. Vide autem Columellam lib. xI cap. I quantum agriculturae
 noceat dilatio, ubi ipsius huiusce loci Hesiodaei mentionem facit.

506 *Quum minus igniti* etc. Autumnno appropinquante hominum
 corpora firmiora sunt quam aestate; quod a continuo sudore relaxan-
 tur fibrae extenuaturque vis.

511 *Sidus inardescit solis* etc. Etiam Guieto et aliis Σείλιος
 ἄστὴρ hoc loco idem ac sol. Non ignorabat porro Hesiodus iis post
 aestivum solstitium, qui sunt cis aequatorem, minorem esse arcum
 diurnum solis; iis autem qui trans aequatorem incolunt, maiorem.

514 *Tu ferro* etc. Eo tempore ligna caedenda monet poëta, ut
 minus sint obnoxia vermibus, quo arbores minus tenerae sunt, mi-
 nusque abundant humore.

- Tempus, ubi foetu pubescere desiit arbor.
 Incipe: frangendis mortaria frugibus apta
 Ad ternos incide pedes, ternasque per ulnas
 520 Pistillum pariter longum; nec faginus axis
 Sit brevior pedibus septem, ceu postulat usus.
 Malleus ipse pedes veniat protentus in octo,
 Palmorumque decem cui longi robora plaustri,
 Curvatura rotae tres palmos mobilis aequet.
 525 Multaque praeterea e sylvis in tecta referre
 Te iubeo: in primisque burin, tu sicubi campo
 Montibus aut solis errans inveneris olim,
 Iignam. haec etenim validi firmissima aratri
 Materies, temone faber quum fixerit arte
 530 Palladia, et clavis dentali adiunxerit aptam.
 Bina domi solido sint facta e robore aratra,

518 *Incipe: frangendis* etc. Multa heic, quae magno sunt agricolis usui enumerantur. Ea autem enumeratio si cui minutior videbitur, illud Virgillii ad mentem revocet:

» In tenui labor, at tenuis non gloria, si quem
 » Numina laeva sinunt, auditque vocatus Apollo etc.

529 *temone faber* etc. Lignariis etiam fabris Pallas praeesse credebatur: hinc Virgilius de ligneo equo Troiano

» divina Palladis arte aedificant.

531 *Bina domi* etc. Duplex aratri genus: alterum *αυτόγυον* dicebant Graeci idest nativum non compositum; alterum dicebant *πηκτόν* scilicet non simplex et ex uno ligno factum, sed compositum et compactum ex pluribus. Vide utriusque formam, ut et aliorum instrumentorum quae superius nominata sunt, in editione Hesiodi Graeviana.

- Compactum impactumque; Ceres nam gaudet utroque,
 Vtiliusque tibi multo est: si fregeris unum,
 Protinus iniicies aliud per colla iuencis.
 535 Ex ulmo laurove venit fortissima stiva
 E quercu dentale, burisque ex ilice. iamque
 Ad iuga panda mares, quos nona inviserit aestas,
 Iunge boves: illis robur validusque iuventae
 Stat vigor, obnixaque ferunt cervice laborem;
 540 Nec sulco in medio frangent grave pondus aratri
 Certantes simul, atque opera imperfecta relinquent.
 Hos iuvenis ducat denis quater integer annis
 Quadrifidae octono saturatus munere quadrae,

536 *E quercu dentale* etc. Εἰλύμα Graecis, quod Latinis dentale. Male vero dentale cum buri, aliqui interpretes confuderunt: illa enim Γύη.

537 *quos nona inviserit* etc. Aristoteles ait de bove: ἀκμάζει δὲ μάλιστα πενταέτης ὦν· paulloque post subdit: καὶ τοῦ βόως ἐννεώροιο· δύνασθαι γὰρ τὰυτόν. Quae Aristotelis verba in lib. VI cap. XXI *Hist. anim.* ex Hesiodi loco lucem accipiunt, voluitque philosophus, ut bene Clericus explicat, indicare bubulam carnem optimam esse in quinto anno, robur vero corporis ac pellis firmitatem circa nonum, quod τὸ δύνασθαι significare videtur.

543 *Quadrifidae octono* etc. Panes apud Graecos et Romanos, quemadmodum etiam hodie fit multis in locis, variis incisuris signari solitos constat. Athenaeus lib. III cap. XXIX, ut observat vertitque Clericus, haec habet: Blomilios vocari dicit (Philemon) panes incisuris divisos, quos Romani quadratos vocant idest in quadras incisos. Itaque ni fallor, Hesiodus duabus quadris seu octo frustis ara-

Invigilansque operi directo limite sulcum
 545 Semper agat. non ille aequaevos lumine spectat
 Se circum, ast omni studio defixus in uno
 Vomere contendit. sese huic haud praeferat alter,
 Quamquam etiam primo vigeat florentior aevo
 Semina rite manu versos iactare per agros,
 550 Ne satio fessum revocet, curamque reposcat.
 Mobilior iuveni mens est, semperque vagatur
 Huc animo atque illuc aequaevos inter oberrans.
 Contemplare, gruis quum vocem e nubibus altis
 Audieris. rauco tranat clangore quotannis
 555 Nubila, et agricolis certum fert tempus arandi,
 Ostenditque hyemis pluvias, bobusque carentis
 Acribus ipsa viri rodit praecordia curis.
 Tunc instans camuros, plena ad praesepia clausos,

torem explendum praecipit. Herculani a Fossoribus inventus est panis cum inscriptione: Siligo C. Cyrani, e Cicere ὀκτάβλωμος sive octo buccellarum. Gorius *Symb. Rom.* tom. II pag. 159.

553 *Contemplare, gruis* etc. Adverte heic sermonem esse de gruuum emigratione, non vero de adventu. Plura si cupis in hanc rem, consule Sam. Bochartum *Hier. P.* II lib. I. cap. XI.

555 *fert tempus arandi* etc. De variis arationibus vide copiosissime disserentem Claud. Salmasium in suis ad Solinum exercitationibus.

558 *Tunc instans camuros* etc. Εἰλικας, ait Guietus, idest boves curvis seu reflexis cornibus. Ita Virgilius, *et camuris hirtae sub cornibus aures* etc.; ad quem versum Philargyrus: Camuri boum sunt, qui conversa introrsum cornua habent: quibus contrarii Patuli, qui

- Pasce boves, tunc urget opus. non ardua dictu
 560 Res etenim: mihi plaustra dato, fortesque iuencos.
 Reddere sed pariter res est haud ardua contra:
 Plaustra bovesque meus labor occupat. hunc quoque fallit
 Incautum spes vana, sibi qui dives inani
 Est animo, statuitque extemplo condere currum
 565 Ignarus, centum praedurum robora plaustrum
 Exigere, in domibus quae sint multo ante reposita.
 Ergo ubi tellurem monuit proscindere tempus,
 Aggredere ipse instans pariter, famulantiaque urgens
 Corpora vernarum tecum una accingier armis,
 570 Tempestas dum suda, solumque humore madescit
 Collecto. primo te surgens aurea mane
 Tithoni coniux opera inter talia visat
 Sollicitum, ne plenus ager tua vota moretur.
 Vere solum primo domita, rursunque sereno
 575 Arva iterato aestu, tum semina sparge novali
 Proscisso leviter glebisque recentibus atro:
 Nempe hilarat natosque novale atque arcet avari
 Agricolae diras. in primis multa precatus

cornua diversa habent: Laevi quorum cornua terram spectant. His contrarii Licini, qui sursum versum cornua habent. Eadem ferme docet et Servius.

559 *non ardua dictu* etc. Simplicissima quidem sententia, sed verissima et ab ipsa natura usuque rerum desumpta; quo loquendi venustissimo genere quanto antiquiores sunt, tanto delectantur magis poëtae.

Terrestri fer vota Iovi Cererique verendae,
 580 Laetus uti largo proventu exuberet annus,
 Maturique sacro grandescant munere foetus.

Incipiens tentare agros cape robora stivae
 Summa manu, stimuloque boum contingere terga
 Ne pigeat. iuvenis vestigia pone sequatur
 585 In manibus longum retinens de more ligonem,
 Seminaque abscondat glebis, aviumque rapinas
 Arceat. humanum genus alto industria caelo

585 *In manibus longum* etc. Idest *μακέλην*, quam non ligonem, sed malleum ad occas frangendas vult esse Scaliger. Sed falli videtur; quod heic Hesiodus de tertia aratione, non occatione, loquitur. Igitur *μακέλη* ad invertendam seminibus terram heic inservit, quod non malleo sed ligone fit.

586 *aviumque rapinas* etc. Dicit quidem Hesiodus, negotium seu potius laborem avibus facessat. Ego vero non presse ac de verbo ad verbum efferendum duxi: avibusque laborem augeat; sed virgiliana sum usus loquutione, quae rem ipsam eleganter exprimit. Delector enim vehementer, uti lector eruditus facile potuit animadvertere, virgilianas voces, ubicumque possum, adhibere, quibus quasi quibusdam gemmis mea distinguatur versio: sic in *Odyssea* feci, sic facere nunc hoc ipso conor in opere.

587 *industria caelo* etc. *Εὐθημοσύνην* ego verti industriam seu bonum ordinem; *κακοθημοσύνην* inscitiam seu malum ordinem. Quieto enim est *εὐθημοσύνη τὸ καλῶς διατίθεσθαι καὶ διοικονομεῖν τὰ ἑαυτοῦ*, et contra; quod certe potissimum in industria situm est, ac contrarium in inscitia seu mavis temeritate. Hanc mihi sane dabit veniam Graevius.

Aequat agens, contraque malis inscitia perdit.
 Sic plenae ad terram nutabunt pondere aristae,
 590 Finem si dederit facilem Saturnia proles,
 Quasque olim in vacuis sublimis aranea telas
 Texuit, excuties cistis, intusque repostis
 Muneribus terrae longo laetabere victu.
 Ver purum inveniet gaudentem; et lumine numquam
 595 Respicias alios supplex, potiusque videbis
 Ad tua vicinos subrepere limina egentes.
 Quod si devexo quum iam decedit Olympo,
 Conversosque obliquat equos sol almus, aratro
 Exercebis humum; residens male pinguis avenae

591 *sublimis aranea* etc. Eleganter dictum de vasis, quae implenda sunt: nam vacua plena esse solent araneorum telis, quemadmodum de sua crumena lepide iocatur Catullus inquit: *nam tui Catulli plenus sacculus est araneorum* etc.

597 *Quod si devexo* etc. Hoc est circa brumam: nam ut Salmasius animadvertit pag. 517. *Exerc. Plin.* legitimum sementis tempus praecipue triticeae, de qua ferme sola loquitur Hesiodus, in Africa et Graecia omni erat ab occasu Vergiliarum usque ad Solstitium hibernum ita, ut quae in ipso occasu incipiebat meliorque satio habebatur, festinata diceretur; quae circa brumam deteriorque, serotina.

599 *residens male pinguis* etc. Nimirum nulla erit causa, cur festines, quamvis otium in metendo vetent, festinationemque rei rusticae periti maxime suadeant, ut videre est, apud Columellam lib. II cap. XXI qui huius etiam rei tradit rationes. *Ἰμμενον ἀμῶν* Graevio est otuari messis tempore; quod expressi per illa verba *residens despicias*.

- 600 Despicias calamos, vel inaequales sine certo
 Ordine componens per vincula nexa maniplos
 Heu manibus capies pauxillum tristis et atro
 Pulvere sordescens. oneri sat parva ferendo
 Sportula erit, campoque redux spectabere paucis.
- 605 Nec superis mens una tamen, mutantque vicissim
 Consilia: ast homini sensus deprendere durum,
 Quos agitant; aliis aliud magis utile tempus.
 Iamque licet serus proscindere coeperis arva,
 Hinc segni tibi certa manet speranda medela.
- 610 Quum primum querna resonat sub fronde Cuculus,
 Mortalesque hilarat cantu, tunc Iupiter imbre
 Per triduum assiduo sitientem temperet agrum
 Humorem insinuans, quantum bovis ungula subter

600 *et inaequales* etc. Guietus ita interpretatur τὸ ἀντία δεσμεύων, ut propter inaequalitatem spicarum aliae altius, aliae inferius in manipulos componantur, prout ad manus veniunt, nullo ordine servato. Alii explicant *ex adversa parte ligans*; sed ipsi videant quid hocce sit, mihi sane ignotum.

607 *aliis aliud magis* etc. Aliquando etiam ea, quae intempestive aguntur, proveniunt melius, quam ea, quae suo acta sunt tempore, praesertim si varient temporum circumstantiae.

610 *Quum primum querna* etc. Veris scilicet initio, quum apparet Cuculus; docetque Plinius lib. xviii cap. xxvi ante putandas esse vites, quod dedecus habebatur opprobriumque meritum, falcem ab illa volucre in vite deprehendi.

612 *Per triduum assiduo* etc. Huius pluviae triduanae beneficio, ait Guietus, sera aratio tempestivae aequalis fuerit.

Fixa solo tegitur, bifida et vestigia signat.

615 Hoc ubi contigerit, primo iam serus arator
Aequus erit, frugesque satas mirabitur una
Crescere, et in parilem demum flavescere messem.

Quae serva tu cuncta memor, nec floriferum ver
Nascens te lateat, nec tempestivus ab atra

620 Nube cadens imber. quumque horrens frigore magno
Saevit hyems, fuge plena pigris loca quaerere, ferrum
In quibus exercent fabri, gratumque teporem
Igne foveant. tunc multa etiam parat arte colonus
Impiger, aucta quibus niteat domus, et minus ipsa
625 Laedat hyems. cave damna hyemis, quam pone sequuta
Pauperies gaudet tenuatis cernere palmis
Nequidquam premere agricolas turgentia crura.

Quin et multa animo versat spe lusus inani
Flagitia ignavus, tristis quem vexat egestas;
630 Nec bona spes certe tenet illum, lentus ad ignem
Qui residet, sociosque inter nugatur egenus

621 *fuge plena pigris* etc. Antiphon in Oratione contra Nicoclem ait, λέσχας publica vocabant loca, in quibus otiosum vulgus desidebat. Vide quae Clericus ad hunc ipsum versum ex Cleanthis libro de diis affert. Officinas autem ferrarias etiamnum, praesertim in pagis, plenas hyeme cernimus otiosis rusticis inter se ad ignem vicinum colloquentibus. Porro verum illud Columellae, homines nihil agendo, male agere discunt.

626 *tenuatis cernere palmis* etc. Id famelici indicium; et Aristoteles docet in *Problematis*, famelicis superiora arescere, inferiora tumescere.

- Hospitio in molli. cursu quum volvitur aestas
 In medio, famulis clama: non semper amici
 Aestus erit; iam nunc mapalia ponere circum,
 635 Et vitare iuvat Iani mala tempora bobus.
 Aspera iam veniet glacies, iam frigora gliscent
 Flante aquilone, mari qui sese immittit aperto
 Threicius volitans e montibus, imaque turbat
 Aequora; late omnis tellus sonat altaque sylvæ.
 640 Ille furit; cadit icta abies, deiectaque quercus
 Montibus ex altis in valles volvitur inas,
 Incumbitque solo nemoris cum murmure magno.
 Horrescunt passimque ferae, caudamque remulcent
 Inguina compositam subter, trepidantque rigentes
 645 Illae etiam queis tecta cutis: licet aspera villis
 Corpora sint, aquilo gelidus tamen omnia perflat.
 Quin et dura bovis penetrat per tergora, sese
 Insinuans; penetratque capras a frigore setis
 Non bene defensas. ovibus modo, longa per annum

635 *Iani mala tempora* etc. Hesychius ad vocem ληναιῶν ait, nullum mensem ita Boeotios vocare; suspicari autem Plutarchum esse βουκάτιον, quod frigidus est, eratque primus apud Thebanos mensis, Atticoque Gamelioni respondens. Itaque ego Lenaeonem pro Ianuario habui Moschopulum sequutus, qui de Lenaeone dicit, ὅστις ἐστὶν ὁ Γανουαρίος. Ioannes etiam Tzetzes interpretatur Ianuarius, Lenaeumque dicit vocari ab Ionibus, ὅτι τὰ πιθόγια ἐν τοῦτω ἐγίνετο, ἢ ὅτι τῷ διονύσῳ ἐορτὴν τὴν λεγομένην ἀμβροσίαν ἐτέλουν. Sed alii Lenaeorum celebrationem referunt ad finem autumnii.

- 650 Integrum servata tegunt quas vellera, parcit.
 Vis eadem curvatque senem, longaevaeque membra
 Contrahit: at teneram florenti aetate puellam
 Aequa timet, carae thalamo quae casta parentis
 Nondum opera idaliae Veneris nec gaudia novit,
 655 Lotaque formosos artus, beneolentis et uncta
 Rore olei tacita servat penetralia nocte,
 Tempus ubi hibernum saevit, rabidoque prehensos
 Ore pedes mordent exossi animalia tergo
 Sedibus in gelidis caecoque latentia in antro.
 660 Haud illis sol namque diu, qua pabula parte
 Inveniant, caelo monstrat; tunc ipse nigrantes
 Aethiopum supra populos conversus et urbes
 Tardius Argivas respectat lumine terras.
 Atque animantum adeo secla omnia, cornua quaeque

652 *at teneram* etc. An quod puellae praecipue calore abundant, an potius quod domos servant, nec foras egrediuntur? Secundum placet.

658 *exossi animalia tergo* etc. Hesiodus absolute dicit ἀνόστεος, nimirum ὁ πολύπους, ut infra etiam φερέαικος, scilicet ὁ κοχλίας, et alia similiter. Plinius autem lib. ix cap. xix auctor est, polypo esse proprium, ut fame laborans sibi pedes arrodant: qua re maxima hyemis saevitia notatur.

662 *Aethiopum supra* etc. Bene Clericus notat, eum antipodas esse, intelligere debuisse, qui solis arcum diurnum tempore brumae intelligebat minorem apud Graecos, maiorem esse in Aethiopia. Admissa tamen hac notitia, alterum, quamvis necessario consequeretur, negabant veteres. Hoc autem fit, quum Sol est in Sagittario.

- 665 Fronte gerunt, isdemque carent, stridentia passim
 Dentibus horrendum in dumos quercetaque in alta
 Diffugiunt, lateque specus latebrasque requirunt
 In latere exesae rupis. torpentia cernæs
 Haud secus, ac pedibus qui ternis corpora firmat
 670 Ingrediens fractoque humero et cervice reflexa
 Ad terram, canos nivis altae trudere montes.
 Tunc iubeo glaciem contra munimen in artus
 Iniicere; e denso mollem tum vellere laenam,
 Demissamque pedes tunicam tunc indue ad imos,
 675 Quam multo interius crassam subtegmine texes.
 Hanc cape tu monitus, ne summo in vertice crines
 Arrecti, rigeantque hirsuto in pectore setae
 Horrentes. plantas circum direpta iuvençis
 Tergora necte, addens pedibus florentia subter
 680 Vellera; et haedorum, queis sunt mollissima primis
 Corpora, taurino pelles bene consue nervo,
 Venerit ut quando glacies, super alta retorquens
 Terga geras pluviae vim contra. at vertice summo

669 *pedibus qui ternis* etc. Alludit poëta ad aenigma Sphingis: τί ἐστὶν τὸ αὐτὸ δίπους, τρίπους, καὶ τετράπους; Oedipus autem declaravit, ut narrat Diodorus, hominem esse quod propositum erat: infantem enim quadrupedem esse, auctum vero bipedem, senem denique factum tripedem scipione utentem propter infirmitatem. Bipedesne homines natura an quadrupedes? Etiam hac de re, si diis placet, disputatum est, ut nulla suos non haberet insania patronos tribus Anticyris insanabiles.

683 *at vertice summo* etc. Aut simili in veste aut cer-

- Rite laboratus, laedat ne frigidus aures
 68; Humor, stet pileus. borea nam saepe cadente.
 Gliscit atrox aurora gelu, diffusus et aër
 Stellifero a caelo terram super haurit ab amne
 Matutinus aquas, rursusque elatus in altum
 Turbine ventorum, nigro sub vespere, nimbis
 690 Aut pluit, aut borea nubes turbante flat idem.
 Anteveni, exactoque redi sub tecta labore,
 Incumbens tenebrosa polo ne forte morantem
 Insidiis capiat nubes, et corporis artus
 Irriget et vestem. fuge longe; hibernus ab axe
 69; Scilicet ante alios hic mensis crudior horret
 Agricolisque ovibusque malus. quo tempore bobus
 Partem deme cibi mediam; vernisque ministra
 Plus media tu parte: vivat nox longior umbris.

re non admodum diversa narrat Homerus in lib. xxiii *Odyss.* fuisse Laërtem inventum ab Vlysse in praedio res rusticas exercentem, postquam interfectis procis ille heros se ad patrem contulit ex urbe profugiens.

686 *diffusus et aër* etc. Aëris voce nebulam illam intelligit Hesiodus, quae frigidissima iuxta lacus, roremque in terram demittit. Ceterum post nebulas plerumque aut solet pluisse, aut flare.

696 *quo tempore bobus* etc. Το ἡμισυ hoc est, ut docet Guietus, dimidia pars cibi ordinarii bobus detur δία τὴν ἀεργίαν; homini vero plus dimidia, ut puta dodrans ex asse, hoc est, tres quartae partes cibi ordinarii, quod hyeme ventres calidiores, longarumque noctium quies diuturnior, ac propterea minor cibi indigentia.

Haec animadvertens perfectis mensibus annum
 700 Labentem caelo serva, noctesque diesque
 Aequato, dum terra parens communis in arvo
 Omnigenas ostendat opes. iamque ordine certo
 Sol ubi sex denos compleverit aureus orbes,
 Expuleritque dies hibernos Iupiter, undas
 705 Oceani sacras linquens Arcturus honestum
 Exeret os terris tum primum vespere fulgens.
 Post hunc in lucem veniet Pandionis ales,

700 *noctesque diesque aequato* etc. Obscurus Guiero locus, quem ita interpretatur: cibos praebe ad mensuram laboris diurni et quietis nocturnae ita, ut per totum annum dies et noctes aequentur; hoc est, labori dierum alimenta debita quietique noctium respondeant. Nullane heic de aequinoctio verno esse possit suspicio?

705 *Arcturus honestum* etc. Per Scaligerum tempore Hesiodi bruma erat circa 7 aut 8 Ianuarii, circaque 10 Martii consequenter oriebatur Arcturus. Ex calculo autem Petaviano bruma incidebat in 30 Decembris, ortusque acronychus Arcturi fiebat in Piscium gradu 14 qui in Calendario Martii v convenit. Ortus autem vespertinus, quem Petavii tabula exhibet, verus, posterior est apparenti propter luminis refractionem. Ricciolius autem quum supputasset tempus, quo id contingere debuit, invenit fuisse circa annum ante Ch. n. 953. Vide Freretium etiam in *Defens. Chron.* pag. 479 et seq. ex quo colligere poteris omnes stellarum observationes, quae hoc in carmine nominantur, in tempus, quo Hesiodus vixit, perbel-le quadrare.

707 *Pandionis ales* etc. Hirundo, de qua multa passim poëtae, quae collegit Sam. Bochartus *Hieroz.* p. II lib. I cap. x quem tu adito.

- Incoepo iam vere, iterans miserabile carmen
 Mane novo. illam adeo praevertens, namque iuvabit
 710 Sic melius, vites incide: ast arboris altae
 In ramos Domiporta solo quum reptat ab imo
 Pleiadas fugiens, tempus tunc linquere vites,
 Ac potius famulosque cie falcesque novato.
 Umbriferas sedes, matutinumque soporem,
 715 Quum sol exsiccet corpus, fuge tempore messis:
 Nam satius celerare, domumque referre maniplos
 Surgentem primo sub lumine, ne bona curae
 Deficiat pars ulla: aurora est tertia semper
 Pars operis: ciet illa viam, ciet illa laborem,
 720 Apparensque undis homines et carpere cursum
 Et docuit multis iuga rite imponere bobus.

711 In ramos Domiporta etc. Φερέοικος cochlea Hesiodo est, non testudo, quae in arbores numquam subrepat. Quam in rem ait Athenaeus lib. II pag. LXII. Η'σιόδος τὴν κοχλίαν φερέοικον καλεῖ καὶ Ἀναξίλας δὲ.

Ἀπιστότερος εἶ τῶν κοχλιῶν πολλῶ πάνυ,

Οἱ περιφέρουσ' ὑπ' ἀπιστίας τὰς δικίας etc.

M. Tullius *De Divin.* lib. II cap. LXIV haec habet: *Quid me igitur mones? ut si quis medicus aegroto imperet, ut sumat*

» Terrigenam, herbigradam, domiportam, sanguine cassam, *potius quam hominum more cochleam dicere* etc. Porro dicuntur cochleae fugere Pleiadas hoc est nimias pluvias, propter quas humo relicta arbores conscendunt.

At simul e campis scolymos se floridus effert,
 Atque arguta canit sub ramis dulce cicada
 Concutiens alas, venit aestas plena labore.
 725 Tunc pinguesque caprae, tunc et suavissima vina,
 Et matres veneris cupidae, et demissa virorum
 Corpora. nam capiti genibusque incumbit adustus
 Sirius, extenuatque artus calor. ergo ubi molles

722 *scolymos se floridus* etc. Malui dicere *Scolymon* graeca voce servata quam ut vulgo fit, *carduum* latine vertere. Nam Clericus haec affert ex Salmasio ad Solinum p. 161. Graviter errant huius aetatis eruditi ferme omnes herbarii, qui *σκόλυμον* Graecorum persuadere nobis volunt fuisse, quem latini proprie *carduum* vocabant, nos *articactum*. Hanc saltem differentiam agnoscunt, quod *σκόλυμος* agrestis sit, *carduus* sativus. Ego genere distingui censeo. *Σκόλυμος* vox graeca est, quae nomen in Latio non habet; ideo *scolymus* latine sua voce vocandus est, non *carduus*, ut faciunt vulgo apud Theophrastum et Dioscoridem. Graeci omnes non solum Paullus et Aëtius, verum etiam Dioscorides ipse *κινάραν* et *σκόλυμον* separant. Atqui certum est *κινάραν* Graecis dici, quem Latini vocant *carduum*, Siculi *κάκτον*. *Scolymus* Graeciae notissimus, unde illud Hesiodi etc. et ex eo Aristotelis *ἐπὶ σκόλυμῳ*. Hoc florente mulieres libidinis avidissimae. *Scolymum* in cibos Oriens et Graecia receperat. Plinius lib. xxiI cap. xxiI. *Scolymum quoque in cibos recipit Oriens* etc. et alio nomine *Limoniam* appellavit. Frutex est numquam cubitali altior cristisque foliorum ac radice nigra sed dulci. Eratostheni quoque laudata in pauperis caena. Edulis est potissimum radix, sed et herba adhuc tenella etc. Itaque per hunc fruticem et cicadae cantum aestatem denotat Hesiodus, ut et Aristoteles in *Problematis* ad hunc ipsum respiciens poëtae locum.

Aut umbrae nemorum aut petrosae rupis hiatus
 730 Invitant, strato placeant et Biblina vina,
 Et liba, et pressum depulsis ubere natis

730 et *Biblina vina* etc. Byblinum vinum, inquit Scalliger, cuius meminit Festus et Theocritus, est vinum, cuius vitis delata erat ex urbe Syriae Byblo, ut Romae Nitiobrix. Sed tanti viri pace ego edoctus a Luca Holstenio ad vocem Βιβλίνη, quam Steph. Byzantius docet fuisse nomen regionis Thraciae, a qua vinum Biblinum dictum, scribo non βυβλίνον sed βιβλίνον. Ita vir doctissimus Athenaei fretus auctoritate dicentis lib. I pag. xxxI. Achaeus Biblinum commendat: Excepit Biblini vini poculo. vocatur autem ita a loci cuiusdam nomine. Dicit etiam Philinus:

- » Praebiturum me tibi Lesbium, Chium; papae!
- » Thasium, Biblinum, Mendaecum, ita ut tu non
- » Inebrieris etc.

Epicharmus a quibusdam biblinis montibus vocatum ait. Armenides vero tradit Thraciae partem vocatam esse Bibliam, quam Tisaram et Oesymam dicunt. Thracia quidem ob vini, quod fert praestantiam et vicina ei omnia loca, admirationi fuit: *Naves ex Lemno aderant vinum vehentes* etc. Hippias Rheginus, quam vitem tortuosam vocabant, Biblinam dictam fuisse ait, eamque argivum Pollin, qui regnavit Syracusis, primum ex Italia Syracusas invexisse. Quamobrem quod dulce vinum Siculi nuncupant, Biblinum fuerit. Haec Holstenius ex Athenaeo, quae et Clericus exscripsit, et multis aliis confirmavit. Tantum insuper hoc animadvertendum, ex versibus Philini rationem etiam patere, propter quam Hesiodus hoc vinum aestate bibendum admonet, quod tenue esset, nec facile inebriaret. Ceterum erunt, qui generosius vinum aestate praeferant, quod discutere ad medicos pertinet, utrum expediat.

- Caprarum lac dulce, et pastae terga iuvencae
 Frondibus arboreis, necdum ullo germine foetae,
 Hoedorumque armi. Lenaei pocula nigri
 735 Plena bibe, omnigenis dapibus saturatus in umbra
 Et gelidas zephyri vultum conversus ad auras,
 Illimis qua lene fluit fons garrulus undis.
 Nec tamen et Baccho nimium tu fide: Lyaei
 Infundes quartam, tres puro e flumine partes.
 740 Interea famulos tritura exerceat acres,
 Fulserit ut primum Orion. aequata cylindro
 Area sit tereti, perflataque mollibus auris.
 Omnia dein mensus, Cereris sacra munera conde
 Rite cadis: demum iubeo, quum sede reposita

739 *Infundes quartam* etc. Temperatus quidem potus. Sed in Graecia potissimum finitimisque Thraciae regionibus vina sunt quamplurima, quae magnam aquae possunt vim ferre. Vide Homerum *Odyss.* lib. ix disserentem de illo vino, quod ab Ismaro tulerat secum Vlysses, quoque Polyphemum inebriavit.

741 *Fulserit ut primum* etc. Docet Clericus, Theophrastum in libro de ventis Orionem dicere oriri ἐν ἀρχῇ τῆς ὁπώρας, δύνειν δὲ ἐν ἀρχῇ τοῦ χειμῶνος, ibique ὁπώραν pro aestate iam inclinata sumere, diebus aliquot a confecto Solstitio. In laterculo Petaviano lucida pedis Orionis heliacum ortum facit Carcinonis xviii Iulii xii. Sed addit, Theophrasti aevo et Athenis maturius id factum esse. alia etiam si velis ex doctrina Petavii, ipsum adito.

742 *perflataque mollibus auris* etc. Et Varro et Columella docent, aream esse oportere in agro, loco sublimiore, qua perflare possit ventus.

- 745 Messis erit iam tota tibi, conducere servum
 Quaerentem sibi tecta, puellam et prole carentem
 Addere; quippe gravis, cui nati, ancilla putanda.
 Nec te cura canis fugiat, sed dentibus acrem
 Semper habe, nec parce cibo. tua limina custos
 750 Ille vigil servabit, opesque haud improbus umquam
 Auferet insidiis usus fur noctis amicae.
 Collige et arentes paleas, et gramina pratis
 Secta refer, mulis, et fortibus annua tauris
 Pabula. tum famulos tandem sine corpora fessos
 755 Curare, et meritis iuga solvens deme iuvencis.
 Hinc medium quando Orion et Sirius ignis
 Attigerint caelum, roseoque aspexerit ore
 Aurora Arcturum, tu carpe e vitibus uvas,
 Persa, domum referens, denasque ex ordine luces

748 *Nec te cura canis* etc. Vt multa alia, sic etiam hoc Virgilius imitatus est inquiring: *Nec tibi cura canum fuerit postrema* etc.

758 *Aurora Arcturum* etc. Hesiodus ita autumnum significat. Intelligitur vero per Clericum aliosque Arcturi ortus heliacus, qui incidit in Virginis 27 gradum, hoc est Septembris XXI, quique Hesiodi aevo tempus id aliquot diebus praecedebat. Is est verus ortus; nam apparens aliquanto serius fit.

759 *denasque ex ordine* etc. Animadvertite antiquissimam Graecorum diligentiam in uvis curandis vinoque conficiendo. Hinc factum credo, optima habita fuisse eorundem vina et laudatissima, uti etiamnum maximo sunt in pretio apud multos. Quis tamen huiusmodi curam adhibeat in ingenti uvarum copia? Fortasse et Hesiodus id de selectiori vino praecipit.

- 760 Ac noctes totidem phoebaeo expone calori.
 Quinque alias luces umbrosa in sede locato;
 Sexta autem pressos calcans de more racemos
 Conde in fictilibus moestas hilarantia mentes
 Munera laetantis Bacchi. mox rursus ut alto
 765 Pleiadesque Hyadesque et vis valida Orionis
 Occiderint caelo, cupidum te vomeris ardor
 Sollicitet, rurisque heic desinet annua cura.

765 *Pleiadesque Hyadesque* etc. De occasu Pleiadum superius dictum est. De Hyadum vero occasu haec notat Clericus e Petavii doctrina. Palilium id est lucidissima hyadum in oculo Tauri posita mane occidit in gradu ix Scorpil Romae, id est Novembris 11; quo die Columella Tauri caput occasum facere scribit. At in Aegypto matutinus occasus fiebat in gradu Scorpil x1, Novembris iv. Sed idem Columella Suculam mane occidere ait Novembris xx1, qui est apprensus occasus matutinus, posterior vero etc. Vides heic omnia intelligenda esse de occasu matutino seu cosmico. Ita et lucida pedis Orionis stella mane occidit, Scorpil v Octobris xxix Zonae mediae Scorpil x11 Novembris v Humerus eiusdem dexter Scorpil xx1 Novembris xiv. Igitur initio hyemis vere occidere dictus est.

767 *heic desinet annua cura* etc. Incredibile dictu, quae et quanta in explanando hoc versiculo πλειών δὲ κατὰ χρόνον ἄρμενος εἶη, graeci Scholiastae effutiverint, quos et Latini quamplures sequuti sunt, sed ineptissime. Hesiodi mens clarissima: ab hyeme incoepit agriculturam: tum quae vere facienda sunt, docuit; absolutis vero quae ad aestatem pertinent, in autumno desinit; sicque totius anni agrorum cultum concludit, viamque sibi aperit ad alteram oeconomiae partem id est ad navigationem. Vide Heinsium in libro singulari contra Tzetzem, et in animadversione ad ipsum hunc versum.

- Quod tibi si placeat tentare pericula ponti,
 Heu male tunc pelago fides, quum Pleias aquosum
 770 Oriona polo fugiens se merserit undis.
 Omnia ventorum stridentia flamina fervent,
 Nec iuvat undanti tunc pinum in gurgite habere.
 Exercere solum praestat, siccoque carinam
 Litore subductam magnis circumundique saxis
 775 Munire humentum ventorum praelia contra
 Exhausta sentina, humor ne robora laedat.
 Arma domum portans in sedibus omnia claude,
 Velorumque legens alas suspende refixum
 Temonem ad fumum, dum suscitetur aura morantem
 780 Tempestiva polo surgens. tunc litore puppim
 Mitte citam properans, atque aptis mercibus imple
 Dulce relaturam multo tibi fœnore lucrum.

768 *Quod tibi si placeat etc.* Tertia oeconomiae pars seu navigatio, quam fieri vetat Hesiodus Pleiadibus mane occidentibus, quod ut habemus etiam apud Quintum Smyrnaeum lib. v v. 367. *Pleias indefessi oceani fluentia subit timens inclytum Orionem: aërem perturbans: pontus vero procella furit etc.* Hoc vero hyeme fit.

771 *Omnia ventorum etc.* Non absimile illud Virgilii: *omnia ventorum concurrere flamina vidi etc.* et illud *non illa nocte per altum ire, neque a terra moneat convellere funem etc.* Simplicior in tradendis praeceptis Hesiodus; multo festivior venustiorque Virgilius.

778 *Velorumque legens alas etc.* Νεὸς πτερά: sic etiam Virgilius; *et velorum pandimus alas.* et alio loco remigium alarum dixit etc. Sollemne enim poëtis ea, quae sunt volucrum propria ad naves transferre, et vice versa, non sine elegantia.

Non aliter genitorque meus, stultissime Persa,
 Atque tuus pelagi sulcabat caerula pinu
 785 Indigus: emenso huc etiam qui gurgite venit
 Aeoliden linquens Cumam, non ipse bonorum
 Aut pertaesus opum et vitae felicitis, at atram
 Pauperiem fugiens, homini quam Iupiter infert.
 Exigua vero vicini Heliconis in Ascra
 790 Paupere sedem habuit vico, brumaeque maligno,

786 *Aeoliden linquens* etc. Cuma una ex urbibus Aeolicis, de qua passim Geographi veteres.

--- *non ipse bonorum* etc. Hi duo versus Clerico videntur gallica nive frigidiores et indigni tanto poeta; adeoque iugulandos delendosque censet, si Aristarchi more in malos versus saeviendum est. Atqui si poeta intellexisset, patrem suum non luxu quodam, ac taedio, quo homines etiam ditissimi afficiuntur, patriam reliquisse; sed paupertatis vi compulsus, qua sua sine culpa opprimebatur, quid in hac re tam vehementer vituperandum esset, plane non video. Negari enim non potest, multos homines incommoda maxima, quae secum fert navigatio, ob solam etiam visendarum regionum cupiditatem, libenter suscipere, qui alioquin beatam in patria vitam commodisque omnibus abundantem possent securi degere. Hinc male dicerentur divitiarum opulentiaeque pertaesi? Nonne etiam antiquis illis temporibus piraticam exercere apud Graecos, ut ex Homero aliisque constat, ipsis regibus gloriosum erat? Ceterum alii alia de emigratione Dii patris Hesiodi; quidam debitum, quidam caedem caussantur.

789 *Exigua vero* etc. Ascra vicus *Boeotiae* in ipso monte Helicone, qui quum immineat Ascræ ita, ut hyeme non a solis calore tepefiat, contraque aestate maximos colligat reflectatque calores, quem-

Difficilique aestate, nec aequo tempore in ullo.

Ergo agesis, o Persa, memor tu sidera serva

Apta operi, quodcumque vocat; maris ire per aequor

Praecipue si ducit amor. non grandia lauda

795 Navigia, ingenti merces impone carinae.

Maius onus lucrum maiori foenore lucro

Adiiciet, rapido abstineant si turbine venti.

Iamque adeo, versa in peius si mente per undas

Tendere mercator properas alienaque speras

800 Reddere solarique famem, te certa docebo

Tempora, queis resoni vastum maris aequor arandum,

Nautica inexperto quamvis mihi gloria desit.

Namque ego non umquam transmisi caerula navi,

Carbasa in Euboeam nisi quando ex Aulide solvi,

admodum habemus ab eorum locorum peritis, nil mirum toto anno habitam esse incolis Ascram incommodam. An etiam dictum id a poëta irato propter iniuriam aliquam ab Ascraeis acceptam? certe poëtae omnes patriam laudant. Vide grammaticos veteres, et Pausaniam in primis, qui Ascræ situm conditoresque memorat.

794 *non grandia lauda* etc. Virgilius contra dixit: *laudato ingentia rura, exiguum colito*. uterque iure in sua re, uti patet.

798 *Iamque adeo, versa in peius* etc. Hesiodus heic manifeste agriculturam mercaturæ præferre videtur; multoque esse præstantiorem et securiorem agrorum cultum nemo sanus negabit, quamvis fortasse citius ad opes maximas mercaturam exercendo perveniatur.

804 *Carbasa in Euboeam* etc. Euboea continenti vicina: Aulidis vero portus celeberrimus apud poëtas propter expeditionem Graecorum ad Troianum bellum, et Iphigeniae Agamemnonis filiae sacrifi-

805 Graecia ubi quondam detenta furentibus austris ,
 Militiae Argivae robur , late undique magnum
 Venturum excidio Troiae collegerat agmen .
 Amphidamantis ego ad certamina clara profectus

cium . Vide Euripidem in huius nominis tragoedia . Notissimi et illi
 versus Lucretiani :

- » Aulide quo pacto triviai virginis aram
- » Iphianassai turparunt sanguine foede
- » Ductores Danaum delecti , prima virorum etc.

808 *Amphidamantis ego* etc. Hic Amphidas erat Chalcidis rex in Euboea ; quumque in bello navali Eretriensium occidisset , eiusdem filii maximo apparatu funus celebrarunt variis propositis certaminibus de more ludisque . Hesiodus vicit cantu , praemiumque victoriae tripodem , quem redux in patriam Musis ille heliconiadibus dicavit , retulit . Si esset inscriptioni credendum , quam inter alios profert Dion Chrysost. orat. 11 de Regno , non dubium foret , quin divinus fuerit Homerus ab eo victus . Sed totum hoc cum Homero certamen inter fabulas amandandum , ut iamdiu viri doctissimi observarunt , quamquam et versus proferantur et ab Homero et ab Hesiodo tum recitati , et Panides qui erat Chalcidis rex , huius concertationis iudex memoretur , de quo proverbium etiam παριδου ψῆφος , quod solet in eos iactari , qui minus sapienter iudicant . Quid ? ut alia omitam , tantumne laudis gloriaeque contemptorem Hesiodum fuisse arbitrabitur , ut aemuli a se victi nomen fama per totam Graeciam celebratissimum hoc loco reticuisset modestia videlicet impeditus ? Minime sane . At vixerene eodem tempore Homerus et Hesiodus ? Certant scriptores , et adhuc sub iudice lis est , quam si ego non satis excussi , fortasse dirimet Aloysius Lantius in suis eruditissimis , quas iamdiu parat in hunc poëtam , disquisitionibus . Quidem posteriorem

- Egregii, undisonam traieci in Chalcida; nati
 810 Multa ubi magnanimi posuerunt praemia pugnae,
 Meque adeo dulci victorem carmine vidit
 Auritum tripodem ferre admirata iuventus,
 Quem rediens sacrum musis Helicone dicavi,
 Qua me sede prius docuerunt carminis artem.
 815 Tantum ego tum naves expertus: nec tamen alti
 Ipse Iovis metuam latitantem pandere mentem,
 Dulcia Pierides mihi quando carmina donant.
 Lucus quinquaginta, ubi sol sublimis ab axe

Homero Hesiodum faciunt, quidam supparem, quidam etiam anteriorem statuunt, quorum mihi placet sententia. Si enim quo quisque simpliciori scribendi genere, nativoque colore quodam, illo quidem purissimo ac minime fucato, crebrioribusque apologis proverbiiisque delectatus est, eo antiquior poeta existimandus, plane verustior Homero mihi Hesiodus habebitur. Vide Epist. doctiss. Com. Carlii ad italicam suam *Theogoniae* versionem, et quae ego in praelectione ex eadem exscripsi.

814 *Qua me sede prius* etc. Vide an id contrarium iis, quae in principio *Theogoniae* de se ipso narrat poeta.

816 *Ipse Iovis metuam* etc. Omnis a Iove musisque scientia. Itaque recte dicit Hesiodus, quamvis experientia navigandi careat, tamen se posse de arte navigandi bene disserere a Musis edoctum.

818 *Lucus quinquaginta* etc. Clericus suspicatur heic omissos esse a librariis duos versus iam ab antiquis temporibus eo facilius quo per idem verbum incipiebant. Sibi enim persuadere non potest, tam fuisse Hesiodum rei nauticae imperitum, ut omnem navigationem coërcuisset intra quinquaginta dies, quorum initium sumatur ab aesti-

- Vertit equos, progressa ad finem aestate laborum,
 820 Aptae iter ad pelagi mortalibus. haud tibi navem
 Fregerit, aut socios demersos hauserit unda,
 Ni ferus exitium, terram qui concutit omnem,
 Neptunus meditetur, et acrior ira Tonantis,
 Quos penes imperium est et iniquae sortis et aequae.
 825 Tunc faciles auras, tunc et tranquilla per alta
 Ridet laeta quies; ventis tunc fretus in aequor
 Solve ratem, cunctis intus tibi rite locatis.
 Quamprimum vero festina invisere sedes,
 Nec Bacchi expecta lentus nova dona, nec udum
 830 Autumnum, properamve hyemem, neu flamina divi
 Saeva noti, qui turbat aquas maris usque nigranti
 Imbre per autumnum gravidus. furit aspera ponti

vo Solstitio, quum praesertim ante id Solstitium per totidem dies non minus tuto navigari omnes norint, nec ipse potuerit Hesiodus ignorare mari finitimus. Quamobrem ita supplet.

*Ἡματα πεντήκοντα πρὸ ἡελίοιο τροπῶν
 Ἀσφαλῆως γλαυκὴν ἐργάσῃ, αὐτὰρ ἔπειτα
 Ἡματα πεντήκοντα etc.*

ut est deinde in textu. Qui versus si adessent, ita essent a me latine reddendi:

- » Lucēs quinquaginta, ante altum Phœbus Olympum
- » Quam terigit, glaucum mare tutum; aliaeque sequentes
- » Quinquaginta, alto postquam sublimis ab axe
- » Vertit equos etc.

Sed nihil muto, quamvis sciam huiusmodi omissiones a librariis plerasque factas, Hesiodumque in primis foede corruptum ac depravatum.

- Tempestas excita, et inhorruit unda sub illo.
 Venum iter est aliud, quum primum garrula cornix
 835 Quanta premit sicca pedibus vestigia arena
 Incedens, folia aspicias pubescere tanta
 Frondifera e ficu. tum pervius aequore cursus
 Scilicet, ast illum nullus persuadeat auctor;
 Namque animo haud placitus: quod capto et tempore tantum
 840 Invadenda via est, et crebro obnoxia damno.
 Id quoque non hominum renuit genus, unaque stultis
 Est anima illa avido quaesita pecunia corde,
 Sit miserum quamvis in fluctu occumbere. sed tu
 Haec tecum mea dicta iterumque iterumque volutans
 845 Omnia, consiliis adhibe melioribus aures.
 Haud quantum est tibi cumque, carinae crede: relinque
 Plura domi, imposita contentus parte minori,
 Triste etenim tumidis in fluctibus omnia cogi
 Perdere. triste etiam, si quando pondere grandi
 850 Imposito plaustri, curvatum fregeris axem,
 Atque onera intereant. medium re cautus in omni

842 *Est anima illa avido* etc. Pecuniam avaris dominari, ante virtutem esse, reginam haberi, et similia passim apud scriptores invenias: ipsam vero esse animam, elegantissime dictum a solo, quod sciam, Hesiodo.

851 *Atque onera intereant* etc. Displicet Clerico τὸ ἀμαυρωθεῖν, quod est proprie obscureretur, vertere intereant, malletque dicere corrumpantur. Sed non persuadet: itaque nihil de vocula sollicitor.

--- *medium re cautus* etc. Quamquam μέτρα φυλάσσειν dictum putet Heinsius heic de tempore tantum opportuno ad

Quidquid erit, serva; semper fert optima tempus.

Accipe et haec monitus vitae praecepta beatae

Post maris insidias. thalamo tibi iungere praestet

855 Tum sociam maturo, aetas quum certa nec annis

Ter denis aberit multo minor illa, nec ipsos

Multum adeo superans excesserit: optima iusto

Coniugio haec aetas. quarto pubescat in anno

Post decimum mulier, nubat dein grandior uno.

860 Virgo autem placeat non ante experta hymenaeos

Connubio socianda tibi, quae vivere castis

navigandum; ego tamen generatim hoc praeceptum accipiendum duco, praesertim quum poëta proxime vetuerit et navim plus aequo onerare, et nihil domi relinquere et similia, quae sunt omnia damnis periculisque obnoxia maximis, si fiant.

853 *Accipe et haec* etc. Hunc ego versiculum addendum putavi, ne ullo sine nexu transitus fieret a rebus nauticis ad res diversissimas. Latinorum poëtarum minor, quam Graecorum libertas aut potius quaedam audacia, qua subito in ea, quae dicenda sunt, insiliunt. Pindarus inprimis huiusmodi est, ideoque obscurior vulgo habitus.

854 *thalamo tibi iungere* etc. Absolutis breviter quae ad navigationem pertinere videbantur, iterum ad praecepta moralia delabitur poëta, quae non agricolis solum, sed omni hominum generi sunt accommodata, incipitque a statuenda idonea ad matrimonium aetate, quam annorum triginta in homine requirit, annorum quindecim in muliere. Pollux τέτορ³ illud in textu graeco quatuordecim exponit. Plato vero et Aristoteles constituunt puellae decimum octavum nubendi annum.

- Moribus assuescat. praesertim delige, tectis
 Quae vicina tuis habitat, prius omnia rite
 Disquirens, circum ne quid vicinia musset.
 865 Nil certe melius digna vir coniuge terris
 Possidet, indigna nil durius. effuge mensas
 Quae sequitur; frustra facibus sine fortia torret
 Membra viri, traditque citae defessa senectae.
 Vsque deos colito veritus, fratrique sodalem
 870 Haud facito aequalem. quòd si vel feceris, illum

865 *Nil certe melius* etc. Hinc illud Simonidis apud Clementem Alexandr. strom. lib. VI.

Γυναικὸς οὐδὲν χεῖρ' ἀνὴρ ληΐζεται

Εὐθελὴς ἄμεινον, οὐδὲ ῥίγιον κακῆς etc.

passim etiam apud alios similia.

866 *mensas quae sequitur* etc. Turpe habebatur apud Graecos, uti et nunc apud orientales omnes, si convivii mulieres interessent; nec in aliorum domos, nisi propinquissimorum, ducebantur. Quae contra faciebant, eae putabantur inhonestae. Lege Corn. Nepotem in Prooemio.

867 *frustra facibus sine* etc. Suspicio dictum de impotenti mulieris impudicae complexu, quae sine facibus idest sine fructu hominem fatigat. Nihil melius invenio. Nisi forte sit illud *sine face* intelligendum, huiusmodi mulierem, quamvis nihil in aperto et luce faciat, suo quod viro noceat; tamen multa clanculum audere, quae viro possint displicere, et esse etiam detrimento.

869 *Vsque deos colito* etc. Diis reverentiam adhibendam, amicitias non temere faciendas, factas autem, servandas praecipit; multas enim ob causas nocent, si dirimantur.

- Ne prior afficias damno, cave, neve laccessas.
 Gratia mendacis linguae sit nulla: loquutus
 Quod si quis fuerit quid laevum aut fecerit idem,
 Bis tantum punire iuvet. sin rursus amatam
 875 Poscat amicitiam, cupiatque rependere poenas,
 Suscipe. namque alias alium vir reddit amicum
 Infelix; numquam mentem color arguat oris.
 Non multum indulge hospitibus, nec nullius hospes
 Esse velis: pariterque malo comes ire recusa,
 880 Iurgatorque bonis dici. noningere cuiquam
 Pauperiem coram memorans, aut tristia damna
 Obiice ludificans: etiam haec sunt munera divum.

873 *Quod si quis fuerit* etc. Id non placet: meliora illa, quae de amicitia et auctor Pythagoraeorum versuum et M. Tullius docuerunt, quorum alter inquit, non esse odio habendum amicum propter exiguum peccatum; alter vero, quae tolerabilia erunt, ferenda esse; et hunc honorem veteri amicitiae tribui vult, ut is in culpa sit, qui faciat, non qui patiatur iniuriam. Isti recte quidem; nisi forte et Hesiodus benigniorem quamdam mereatur interpretationem.

876 *namque alias* etc. Haec non referenda ad superiora dicit Guietus, sed ad sequentia. Non video qua ratione. nam quod sequitur: *numquam mentem color arguat oris* seu quocumque modo graeca interpretemur, semper obscurum erit ac dubium, dictumue id de dissimulatione, an de falsa amicitia etc.

878 *Non multum indulge* etc. Idest ne nimius sis. haec autem digna, quae etiam in hac morum optimorum luce initemur.

882 *Obiice ludificans* etc. Sapienter. Nam quid amarulentius esse possit quam iocari in aliorum miseriam? Sapienter etiam quod sequi-

Optimus est homini thesaurus lingua, sed illa
Parca; nihilque, modum si servet, gratius ore.

885 Si male quid dicas, maiora audire coactus
Irascere cito. numquam morosus amicos
Convivas inter multos conviva reposce,
Quod pretium fors cuique dedit; nam gratia contra
Plurima continget, iacturaque parva putanda.

890 Mane Iovi libans nigrantia vina, caveto
Illotis libes manibus, nullique deorum
Id facies: neque enim tum vota audire precantum
Vlla, sed irati potius contemnere suerunt.
Spernere quis tentet solem? conversus ad illum,

tur de lingua. Nam qui multum loquitur, fieri non potest, ut semper optime loquatur.

888 *Quod pretium fors cuique etc.* De symbolis poeta loquitur non importune exigendis. Id enim vehementer inurbanum.

890 *Mane Iovi etc.* Diis caste sacrificandum: hinc illae veterum frequentissimae ablutiones apud Homerum et Virgilium. Illotis autem manibus etiam in proverbium abiit in eos dici solitum, qui aut imparati aliquid facere aggrediuntur, aut eius rei quam suscipere volunt, omnino ignari sunt.

894 *Spernere quis tentet solem etc.* Haec paucula verba a me addita, ut latina clarior fiat sententia. An hoc proverbium in eos, qui quum nulla in re praestant, potentioribus nobilioribusque non dubitant obtrectare; an quaedam potius superstitio? Certe Claud. Salmasius male intellexit hunc locum, atque idcirco a Petavio castigatus est. Sed heic diutius immorari non operae pretium mihi videtur. Itaque alios si placet interpretes adiit, multumque cuiusdam

- 895 Seu petat occasum fugiens, seu surgat in ortu,
 Erectus ne minge. nefas, medioque viarum
 Progrediens, extraque viam si feceris, ipsa
 Nudatus vel nocte artus: nox ipsa deorum est.
 Id facit aut residens, cui prudens pectore virtus,
 900 Parte in secreta, aut succedens undique septae
 Parietibus caulae. nec, si fors turpia passus,
 Detege foedatos immundi corporis artus
 Ante focum; nec item rediens a funere tristi,
 Sed potius divum a dapibus, tibi germina prolis
 905 Certa para thalami ingressus penetrale repostum.
 Iam fluvios non ante gradu transire perennes
 Ausis, quam ad sacri conversus numina fontis
 Laveris irrigua palmas in fluminis unda.
 Quippe aliter si rore manus contemseris hausto
 910 Spargere, di poenas irati et dira parabunt
 Supplicia illoto seros ventura per annos.

eruditionis videlicet reconditae referes perlecta Part. I lib. II cap. 56
*Hiero*7. Samuelis Bocharti.

903 *Ante focum* etc. Nam apud hunc erant dii Penates, focus-
 que, ut ait Proclus, habebatur tamquam ara domestica, in qua fie-
 bant libationes.

904 *Sed potius divum* etc. Male ominosum erat liberis operam
 dare post funus; faustum post aliquid laetum. Sed haec et quae se-
 quuntur plena superstitionis.

906 *Iam fluvios* etc. Et ipsi erant sacri, et numen habere cre-
 debantur: idcirco iisdem supplicandum iter facienti, ut bene fauste-
 que omnia procedant.

Nec siccum a viridi sollemni in honore deorum
 Nigranti reseca ferro conversus ad unguēs;
 Nec calices umquam crateri impone bibentum,
 915 Exitiale subest nam fatum: ubi condere tecta
 Coeperis alta, cave imperfecta relinquo,
 Ne residens crocitet deserto in culmine cornix.
 Nondum lustratis epulas qui raptat ab ollis,
 Ereptasque vorat; quique undas haurit ab ipsis
 920 Loturus sese, ciet ipsi haud lenia damna.
 Ne puer annorum bis sex tibi forte sepulcris,

912 *Nec siccum a viridi* etc. Reddere hunc volui versum ipsa usus Hesiodi metaphora, addidi autem *conversus ad unguēs*, ut esset minus obscura. Ceterum non modo id in convivio sollemni deorum nullo pacto faciendum, sed ne in familiari quidem mensa inter cognatos aut amicos. Πέντοζον vocat manum quinque digitis constantem quasi quinque ramis.

914 *Nec calices umquam* etc. Si haec ad urbanitatem referantur, fortasse toleranda sint; sed quum ad religionem spectare videantur, anili superstitione digna sunt. Multum quidem laborat Proclus, sed frustra, ut aliquam commodam afferat explicationem. Animadvertite etiam ollas et cetera vasa, quibus utebantur huiusmodi homines, lustrari solita. Illud etiam superius, de non imponendis calicibus crateri, intelligi forte possit oeconomiae praeceptum: si enim crateri impositus sit calix, quicumque velit, facile haurire potest, seque largius, quam deceat, exhilarare.

921 *Ne puer annorum* etc. Proclus τὰ ἀκίνητα interpretatur sepulcra, quae movere nefas erat. Hunc ego sequutus sum haud ignarus eodem iure posse, ut ait Clericus, terminos significare. Hac de

Quae vetitum movisse loco vel tangere cuiquam,
 Assideat, neque enim fas est. id reddit inertem
 Nempe virum: pariterque nocet, duodena volutae
 925 Tempora si lunae primo compleverit aevo.
 Femineo in solio ne tingite corpora lymphis

re plura, quam oportebat, veteres Scholiastae. Heinsius autem sus-
 deque vertit hos versus: corruptos enim esse et male dispositos ar-
 bitratur. Itaque sic interpungit: » neque super immobilibus locato
 » (non enim bonum est) neque muliebri lavacro corpus purgare
 » puerum sinas duodecennem, quia masculos enervat, neque duode-
 » cim mensium: nocet et illud aequali modo viro: dura enim suo
 » tempore et hanc rem sequitur poena etc. ». Quorsum haec vul-
 gatae lectionis tanta turbatio? ut probabilior clariorque eniteat sen-
 tentia. Atqui profecto, quidquid affertur de balneis in Atheniensium
 institutione, eodem modo et obscura est et inanis, cuius numquam
 certa reddi poterit ratio, nisi ad meram superstitionem confugias.
 Tam enim est insulsum ac ridiculum praecipere non deponendos se-
 pulcris pueros duodecennes et duodecim mensium, quam in hac om-
 nino aetate non lavandos in muliebri balneo. Igitur nihil mutan-
 dum censeo.

926 *Femineo in solio* etc. Hoc praeceptum vixit fortasse apud
 Graecos Hesiodi tempore: nam Clemens Alex. contrarium in usu fuisse
 postea docet, exprobratque Paedag. lib. III cap. v inquit: » Licet
 » autem aliis volentibus, quae domi sunt inclusae, nudas videre in
 » balneis; heic enim se exuere spectatoribus tamquam corporum cau-
 » ponibus non erubescunt. Sed Hesiodus quidem corpus femineo
 » non exhilarare lavacro suadet. Viris autem et feminis communia
 » aperta sunt balnea etc. » sic ille, ubi etiam videtur receptae fa-
 vere lectioni, quum nullam puerorum duodecennium aut unius anni-

- Vestra mares; nam deinde gravis vos poena sequetur.
 Obvius accensas ubi sacra ardere per aras
 Videris, arcanos metuas reprehendere ritus;
 930 Haec etiam indignans odit deus. aequor in altum
 Seu properet fluvius, seu fons argenteus undis
 Murmuret, ingrato foedare ah parce veneno
 Exonerans te nempe gravem. quid talia prosint
 Ausa, quid immundo lymphas corrumpere coeno?
 935 In primis moneo vitare nocentia fama
 Murmura: fama mala est, facile se tollit ab imo
 In sublime levis; ferre illam et ponere durum est:
 Nec perit ulla, homines quam multi spargere certant
 Vndique vulgantes; quaedam est dea nempe vel ipsa.
 940 Interea servans labentes ordine luces

culi, sed virorum mentionem faciat. Dictum vero id fortasse ab Hesiodo, quod aqua, quae lavandis mulieribus inserviebat, erat tepidior, ideoque poterat minus fortes ac vegetos efficere mares nondum adultos, sed etiamnum pueros, et communem cum matribus habentes *δίαίταν, τροφήν, οἶκον*, idest Gynaecium.

931 *Seu properet fluvius* etc. Proclus ait, Plutarchum hosce versus delendos censuisse. Atqui fortasse saniores, quam alii multi, quum possit aliqua probabilis afferri causa, cur id faciendum vetet poëta, praesertim si fluvii sint aut fontes, ubi incolae aquantur.

935 *In primis moneo* etc. Malam esse hominibus vitandam famam, omnes norunt; at in eandem recta etiam facientes et quae a nobis virtus postulat, exsequentes incurrimus. Hinc illud Virgilianum: *Fama malum quo non aliud mortalibus ullum* etc.

940 *Interea servans* etc. Ultima carminis huiusce pars de dierum

Ab Iove, rite tuis, quae sint peragenda, ministris
 Praecepte. lux mensis tricesima quaeque laborem
 Inspicere, et mensum in partes partiri aequas
 Optima, quum populis iudex dat iura vocatis
 945 In coetu, resonatque forum clamoribus omne:
 Ipse deum gaudet genitor, Saturnia proles.
 Prima tibi lux sacra, et quarta, et septima: Apollo

doctrina, quam licet aliqui ab hactenus dictis separent, ego tamen continuandam arbitror, quum totum poëma sit *Opera et Dies*. Sed haec omnia superstitiosis astrologis et philoseleniacis fortasse donanda philosophis, quibus in tanta etiam philosophiae luce haec nostra aetas ipsa non prorsus caret.

941 *rite tuis* etc. Petronius memoriae tradidit c. 30 fuisse apud Romanos etiam in nonnullorum tricliniis tabellas affixas, in quibus qui dies boni quique mali essent, notatum erat.

944 *quum populis iudex* etc. Tempore nimirum antemeridiano; ut ex Homeri *Odyss.* aliisque scriptoribus evincit Scaliger.

946 *Ipse deum gaudet* etc. Heic interpretes diversi in diversa abeunt. Egone mentem poëtae assequutus? timeo vehementer, ut quod sentio, fatear. Hoc tantum dicam: in mea interpretatione constare integram sententiam, si hic versus ad superiores referatur, quemadmodum illa caussalis particula γὰρ in textu graeco referendum monet. Quid enim prohibet dicere, Iovem gaudere hominibus veritatem seu ius agitantibus in foro? Vide quae ad hunc locum habet Heinsius contra Politianum, Proclum, et Tzetzem. Sua cuique placent.

947 *Prima tibi* etc. Guieto πρώτον ἔτη est τριάκας seu dies tricesima: sed Scaliger liquido ostendit, ἔτην vocatam esse tempore Hesiodi primam mensis; Solonem autem omnium primum dixisse

Hac satus aurato cinctus latus ense decorum
 Latonae partu est. octavaque nonaque mensis
 950 Vtraque crescentis fauste mortalibus apta.
 Sic quoque et undena, et veniens duodena putanda,
 Haec bona tondendis ovibus, flaventibus illa
 Frugibus aestivos per campos falce secandis.
 Sed melior duodena tamen: namque aëre pendens
 955 Stamina tum properat sublimis aranea ramis
 Tendere, tum magnos formica attolit acervos
 Haud hyemis frustra memor et praesaga futuri.
 Hac iuvet ordiri telas, hac sedula virgo

τὴν τριακάδα ἔνῃν καὶ νέαν. Porro Graeci tres in decades mensem dividebant ita ut dies primae decadis ἱσταμένου dicerentur, secundae μέσουντος, tertiae φθίνοντος etc. Placet id in antecessu adnotasse.

--- *Apollo hac satus* etc. Diogenes Laërt. in *Vita Platonis* ait: nascitur Plato Thargelionis septimo, quo Delii natum Apollinem dicunt etc. Idcirco omnium mensium septimus dies Apollini sacer.

954 *namque aëre pendens* etc. Araneum in aëre suspensum nere *ἡμέρας ἐκ πλείου* idest die pleno seu adulto, dicit poëta. Ego illud die adulto seu pleno omisi, quod satis intelligatur fieri in diebus aestivis, qui non dimidiati sed pleni dicebantur. Gu-ieto est meridies quemadmodum et Scaligero. Sed quis dicat meridie tantum et araneos nere et formicas grana colligere? Ineptiis non sunt ineptiae addendae: absurdum satis, eo fieri haec potissimum die, affirmasse poëtam.

958 *Hac iuvet ordiri* etc. Hesychius dicit, ἱστοῦς vocare Graecos erecta illa ligna, quibus stamina intenduntur ad telam faciendam.

- Coeptet opus. decimam post mensis tertia primum
 960 Quae venit orta, satis contraria. semina mitte
 Spargere: felices truncis sylvestribus illa
 Inserere utilius ramos; favet optima plantis.
 At decimam post sexta, ubi iam decrescere luna
 Incipit, arboribus laeva est; proliquo virili
 965 Vtilis. haud aequae teneras amat illa puellas;
 Gignendisque adversa micat, thalamoque iugandis.
 Haud quoque femineo generi bona prima creando
 Sexta oritur. molles illa felicius hoedos,
 Lanigerosque ovium foetus castrabis, et altis
 970 Sepibus infixis circum stabula undique claudes.
 Haec eadem iuvat usque mares, et iurgia gaudet
 Ingerere, et falsa mendacia fingere lingua,
 Molliaque, ac caeca melius latitantia nocte
 Verba loqui, lenes quando vocat hora susurros.

Latinis est iugum, et Catoni tela iugalis. Itaque in ordienda tela oportet primum telae pedes erigere, et iis iugum imponere, quod Ovidio est, telam iugo iungere, Hesiodoque ἰσθὸν σήσασθαι etc.

959 *decimam post mensis tertia* etc. Cur haec omnia, videat Hesiodus, et qui cum ipso velit desipere.

967 *prima creando sexta oritur* etc. Idest sexta dies primae decadis seu mensis ἱσαμένου.

974 *lenes quando* etc. Κερφίους τ' ἀρισμους ego intellexi iuxta illud Horatii Flacci:

» Lenesque sub noctem susurri

» Composita repetantur hora etc.

Quae de quarta die dicuntur, aliter verti quam ceteri interpretes latini, optimam Graevii explicationem sequutus.

- 975 Mensis at octava caprum tu luce, bovemque
 Castrato implentem magnis mugitibus auras:
 Praevalidis duodena est mulis aptior. illa
 Ante alias placeat, bis deno mensis in ortu
 Quae venit, ac pleno nitet orbe. aptissima prolem
 980 Ferre marem est, aequis naturae moribus aucta.
 Ipsa viris etiam decima utilis; utque puellis
 Post decimam quae quarta subit. tenerasque bidentes
 Flexipedesque boves, et dentibus aspera saevis
 Secla canum, mulosque hac luce audire vocantum
 985 Imperium, durumque pati tu coge laborem.
 At quartam mensis, vel desinit ille, vel orbem
 Ad medium properat, multa vigil arte caveto,
 Tristibus heu curis animos acrique dolore
 Ne crucies; sacra est. tibi vincla iugalia portans
 990 Servatis avibus de more, ubi quarta corusco
 Lux aderit caelo, subeat tua limina coniux.
 Sed fugito quintas; namque omnes omine tristi

992 *Sed fugito quintas* etc. Virgilius in eandem rem habet: *quintam fuge; pallidus Orcus, Eumenidesque satae* etc. An et in Virgilio scribendum *Horcus*, non *Orcus*, quemadmodum putat Clericus, et ego iam superius animadverti? Sane ita faciendum: nam Virgilius videtur habuisse prae oculis hunc Hesiodi locum, quum ea scriberet; nullus poëtarum Plutonem seu Orcum esse Eridis filium dixit et et iurisiurandi praesidem. Itaque distinguenda ea nomina, *Orcus*que seu *Pluto* sine aspiratione scribendus, filius hic *Discordiae* cum aspiratione.

- Difficilesque gravesque. illis est fama catervas
 Eumenidum late terras errare per omnes,
 995 Suppliciisque agitare homines immitibus Horci,
 Quod mala periuris genuit Discordia monstrum.
 Septima post decimam Cereri favet: area fruges
 Ventilet ad zephyrum versas, et montibus altis
 Robora deiiciat ferrum, quaeque apta cubili,
 1000 Quaeque olim valeant casus perferre marinos:
 Incipe sed quarta fragilem tibi condere cymbam.
 Nona autem decimam post lucem, ut pronus in aequor
 Phoebus vergit equis, melior. sed nona priores
 Ante decem, aequa homini, nullique obnoxia fraudi,
 1005 Vel tegere arboribus campos, vel certa parare
 Germina si placeat: non votis obstitit umquam.
 At pauci norunt, decimam post tertia quantis
 Sese muneribus iactet, quae commoda portet,
 Optima, seu caesis intexere dolia lignis,
 1010 Seu iuga iumentis, bobusque imponere coeptes,
 Atque alto celeres domitare in pulvere mannos.
 Hac etiam in pelagus nigram deducere pinum
 Luce iuvat: pauci tamen illi fidere suerunt,
 Veracemve putant. decimam post solvere quarta
 1015 Ora cadis praestat: lux omnes anteit illa
 Sacra deis. alii contra post denique lucem

1002 *Nona autem* etc. Adverte, non solum dies omnes non esse aequae felices, sed eosdem etiam dies alios post meridiem feliciores alios mane. Quo quid ridiculum magis?

Vicenam id faciunt, roseo quum fulget Eoo
Exoriens aurora: eadem nam vespere ab atro
Deterior nocuae mala semina colligit aurae.

1020 Scilicet hae superum dono mortalibus aegris
Luces fata ferunt: mediae sine sorte relictæ
Nil possunt, aliusque aliam vir tollere certat
Laudibus; at pauci caussas deprendere norunt:
Saepe eadem mater lux est eademque noverca.

1025 Illum ego felicem fortunatumque putarim
Ante alios unum, qui rite haec omnia prudens
Et sciat et servet dis carus; certaue captans
Auguria e caelo, male noxia crimina vitet.

1024 *Saepe eadem mater* etc. En uno pene versiculo aut destructam omnem de fastis diebus, ac nefastis doctrinam, aut inutilem eorumdum dierum observationem redditam. Recte igitur Heraclitus reprehenderat Hesiodum, inanes huiusmodi fabellas merasque nugas, ut sapientior caeteris hominibus videretur, voluisse populo tamquam res alicuius momenti venditare. Apparet etiam Plutarchum, in quodam commentario ad hoc ipsum poëtae carmen, egisse de hac controversia, utrum scilicet alii sint habendi dies fausti, alii vero infausti, in vitæ Camilli ostendit iisdem diebus et lacta saepe et adversa contigisse.

1027 *Et sciat et servet* etc. Optima sententia, si a vano deorum cultu ac superstitione ad veram sanctamque religionem transferatur: pietas enim si negligatur ut est infortuniorum caussa, ita si diligenter excolatur, maximæ certæque felicitatis origo est.

H E S I O D I
A S C R A E I
SCVTVM HERCVLIS.

AD LECTOREM
DE HOC ALTERO
HESIODI POEMATE
QUOD
SCVTVM HERCVLIS
INSCRIBITVR.

Constat quidem, ait Clericus, hoc poema esse ἀκέφαλον, quomodocumque primam voculam legamus; sed quaenam desint et quam multa minime constat. Docet nos Hesiodus ipse duobus ultimis *Theogoniae* versibus, se scripsisse de altero illo Heroum genere, qui a diis ex mulieribus geniti credebantur, eiusque operis non raro meminerunt veteres, ut vel ex fragmentis liquet. Horum autem heroum quum longe praestantissimus esset Hercules, non absurde forte quis coniecerit hoc poema, cuius maxima parte describitur *Clypeus Herculis*, esse maioris illius ἀποσπασμάτιον; quod tamen fragmentum, quasi opusculum distinctum ab eo quod dixi, ad nos peruenit. Certe tria potissimum poemata Hesiodi

solent memorari, inter quae *Hærogonia* recensetur, non *Scutum*. Maximus Tyrius Dissert. xvi haec habet: *Hesiodus quidem seorsim Heroum, a mulieribus initio facto, recensuit genera, et ex quam quisque natus fuerit. Seorsim vero poemate descripta ab illo est Theologia una cum Theogonia. Seorsim denique vitam iuvant opera quae facienda, et dies quibus facienda*. Hactenus Clericus, amice Lector, cuius verba exscribenda putavi: eadem fere reliqui omnes interpretes habent, ex ⁽¹⁾ quibus etiam nonnulli dubitarunt, utrum esset Hesiodi, an alterius antiqui scriptoris hoc poema. Sed ego omissa huiusmodi controversia, quae certo dirimi dissolvique nequit, ad meam venio interpretationem: Haud primum nunc latinis versibus a me redditum hoc poema in lucem prodit: aliquot iam elapsi sunt anni, ex quo Senis in Etruria vulgatum est, ut antequam *Odysseam* in manus hominum emitterem, haberetur aliquod meae rationis interpretandi exprimendique Graeca latinis carminibus specimen, ac veluti tentamen. Integrum tunc imprimendum, prout exstat nimirum in Hesiodi

(1) Vide eorum nomina diversasque sententias in *Bibl. Graec.* lib. II cap. viii apud Fabr.

editionibus, curavi, inscripsique Alfonso Marsilio doctissimo viro mihiq̃ue amicissimo. Post autem mutato consilio, priores versus quinquaginta septem, qui ad Alcmenam Iovisque et Amphitryonis cum eadem congressu pertinent, relinquendos duxi; multoque satius incipiendum esse arbitratus sum ab iis versibus, quibus narrat poeta Herculem, quum ab eodem Cycnus esset visus in luco Apollinis, sese ad pugnam parasse. Sic enim duo consequutus esse videor, ut relictis prioribus illis versibus et integrum legentibus appareret poema, et commodius haberet initium. Ego quidem iamdiu in ea sum opinione, eodem modo nimirum fuisse hanc *Heroogoniae* ⁽¹⁾ partem dictam *Scutum Herculis*, quemadmodum *Iliadis* pars illa, quae graecarum navium enumerationem habet, est appellata *Bocotia*. Partem hanc esse novimus *Iliadis*, quod maximo musarum bono tota superest legiturque *Ilias*; *Heroogonia* Hesiodi seu aliud huiusmodi

(1) *Heroogonia* in plures erat distributa catalogos: *Aspis* seu *Scutum* ad quartum fortasse pertinebat, ut est in Scholiis, quae in Aldina editione *Aspidi* subiiciuntur. An vero *Heroogonia* diversum opus a mulierum catalogo? Hoc etiam dubio non carere videtur. Vide Fabr. in lib. II c. VIII *Bibl. Graec.* Quid quod et Eustathius et Pseudo-Didymus postremam partem *Iliad.* Σ' vocant *Ἀσπίδα*?

carmen, cuius erat pars pugna Herculis cum Cycno, quum iniuria temporum perierit, fragmentum quod superfuit, *Scutum Herculis* inscriptum fuit. Ceterum ne et priores versus, quos ressecandos putavi, desideres, heic subiiciam, quales in Senensi exstant editione.

*Qualis agenoreas patria procul urbe relicta
Amphitryona sequens Thebarum venit ad arces
Egregii Alcmenae clarum genus Electryonis;
Femineo quae pulcra choro praestabat in omni
Ore habituque? olli mortali sanguine nulla
Ingenii laudes poterat contendere virgo,
Spirabatque nigris oculis nigroque capillo
Tale decus, spirat paphio quale aurea luco
Ipsa suos Cytherea adiens quum visit amores.
Atque eadem, quanto non arserat ulla priorum,
Sollicito cari flagrabat coniugis igne,
Ille licet miserae stravisset funere patrem
Irascens in caede boum. quo tempore supplex
Finibus e patriis Cadmaeam venit ad urbem
Hospitio exceptus pulcra cum virgine, ubi aegram
Duxit acidaliae Veneris sine munere vitam
Amphitryon. neque enim carum fas ante cubile
Scandere erat, geminos nymphae quam maximus ultor
Placasset bello fratres, ferroque superbas
Teleboum Taphiumque arces vastasset adortus.*

*Sic animo fixum: promissi numina testes
 Adfuerant, quorum veritus contemnere numen
 Maturabat opus, quod Iupiter ipse probarat.
 Ergo illum studio pugnae succensa iuventus
 Omnis equum domitrix sequitur Boeotia, et omnes
 Certatim Locrique viro se adiungere gaudent
 Phocensesque una: una tantas dux ipse catervas
 Laetus agit, mediisque ardens exultat in armis.*

*At pater ille hominum divumque aeterna potestas
 Secum aliam tacito volvit sub pectore curam
 Progeniemque parat, possit quae vincere Martem.
 Id meditans celansque dolos discedit Olympo,
 Furtaque nocturnus veneris molitur. ad altum
 Iamque Typhaonium, iam Phicion alite cursu
 Celsus abit, residensque opera admiranda volutat.
 Nec mora fit: captus nymphae Mideatidis igne
 Concubuit furtim votoque potitus amato est,
 Amphitryon qua nocte redux victricia bello
 Arma domum referens devicto venit ab hoste.
 Non famulos prius ille suos, non visere gaudet
 Pastores, quam nota adeat penetralia nymphae:
 Tantus amor cupido gliscit sub pectore regis!
 Ac veluti saevo qui longi elapsus ab aestu
 Convaluit morbi, captiva aut vincula fugit;
 Sic alacer laetusque animi iam marte solutus
 Intulit optato longum vestigia tecto*

*Amphitryon, fruiturque datis non ante hymenaeis
Idalium carpens florem, cythereia dona.*

*Iamque adeo magni revolutis mensibus orbis
Nympha simul furtim summo Iove plena, simulque
Egregio commixta viro duo germina partu
Edidit, haud uno prognatos robore fratres.*

*Deterior namque alter erat, qui sanguine cretus
Mortali; longe contra praestantior alter
Magnanimusque, ingensque. tuo de semine Iphicleus
Prodiit, Amphitryon: dia Iovis editus alter
De stirpe Alcides heros, qui te quoque, Cycne,
Marte satum quondam crudeli caede peremit.*

Viderat hunc Phoebi etc.

Tu ipse profecto his perlectis versibus consilium laudabis, opinor, meum, industriamque probabis. Quod si et placebit, ut hoc poema imposterum non *Scutum Herculis*, sed *Pugna Herculis cum Cycno* inscribatur, minime pugna-bo, immo potius libenter assentiar. Meo tamen arbitrio id facere non ausim: vereor enim antiquitatis auctoritatem. Itaque idem nomen servetur, forma tantum mutetur. Haec habui, de quibus te admonerem, amice Lector; tu me ama valeque.

H E S I O D I

A S C R A E I

S C V T V M H E R C V L I S .

Viderat inventum Phoebi iaculantis opaco
 In nemore Alcides Cycnum cum Marte, coruscum
 Aere renidenti, iactantemque ignea circum
 Fulgura sublimi e curru. cavat ungula pulsu
 5 Quadrupedante solum, superas it nimbus ad auras
 Pulveris excitus volucrum vi subter equorum,
 Stridentesque gemunt currus. iam gaudia Cycnum
 Sollicitant, magnique Iovis demittere letho
 Progeniem aurigamque ardet spe laetus, et armis
 10 Daedaleis multa victor cum laude potiri.
 At vota Arcitenens risit sperantis, et illi
 Obtulit indomiti saevus contra Herculis arma.
 Iamque omnis late lucus Pagasaeaque Phoebi

VERS. 2 *In nemore* etc. Hoc Apollinis nemus erat in agro Pagasaeo ad septentrionem sinus Pelasgici.

--- *Cycnum* etc. Heroem nempe ex muliere et deo Marte genitum, qui rapinis et caedibus in eos saeviebat, qui Apollini dona ferre per ea loca consueverant.

- Ara relucebat Cycni venientis ab aere ,
 15 Iactabantque oculi flammae iubar acre. quis olli
 Obvius armato contra se impune tulisset ,
 Ni validus bello Alcides, Iolaus et acer ,
 Queis invicti animi, fortique ingentia tergo
 Brachia, et indomitae stabant in corpore vires?
 20 Ac prior Alcides tum sic affatus amicum est:
 O Iolae, mihi ante alios carissime, magnos
 In superos, alti premitur queis limen Olympi,
 Peccavit pater Amphitryon, quum venit ad arces
 Thebarum linquens Tirynthia moenia, postquam
 25 Irascens in caede boum Electryona peremit,
 Atque adiit Creonta atque Eniochen formosam.
 A quibus hospitio exceptus, quae munera cumque
 Supplicibus fas iusque sinunt concedier ultro,
 Multa tulit, claroque super donatus honore
 30 Vixit ibi cara cum coniuge. mox ubi tempus
 Advenit, vitae in superas prodivimus auras
 Nec simili ingenio nec eodem robore creti

17 *Iolaus et acer* etc. Iphicli filius, et Herculis auriga
 hac in pugna.

23 *Peccavit pater* etc. Amphitryon occiso Electryone exsul venit
 Thebas cum Alcmena: a qua urbe profectus cum exercitu vicit Ta-
 phios et Teleboos. Quo tempore Iupiter concubuit cum Alcmena,
 Herculemque generavit. Idcirco Iphiclo fratre melior Hercules; ille
 Amphitryonis, hic Iovis filius. De hac re tota lege Mythologiam
 Bannierii pag. 267 et Deninam lib. I cap. vI *Hist. Graec.*

- Ipse paterque tuus, cui Iupiter abstulit omne
 Consilium. nam tecta procul patriamque relinquens
 35 Praetulit Eurysthei ingratos celebrare penates.
 Infelix: post multa gemens veniamque precatus
 Oderat heu nullo crimen medicabile fletu.
 At me caelicolae duros voluere labores
 Ferre diu. sed nunc gnavus mihi dirige cursum
 40 Alipedum, laetamque tuo spem concipe corde.
 Ingredere, adversumque rotas age rectus in hostem
 Nil strepitum Martis veritus, qui turbidus ira
 Terrificis Phoebi lucum clangoribus implet:
 Sit validus licet ille, tamen defessus abibit.
 45 Dixerat: illi autem sic est auriga loquutus.
 O patruë, o quali te rex hominumque deumque,
 Neptunusque, altis summo qui praesidet aequus
 Imperio Thebis, voluere excellere laude?
 En etiam hunc ipsum mortalem acremque ferumque
 50 Adduxere tibi, claro ut potiare triumpho.

34 *Consilium* etc. Iis apud poëtas mens a Iove eripi dicitur, qui male aliquid aggrediuntur, ruuntque in exitium.

35 *Praetulit Eurysthei* etc. Iphiclus patria relictâ domo ad Eurystheum sese contulerat. Eurystheus erat Peloponnesi rex, Herculemque continuis certaminibus periculisque exponebat: illi enim heros invictissimus decepto Iove a Iunonis fraudibus servire ac parere coactus erat.

38 *At me caelicolæ* etc. Iuno, an potius Apollo, cui Cycnus invisus magnopere?

- Quare agesis atque arma humeris citus indue: nulla
 Sit mora, quin magno congressi cominus hosti
 Pugnemus; neque enim Martem Iovis inclyta proles,
 Non et Iphiclides metuit. vestigia retro
 55 Spero equidem referet magni duo germina cernens
 Alcidae, iuvenes ambos, queis praelia dura
 Grata magis resonant, aliis quam gaudia mensae.
 Sic ille: Alcides placide subrisit amico
 Gavisus sermone, iterumque haec impiger infit.
 60 O heros Iolae, Iovis cura; aspera pugna
 Haud procul est: novi expertus te robore firmo.
 Nunc quoque sis memor ipse tui, nec Ariona nigrum
 Lentus agas, sors quaque dabit se laeta, sequare.
 Haec fatus, laevi inclusit suras orichalco,
 65 Caelatoque humeris ingentibus induit auro
 Insignem thoraca, olim Tritonia Pallas
 Quem dederat Iove nata viro tutamen in armis,
 Praelia quum primum fatalia coepit obire.
 Nec minus et ferro pectus circumdat, et alto
 70 Suspendit pharetram tergo, volucresque sagittas
 Exitium vocique simul vitaeque ferentes.

62 *nec Ariona nigrum* etc. Arion hic equus: porro usitatum equis nomina imponere, ut et canibus.

70 *volucresque sagittas* etc. Animadvertite elegantissimam sagittarum descriptionem, quae, qua parte vulnus infigunt, lacrymas ac mortem continere dicuntur; mediae laevissimae sunt, qua nervo aptantur, pennis armatae sunt, ut directius tendant.

- His acie in summa lacrymae, morsque insidet atra,
 In mediis rutilat laevor: pars ima nigrescit
 Horrida fulmineae pulla Iovis alitis ala.
- 75 Corripit hinc hastam praefixam cuspidе athena,
 Ingentemque quatit dextra: tum tempora circum
 Terribilem cristis galeam signisque rigentem
 Imponit, validum capitis munimen honesti.
 Deinde capit clypei non enarrabilis orbem,
- 80 Mirandum visu, nec ferro, aut arte domandum.
 Nam tenui circum gypso sectoque elephanto
 Electroque micans et multo fulgidus auro
 Totus erat, cyano clarum variante nitorem.

79 *Deinde capit clypei* etc. Iure sane Ioannes Diaconus iam adnotavit, hoc *Herculis Scutum* exhibere nobis totum terrarum orbem et quae in eodem fiunt, pugnas nimirum, sollemnes hominum coetus, ludos, certamina, bella, urbiumque direptiones, morientiumque gemitus. Tum arantes ac metentes frugesque in aream congregantes, tum racemos secantes ac ferentes ad torcularia. Sunt et venatores, et leporem canes insequentes, et equi cursores, et adolescentes saltantes et canentes ad tibiam, et cetera huiusmodi quamplurima; quae omnia circum coronae in modum ambit oceanus. Non absimilis est illa apud Homerum in *Iliade* scuti Achillaei descriptio, multique versus iidem omnino sunt. Cur id acciderit, grammaticorum est diligentius inquirere, et an pseudo-Hesiodi sit hoc poemata? Ceterum si quis erit, qui putet multo plura in hoc scuto congesta esse, quam quae ipsum scutum capere potuerit, is Popii Animadversiones ad *Scutum Achillis* in *Iliade* adeat, videbitque solutam penitus, exhibitam ibidem figurarum mensura, hanc omnem difficultatem.

- In medio stat terror atrox mortalibus anguis
 85 Torva tuens, oculisque vomens ardentibus ignem
 Flammeus, ac dentes maculosis faucibus albos
 Exertans. olli nigro suffusa veneno
 Saeva fronte super volitat discordia, pugnas
 Illa ciens hominum, cunctisque avertere mentem
 90 Sueta, ausi Alcidem quicumque lacescere bello.
 Horum animae nigri subierunt ostia Ditis
 Tartareosque lacus iampridem, at corpora terram
 Foeda super calidi putrescunt sideris aestu.
 Adsunt Incursusque Fugaeque Necesque Tumultusque
 95 Horribiles visu formae, Rabiesque Furorque
 Impatiens animi. tum vulnere Parca recentem
 Hunc tenet, huic instans vulnus crudele minatur,
 Hunc letho domitum pedibus trahit: effera visu,
 Sanguineaque humeros palla circumdata foedos
 100 Infrendet stridore gravi, saevumque tuetur.
 Adsunt bissonique altis cervicibus hydri,
 Hostibus Alcidae metus ingens, ore cientes

94 *Adsunt Incursusque* etc. Haec omnia quasi quaedam viva corpora videbantur: sua cuique facies constabat.

102 *ore cientes* etc. Fortasse horum serpentium ora atque dentes ita a Vulcano conflati erant, ut quocumque motu impellerentur, interque sese collisi resonarent. Sequitur ipsa corporum descriptio, quae quia diversis coloribus efficta exprimitur, non male quis fortasse hinc coniecturam faciet, non sculptas tantum fuisse huius clypei figuras, verum etiam coloratas: itaque pingendi arti

- Ingentem crepitum, quoties Tirynthius heros
 Pugnat. colubrum fuscis lita corpora guttis
 105 Terga videbantur, malarumque ater hiatus.
 Non procul agrestumque suum atque armenta leonum
 Addidit Ignipotens. properant longo ordine turmae
 In se oculis conversae indignantesque; nec istae,
 Nec metuunt illae: cervix horrescit utrisque.
 110 Iamque leo cecidit magnus; duo corpora iuxta
 Strata iacent apri fortes: cruor omnibus ater
 Volvitur e membris, iucunda leonibus esca.
 Hinc magis ardescunt ad pugnam, unaque feruntur
 Setigerique sues contra fulvique leones.
 115 Parte quoque in clypei Lapithum pugna aspera surgit
 Pirithoum circa, Caeneumque, Dryantaque regem,
 Opleaque, Exadiumque, Phalerumque, Prolochumque,
 Et Marte Ampycidem Mopsum genitore creatum,
 Atque parem superis Aegidem Thesea divis:
 120 Stant ex argento reges, arma aurea regum.
 At Lapithas contra Centauri in tela ruebant
 Magnanimum circa Petraeum, Arctumque, Huriumque,

nobilissimae accedet antiquitas, quam illi videntur quidam denegasse parem Homeri temporibus.

115 *Parte quoque in clypei* etc. Cui non nota Lapitharum Centaurorumque pugna? Vtrique Thessaliae populi ferocissimi ac pugnacissimi; Centauri etiam equitandi peritissimi, unde partim equi partim homines ficti a fabulis.

- Asbolon et clarum auguriis, nigrumque Mimanta,
 Peucidasque duos Dryalum et fratrem Perimedem:
 125 Ipsi ex argento, aurata gravis abiete dextra est.
 Iamque ita nituntur membris, ut cominus ense
 Aeratisque putes inter se cernere telis.
 Hos inter tumidis spirantes naribus ignem
 Martis equos biiuges, ipsumque est cernere Martem
 130 Sanguineo armatum ferro, turmasque cientem
 Fulmineum. curru residens sublimis in alto
 Fertur; eum propius Terrorque Pavorque sequuti,
 Dira lues, ardent mediae se immittere pugnae.
 Iuxta etiam Iove nata, velut si praelia coeptet,
 135 Cernitur insignis galea, protectaque pectus
 Aegide iam telum quassat, iam tendit in hostes.
 Altius hinc superum chorus est: quos inter Apollo

123 *Asbolon* etc. An de hoc illud epigramma, quod et Philostratus memorat, et Tzetzes fuisse dicit ab Hercule scriptum?

Ἀσβολὸς οὐτε Θεῶν τρομέων ὅπιν, οὐτ' ἀνθρώπων,
 Ὁξυκόμοιο κρεμαστὸς ἀπ' ἐυλιπέος κατὰ πύκνης
 Ἐγκειμαι μέγα δειπνον ἀμετροβίοις κοράκεσιν.

Eusebius lib. ix cap. xvii Asbolum Graecis dici, qui Phoenicibus Camus Chanaanis filius, auctor est; idemque a Tatiano scriptoribus, qui ante Homerum floruerunt, accensetur.

132 *Fertur; eum propius* etc. Et Homerus et Virgilius hos deo Marti comites adiungunt.

137 *Altius hinc superum* etc. Pulcherrima sane species, qua nobis Apollinis musarumque certamen in sollemni deorum coetu exhibetur. Sed aliquibus eruditus locus corruptus videtur, nec illud

- Dulce sonat. divum domus est in vertice Olympi,
 Totaque suaviloquae fremitu testudinis ardet.
- 140 Pone forum, rerumque foro vis maxima prostat
 Caelicolum in ludis. similes modulantibus adstant
 Musae Pierides, et carmen hiare videntur.
 At subter portus facilis venientibus orbem
 Panditur in curvum nautis. liquido aere videres
- 145 Vndantes fluctus, mediisque in fluctibus albos
 Ludere delphinas variosque intexere cursus
 Hac illac. gemini patulis e naribus undas
 Efflant, ac mutis explent fera piscibus ora.
 Hi trepidant fugiuntque: uda piscator in acta
- 150 Observat tacitus palantes, laxaque tendit
 Retia substratum pelagi iacturus in aequor.
 Praeterea Danaes proles fortissima Perseus
 Nec clypei tangens orbem pede, nec procul abstans

περὶ δ' ὄλβος ἀπειρίτος quid heic significet, satis constat. An ὄχλος pro ὄλβος legendum? Sed Clericus huic lectioni minime codices favere observat. Ego suspicor, eam posse intelligi vocem de praemiis a diis Apollini et Musis pro cantu propositis.

143 *At subter portus* etc. Ingens quidem saltus, at pictoribus non inusitatus: qui pictores habent sane multa, quae in hoc poëmate admirentur et imitentur.

152 *Praeterea Danaes* etc. Si quo in loco oportebat meminisse hoc Scutum fuisse opus Vulcani, certe id in hac Persei descriptione faciendum erat: nihil enim illo, eiusque statu magis admiratione dignum, ne dicam incredibile.

- Emicat haud facilis dictu . nam Mulciber illum
 155 Fecerat haud usquam haerentem: volitantia pluma
 Versicolore gerit pedibus talaria in imis,
 Inclusumque nigra vagina sustinet ensem
 Demissum ex humeris. rapido volat ocyor euro
 Terrifico tectus desectae Gorgonis ore
 160 Terga retro, quod pera obiens argentea totum
 Cingit, et ex auro dependens plurima firmat
 Fibula . Cimmeriae noctis caligine plena
 Orci cassis erat circum cava tempora regis.
 Ipse videbatur trepidans similisque paventi
 165 Tendere iter Perseus: magno namque impete pone
 Gorgones effusae instabant, dextramque cruentam
 Iniicere ardebant. illis properantibus alto
 Cum strepitu clypeus viridi ex adamante fremebat
 Pulsus acuta sonans. simul ora attollere binos
 170 Implicitos zonis angues et lambere sese
 Adspiceres, presso simul acres stridere dente.
 Magnus at horrifico gliscebat vertice Phorci

166 *Gorgones effusae* etc. Stheno et Euryale post Perseum fugientem sororis Medusae mortem ulturae ruebant. Certe haec pictura, non poësis est; ita oculis omnia, ut Horatius ait, fidelibus subiecta sunt.

172 *Magnus at horrifico* etc. Supra Gorgones acerrima pugna insculpta erat: ante urbem milites praeliabantur pro coniugibus natisque; matres e moenibus exitum praelii sollicitae despectabant, senesque diis preces ac vota offerebant pro incolumitate natorum.

- Natarum supra terror: quippe horrida saevit
Pugna virum, tenduntque adversa in tela phalanges.
175 A patria hi domibusque suis gnatisque repellunt
Exitium; hi certant populando avertere praedas.
Multi utrinque iacent; sed adhuc pars maxima telis
Viva furit. pavidae stant matres turribus altis,
Dilaniantque genas cum femineo ululatu,
180 Spirantes, flentesque, opus admirabile visu.
Nec non et senio longaque aetate parentes
Ibant conferti portis, infirmaque divis
Alte extollebant pro caris brachia gnatis,
Aspera quos agitat saevo fortuna periclo,
185 Insequiturque furor Parcarum: has tegmine nigras
Fecerat, et iunctis stridentes dentibus. et iam
Horribiles torvaeque oculis et sanguine sparsae
Inter se pugnant, rabidaeque cadavera circum
Quaeque inhiat fuso satiari prima cruore.
190 Vulnere quem cernunt campo procumbere, aduncos
Iniiciunt ungues misero: subit ille nigrantem
Cocytum circumque Stygem volat umbra; sed atra
Divae nocte satae, postquam fera sanguine corda
Explerunt, iaciunt post sese exsanguia membra,
195 Versanturque inter caedes et vulnera rursum.

185 *Insequiturque furor Parcarum* etc. Parcae sanguinis effusi avidissimae semper inter caedes versantur. Earum praesides, nam multae sunt, Clorho, Lachesis et Atropos. Quae heic diversa fieri describuntur, non ab iisdem sed a diversis fieri intelligenda.

- Primae aderant Clotho et Lachesis: minor una duabus
 Atropos incedit; neque enim est dea corpore magno,
 Fortior ast aliis et multo grandior aevo est.
 Ergo omnes caedi videas instare, minantes
 200 Vnguibus alternum longis manibusque cruentis
 Exitium sociis, ac se crudele tuentes.
 Tristitia infelix has iuxta proxima stabat
 Horrentique fame pallens atque arida, foedum
 Crassa genu: insecti digitis informibus ungues,
 205 Naribus et mucor manabat teter, et atras
 Perque genas perque ora cruor se fusus agebat.
 Ipsa autem dentes haud ulli affabilis ore
 Exacuit stricto frendens, multoque superne
 Pulvere sordescit latos foedata per armos,
 210 Humidaque a fletu. non hinc procul urbis imago
 Turrigeræ sese attollit, cui postibus aureis
 Septem inerant portae, portisque effusa iuventus
 Laeta indulgebat choreis. nova ducitur altis
 Sponsa rotis, late resonant loca Hymen Hymenæe,

202 *Tristitia infelix* etc. Bene post cruentam pugnam describitur tristitia; multi enim necesse est tristentur ac doleant. Porro quid tristius hac tristitia scribi aut etiam excogitari potuit?

210 *non hinc procul urbis imago* etc. Cuius urbis? quæ septem habebat portas. ergo Thebarum mentio fit.

214 *Sponsa rotis* etc. Sollemnis hæc describitur pompa, qua sponsa ad sponsum apud Graecos deducebatur. Iuvenes ac puellæ in duos choros dividebantur, sponsorumque laudes alterno cantu celebra-

- 215 Semitaque ardenti collucet lumine tota
Ordine servorum longo. praeit inclyta forma
Turba puellarum gaudens; quas pone sequutus
It chorus aequalis iuvenum, luditque sequendo
Aut bifores inflans buxos, aut gutture molli
220 Ingeminans carmen, cantantique adsonat echo.
Iamque illae ad citharae sonitum, iam ducere coeptant
Hi choreas, dulci resonat dum tibia cantu.
Inde alii atque alii saliunt, et carmina dicunt
Alterni, ridentque hilares: urbs tota resultat
225 Laetitia plausuque simul choreisque iocisque.
Altera pars iuvenum celsae sub moenibus urbis
Exercetur equis, domitatque in pulvere currus.
Pars etiam curvo terram proscindit aratro
Insudans, tunicasque alte succincta: stat agro
230 Laeta seges, gravidisque horrens flavescit aristis.
Hinc alii culmumque levem plenasque secabant
Falcibus incurvis spicas, cerealia dona;
Compositos alii instabant conferre maniplos,

bant, saltabantque ad tibiam. Vide Theocritum in Helenae ac Menelai Epithalamio. Quî vero Echo in sculptura resonabat, sane nequeo intelligere. Sed non unum hoc parum verisimile in hac descriptione, quamvis summa est in versibus venustas, quod satis erat poëtae placendi in primis studioso.

230 *Laeta seges* etc. Animadverte quatuor anni partes heic eleganter descriptas per arationem, per messem, per vindemiam ac venationem.

- Area qua late fervet. vindemia labro
 235 Inde subit roseo spumans: hic falcibus uvas
 Pampinea de vite secat, gerit ille racemos
 Plexis in calathis modo purpureos, modo canos,
 Nectare abundantes, foliisque recentibus auctos.
 Argento e niveo subnixa stat ardua vitis,
 240 Artis opus rarae, et foliis agitata tremiscens
 Ingenti iuvenes umbra complectitur. horum
 Pars uvas pedibus calcat, laticemque lyaeum
 Laeta haurire parat; pars et contendere pugnis
 Gaudet, et exercet luctam, sequiturve fugaces
 245 Venatu lepores. gemini fugientibus instant
 Ore canes, morsuque inhiant: hoc acrius illi
 Maturantque fugam trepidi atque evadere certant.
 Heic quoque in herboso videas certamina campo
 Exercere equitum turmas: stant curribus altis
 250 Aurigae, laxantque feris fluitantia lora
 Colla super; volucrum vis emicat excita equorum
 Lata per arva volans, sonat impete faginus axis.
 Necdum etiam magno laeti certamine metam
 Attigerunt, necdum cupidis victoria munus
 255 Annuit: ex auro tripodes stant praemia pugnae

239 *Argento e niveo* etc. Quid hac vite formosius, quid magis affabre fictum? plena sane evidentiae descriptio ita, ut oculis ipsis, tantum perlectis versibus, omnia mihi videre videar.

255 *ex auro tripodes* etc. Praemia certaminum ludorumque apud Graecos tripodes plerumque; quamvis et alia proponeren-

- In medio, vivoque ardent velut igne corusci.
 Haec circum extremas clypei perlabitur oras
 Oceanus late effusus, strepitantque per ipsum
 Cycni exsultantes inter se vocibus altis,
 260 Ludentesque unda in summa cum piscibus. illos
 Aspiceres vivos freta per tranquilla moveri,
 Spectaculum Iove dignum ipso, cui Mulciber olim
 Extuderat clypeum iussus, magnoque labore
 Caclarat variis ingentem ex ordine formis.
 265 Hunc satus Alcmena cepit, nec mole gravatur
 Immani, sed utrinque agitans obiectat, et altum
 Insilit in currum, dio par fulguris igni.
 Iamque levis graditur: bigis Iolaus iisdem
 Adstat, et auratis currum moderatur habenis.
 270 Queis dea caeruleo Tritonia lumine Pallas
 Adstitit, incenditque animos his vocibus usa.

tur victoribus. Vide Homerum ad Patrocli funus ab Achille celebra-
 tum, et Virgilium ad Anchisae exsequias ab Aenea instauratas.

257 *Haec circum* etc. Has omnes hactenus descriptas tam multi-
 plices variantesque figuras Oceanus coronae in modum per summas
 clypei oras discurrens claudebat; et ne ipse etiam inornatus esset,
 cycnos cum piscibus in eodem ludentes effinxerat Vulcanus.

262 *Spectaculum Iove dignum* etc. Quid mirum, hunc fuisse cly-
 peum tam affabre a Vulcano elaboratum, quum ab ipso Iove sic
 iussus erat?

265 *nec mole gravatur* etc. Recte quidem haec a poëta
 animadversa, ut ingens illa vis Herculis magis appareret.

- Salvete, o Lyncei proles clarissima: vobis
 Iupiter ille poli rector nunc sternere Cycnum,
 Exuere et stratum fulgentibus adnuit armis.
- 275 Verum age tu memori, quod dicam, in mente repone,
 Alcida: postquam Cycnum spoliaveris aura,
 Intactum tellure sine ipsum atque arma iacere;
 Namque aderit Mavors. tu qua se parte videndum
 Obiiciet clypei nudatus tegmine, in illum
- 280 Tende sinul validis iaculatam viribus hastam
 Retrorsum simul ipse pedem refer: haud etenim fas
 Aut arma eripere, aut biiugos abducere Martis.
- Sic fata, insiliit curru: victoria divae
 In manibus, sequitur multa quam gloria laude.
- 285 Tunc auriga Iovi carus clamore iugales
 Horrendo increpuit minitans. novere minantem
 Alipedes, rapiuntque rotas, celerantque per arva;
 Addit et ipsa citis magnas dea caerula vires

272 *Salvete, o Lyncei* etc. Abantis pater fuit Lynceus, Abas Acrisii, Acrisius Danaës, Danaë mater Persei, Perseus pater Alcaeï, Alcaeus Amphitryonis, Amphitryon vero Herculis et Iphicli, cuius filius Iolaus.

278 *tu qua se parte videndum* etc. Mars et Pallas ambo pugnarum praesides, sed plerumque adversi a poëtis finguntur: ille enim furore, haec sapientia regitur. Porro sic eadem Dea et Diomedem in *Iliade* in Martem incitat.

283 *victoria divae* etc. Nam cui Pallas auxiliatur, victor evadat necesse est.

- Aegide concussa: pulsu gemit excita tellus.
- 290 Contra autem flammae similis nimboque volucris
 Cycnus equum domitor pariter procedit, et olli
 It propior Mavors. diversa e parte ruentes
 Convenere ut equi, subitis hinnitibus aër
 Insonuit, circumque offensa remugit echo,
- 295 Et Cycno prior Alcides ita voce profatus.
 Cycne, quid adverso contendis tramite currum
 Nos contra adsuertosque malo adsuertosque labori?
 Iam nunc in diversa rotas age dirige, et ista
 Cede via abscedens. Trachinem tendimus altam
- 300 Ad magnum Ceyca, regit felicibus urbem
 Imperiis qui iam senior: scis ipse, neque eius
 Gnata Themistionoe frustra tibi tradita coniux.
 Infelix! neque enim a saevo te funere Mavors,
 Credo equidem, eripiet, si congregiemur ad arma.

296 *Cycne, quid* etc. Initio allocutionis conatur Hercules Cycnum a pugna deterrere, admonens se et Iolaum esse pugnis periculisque iamdiu adsuertos. Ex quo constat non venisse illuc Herculem data opera, ut eum occideret, sed potius ut cum Ceyce de iniuriis a Cycno Apollini illatis conquereretur.

299 *Trachinem tendimus* etc. Vrbs Thessaliae est Trachina non procul a sinu Maliaco. Itaque Hercules, ut iam animadvertit Clericus, ex regionibus Pelio Thessaliae monti subiectis ad Oetam iter habebat.

300 *Ad magnum Ceyca* etc. Ceyx rex Trachines erat, pater Themistionoes, et Cycni socer.

305 Ille etiam nostri iam tunc est vulnera teli
 Expertus, mecum Pyliis quum turbidus oris
 Conseruit pugnam. ter nostra impulsus ab hasta
 Membra solo adlisit, clypeum male saucius. ictu
 At quarto insurgens totis ego viribus imum
 310 Transfodique femur, scutique obstacula rupi.
 Concidit, et multa iacuit resupinus arena
 Pulvere sordescens artus, irrisus et ipsis
 Caelicolis, mihi laude simul, spoliisque relictis.

Dixerat: at Cycnus nil verba minantia curans

315 Vertere nec biugos, nec vult absistere calle.
 Ergo desiliere altis e curribus ambo
 Filius et magni Iovis et Mavortia proles,
 Aurigaeque feros retro abduxere iugales,
 Et graviter vi terra pedum tremefacta ruentum est.
 320 Ceu quondam aërio montis quum vertice magnae
 Desiliunt, aliaeque alias super impete rupes
 Volvunturque ruuntque; tremit subiecta fragore
 Sylva gravi, lateque immani robore quercus
 Excisaeque alni et fractae ab radicibus imis
 325 Procumbunt piceae, lapsu qua saxa feruntur
 Praecipiti, plana donec tellure recumbant.
 Sic illi inter se magno clangore ruebant

313 *spoliisque relictis* etc. Cur igitur supra Pallas dixit, nefas esse Martem spoliare? In Pylo fortasse licuit, hac in pugna non licet. Vide quid Plato dicat in lib. II *De Rep.* de non recte mentientibus, ubi invehitur in Homerum et Hesiodum.

- Ad pugnam, tantoque virum late omnis Iolcus,
 Myrmidonumque arces, Heliceque, Anthaeaque, et Arne
 330 Intremuit clamore. instant nec secius illi
 Tollere congressi voces; tum parte serena
 Iupiter intonuit magnum, guttasque cruentas
 Demisit gnato laetum certaminis omen.
 Nec mora: qualis aper gelidis in vallibus ille
 335 Horrificum exertans rictum ferus emicat acri
 Voce lacessitus venantum, ac fertur in arma
 Obliquus, dentemque acuit; tum spuma ruenti
 Volvitur os circum, inque oculis rubor igneus ardet,
 Arrectaeque horrent setae per colla per armos:
 340 Talis prosiluit curru Iove natus in hostem.
 Tempus erat, reducis quo primum nigra cicada

328 *late omnis Iolcus* etc. Vrbes Thessaliae inter se vicinae, quarum Phthia Achillis patria ad troianum bellum Myrmidonum ducis celeberrima. Absurdum videtur Clerico voce duorum virorum tot tractus terrarum personuisse. Atqui si id absurdum, pleraque et in Homero et in Virgilio absurdissima; immo tota poësis absurda. Quid de Aleto illa Virgiliana tam longe personante?

332 *Iupiter intonuit* etc. In honorem Sarpedonis filii occisi a Patroclo fingit Homerus in *Iliade* sanguineas a Iove guttas demissas e caelo. Ergo prave Hesiodus fecit, qui ab eodem Iove, non a Marte Cycni patre, heic delapsas memorat. Darem quidem id Clerico, nisi optimo iure Hesiodo aliter facere licuisset. Homerus ob Sarpedonis occisi commiserationem sanguinis guttas demittere facit Iovem, Hesiodus in signum victoriae, quam eius filius Hercules erat de Cycno relaturus. An utrumque nequeunt illae sanguineae guttae significare?

Nunciat aestatis longas messoribus horas;
 Quae viridi residens arguta sub arboris umbra
 Vivit rore levi, nec dulcem effundere cessat
 345 Vsque sonum, fervens quum corpora sirius urit;
 Iamque etiam tenerae milio nascuntur aristae
 Luce sato aestiva, iam mutat acerba colorem
 Vva, dedit Bacchus quam praemia laeta laborum.

Illa tempestate inierunt praelia, et arva
 350 Implenturque metu late trepidoque tumultu.
 Namque, velut geminis quum cerva leonibus icta
 Concidit, in sese rabie vertuntur et ira
 Praecipites, gravibusque implent rugitibus auras:
 Aut etiam veluti gemini certamina rostris
 355 Vulturii sub celsae ineunt quum rupis hiatu
 Cerva pro pingui vel montivaga pro capra,
 Quam iuvenis fixit conspectam e rupe sagitta
 Eminus a nervo emissa; diversa peragrat
 Ipse loca, ignarus qua parte sequatur; at illi
 360 Collapsam videre, et pugnam iniere cruentam.
 Sic gemini heroes ibant in mutua damna.

Primus ibi Cycnus cupiens prosternere telo
 Alciden, magnis iaculatus viribus hastam
 In clypeum intorsit; sed non perrumpere ferro
 365 Aes potuit, donum Vulcani. tum ferus hasta

364 *sed non perrumpere* etc. Iam superius admonuerat
 Hesiodus, hunc Herculis clypeum nulla vi ferrove potuisse frangi:
 qualia sunt arma omnia, quae a Vulcano fiunt.

- Insurgens contra Alcides iaculatur, et alte
 Cristatamque inter galeam clypeumque sub ipsa
 Transadigit nudum cervice, et vincula colli
 Nervum utrumque secat. vis toto e corpore cessit
 370 Magna viri; ramisque velut frondentibus arbos
 Alta cadit, perculsa Iovis vel fulmine rupes,
 Sic cecidit, sonitumque gravem super arma dedere.
 Atque illum Alcides linquit tellure iacentem
 Opperiens Martem validum, servatque ruentem
 375 Saeva tuens oculis. praedam ceu nactus opimam
 Forte leo, postquam detraxit corpore pellem
 Vnguibus atque animam rapuit citus, aspera corda
 Explet acerba tuens huc atque huc lumine glauco,
 Dimotaque humeros cauda ferit, et pede crebro
 380 Prosubigit terram; non illi accedere quisquam
 Obvius irato, aut audet concurrere pugna.
 Sic tunc Alcides magna se suscitatur ira
 Victor, et adversus Martem furit. ille dolore
 Venit inexplato praecordia saucius, et iam
 385 Saeva gravi motu invadit discordia utrumque.
 Vt quando celsi moles de culmine montis

374 *Opperiens Martem* etc. Sic enim praeceperat Pallas, ne occupatum in Cycno spoliando Mars aggrediretur.

376 *Forte leo* etc. Haec omnis similitudinum comparisonumque coacervatio plane HomERICA est. Vbi enim vatū ille maximus incalescit, frequentissimas adhibere solet similitudines, ac veluti coacervare.

Praecipitans ruit acta diu, lateque fragorem
 Excitat immensum, si fors gravis incidat altum
 In collem, opposito fractus perit obiice cursus:
 390 Ipsa immota manet, campoque infixæ resistit.
 Non alio fremitu Mavors veniebat in hostem
 Vociferans; non illum aliter Tirynthius heros
 Excepit venientem immotus. bellica virgo
 Aegida concutiens Marti stetit obvia, et ipsum
 395 Aspiciens torve sic est adfata furentem.

O cohibe indomitosque animos infractaque bello
 Brachia, Mars: neque enim tibi fas fatalibus armis
 Exuere Alcidem gnatum Iovis. ergo age pugna
 Cede procul, ne forte luas mihi sanguine poenas.
 400 Haec ait: ille ardens animo parere recusat,
 Et fremitu magno flammantia tela coruscans
 Protinus Alcidem invadit, natiq; perempti
 Iratus pro cede aeratam coniicit hastam
 In clypeum adversi: Pallas venientis at ictum
 405 Avertit, iaculumque alto deflexit ab orbe.
 Ille dolore furens educto protinus ensẽ
 Irruit, Alcidemque petit. sed maximus heros
 Amphitryonides surgentem cominus, orbe
 Sub clypei extremo, crudeli vulnere nudum
 410 In femore assequitur: clypei transverberat oras

396 *O cohibe* etc. Sic et apud Homerum saepe Martem verbis
 castigat Pallas; nec ille tamen sapientiori acquiescit, atque idcirco
 non semel mulctatus abiit.

Hasta simul, fulva simul ipsum sternit arena.
 Continuo currumque agilem biiugosque volucres
 Adduxere olli famuli Terrorque Pavorque;
 Atque ubi sublimem curru imposuere, iugales
 415 Impulerunt loris, petiere et limen Olympi.
 At satus Alcmena, soboles et fortis Iphiclei
 Victores Cycno exuto spoliisque potiti
 Longe abeunt; dumque alta petunt Trachinia cursu
 Moenia, caeruleo Pallas circumdata nimbo
 420 Aethera iam subiit, caeloque ingressa resedit.
 Cycnum autem Ceyx, corpusque exsanguie sepulcro
 Reddidit, adcitis, late vicina colebant
 Oppida finitimi quicumque et Iolcon et Anthen,
 Myrmidonumque sacras arces, Arnenque, Helicenque

412 *Continuo currumque agilem* etc. Aurigae Martis Terror et Pavor, quod hostibus iniecti eosdem facile in fugam convertunt. De his vide *Theog.*

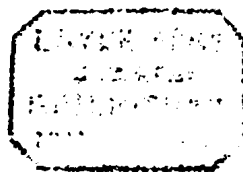
418 *dumque alta petunt Trachinia* etc. Herculem et Iolaum Trachinem quidem divertisse dicit Hesiodus, non vero dicit Ceycem petiisse; quare desinat mirari Clericus, quomodo Hercules occiso genero ad socerum ivisse ab Hesiodo fingatur. Quod si etiam ad Ceycem ivisse diceretur, honestam caedis excusationem Hercules habuisset; quod et illatam vim propulsasset, et iniurias a Cycno Apollini illatas suadente Pallade vindicasset.

421 *Cycnum autem* etc. Sepulcrum exsequiaeque Cycno hominum concursu maximo a Ceyce adornantur.

424 *Myrmidonumque* etc. Nomina urbium paullo immutata ab iis, quarum superius poëta meminit.

- 425 Turrigeras: excita hominum vis plurima venit
 Dis superis cari gaudens Ceycis honore.
 Sed molem illius tumulumque evertit Anaurus
 Imbribus exundans brumali tempore: visum
 Quippe ita Latonae gnato, cui munera Delphis
 430 Saepius avertit rapiens, ipsosque ferentes
 Lucundo vitae spoliavit lumine Cycnus.

F I N I S.

426 *cari gaudens Ceycis honore* etc. Ideo credo haec appposita, ut appareret, tantam hominum frequentiam non convenisse Cycni gratia, qui omnibus fortasse invisus erat, sed Ceycis optimi regis, ac propterea dilecti superis.

427 *Sed molem illius* etc. Anaurus Thessaliae fluvius ita volente Apolline, ne crudelissimi iniquissimique praedonis honor aut memoria exstaret, tumulum Cycni evertit. Ceterum credit Clericus, ut initio multa desunt, ita nec finem poëmaticis heic fuisse, quod verisimile est.